

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 6 (98) 2019

№ 6 (98) 2019

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

9 772077 182002

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Збірник наукових праць

**Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.**

№ 6 (98) 2019

**За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента І.А. ХИЖНЯК**

**Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2019**

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

State Higher Educational Institution

“Donbas State Pedagogical University”

**HUMANISATION OF
EDUCATIONAL-UPBRINGING PROCESS**

Collection of Scientific Works

Publication frequency: 6 issues annually

Founded in september, 1996

№ 6 (98) 2019

Under the general editorship Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor I.A. KHYZHNIAK

Kharkiv
LLC “NTMT Publishing House”
2019

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Збірник наукових праць містить результати дисертацій аспірантів, здобувачів, які вивчають проблеми розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспекті; у виданні висвітлено наукові здобутки, практичні рекомендації учених, які працюють у науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах національної системи освіти та зарубіжжя; представлено дослідження із проблем вищої школи, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 5 від 26.12.2019 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

© ДДПУ, 2019

UDC 371.13

Founder, Editorship is
the State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University” (“DSPU”)

Certificate of the state registration of the printed mass media is
series KB № 21279-11079 ІІР, issued 26.03.2015 by
the State Registration Service of Ukraine

Approved by the Order of the Attestation Board
of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 30.06.2015
as a scientific professional edition of Ukraine on pedagogical sciences

The collection of scientific articles contains the results of the theses of the postgraduates, researchers who study the problems of development of modern education and scientific-pedagogical ideas in the theoretical, historical and practical aspects; in the collection, the scientific achievements and practical recommendations of the scientists working at scientific-research institutions and higher educational institutions of the national education system and abroad are highlighted; the researches on the problems of higher school, Ukraine’s integration into the European and global educational space are presented.

The articles are published in the author’s (authors’) versions. The authors of the publications are responsible for the errors and inaccuracies.

Published in accordance with the order of the Academic Council of
the SHEI “Donbas State Pedagogical University”
(minutes № 5 dated 26.12.2019)

Address of the Editorial Board:

SHEI “Donbas State Pedagogical University”
19, Henerala Batiuka Str.,
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116.
Ph.: + 380509898962 (on work days and hours).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

© DSPU, 2019

Редакційна колегія:

Хижняк І.А. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і практики початкової освіти, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (головний редактор)

Топольник Я.В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи, завідувач кафедри педагогіки вищої школи, ДДПУ “Донбаський державний педагогічний університет” (заступник головного редактора)

Гаврілова Л.Г. – доктор педагогічних наук, професор, професор, завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Панасенко Е.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор, завідувач кафедри практичної психології, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Пучков І.Р. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Набока О.Г. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, перший проректор, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Бондаренко В.І. – доктор педагогічних наук, доцент, професор, завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Курінна С.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Саяпіна С.А. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи, декан факультету гуманітарної та економічної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Дмитрієва І.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор, завідувач кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Дичко В.В. – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної терапії, фізичного виховання та біології, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Панченко Л.Ф. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології, НТУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»

Цветкова Г.Г. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості НПУ імені М.П. Драгоманова

Лодатко Є.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Борова Т.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та іноземної філології, завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця

Пулка Йоланта – кандидат педагогічних наук, доцент, Краківська Академія імені Анджея Фрича Моджевського (Польща).

Черкашина Л.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи, ДВНЗ «Донбаський державний (технічний редактор)

Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (літературний редактор)

Editorial Board:

Khyzhniak Inna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Primary Education Theory and Practice, Dean of the Faculty of Primary, Technological and Vocational Education, the SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Editor-in-Chief)

Topolnyk Yana – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy of Higher School, the SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Deputy Editor-in-Chief)

Havrilova Liudmyla – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Primary Education Theory and Practice, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Panasenko Ellina – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Practical Psychology, Head of the Department of Practical Psychology, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Puchkov Ihor – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Natural-Mathematical Disciplines and Informatics in Primary Education, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Naboka Olha – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, First Vice-Rector of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Bondarenko Volodymyr – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Head of the Department of General Engineering, Life Safety and Auto Repair, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Kurinna Svetlana – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Preschool Education and Social Work, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Saiapina Svitlana – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy of Higher School, Dean of the Faculty of Humanitarian and Economic Education, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Omelchenko Svitlana – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Theoretical and Methodical Bases of Physical Training and Rehabilitation, Rector of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Honoured Worker of Education of Ukraine

Dmytriieva Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Departments of Technology of Special and Inclusive Education, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Dychko Vladyslav – Professor, Doctor of Biological Sciences, Head of the Department of Physical Therapy, Physical Education and Biology, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Panchenko Liubov – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Philosophy and Adult Education, the University of Management and Education of the NAES of Ukraine

Tsvetkova Hanna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education and Children’s Creativity, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Pre-School Education and Children’s Creativity of Drahomanov National Pedagogical University

Lodatko Evgen – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Higher School Pedagogy and Educational Management, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University

Borova Tetyana – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Pulka Jolanta – PhD, Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, Poland

Cherkashyna Liudmyla – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy of Higher School, the SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Technical Editor)

Slabouz Viktoriia – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, the SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Literary Editor)

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.937 + 378.126

ПАНАСЕНКО Елліна

докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри практичної психології, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Учительський, 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84112

E-mail: ellinapanasenko@ukr.net

МАКАРЕНКО Андрій

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Учительський, 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84112

E-mail: makarenko.slavyansk@gmail.com

РЕЙЛЯН Юлія

студентка факультету фізичного виховання, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Учительський, 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84112

E-mail: reylyan.yliya@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито сутність основних дефініцій дослідження («стать», «гендер», «гендерна компетентність особистості», «гендерна компетентність студента закладу вищої педагогічної освіти») у наукових працях зарубіжних і вітчизняних учених. Гендерну компетентність трактовано як інтегроване особистісне утворення, що передбачає наявність ціннісного ставлення до розвитку особистості з позицій гендерного підходу, ґрунтовних наукових знань про сутність, специфіку гендеру та особливості його прояву в суспільстві, та виявляється в активній діяльності під час розв'язання різноманітних особистісних, соціальних і професійних завдань. Визначено ознаки гендерної компетентності фахівців педагогічних спеціальностей: багатофункціональність (застосування у вирішенні проблемних ситуацій побутової, особистісної, соціальної та професійної областей); міждисциплінарність (вивчення циклу психолого-педагогічних та гуманітарних дисциплін); багатомірність (інтеграція інтелектуальних здібностей, особистісні якості, а також комунікативні навички та вміння).

Представлено два етапи формування гендерної компетентності у студентів – майбутніх педагогів: науково-теоретичний (засвоєння гендерних знань з урахуванням профілю майбутньої професії) та практично-діяльнісний

(набуття досвіду демократичних відносин у житті студентів за рахунок їх участі у семінарах-тренінгах, практичних заняттях, науково-дослідних проектах, конференціях, круглих столах з гендерної тематики).

Визначено педагогічні умови формування гендерної компетентності у студентів закладів вищої педагогічної освіти (організація взаємодії між учасниками освітнього процесу на принципах партнерства, толерантності та відкритості; адекватність правил і моделей гендерної поведінки демократичній культурі правового громадянського суспільства; збагачення студентів знаннями щодо специфіки статевих особливостей, розуміння різних технологій і моделей життя жінок і чоловіків).

Виокремлено складові структури гендерної компетенції студентів вищих педагогічних закладів освіти: ціннісно-смісловий, когнітивно-змістовий та рефлексивно-діяльнісний компоненти. Схарактеризовано зміст кожного компоненту.

Ключові слова: стать, гендер, гендерна компетентність, педагогічні умови формування гендерної компетентності, структура гендерної компетентності, заклад вищої освіти, підготовка фахівців.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Проблема формування гендерної компетентності у студентів вищих педагогічних закладів освіти набуває особливого звучання в контексті державної гендерної політики в Україні, що викликано новими трансформаційними процесами як у світовій спільноті, так і в нашій державі. Серед найбільш актуальних завдань, які потребують негайного вирішення, варто виокремити такі: формування у студентів схильності до відмовлення від традиційних статево-рольових стереотипів і застарілих орієнтацій на самореалізацію у професійній діяльності; набуття студентами здатності до корекції власних гендерних настанов. Особливої уваги, на нашу думку, нині потребує розроблення і змістовне наповнення компетентностей педагогів, адже саме вони мають навчати і виховувати майбутніх членів суспільства, здійснювати психолого-педагогічну допомогу в мінливих політичних, економічних та соціальних умовах. Отже, обґрунтування сутності, визначення структурних компонентів гендерної компетентності, їх максимальна конкретизація є основною умовою ефективності її формування у майбутніх фахівців сфери освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Різні аспекти проблеми гендеру, гендерної ідентичності дослідили зарубіжні вчені, зокрема С. Бем, Ж. Дувін, А. Іглі, Б. Ллойд, Г. Олпорт, Дж. Спенс та ін.

Питання теорії та методології гендеру висвітлено у працях І. Горошко, І. Жеребкіної, Г.Тьомкіної та ін. Проблеми реалізації принципів гендерної рівності в освітній процес вищої школи представлено у роботах Т. Булавіної, Л. Бут, Т. Говорун та ін.). Сучасні дослідження в сфері гендерної психології та педагогіки здійснюють О. Кікінежді, І. Кльоціна,

В. Кравець та ін.). Шляхи інтеграції гендерного підходу у систему вищої освіти презентовано у наукових студіях М. Букач, І. Іванової, І. Луценко, О. Цокур та ін. Теоретична й практична готовність фахівців до гендерного виховання й освіти дітей та молоді стала предметом досліджень Л. Булатової, О. Петренко, О. Сухомлинської, Л. Штильової та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у вивченні сутності та особливостей формування гендерної компетентності студентів вищих педагогічних закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зарубіжники ученими здійснено вагомий внесок у розроблення гендерної теорії і методології гендерних досліджень, а також успішної інтеграції ідей гендерного підходу в освітній процес закладів вищої освіти. Для визначення поняття «стать» вони застосовують терміни – «sex» та «gender». Термін «sex» у зарубіжних джерелах потрактовано як стать у біологічному й соціальному контексті, де фіксується призначення індивіду від народження, що засноване на типі геніталій. Поняття «gender» розкрито як процес навчання, прийняття ролі, оволодіння поведінковими діями, що вже засвоєні індивідом як відповідні певному гендерному статусу [8].

Учений Л. Ніколсон підкреслює необхідність використання поняття «гендер» як самостійного і відмінного від категорії «стать», що має сильні біологічні підвалини, адже стало очевидним, що відмінності між чоловічим і жіночим мають саме соціальне, а не природне джерело [9].

Вітчизняний дослідник А. Фесенко стверджує, що на відміну від західних досліджень, розроблення теорії гендера в Україні акцентує увагу не на проблемах жінок, а на гендерних відносинах жінок і чоловіків у суспільстві, оскільки праці вітчизняних авторів ґрунтуються на доведенні не лише біологічних відмінностей між чоловіками і жінками, а й їхнього розподілу на певні соціальні ролі, форми діяльності, різницю в поведінці, ментальних та емоційних характеристиках [2].

Крім того, А. Фесенко зазначає, що поняття гендера виявилось надзвичайно цікавим не лише для певних науково-теоретичних доробок українських дослідників, але й для тих політичних теорій і партій, які виходили з необхідності зміни соціального статусу жінки в суспільстві. Тому одним із розповсюджених визначень поняття «гендер» є розуміння його як соціальної конструкції, в межах якої розглядається конструювання гендера через різноманітні інститути соціалізації, культуру, розподіл праці. В межах цього підходу гендер розглядається як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, яка не лише характеризує їхні стосунки в родині, але й визначає їхні соціальні відносини в основних інститутах суспільства [2].

Варто зазначити, що визначення змісту поняття «гендер» українськими дослідниками коливається від досить розсунутих меж багатокomпонентної структури, яка включає характеристики біологічної статі, гендерних стереотипів, гендерних норм, гендерної ідентичності, гендерних стереотипів; до охоплення суто соціальних особливостей статі людини, її

соціально визначеної приналежності до певної статі, соціально-рольового статусу особистості, що визначає можливості в усіх сферах життєдіяльності; проблем самопочуття, самореалізації чоловіка і жінки в певному суспільстві; системи міжстатевих стосунків, яка визначається соціально-політичними та економічними умовами; особливостей діяльності з організації ситуативної поведінки у світлі нормативних уявлень про аттитюди та дії, що відповідають категорії приналежності за статтю [7].

В сучасній науковій літературі виділено три групи гендерних стереотипів. До першої групи дослідники відносять стереотипи маскуліності – фемінінності. Стереотип фемінінності визначає жінку як істоту залежну, емоційну, красиву, турботливу, ласкаву, ніжну, що є пасивно-репродуктивним початком. Другу групу складають уявлення про розподіл професійних і сімейних ролей між чоловіками і жінками. Для останніх значущою вважається роль матері, домогосподині, але аж ніяк не кар'єра, професійний успіх. Третя група гендерних стереотипів визначає зміст статевоповідної праці. Типово жіноча діяльність повинна мати обслуговуючий, виконавський характер, та не передбачати інструментальності, творчості, лідерства [6].

Нині підготовка фахівців у закладах вищої педагогічної освіти має відбуватися з урахуванням гендерного компоненту. Її прикінцевим результатом повинен бути достатній рівень сформованості у здобувачів вищої освіти гендерної компетентності. По-перше, перед кожним студентом у системі вищої освіти ставиться мета всебічного й професійного розвитку її особистості, соціальної компетентності й відповідальності, що вимагає формування в них якостей у співвідношенні з їх соціостатеву роллю та очікуваннями суспільства щодо поведінки жінок і чоловіків, а по-друге, чим менше обмежуються можливості життя студентів у плані обох статей у процесі освіти, тим більше вони виявляються підготовленими до майбутньої професійної діяльності. На цій підставі, визначаючи гендерну компетентність студентів не тільки їхньою підготовкою до життя в демократичному суспільстві, а саме як процес відбудови демократичних відносин у житті самих студентів, варто наголосити, що змістом вищої освіти, адекватним формуванню гендерної компетентності, є засвоєння студентами гендерних відносин, статево-рольових цінностей в суспільній сфері життя, потреб, інтересів, форм діяльності, зумовлених демократичним ладом і дією демократичних інституцій [1; 3; 4].

Гендерну компетентність ми трактуємо як інтегроване особистісне утворення, що передбачає наявність ціннісного ставлення до розвитку особистості з позицій гендерного підходу, ґрунтовних наукових знань про сутність, специфіку гендеру та особливості його прояву в суспільстві, та виявляється в активній діяльності під час розв'язання різноманітних особистісних, соціальних і професійних завдань. Гендерну компетентність студентів педагогічного вишу представляємо як внутрішнє потенційного цілісне утворення майбутнього фахівця сфери освіти, що характеризується наявністю цілісного знання про сутність гендеру, специфіку його структури

та функціонування в суспільстві взагалі та в системі освіти зокрема, власним ціннісним ставленням до розвитку особистості вихованців (учнів) з позиції гендерного підходу, а також умінням застосовувати гендерні знання в професійній педагогічній діяльності та комунікаціях.

Гендерна компетентність належить до групи загальних компетентностей фахівця, адже вона характеризується такими ознаками, як: багатфункціональність, що передбачає її застосування у вирішенні проблемних ситуацій побутової, особистісної, соціальної та професійної областей; міждисциплінарність, що вимагає вивчення цілої низки психолого-педагогічних та гуманітарних дисциплін; багатомірність, що передбачає інтеграцію інтелектуальних здібностей, особистісні якості, а також комунікативні навички та вміння [5].

Формування гендерної компетентності у студентів педагогічних вишів передбачає реалізацію двох етапів цього спеціально організованого процесу: 1) науково-теоретичного, що передбачає засвоєння гендерних знань з урахуванням профілю майбутньої професії; 2) практично-діяльнісного, що сприяє набуттю досвіду демократичних відносин у житті студентів за рахунок їх участі у семінарах-тренінгах, практичних заняттях, науково-дослідних проектах, конференціях, круглих столах з гендерної тематики.

Педагогічними умовами ефективної організації процесу формування гендерної компетентності студентів є:

- організація взаємодії між студентами і студентками, студентами і викладачами має відбуватися на принципах партнерства, толерантності та відкритості;

- створювані правила і моделі гендерної поведінки, образ мислення студентів повинен бути адекватним демократичній культурі правового громадянського суспільства, що в майбутньому гарантуватиме успіх в обраній фаховій діяльності;

- збагачення у студентів знань щодо специфіки вияву статевих особливостей жінок і чоловіків у різних сферах їх особистісної й професійної самореалізації, розуміння різних технологій і моделей життя жінок і чоловіків, вміння трансформувати конфлікти з особами своєї та протилежної статі на засадах філософії ненасильства [3; 4; 5].

В структурі гендерної компетенції студентів вищих педагогічних закладів освіти виділяємо: ціннісно-смісловий, когнітивно-змістовий та рефлексивно-діяльнісний компоненти. Кожен з цих компонентів має специфічний зміст і виконує певні функції.

Ціннісно-смісловий компонент гендерної компетенції майбутнього фахівця-педагога є індикатором особистісної значущості компетенції. Так, сформованість гендерної компетенції свідчить про наявність ціннісного ставлення до представників обох статей, в тому числі і до себе як представника конкретного статі; позитивних гендерних установок; про прийняття різних типів гендерної ідентичності, різноманіття проявів гендерної поведінки, ідей гендерної рівності в соціумі; про розуміння і подолання власних стереотипізованих уявлень про гендерні особливості

хлопчиків і дівчаток (чоловіків і жінок); про здатність до аналізу життєвих і педагогічних ситуацій з позиції гендерного підходу; про ціннісні орієнтації, що визначають ставлення до педагогічної діяльності з позиції гендерного підходу; про готовність здійснювати педагогічний супровід процесу гендерної соціалізації особистості.

Когнітивно-змістовий компонент гендерної компетенції майбутнього педагога є теоретичною основою для формування гендерної компетенції. Тільки спираючись на наявні знання, фахівець може здійснювати свою діяльність професійно. Цей компонент гендерної компетенції передбачає оволодіння студентами сукупністю науково-теоретичних знань: про сутність гендеру, гендерної диференціації та її культурної обумовленості; про гендерні моделі, гендерні стереотипи і установки в різних культурах; зміни в гендерній сфері; законодавчі документи з питань рівноправності чоловіків і жінок у суспільстві; проблеми працевлаштування та ситуації на ринку праці; про гендерні особливості особистості чоловіків і жінок та особливості гендерної соціалізації хлопчиків і дівчаток; про вплив різних інститутів соціалізації на становлення гендерної ідентичності дитини; методи гендерного виховання.

Рефлексивно-діяльнісний компонент гендерної компетенції майбутнього педагога виражається у сформованості необхідних умінь та навичок для реалізації гендерного підходу у професійній діяльності. До таких навичок і умінь можна віднести вміння помічати гендерні проблеми в розвитку суспільства і реагувати на них; критичного аналізу своєї позиції в гендерних питаннях; усвідомлення та самоаналізу власної поведінки і своїх гендерних особливостей; оцінювання впливу різних чинників на формування гендерних уявлень, ролей, ідентичності; організація професійної діяльності на основі ідей гендерної рівності; прагнення здобувати, аналізувати та систематизувати знання з гендерної проблематики з різних джерел.

Для формування гендерної компетентності студентів педагогічних вишів доцільним є введення гендерної тематики у навчальні гуманітарні дисципліни, а також нових навчальних дисциплін «Гендерна психологія», «Гендерна педагогіка», «Гендерна освіта», «Психологія статі», «Психологія сексуальності», «Психологія сім'ї» та ін., викладання яких доцільно здійснювати шляхом проблемного викладу матеріалу та впровадження активних методів навчання (евристичні бесіди, міні-дискусії, тренінгові вправи, метод нарративу тощо). Серед найбільш ефективних засобів формування гендерної культури студентської молоді варто відзначити соціально-педагогічний тренінг, під час проведення якого доцільно використовувати інтерактивну лекційну частину, рольову гру, дискусію, обговорення типових і складних ситуацій в групі, практичні вправи, відеотренінг, твір-роздум, моделювання ситуацій тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Питання гендерної рівності і демократії, гендерної культури та гендерної компетентності нині значно актуалізувались, суттєво впливаючи на розв'язання проблем вітчизняної системи вищої педагогічної

освіти. У професійно-педагогічному просторі відбулося осмислення об'єктивної потреби в імплементації нової й необхідної для фахівця педагогічної галузі гендерної компетентності. Задля формування у майбутніх педагогів гендерної компетентності необхідне спеціально організоване навчання й виховання, яке розкривало б особливості теоретичних концепцій та технологій гендерного аналізу, сприяло б ефективному проведенню ними заходів зі статевого виховання й гендерної соціалізації дітей та молоді в закладах освіти. Отже, гендерна компетентність є основою для становлення таких професійно важливих новоутворень особистості педагога, як-от: гендерна культура, гендерна чутливість та гендерна свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О., Кухаренко Т., Куц В. Гендерні аспекти економічного розвитку. *Відкритий світ*. 2002. № 4. С. 10–11.
2. Гендерний аналіз українського суспільства / за ред. Т. Мельник. Київ: ПРООН, 1999. 185 с.
3. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник. Тернопіль: Богдан, 1999. 384 с.
4. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2002. 35 с.
5. Голованова Т. П. Цілі, завдання та зміст педагогіки гендера. *Проблеми освіти: науково-методичний збірник*. Київ, 2002. Вип. 27. С. 88–95.
6. Гусева Ю. Е., Сабунаева М. Л. Гендерные стереотипы: возрастной аспект. *Практикум по гендерной психологии*. СПб.: Питер, 2003. С. 153–163.
7. Згуровський М. З., Сидоренко С. І., Нікітіна І. О. Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11–13 грудня 2003 р.). Київ: ПЦ “Фоліант”, 2003. С. 178–179.
8. Лорбер Дж., Фаррел С. Принципы гендерного конструирования. *Хрестоматия феминистских текстов. Переводы.* / под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. СПб.: издательство «Дмитрий Буланин», 2000. С. 187–192.
9. Хрестоматия к курсу «Основы гендерных исследований» / отв. ред. О. А. Воронина. Москва: МЦГИ-МВШСЭН, 2000. 396 с.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019.

ПАНАСЕНКО Эллина

докт. пед. наук, профессор, заведующий кафедрой практической психологии, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84112

E-mail: ellinapanasenko@ukr.net

МАКАРЕНКО Андрей

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры медико-биологических основ охраны жизни и гражданской защиты, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84112

E-mail: makarenko.slavyansk@gmail.com

РЕЙЛЯН Юлія

студентка факультета физического воспитания, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84112

E-mail: reilyan.yliya@gmail.com

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ
ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ
ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ**

Резюме. В статье раскрыта сущность основных дефиниций исследования («пол», «гендер», «гендерная компетентность личности», «гендерная компетентность студента учреждения высшего педагогического образования») в научных трудах зарубежных и отечественных ученых. Гендерную компетентность раскрыто как интегрированное личностное образование, которое предполагает наличие ценностного отношения к развитию личности с позиций гендерного подхода, глубоких научных знаний о сущности, специфике гендера и особенностей его проявления в обществе, и проявляется в активной деятельности при решении различных личностных, социальных и профессиональных задач.

Определены признаки гендерной компетентности специалистов педагогических специальностей: многофункциональность (применение в решении проблемных ситуаций бытовой, личной, социальной и профессиональной областей); междисциплинарность (изучение цикла психолого-педагогических и гуманитарных дисциплин); многомерность (интеграция интеллектуальных способностей, личностные качества, а также коммуникативные навыки и умения).

Представлены два этапа формирования гендерной компетентности у студентов – будущих педагогов: научно-теоретический (усвоение гендерных знаний с учетом профиля будущей профессии) и практично-деятельностный (приобретение опыта демократических отношений в жизни студентов за счет их участия в семинарах-тренингах, практических занятиях, научно-исследовательских проектах, конференциях, круглых столах по гендерной тематике).

Определены педагогические условия формирования гендерной компетентности студентов учреждений высшего педагогического образования (организация взаимодействия между участниками образовательного процесса на принципах партнерства, толерантности и открытости; адекватность правил и моделей гендерного поведения демократической культуре правового гражданского общества; обогащение студентов знаниями о специфике половых особенностей, понимание различных технологий и моделей жизни женщин и мужчин).

Выделены составляющие структуры гендерной компетенции студентов высших педагогических учебных заведений: ценностно-смысловой, когнитивно-содержательный и рефлексивно-деятельностный компоненты. Охарактеризовано содержание каждого компонента.

Ключевые слова: пол, гендер, гендерная компетентность, педагогические условия формирования гендерной компетентности, структура гендерной компетентности, учреждение высшего образования, подготовка специалистов.

PANASENKO Ellina

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Practical Psychology, Donbas State Teacher's Training University

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84112

E-mail: ellinapanasenko@ukr.net

MAKARENKO Andrii

Ph.D (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Medical and Biological Basis of Life Security and Civil Protection, Donbas State Teacher's Training University

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84112

E-mail: makarenko.slavyansk@gmail.com

REILIAN Yulia

Student of Faculty of Physical Education, Donbas State Teacher's Training University

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84112

E-mail: reylyan.yliya@gmail.com

THE THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF GENDER COMPETENCE FORMATION OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL INSTITUTIONS

Summary. The article describes the essence of the basic definitions of the research («sex», «gender», «gender competence of personality», «gender competence of a student of higher education institution») in scientific works of foreign and domestic scientists. Two stages of students (future teachers) gender competence formation are presented: scientific-theoretical and practical-activity. The pedagogical conditions of gender competence formation of students of higher pedagogical institutions are enlightened. The components of structure of gender

competence of students of higher pedagogical institutions are distinguished: value-semantic, cognitive-content and reflexive-activity components.

Keywords: sex, gender, gender competence, the pedagogical conditions of gender competence formation, the structure of gender competence, higher educational institution, the specialists training.

Abstract. Introduction. The article describes the essence of the basic definitions of the research («sex», «gender», «gender competence of personality», «gender competence of a student of higher education institution») in scientific works of foreign and domestic scientists. The signs of gender competence of specialists of pedagogical specialties are defined: multifunctionality, interdisciplinarity, multidimensionality. Two stages of students (future teachers) gender competence formation are presented: scientific-theoretical and practical-activity. The pedagogical conditions of gender competence formation of students of higher pedagogical institutions are enlightened (organization of interaction between the participants of the educational process on the principles of partnership, tolerance and openness; the adequacy of rules and models of gender behavior to the democratic culture of legal civil society; enriching students with knowledge of sex specifics, the understanding of different technologies and life models of women and men). The components of structure of gender competence of students of higher pedagogical institutions are distinguished: value-semantic, cognitive-content and reflexive-activity components. The content of each component is characterized.

The problem of students gender competence formation of higher pedagogical institutions gets a special sound in the context of the Ukrainian state gender policy, which is caused by new transformational processes both in the world community and in our country.

Analysis of publications. The various aspects of the problem of gender, gender identity have been explored by foreign scholars, including S. Bem, J. Duvin, A. Igli, B. Lloyd, G. Alport, J. Spence and others. The issues of gender theory and methodology are covered in the works of I. Goroshko, I. Zherebkina, G. Tymkina and others. The problems of implementation of the principles of gender equality in the educational process of higher school are presented in the works of T. Bulavina, L. Booth, T. Govorun, etc.).

Purpose. The purpose of the article is to study the essence and peculiarities of gender competence formation of students of higher pedagogical institutions.

Results. Currently, the specialists training in higher education institutions should be taken into considering to the the gender component. Its final result should be a sufficiently high level of gender competency of higher education applicants. The gender competence of students of higher pedagogical institutions we presented as an internal potential holistic formation of the future specialist in the field of education, that characterized by having a comprehensive knowledge of the essence of gender, the specifics of its structure and functioning in society in general and in the education system in particular.

The formation of gender competence of students of higher pedagogical institutions involves the implementation of two stages: 1) scientific and theoretical, which involves the acquisition of gender knowledge, considering the profile of the

---

future profession; 2) practical-activity, which facilitates to the acquisition of experience of democratic relations in students' lives.

The pedagogical conditions for effective organization of the process of students' gender competence formation are: the organization of interaction between students on the principles of partnership, tolerance and openness; the rules and models of gender behavior, the students' thinking must be adequate to the democratic culture of legal civil society; the enrichment of students' knowledge about the specificity of the sexual peculiarities exposure of women and men in different areas of their personal and professional self-realization, the understanding of different technologies and models women and men life.

In the structure of gender competence of students of higher pedagogical institutions we distinguish: value-semantic, cognitive-meaningful and reflexive-activity components. Each of these components has a specific content and performs a specific functions.

For the formation of gender competence of students of pedagogical higher institutions it is advisable to introduce a gender topics in the humanitarian educational disciplines, as well as a new educational disciplines «Gender psychology», «Gender pedagogy», «Gender education», «Psychology of sexuality», «Psychology of family» and others.

Conclusion. For the gender competence formation of future educators, the specially organized education and training is needed, which would reveal the peculiarities of theoretical concepts and technologies of gender analysis, which would facilitate to the effective conduct by them the actions of sexual education and gender socialization of children and young people in the educational institutions. Therefore, the gender competence is the basis for the development of such professionally important new formations of the educator personality as: gender culture, gender sensitivity and gender consciousness.

REFERENCES

1. Bondar, O., Kukharenko, T., Kuts, V. (2002). Henderni aspekty ekonomichnoho rozvytku [The gender aspects of economical growth]. *Vidkrytyi svit – Open world*, 4, 10-11. [in Ukrainian].
2. Melnyk, T. (1999). Hendernyi analiz ukrainskoho suspilstva [The gender analyses of Ukrainian society]. Kyiv: PROON, 185 p. [in Ukrainian].
3. Hovorun, T., Kikinezhdzi, O. (1999). Stat ta seksualnist: psykholohichniy rakurs : navch. Posibnyk [Sex and sexuality: psychological aspect]. Ternopil: Bogdan, 384 p. [in Ukrainian].
4. Hovorun, T. (2002). Sotsializatsiia stati yak faktor rozvytku Ya-kontseptsii : avtoref. dys.. ... dokt. psykholog. Nauk [Sex socialization as a development factor of I-conception]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University, 35 p. [in Ukrainian].
5. Holovanova, T. (2002). Tsili, zavdannia ta zmist pedahohiky hendera [Goals, objectives and content of gender's pedagogy]. Kyiv: Nauk.-metod. tsentr vyshchoi osvity, 27, 88-95. [in Ukrainian].

6. Guseva Ju., Sabunaeva, M. (2003). Gendernye stereotipy: vozrastnoj aspekt [Gender stereotypes: the age aspect]. *Praktikum po gendernoj psihologii – The gender psychology practicum*, 153-163. [in Russian].
7. Zghurovskiy, M., Sydorenko, S., Nikitina, I. (2003). Informatsiina pidtrymka vprovadzhennia hendernoї osvity v Ukraini [Information support of the implementation of gender education in Ukraine. *Hender: realii ta perspektyvy v ukrainskomu suspilstvi – The gender: Realities and Perspectives in Ukrainian Society*, 178-179. [in Ukrainian].
8. Lorber, Dzh., Farrel, S. (2000). Principy gendernogo konstruirovaniya [The principles of gender construction]. Saint Petersburg, 187-192. [in Russian].
9. Voronina, O. (2000). Hrestomatija k kursu «Osnovy gendernyh issledovanij» [Reading Book for the course «The Basics of Gender Studies»]. Moscow: MCGI-MVSHSEN, 396 p. [in Russian].

(англійською мовою переклав Я. Слуцький – кандидат педагогічних наук, викладач іноземної мови, завідувач навчально-методичним кабінетом Донбаського державного коледжу технологій та управління)

УДК 378.6.091.2

САЯПІНА Світлана

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com

КРИВОШАПКО Інеса

здобувач магістерського рівня освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна
E-mail: inesskalove1996@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ В СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Анотація. У статті підкреслено, що виховний процес є ядром педагогічної діяльності будь-якого освітнього закладу й розглядається як цілісна динамічна система, системоутворювальним чинником якої є мета розвитку особистості, що реалізується в суб'єкт-суб'єктній взаємодії.

Визначено, що ефективність реалізації розробленої моделі виховної системи залежить від кількох умов: реалізація відбувається за частинами, і ці частини повинні постійно співвідноситися з цілісним спільним баченням системи; забезпечення педагогам та вихованцям суб'єктної позиції в цьому процесі; урахування і максимальне використання зовнішніх і внутрішніх чинників. Акцентовано на тому, що виховна система педагогічного університету – соціальна, штучна, динамічна, самокерована, цілеспрямована, діяльнісна, ціннісно зорієнтована, цілісна, відкрита, складна та ймовірнісна.

© Саяпіна С., Кривошапко І., 2019

До моделі виховної системи педагогічного ЗВО входять найбільш істотні внутрішні чинники (вони ж компоненти виховної системи) за ступенем їхнього впливу на студента як центрального компонента системи. Зовнішніми соціалізувальними чинниками для студента залишаються всі наявні мікро-, мезо-, макро-, мегачинники. Доведено, що їхній вплив може бути скориговано лише за умови ефективного функціонування виховної системи ЗВО, її адаптованості до зовнішнього оточення й, зокрема, до системи вищої освіти загалом. Причому, по мірі розвитку самої виховної системи ЗВО, що є компонентом і чинником ширшої системи вищої освіти, існує ймовірність впливу меншої системи на велику.

Ключові слова: модель виховної системи, виховний простір, виховний процес, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Особливої актуальності в сучасних умовах набуває професійна педагогічна освіта, реформування якої спрямоване на її гуманізацію та гуманітаризацію, на «озброєння» майбутнього педагога не тільки основами фундаментальних знань за фахом, а й формування його як особистості з усією повнотою ціннісного ставлення до світу. Усе це вимагає, крім вузькопрофесійної, висококваліфікованої підготовки, широкої ерудиції, внутрішньої інтелігентності.

Проблема виховання молоді в сучасних умовах може бути віднесена до категорії найбільш складних соціальних проблем. При цьому виховання педагогів є опосередкованим вихованням усього майбутнього покоління (хоча і пролонгованим у часі, але винятково ефективним з урахуванням масштабності системи освіти). Саме тому педагогічна освіта визнається сьогодні системоутворювальною галуззю, фундаментом вітчизняної освіти загалом.

Сформована соціальна ситуація в країні викликала гостру необхідність створення нової системи виховання студентів педагогічних закладів вищої освіти, що задовольняє сучасним вимогам. Розв'язання завдань організації освітнього процесу ускладнюється суперечністю між уявленнями про виховну діяльність викладачів, які пройшли через радянську систему виховання, і повною відсутністю уявлень про повноцінну систему виховання сучасних студентів. Отже, необхідний новий підхід до організації виховного процесу, заснованого на розвитку виховної системи вишу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Результати досліджень доводять, що організацію виховного процесу в педагогічному університеті як одного із важливих складників у педагогічній теорії та практичній діяльності вивчають науковці з різних позицій: сутність, зміст і особливості виховної роботи в закладі вищої освіти (далі ЗВО) (Л. Байкова, О. Безкоровайна, Л. Белова, О. Білик, О. Божко, О. Гречаник, Л. Зуєва, В. Караковський, Л. Москальова, Д. Пащенко, С. Полякова, Г. Троцко, М. Удовенко та ін.); формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості в процесі навчання та в позааудиторний час (З. Бондаренко, А. Денисенко,

О. Дубасенюк, О. Дурманенко, І. Соколова, М. Фіцула та ін.); теоретичні засади виховної роботи з майбутніми педагогами вищої школи в закладі вищої освіти (О. Попадич та ін.); використання різноманітних методів, прийомів, засобів виховання, виявлення результатів виховних впливів, корекції змісту й методики організації виховної роботи (І. Бех, Н. Волкова, В. Тименко, Н. Якса та ін.).

Формування цілей статті. Мета статті полягає в характеристиці моделі виховної системи педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виховний процес є ядром педагогічної діяльності будь-якого освітнього закладу й розглядається сьогодні як цілісна динамічна система, системоутворювальним чинником якої є мета розвитку особистості, що реалізується у взаємодії педагога та учня. Як відомо, виховний процес має низку особливостей – це процес цілеспрямований, багатофакторний, тривалий, безперервний, комплексний, варіативний, із не завжди строго визначеними результатами, двосторонній.

Реалізується виховний процес через діяльність педагогів. На думку численних авторів, подібна діяльність передбачає вплив педагога на учня в рамках реалізації своїх професійних функцій [1–3]. Цей вид діяльності педагогів називають також «виховною роботою», а виховний процес у такому розумінні виникає як результат проведення виховної роботи – цілеспрямованої діяльності щодо організації життєдіяльності дорослих і дітей, що ставить собі за мету створення умов для повноцінного розвитку особистості [5].

До 90-х років виховна робота в освітніх установах планувалася за напрямками: фізичне виховання, патріотичне, екологічне тощо. Це призводило до штучного поділу цілісного процесу розвитку особистості за різними напрямками. І хоча подібний підхід сьогодні вже не вважається актуальним, оскільки при ньому повністю відсутня особистісна спрямованість, виховна робота продовжує плануватися в більшості випадків саме за таким «застарілим» принципом. Звертаючись до більшості програм виховної роботи закладів вищої освіти, можна простежити чітку закономірність: усі ці програми становлять практично однотипну схему – календарний план заходів за напрямками з використанням традиційних форм роботи. При цьому виховна робота найчастіше представлена як програма заходів у «позанавчальний» час, що сприяє поділу виховання та навчання на окремі складники педагогічного процесу. Проблема інтеграції в навчанні та вихованні має глибоке історичне коріння. Учити мислити цілісно намагалося багато педагогічних систем. Проте й сьогодні це питання залишається актуальним для всієї системи освіти. Виходячи з цього, можна говорити про наявні протиріччя між теоретичним проголошенням цілісності навчально-виховного процесу та практичним поділом навчання й виховання на два складники, виділенням виховання в окремий вид діяльності викладача.

У зв'язку з цим виникає необхідність торкнутися такого поняття, як «формальне виховання». «Формальний» (лат.) – належить до форми, властивий їй; зроблений для дотримання встановленої форми, порядку; вироблений за формою, у прийнятому порядку, офіційний; наявний тільки для видимості, без виконання відповідних функцій [7]. По суті, подібна виховна робота, яка є

непов'язаним набором «виховних заходів», реально не сприяє досягненню цілей виховання.

Щоб уникнути формального підходу та консерватизму, має сенс, спираючись на позитивний досвід багатьох відомих педагогів, виховний процес у вищі аналізувати з погляду розвитку виховної системи. При системному підході й наявності цілей виховання, засобів їх реалізації, вимірників ефективності поняття «виховний процес» і «розвиток виховної системи» ідентичні. Подібну «організацію виховного процесу в навчальному закладі можна назвати системною, що й означає наявність виховної системи або системи у вихованні» [6].

Автори досліджень у галузі виховних систем відзначають, що ефективність реалізації розробленої моделі виховної системи залежить від кількох умов:

- реалізація відбувається за частинами, і ці частини повинні постійно співвідноситися з цілісним спільним баченням системи (синхронізація в розвитку окремих частин);

- забезпечення педагогам та вихованцям суб'єктної позиції в цьому процесі;

- урахування і максимальне використання зовнішніх і внутрішніх чинників [3; 6; 7].

Наявні соціалізувальні чинники можна розглядати як компоненти виховної системи, які можуть слугувати одночасно умовами її розвитку. Одні чинники соціалізації будуть умовами ефективного розвитку виховної системи, їх необхідно враховувати, інші – компонентами виховної системи, що суттєво впливають на розвиток самого вихованця. Чинники можуть бути і зовнішніми, і внутрішніми щодо системи. Вони впливають на саму систему загалом і на її компоненти окремо. Виявлення, оцінка та цілеспрямоване використання всього різноманіття соціалізувальних чинників можуть бути покладені в основу організації виховного процесу. Саме з позиції факторного погляду можливі моделювання, функціонування й розвиток виховної системи. Тобто систематизація факторних впливів дозволяє найбільш ефективно організувати виховний процес. Не можна при цьому забувати, що всі перелічені чинники можуть бути і врахованими, і латентними, неврахованими, і бути або розвивальними, або гальмувальними (бути бар'єрами в розвитку).

Говорячи про виховні системи, необхідно торкнутися таких понять, як виховне середовище й виховний простір, які також є чинниками соціалізації. Будь-яка гуманістична виховна система – система відкрита: у її становленні, функціонуванні, розвитку велику роль відіграють середовища, і не тільки як чинник, що впливає, але і як компонент самої системи. Виховна система, або виховне середовище, – сукупність соціально ціннісних обставин, що оточують людину та впливають на її особистісний розвиток і сприяють входженню в сучасну культуру. Змістом середовища як чинника соціального розвитку особистості є предметно-просторове, соціально-поведінкове, подійне та інформаційне оточення. У вітчизняній педагогіці існує так званий

«середовищний підхід» до виховання. Середовищний підхід у вихованні виник ще в XIX столітті. Виховання середовищем використовують у досвіді німецьких, французьких, американських шкіл. Системні дослідження середовища актуалізовано в 70 – 80-х роках (Х. Лійметс, А. Муст, А. Сидоркін). Сьогодні середовище визначається як те, серед чого перебуває суб'єкт, за допомогою чого формується його спосіб життя, що опосередковує його розвиток і типізують його особистість [2].

Наявне й таке поняття, як «виховний простір». Відповідно до «теорії виховних просторів» існують простори, які становлять території, де здійснюється процес виховання [6; 7]. Вони мають динамічну структуру, характеризують їхні параметри, різноманітні за характеристиками, та піддаються класифікації. Деякі автори виховний простір представляють як багаторівневе утворення, у якому виділяють кілька рівнів (компонентів): діяльнісний (простір безпосередньої самореалізації, самоствердження особистості); комунікативний (простір безпосереднього спілкування); компаративний (простір, який слугує соціальним фоном); інформаційний (характеризується змістом і обсягом необхідної й достатньої інформації, її джерелами, спрямованістю та щільністю, каналами передачі, співвідношенням прямого і зворотного зв'язків); емоційний (простір, що підвищує настрій учнів, їхню працездатність, готовність до контакту); соціально-предметний (предметне середовище людини включає безліч значущих для неї предметів, з якими вона погоджує свою поведінку та діяльність); екологічний (система обслуговування учнів, яка включає в себе побутові, транспортні та інші послуги) [6].

Аналіз наявних класифікацій соціальних систем, зокрема й виховних, показав, що виховна система педагогічного університету – це:

- соціальна система, яка функціонує відповідно до законів суспільного розвитку;
- штучна система;
- динамічна система (що розвивається, досягає рівня самоорганізації);
- система, що саморозвивається й самокерована (на вищій стадії свого розвитку);
- система цілеспрямована (мета відіграє роль системоутворювального та інтегративного чинника);
- діяльнісна (формується й розвивається в процесі діяльності учасників – педагогів і студентів);
- ціннісно зорієнтована (цілі виховної діяльності особистісно значущі для педагогів і студентів; спільна життєдіяльність будується на основі гуманістичних цінностей тощо; педагогічна діяльність спрямована на забезпечення умов для прояву та розвитку індивідуальності та суб'єктності особистості);
- система цілісна (складається з органів-компонентів, взаємозв'язок і взаємодія яких дозволяє системі функціонувати як єдине ціле й володіти системними інтегративними якостями);

– система відкрита (має безліч зв'язків і відносин з навколишнім соціальним і природним середовищем, які забезпечують функціонування та розвиток системи, при цьому вона і пристосовується до зовнішнього середовища, і на певному рівні свого розвитку сама змінює та вдосконалює зовнішнє середовище);

– система складна та ймовірнісна.

До моделі виховної системи педагогічного ЗВО входять найбільш істотні внутрішні чинники (вони ж компоненти виховної системи) за ступенем їхнього впливу на студента як центрального компонента системи. Зовнішніми соціалізувальними чинниками для студента залишаються всі наявні мікро-, мезо-, макро-, мегачинники (за класифікацією А. Мудрика). Їхній вплив може бути скориговано лише за умови ефективного функціонування виховної системи ЗВО, її адаптованості до зовнішнього оточення, зокрема до системи вищої освіти загалом. Причому, по мірі розвитку самої виховної системи ЗВО, що є компонентом і чинником ширшої системи вищої освіти, існує ймовірність впливу меншої системи на велику.

Модель виховної системи ЗВО складна, її специфіка полягає в масштабності системи та в неможливості ізолювати системи факультетів одну від одної й від загальної системи вишу. Це ж стає однією з важливих умов функціонування та розвитку виховної системи педагогічного університету. Виховні системи окремих факультетів і ЗВО загалом є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. При цьому, наприклад, територіальне розташування факультетів може істотно впливати на розвиток цілісної системи на рівні взаємодії, інформаційного та побутового середовища, середовища життєдіяльності.

Виховна система ЗВО докорінно відрізняється від виховної системи школи. До основних відмінностей можна віднести: цілі виховання (акцент на професійний розвиток); вік і соціальний статус вихованців (студенти віком від 17 до 25 років); соціальний статус членів педагогічного колективу (професорсько-викладацький склад); структура системи (якісний і кількісний склад компонентів, складність структурних зв'язків); масштаб системи (від 100 осіб до 1500 осіб на факультеті і до 10 000 осіб і більше у ЗВО); характер взаємозв'язків всередині системи (стосунки викладач – викладач, студент – викладач, викладач – адміністрація зовсім інші, ніж у школі); тривалість перебування в навчальному закладі студентів (4 – 5,5 років) і, отже, часта змінюваність основного суб'єкта системи – студента.

Зберігаючи основні властивості систем (цілісність, сумісність з іншими системами, стабільність, адаптація, здатність до самовдосконалення), виховна система кожного окремо взятого педагогічного вишу матиме низку особливостей. Для установ вищої освіти це, перш за все, особливості професійної спрямованості – у нашому випадку педагогічна спрямованість. Подібна спрямованість зумовлює урахування таких умов при створенні виховної системи, як: соціальне замовлення – висококваліфіковані вчителі-предметники з відповідним рівнем професійної педагогічної майстерності; педагогічні особливості: більшість викладачів – професійні педагоги, психологи;

студенти отримують базову психолого-педагогічну освіту; професійна педагогічна спрямованість студентів і відповідно високі вимоги до особистісних якостей.

Крім педагогічної спрямованості, кожен конкретний педагогічний ЗВО матиме свою специфіку, пов'язану з такими моментами: соціальний склад студентів (відсоткове співвідношення студентів із сімей селян, робітників або службовців; сільської місцевості, міста тощо); матеріально-економічна база вишу (наявність матеріальних засобів для реалізації програм виховання, технічної оснащеності, організації нормального побуту тощо); склад учнів і педагогів (кількісний склад, статевий склад, переважання чоловіків або жінок); структура вишу (кількість факультетів/інститутів, специфіка кожного факультету/інституту).

Усі перераховані вище особливості зумовлюють основні функційні особливості виховної системи педагогічного університету. До них можна віднести, по-перше, розвивальну функцію – особистісний та професійний розвиток студента, якому сприяє виховна система; по-друге, функцію адаптивну – адаптація при переході студента з позиції школяра в позицію студента, з позиції учня в позицію педагога. З одного боку, у виховній системі створюються умови для більш ефективної адаптації студента, з другого, – включення студента в життєдіяльність виховної системи сприяє формуванню адаптивних здібностей. Третьою важливою функцією можна назвати методичну – сама виховна система є засобом навчання. Розвиваючись в умовах виховної системи та одночасно будучи чинником розвитку самої системи, студент отримує необхідний набір знань, які зможе використовувати у своїй педагогічній діяльності, створюючи власні виховні системи.

Висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, саме виховна система як вищий рівень розвитку виховного процесу може сприяти максимально ефективному результату виховання студентів. Функціонування виховних систем минулого і сьогодення довело, що вони є чинником розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белова Л. О. Проблеми та завдання розвитку виховної системи ВНЗ. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ, 2005. № 46. С. 34–41.
2. Бондаренко З. П. Особливості виховної роботи зі студентами. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 14, кн. 2. С. 448.
3. Волкова Н. П. Організаційні форми виховної роботи: позакласна виховна робота; колективні творчі справи; колективне планування виховної роботи; позашкільні заклади в системі освіти і виховання. *Педагогіка : посібник*. Київ, 2001. С. 165–180.
4. Деякі питання організації виховної роботи: лист МОН молодьспорту України № 1/9-595 від 23.08.12. *Директор школи*. 2012. № 22. С. 44.
5. Дурманенко О. Л. Виховна робота в університеті як чинник становлення особистості майбутнього фахівця. *Науковий вісник Волинського*

національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2012. № 8. С. 59–62.

6. Попадич О. О. Теоретичні основи виховної роботи з майбутніми педагогами вищої школи у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 2. С. 206–209.
7. Соколова І. В. Характеристика системи виховної роботи у сучасному вищому закладі освіти. *Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект*: монографія / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 1999. С. 299–331.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019.

САЯПИНА Светлана

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com

КРИВОШАПКА Инесса

соискатель магистерского уровня образования ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: inesskalove1996@gmail.com

РЕАЛИЗАЦИЯ МОДЕЛИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В СОВРЕМЕННОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Резюме. В статье подчеркивается, что воспитательный процесс является ядром педагогической деятельности любого образовательного учреждения и рассматривается как целостная динамическая система, системообразующим фактором которой является цель развития личности, реализуется в субъект-субъектном взаимодействии. Определено, что эффективность реализации разработанной модели воспитательной системы зависит от нескольких условий: реализация происходит по частям, и эти части должны постоянно соотноситься с целостным общим видением системы; обеспечение педагогам и воспитанникам субъектной позиции в этом процессе; учет и максимальное использование внешних и внутренних факторов. Акцентировано на том, что воспитательная система педагогического университета – социальная; искусственная; динамическая; самоуправляемая; целенаправленная; деятельностная; ценностно-ориентированная; целостная; открытая; сложная и вероятностная. В модель воспитательной системы педагогического вуза входят наиболее существенные внутренние факторы (они же компоненты воспитательной системы) по степени их влияния на студента как центрального компонента системы. Внешними социализирующими факторами для студента остаются все существующие микро-, мезо-, макро-, мегафакторы. Доказано, что их влияние может быть скорректировано только при условии эффективного

функціонування виховної системи вуза, її адаптивності до зовнішнього середовища, і в тому числі до системи вищої освіти в цілому. Крім того, по мірі розвитку самої виховної системи вуза, що є компонентом і фактором більш широкої системи вищої освіти, існує ймовірність впливу меншої системи на більшу.

Ключевые слова: модель виховної системи, виховний простір, вищі навчальні заклади.

SAIAPINA Svitlana

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy of Higher School of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

19, Henerala Batiuka Str., Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com

KRYVOSHAPKO Inesa

Applicant of Master’s Degree of Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

19, Henerala Batiuka Str., Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: inesskalove1996@gmail.com

IMPLEMENTATION OF MODEL OF UPBRINGING SYSTEM AT MODERN PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Summary. The article emphasizes that the upbringing process is the core of the pedagogical activity of any educational institution and is considered as a holistic dynamic system, the system-forming factor of which is the purpose of personality development, which is realized in the subject-subject interaction. It is emphasized that the model of the upbringing system of the pedagogical institution of higher educational (IHE) includes the most significant internal factors by the degree of their influence on the student as the central component of the system. The external socializing factors for the student are all the existing micro, meso, and macro mega factors. It is proved that their impact can be corrected only if the upbringing system of the IHE is effective, it is adapted to the external environment, including the higher education system as a whole.

Keywords: model of upbringing system, upbringing space, upbringing process, institutions of higher education.

Abstract. Introduction. Under modern conditions, professional pedagogical education is gaining particular relevance, the reform of which is aimed at its humanization and humanitarization, at “arming” the future educationalist not only with the bases of fundamental knowledge in the speciality, but also developing him/her as a person with all the full value attitude to the world. All this requires wide erudition, internal intellectuality except for highly-professional, highly-qualified training.

Analysis of publications. The results of scientific investigations prove that organizing the upbringing process at a pedagogical university as a

---

multidimensional phenomenon is studied by scientists from different positions and is one of the important in pedagogical theory and practical activity: the essence, content, and peculiarities of upbringing work at an institution of higher education (hereinafter IHE) (L. Baikova, O. Bozhko, L. Bielova, O. Bilyk, O. Bezkorovaina, O. Hrechanyk, L. Zuieva, V. Karakovskiy, L. Moskalova, D. Pashchenko, S. Poliakova, H. Trotsko, M. Udovenko and others), formation of a comprehensively and harmoniously developed personality in the learning process and during the extra-curricular time (Z. Bondarenko, A. Denysenko, O. Durmanenko, O. Dubaseniuk, I. Sokolova, M. Fitsula and others), theoretical fundamentals of upbringing work with future educationalists of higher school at institutions of higher education (O. Popadych and others), use of various methods, techniques, means of upbringing, revealing of results of upbringing influences, correction of the content and methods of organization of upbringing work (I. Bekh, N. Volkova, V. Tymenko, N. Iaksa and others).

Purpose. The purpose of the article is to characterize the model of the upbringing system of the pedagogical university.

Results. The upbringing process is the core of the pedagogical activity of any educational institution and is considered as a holistic dynamic system, the system-forming factor of which is the purpose of personality development, which is realized in the subject-subject interaction. It is determined that the implementation efficiency of the developed model of the upbringing system depends on several conditions: implementation takes place in parts, and these parts must be constantly correlated with the overall shared vision of the system; must provide educationalists and students with a subjective position in the process; the external and internal factors that influence must maximally be accounted and used. It is emphasized that the upbringing system of the pedagogical university is social; artificial; dynamic; self-managed; purposeful; activity; value-oriented; holistic; open; complex and probabilistic. The model of the upbringing system of the pedagogical IHE includes the most significant internal factors (they are also the components of the upbringing system) by the degree of their influence on the student as the central component of the system. The external socializing factors for the student are all the existing micro, meso, and macro mega factors. It is proved that their impact can be corrected only if the upbringing system of the IHE is effective, it is adapted to the external environment, including the higher education system as a whole. Moreover, with the development of the upbringing system of IHE itself, which is a component and factor of a wider system of higher education, there is a likelihood of the smaller system affecting the larger one.

Conclusions. Therefore, it is the upbringing system as the highest level of development of the upbringing process, which can contribute to the most effective result of students' upbringing. The functioning of the upbringing systems of the past and present has proved that they are a factor in the development of the personality.

REFERENCES

1. Bielova, L. O. (2005). Problemy ta zavdannia rozvytku vykhovnoi systemy VNZ [Problems and tasks of development of upbringing system of HEI]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh – Multiversum. Philosophical Almanac*, 46, 34–41. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bondarenko, Z. P. (2010). Osoblyvosti vykhovnoi roboty zi studentamy [Peculiarities of upbringing work with students]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr. – Theoretical-Methodical Problems of Upbringing Children and Student Youth: Collection of Scientific Works*, 4, vol. 2, 448. Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
3. Volkova, N. P. (2001). Orhanizatsiini formy vykhovnoi roboty: pozaklasna vykhovna robota; kolektyvni tvorchi spravy; kolektyvne planuvannia vykhovnoi roboty; pozashkilni zaklady v systemi osvity i vykhovannia [Organizational forms of upbringing work: extracurricular upbringing work; collective creative activities; collective planning of upbringing work; extracurricular institutions in the education system and upbringing]. *Pedahohika: posibnyk – Pedagogy: manual*, 165–180. Kyiv [in Ukrainian].
4. Deiaki pytannia orhanizatsii vykhovnoi roboty: lyst MON molodi I sportu Ukrainy № 1/9-595 vid 23.08.12 [Some Issues of Organization of Upbringing Work: Letter of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine № 1 / 9-595 dated August 23, 2012]. *Dyrektor shkoly – School Director*, 22, 44 [in Ukrainian].
5. Durmanenko, O. L. (2012). Vykhovna robota v universyteti yak chynnyk stanovlennia osobystosti maibutnoho fakhivtsia [Upbringing work at university as a factor of formation of the future specialist's personality]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Volyn National University named after Lesia Ukrainka*, 8, 59–62 [in Ukrainian].
6. Popadych, O. O. (2017). Teoretychni osnovy vykhovnoi roboty z maibutnimi pedahohamy vyshchoi shkoly u vyshchomu navchalnomu zakladi [Theoretical fundamentals of upbringing work with future educationalists of higher school at higher educational institutions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social Work*, 2, 206–209 [in Ukrainian].
7. Sokolova, I. V. (1999). Kharakterystyka systemy vykhovnoi roboty u suchasnomu vyshchomu zakladi osvity [Characteristics of system of upbringing work at modern higher institutions of education]. *Suchasna vyshcha shkola: psykholoho-pedahohichnyi aspekt: monohrafiia – Modern Higher School: Psychological-Pedagogical Aspect: monograph*, 299–331. Kyiv: APN Ukrainy, In-t pedahohiky i psykholohii prof. osvity APN Ukrainy [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 001.891:378.22

КОРКІШКО Олена

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: korkishko.l.g@gmail.com

БАРИСЕВИЧ Ірина

здобувач магістерського рівня освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: flowerwhite375335@gmail.com

НАУКОВИЙ ГУРТOK У СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті зазначено, що науково-дослідна робота магістрантів є невід'ємною складовою наукової діяльності закладу вищої освіти та сприяє підвищенню якості підготовки фахівців із вищою освітою, розширенню загального та професійного світогляду, формуванню уміння використовувати самостійно здобуті знання, науково обґрунтовувати результати власної роботи, сприяє розвитку творчого мислення, пізнавальної активності, самостійності суджень тощо.

З'ясовано, що напрямками науково-дослідної діяльності магістрів педагогіки вищої школи є: науково-дослідна робота, що проводиться в навчальний час під керівництвом викладача (наукового керівника), входить до навчальних планів і програм та є одним з обов'язкових елементів усієї системи підготовки спеціалістів, і науково-дослідна робота, що виконується в позанавчальний час. Підкреслено, що однією з найбільш ефективних форм організації науково-дослідної роботи магістрів, що виконується в позанавчальний час є науковий гурток. З'ясовано, що формуванню в магістрів педагогіки вищої школи якостей фахівця, розкриттю їхнього творчого та інтелектуального потенціалу з метою підготовки резерву наукових і науково-педагогічних кадрів, розвитку науково-педагогічного мислення та навичок дослідницької роботи допомагає науковий гурток «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», метою якого є ознайомлення студентів із теоретичними та практичними аспектами вищої професійної освіти в Україні, особливостями формування провідних тенденцій, суперечностей і закономірностей професійної освіти, актуалізації історичного досвіду в сучасних умовах модернізації національної освіти тощо. Результати дослідження особливостей роботи наукового гуртка «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні» у системі науково-дослідної діяльності магістрів педагогіки вищої школи уможливили з'ясувати, що він є нерозривною складовою навчально-виховного процесу, невід'ємною частиною підготовки

© Коркішко О., Барисевич І., 2019

кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців у сучасному університеті, дієвою формою навчання студентів, необхідним засобом формування науково-дослідницьких компетентностей, що створює сприятливе середовище для становлення та розвитку майбутнього викладача.

Ключові слова: науково-дослідна робота, науковий гурток, заклад вищої освіти, магістри педагогіки вищої школи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Основне завдання вітчизняної вищої освіти, яка функціонує в умовах кардинальних змін у соціально-економічній і політичній галузях, полягає в підготовці фахівців якісно нового типу (дослідників, аналітиків, науковців, фахівців тощо), конкурентоспроможних, здатних до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності, ініціювання нових ідей, прийняття нестандартних рішень, компетентних у розв'язанні дослідницьких завдань, готових до здійснення науково-дослідницької роботи тощо.

Закони України «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти» тощо поставили перед освітянами серйозні вимоги щодо ефективної професійної підготовки фахівця, акцентувавши, що одним з основних завдань закладу вищої освіти (далі ЗВО) є «проведення наукової діяльності через проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації та використання отриманих результатів в освітньому процесі» [1].

Освітні стандарти навчання в закладах вищої освіти передбачають «... передачу, засвоєння, примноження та використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються» [1], тобто набуття знань, умінь і навичок із певної спеціальності, а також формування професійних якостей та закладення основ наукової активності, самоосвіти й самовдосконалення. Отже, одним із важливих засобів підвищення якості підготовки фахівців із вищою педагогічною освітою, здатних творчо використовувати в практичній діяльності світові досягнення науки та культури є науково-дослідна робота магістрів педагогіки вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У сучасній вітчизняній педагогічній науці різні питання формування змісту, форм і методів організації науково-дослідної роботи в освітній галузі обґрунтували О. Воробйов, Є. Гірфанов, І. Данилова, М. Донченко, О. Лушников, О. Микитюк, Д. Цхакая та ін.; умови успішної організації науково-дослідної роботи студентів розробили В. Борисов, О. Єгорова, Л. Макарова, М. Севастюк, Є. Спицин, С. Пашаєв, М. Перпер та ін.

Заслужують на увагу в контексті аналізованої проблеми науково-педагогічні дослідження, присвячені: узаємозв'язку навчальної та науково-дослідної роботи (П. Васильєв, І. Іващенко, В. Прошкін та ін.); раціональному управлінню науковою роботою майбутніх фахівців (Д. Цхакай та ін.); формуванню готовності педагога до науково-дослідної роботи

(Г. Арчажникова, З. Ісаєва, А. Лушников та ін.); досвіду організації наукової роботи студентів у закладах вищої освіти (Л. Квіткіна, Ю. Лавриш, І. Мельник, О. Микитюк та ін.); формуванню дослідницьких умінь у майбутніх педагогів (Н. Амеліна, В. Литовченко та ін.); обґрунтуванню психолого-педагогічних чинників, які зумовлюють успішність науково-дослідної роботи студентів (Л. Авдєєва, Д. Харизова та ін.).

Актуальними в наш час залишаються питання щодо наукового гуртка як форми організації науково-дослідної роботи студентів: науковий гурток – основна форма організації студентської науки (О. Дмитришин), науковий гурток як засіб формування професійних якостей майбутніх учителів (О. Білостоцька), творчі групи студентів у системі науково-дослідної роботи закладів вищої освіти (Н. Грона), студентський науковий гурток як форма науково-дослідної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури (О. Єжова), значення студентських наукових гуртків у системі забезпечення якості освітньої діяльності (О. Іванкова) та ін. Студентські наукові гуртки, на думку О. Єжової, можна розглядати як кузню молодих кадрів для ЗВО, у яких вони зможуть працювати вже серед професорсько-викладацького складу; є шляхом здобуття, засвоєння й оновлення знань, який передбачає вміння ставити наукові завдання, планувати їх виконання, організовувати збирання та опрацювання інформації, створювати умови для генерування нових ідей та їх практичної реалізації [2].

Формування цілей статті. Мета статті полягає в розкритті особливостей роботи студентського наукового гуртка в системі науково-дослідної роботи магістрів педагогіки вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Науково-дослідна робота магістрантів є невід’ємною складовою наукової діяльності ЗВО та сприяє підвищенню якості підготовки фахівців із вищою освітою, розширенню загального та професійного світогляду, формуванню вміння використовувати самостійно здобуті знання, науково обґрунтовувати результати власної роботи, сприяє розвитку творчого мислення, пізнавальної активності, самостійності суджень, потреби та вміння збагачувати власні знання, забезпечує ефективне засвоєння та використання знань тощо.

Зазначимо, що науково-дослідна робота студентів у ЗВО є засобом професійної підготовки кваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця, що уможливорює досягнення таких взаємопов’язаних та взаємозалежних цілей: формування альтернативних підходів до засвоєння та використання навчальних, наукових й аналітичних матеріалів, їх критичний аналіз; започаткування основ наукового аналізу, оволодіння відповідною методологією та інструментарієм, набуття та розвиток навичок роботи з науковою літературою, розуміння її градації; поєднання декількох методологічних підходів у процесі дослідження наукових проблем, які мають міждисциплінарний характер; пошук і виокремлення частки студентів, що мають здібності до аналітичної роботи, залучення їх до кафедральних, університетських, регіональних, національних і міжнародних науково-

дослідних програм, створення відповідної мотиваційної бази; популяризація наукової діяльності університету та підвищення його рейтингу на різних рівнях, із метою залучення додаткових абітурієнтів і підвищення конкурсу під час вступної кампанії; розвиток і зміцнення морально-етичних установок студента в процесі виконання ним науково-дослідної роботи [3].

Аналіз наукових праць учених, дослідників (О. Білостоцька, К. Богуцька, І. Данилова, Г. Пономарьова, Є. Райхман, О. Чорновол-Ткаченко та ін.) уможливив виокремити напрямки науково-дослідної діяльності магістрів педагогіки вищої школи (далі ПВШ) ЗВО:

– науково-дослідна робота, що проводиться в навчальний час під керівництвом викладача (наукового керівника) та входить до навчальних планів і програм, є одним з обов'язкових елементів усієї системи підготовки спеціалістів (реферування наукових видань, підготовка оглядів літературних новинок; написання рефератів із конкретної теми в процесі вивчення дисциплін циклів загальної та професійної підготовки; розробка методичних матеріалів із використанням дослідницьких методів (глосаріїв, програм і методик психолого-педагогічних досліджень тощо); виступи з науковими доповідями та повідомленнями на практичних заняттях і семінарах; підготовка та захист курсових і магістерських робіт, у яких містяться дослідницькі елементи, виконання науково-дослідних завдань у період асистентської та науково-дослідної практики тощо);

– науково-дослідна робота, виконувана в позанавчальний час (робота в наукових товариствах, гуртках і проблемних групах; участь у науково-дослідних роботах, що проводяться кафедрами та науковим підрозділом вишу з госпдоговірної та бюджетної тематики; виступи з доповідями на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях; участь в олімпіадах і конкурсах на кращу наукову роботу міжнародного, національного, регіонального й університетського рівнів; підготовка публікацій (тези, статті) за результатами проведених досліджень тощо.

Зауважимо, що головна відмінність між зазначеними напрямками – ступінь самостійності роботи магістрів і новизна отриманих результатів.

Однією з найбільш ефективних форм організації науково-дослідної роботи магістрів ПВШ, що виконується в позанавчальний час є науковий гурток. Учені, педагоги-практики розглядали науковий гурток як: час, що відведений на засвоєння знань, де реалізація наукового потенціалу майбутніх фахівців тісно пов'язана з підготовкою спеціалістів, здатних розв'язувати не лише виробничі, але й науково-практичні проблеми в обраній галузі професійної діяльності [4, с. 214]; одна з форм наукової діяльності студентів, спрямована на розширення наукового потенціалу й формування навички науково-дослідної діяльності в студентів у вільний від навчання час або спеціально наданий час [5]; форма організації студентів, які залучаються до науково-дослідної роботи з метою формування науково-дослідницьких компетентностей [6, с. 173]. Зазначимо, що спільним для цих визначень є те, що науковий гурток об'єднує студентів, які займаються науково-дослідницькою діяльністю.

Так, у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» приділено значну увагу удосконаленню форм і способів організації науково-дослідної роботи суб'єктів освітнього процесу, урізноманітненню спільної наукової діяльності викладачів і студентів. Однією із домінуючих форм організації вищезазначеної діяльності є студентський науковий гурток.

На кафедрі педагогіки вищої школи функціонують студентські наукові гуртки «Імідж сучасного педагога – формула успіху», «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», «Педагогічні феномени в освіті: минуле та сучасність», «Медіаосвіта майбутніх викладачів», «Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес ЗВО», «Тьюторський супровід освітньої діяльності в Україні та за кордоном», «Вища освіта в Україні та за кордоном», «Загальні проблеми педагогіки вищої школи в Україні» тощо. Головними завданнями яких є: залучення до роботи в гуртку магістрів ПВШ, які зацікавлені основними напрямками науково-дослідної діяльності кафедри; опанування студентами методами та навичками проведення самостійних наукових досліджень; поглиблене вивчення майбутніми викладачами тематичного матеріалу з початкової дисципліни з метою набуття практичного досвіду роботи; формування всіх необхідних компетентностей сучасного дослідника; розвиток дослідницьких умінь, креативності, науково-педагогічного мислення; пошук і підтримка талановитих магістрантів, надання їм усебічної допомоги, зокрема й для продовження навчання в аспірантурі за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки; створення сприятливих умов для участі магістрантів у наукових заходах (конкурси, гранти, проекти, олімпіади, конференції тощо); формування рекомендацій для впровадження найкращих наукових результатів, отриманих студентами тощо.

Робота гуртків здійснюється за планом, затвердженим кафедрою ПВШ. Керівники гуртків надають магістрам консультації, оцінюють наукове значення студентських робіт, дають експертну оцінку та рецензію, рекомендують кращі роботи до друку в збірниках наукових праць і збірниках тез науково-практичних конференцій, участі в студентських конференціях, конкурсах, семінарах і круглих столах тощо.

Важливою складовою в організації наукового гуртка є виокремлення основних принципів його роботи: науковості, добровільності з передбаченням певних форм її заохочення, самостійності, зацікавленості, доцільності, плановості, урахування інтересів і можливостей студентів, відкритості та прозорості, рівноправності тощо.

Формуванню в магістрів ПВШ якостей фахівця, розкриттю їх творчого та інтелектуального потенціалу з метою підготовки резерву наукових і науково-педагогічних кадрів, розвитку науково-педагогічного мислення та навичок дослідницької роботи допомагає науковий гурток «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», метою якого є ознайомлення студентів із теоретичними та практичними аспектами вищої професійної освіти в Україні, особливостями формування провідних тенденцій, суперечностей і

закономірностей професійної освіти, актуалізації історичного досвіду в сучасних умовах модернізації національної освіти тощо.

Запропонований науковий гурток має такі напрямки роботи: державне регулювання професійної діяльності, державне регулювання освітньої діяльності, сучасні тенденції розвитку вищої професійної освіти, розробка технології побудови професійної компетентності магістрів ПВШ.

На зборах наукового гуртка розглядаються такі теми: «Напрямки державної освітньої політики України», «Стратегії забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти», «Модернізація вищої освіти України як чинник економічного та соціального прогресу української держави», «Глобальні проблеми вищої професійної освіти», «Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти», «Вимоги сучасного ринку праці й професійна мобільність педагога» тощо.

Важливою передумовою під час роботи наукового гуртка для професійного становлення магістрів ПВШ є організація викладачем творчого процесу на заняттях та залучення студентів до активної участі в ньому. Цьому сприяють такі форми роботи: лекція-бесіда, лекція-ділова гра, лекція-візуалізація з використанням опорних сигналів, «круглий стіл», дискусія «навпаки», семінар-дослідження; робота з блоком матеріалів: доповіді «Система вищої освіти України», «Медіаосвіта в Україні», «Українські рейтинги університетів», «Наукові дослідження й інновації вищої школи», «Діяльність Ради молодих учених в Україні»; ділова гра «Лабораторія невирішених проблем»; розв'язання проблемних професійних ситуацій, які виникають у діяльності викладача; бліц-презентація «Я – майбутній фахівець», підготовка рефератів за науковою тематикою, творчих есе тощо.

Результати роботи наукового гуртка широко використовувалися в процесі вивчення дисципліни «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні»; проходження асистентської та науково-дослідної практики (виконання конкретних завдань науково-дослідного характеру, практичне використання отриманих знань тощо); написання тез, наукової статті, курсових робіт (уможливлює грамотне викладання власної думки на папері); науково-практичної конференції (уможливлює розвиток здатності працювати з аудиторією, удосконалювати навички публічних виступів).

Основні положення та результати дослідження виконаного під час роботи в науковому гуртку висвітлено в збірнику наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» за загальною редакцією проф. С. А. Саяпіної: самостійна робота як ефективна форма організації навчального процесу магістрів педагогіки вищої школи (Я. Заверуха), мовленнєва компетентність як складова професійного становлення магістра педагогіки вищої школи (Н. Мацокіна); «Духовність особистості: методологія, теорія і практика» – головний редактор Г. П. Шевченко: професійний статус педагога як предмет дослідження в різних галузях наукових знань (Д. Аكوпова), позааудиторна робота з громадянського виховання молоді в умовах вищого навчального закладу (Є. Палаткін); «Наукові студії» за загальною редакцією проф. Е. А. Панасенко:

експериментальні викладки дослідження страхів у здобувачів вищої освіти та співробітників ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Є. Батлова) тощо.

Гуртківці беруть активну участь у різноманітних конференціях: Міжнародна інтернет-конференція «Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій» (ДВНЗ «ДДПУ», кафедра теорії і практики початкової освіти), Всеукраїнська конференція «Психологічна культура в контексті особистісно-професійного становлення педагога» (ДВНЗ «ДДПУ», кафедра психології), «Перспективні напрямки сучасної науки та освіти» (ДВНЗ «ДДПУ», підрозділ моніторингу якості вищої освіти), Магістральна (не)конференція мініEdCamp Sloviansk «Цифровий освітній простір» (ДВНЗ «ДДПУ», кафедра природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті), Міжнародний науково-практичний (презентаційно-навчальний) семінар та кваліфікаційний тренінг «Сучасні технології навчальної діяльності викладача закладу вищої освіти»; науково-практична онлайн-конференція «Актуальні проблеми педагогіки вищої школи», науково-практична конференція «Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки викладача ЗВО» (кафедра педагогіки вищої школи) та щорічна міжвишівська Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих учених «Перспективні напрямки сучасної науки та освіти» (пленарне засідання, секційне засідання на кафедрі ПВШ).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, науково-дослідна робота магістрів ПВШ є важливою складовою їхньої професійної підготовки, що передбачає навчання методології та методики дослідження, формування інтересу й потреби до наукової творчості, сприяє свідомому ставленню до навчання, ефективному засвоєнню та використанню знань, підвищенню рівня наукової активності, внутрішньої організованості, розвитку аналітичного мислення, розширенню кругозору, здатності до самостійних обґрунтованих суджень і висновків, уміння застосовувати сучасні методи наукових досліджень у практичній діяльності тощо.

Результати дослідження особливостей роботи наукового гуртка «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні» у системі науково-дослідної діяльності магістрів педагогіки вищої школи уможливили з'ясувати, що він є нерозривною складовою навчально-виховного процесу, невід'ємною частиною підготовки кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців у сучасному університеті, дієвою формою навчання студентів, необхідним засобом формування науково-дослідницьких компетентностей, що створює сприятливе середовище для становлення та розвитку майбутнього викладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 7 грудня 2017 року N 2233-VIII). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>. (дата звернення: 19.12.2019).

2. Єжова О.О. Студентський науковий гурток як форма науково-дослідної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів: ГНПУ ім. О.Довженка, 2013. Вип. 22. С. 119–124.
3. Яковенко Р.В. Наукова робота студентів: методичні поради та рекомендації. Кіровоград: «ПіК», 2009. 40 с.
4. Карбованець О.І., Коваль Г.М. Предметний науковий гурток мікробіологічного змісту та його роль у формуванні знань із курсу «Мікробіологія» студентів медичних спеціальностей. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Вип. 1. С. 214–216.
5. Іванкова О.В. Значення студентських наукових гуртків у системі забезпечення якості освітньої діяльності. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1098/1/Іванкова%20метод.%2016.pdf>. (дата звернення: 09.11.2019).
6. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів: монографія / О.І.Бульвінська та ін. Інститут вищої освіти НАПН України; за ред. О.Г.Ярошенко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 178 с.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019.

КОРКИШКО Елена

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: korkishko.l.g@gmail.com

БАРИСЕВИЧ Ирина

соискатель магистерского уровня образования ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: flowerwhite375335@gmail.com

НАУЧНЫЙ КРУЖОК В СИСТЕМЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Резюме. В статье указано, что научно-исследовательская работа магистрантов является неотъемлемой составляющей научной деятельности учреждения высшего образования и способствует повышению качества подготовки специалистов с высшим образованием, расширению общего и профессионального мировоззрения, формированию умения использовать самостоятельно добытые знания, научно обосновывать результаты собственной работы, развитию творческого мышления, познавательной активности, самостоятельности суждений и т.д. Установлено, что основными направлениями научно-исследовательской деятельности магистров педагогики высшей школы есть: научно-исследовательская работа, которая проводится в учебное время под руководством преподавателя (научного

руководителя), входит в учебные планы и программы, является одним из обязательных элементов всей системы подготовки специалистов и научно-исследовательская работа, выполняемая во внеучебное время. Подчеркнуто, что одной из наиболее эффективных форм организации научно-исследовательской работы магистров, выполняемой во внеучебное время, является научный кружок. Установлено, что формированию у магистров педагогики высшей школы качеств специалиста, раскрытию их творческого и интеллектуального потенциала с целью подготовки резерва научных и научно-педагогических кадров, развития научно-педагогического мышления и навыков исследовательской работы помогает научный кружок «Теория и практика высшего профессионального образования в Украине», целью которого является ознакомление студентов с теоретическими и практическими аспектами высшего профессионального образования в Украине, особенностями формирования ведущих тенденций, противоречий и закономерностей профессионального образования, актуализации исторического опыта в современных условиях модернизации национального образования и т. д. Результаты исследования особенностей работы научного кружка «Теория и практика высшего профессионального образования в Украине» в системе научно-исследовательской деятельности магистров педагогики высшей школы позволили выяснить, что он является неразрывной частью учебно-воспитательного процесса, неотъемлемой частью подготовки квалифицированных, конкурентоспособных специалистов в современном университете, действенной формой обучения студентов, необходимым средством формирования научно-исследовательских компетентностей, создает благоприятную среду для становления и развития будущего преподавателя.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, научный кружок, учреждение высшего образования, магистры педагогики высшей школы.

KORKISHKO Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Pedagogy of Higher School of SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine.

E-mail: korkishko.l.g@gmail.com

BARYSEVYCH Iryna

Applicant of Master’s Degree of Education, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine.

E-mail: flowerwhite375335@gmail.com

SCIENTIFIC STUDY GROUP IN THE SYSTEM OF RESEARCH WORK OF MASTERS OF PEDAGOGY OF HIGHER SCHOOL

Summary. In the article it is emphasized that one of the most effective forms of organization of research work of masters, which is performed at extra-curricular

time is a scientific study group. It is revealed that forming the qualities of a specialist in masters of pedagogy of higher school, disclosing their creative and intellectual potential, developing the scientific and pedagogical thinking and research skills is assisted by the scientific study group “Theory and Practice of Higher Professional Education in Ukraine”, the purpose of which is to acquaint students with theoretical and practical aspects of higher professional education in Ukraine, peculiarities of formation of leading tendencies, contradictions and regularities of professional education, actualization of historical experience in modern terms of the modernization of national education.

Keywords: scientific-research work, scientific study group, institution of higher education, masters of pedagogy of higher school.

Abstract. Introduction. The main task of the national higher education is to train specialists of a qualitatively new type, competitive, capable of self-development, self-education, innovative activity, competent in solving research issues, ready to carry out research work, etc.

Analysis of publications. In the modern domestic pedagogical science various questions of formation of the content, forms and methods of the organization of research work in the educational field have been substantiated by O. Vorobiov, Ye. Hirfanov, I. Danylova, M. Donchenko, O. Lushnykov, etc.

Purpose. The purpose of the article is to disclose the peculiarities of work of the student scientific group in the system of scientific-research work of masters of pedagogy of higher school (PHS).

Results. One of the most effective forms of organization of research work of masters of PVS, which is carried out at extracurricular time is a scientific study group. Forming the qualities of a specialist in masters of pedagogy of higher school, disclosing their creative and intellectual potential, developing the scientific and pedagogical thinking and research skills is assisted by the scientific study group “Theory and Practice of Higher Professional Education in Ukraine”, the purpose of which is to acquaint students with theoretical and practical aspects of higher professional education in Ukraine, peculiarities of formation of leading tendencies, contradictions and regularities of professional education, actualization of historical experience in modern terms of the modernization of national education.

The offered scientific study group has the following directions of work: state regulation of professional activity, state regulation of educational activity, modern tendencies of development of higher professional education, development of technology of constructing professional competence of masters of PVS.

The results of work of the scientific study group are widely used during the study of the discipline “Theory and Practice of Higher Professional Education in Ukraine”; having the assistant-research practices; writing abstracts, scientific articles, yearly papers; scientific-practical conferences.

Conclusions. The results of the study of the peculiarities of work of the scientific study group “Theory and Practice of Higher Professional Education in Ukraine” in the system of scientific-research activity of masters of PVS have made it possible to find out that it is an integral part of the educational-upbringing

---

process, an integral part of the training of qualified specialists, an effective form of training, a necessary means of forming scientific-research competences, which creates a favorable environment for the formation and development of a future lecturer.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.01.2014 r. (zi zminamy vid 7 hrudnia 2017 roku N 2233-VIII) [Law of Ukraine “On Higher Education” dated 01.01.2014 (with the Amendments dated 07.12.2017 N 2233-VIII)]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 38–39, st. 380. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> [in Ukrainian].
2. Iezhova, O. O. (2013). Studentskyi naukovyi hurtok yak forma naukovodoslidnoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury [Student scientific group as a form of scientific-research activity of future specialists of physical culture. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko*, 22, 119–124. Hlukhiv: HNPU im. O.Dovzhenka [in Ukrainian].
3. Iakovenko, R. V. (2009). *Naukova robota studentiv: metodychni porady ta rekomendatsii [Scientific work of students: methodical guidelines and recommendations]*. Kirovohrad: «PiK» [in Ukrainian].
4. Karbovanets, O. I., Koval, H. M. (2013). Predmetnyi naukovyi hurtok mikrobiolohichnoho zmistu ta yoho rol u formuvanni znan iz kursu «Mikrobiolohiia» studentiv medychnykh spetsialnostei [Subject scientific group of the microbiological content and its role in forming knowledge on the course “Microbiology” of students of medical specialities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 1, 214–216 [in Ukrainian].
5. Ivankova, O. V. (2016). *Znachennia studentskykh naukovykh hurtkiv u systemi zabezpechennia yakosti osvitnoi diialnosti [Importance of student scientific groups to provide the quality of educational activities]*. Retrieved from: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1098/1/Ivankova%20metod.%2016.pdf> [in Ukrainian].
6. Bulvinska, O. I. (2016). Kontseptsiia ta metodolohiia realizatsii naukovodoslidnytskoi diialnosti subiektiv navchalno-vykhovnoho protsesu universytetiv: monohrafiia [Concept and methodology of realization of scientific-research activity of subjects of educational-upbringing process of universities: monograph]. *Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy – Institute of Higher Education of NAPS of Ukraine*. O. H. Iaroshenko (Ed.). Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 378.147:37.011.3-051]:004

САЯПІНА Світлана

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com

ДРОЗДОВА Ірина

здобувач магістерського рівня освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна
E-mail: super-ira09@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. У статті розглянуто проблеми, пов'язані зі структуруванням інформаційно-комунікаційної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю та процесом її формування. Автори доходять висновку, що успішне формування інформаційно-комунікаційної компетентності можливе за умови цілеспрямованого та системного підходів у рамках освітнього процесу закладу вищої освіти. Доведено, що важливим чинником розвитку ІК-компетентності студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю може стати дистанційна підтримка курсу «ІКТ в освіті». Систематичне рішення освітніх завдань за допомогою інтернет-технологій природним чином сприяє розвитку ІК-компетентності майбутніх учителів. Акцентовано увагу на тому, що необхідною умовою для розробки педагогічної моделі процесу формування ІК-компетентності є визначення змісту і структури ІК-компетентності майбутнього вчителя.

Структуризація ІК-компетентності дозволяє вибудовувати міжпредметні зв'язки й діагностувати ефективність процесу формування ІК-компетентності. Визначено набір взаємозв'язаних між собою компетенцій, що становлять ІК-компетентність студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю (технологічні компетенції (володіння різноманітним комп'ютерним обладнанням і програмним забезпеченням, мережевими технологіями, технологіями мультимедіа, презентаційними технологіями, технологіями створення портфоліо тощо); інформаційні компетенції (навички роботи з інформацією: ідентифікація, пошук, управління, інтеграція, оцінка, створення інформації, передача тощо); прикладні професійні компетенції (здатність використовувати ІКТ для проєктування й реалізації особистісно зорієнтованого процесу навчання, здійснення оцінки навчальних досягнень учнів, конструювання навчальних занять, цифрових освітніх ресурсів тощо)).

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-комунікаційна компетентність, структура інформаційно-комунікаційної компетентності, майбутній учитель, гуманітарний профіль.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Освіта як система, основною функцією якої є формування та розвиток професійно компетентної особистості, зазнає постійних змін різного масштабу: від її глобальної модернізації, корінних змін законодавчої бази до впровадження окремих інновацій у закладах освіти, а отже, перебуває в стані реформування.

Ключову роль у підготовці молодого покоління до життя в мінливому інформаційному суспільстві відіграє володіння сучасною людиною інформаційними та комунікаційними технологіями (далі ІКТ). Стрімко зростаючий обсяг знань про навколишній світ, ІКТ, що постійно вдосконалюються, змінюють способи отримання знань, роль учителя та методи його роботи, висувають усе більш високі вимоги до його інформаційно-комунікаційної компетентності (далі ІК-компетентності).

Виявлення педагогічних умов ефективного формування ІК-компетентності, а також розробка та обґрунтування педагогічної моделі формування ІК-компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю – важливі дослідницькі завдання для сучасної педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності (далі ІКК) не нова й досить широко досліджена. Певні її напрями розглянуто В. Безпалько (інтегральна характеристика особистості, що включає мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення завдань у навчальній і професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки та володіння прийомами комп'ютерного мислення); О. Шиловой та М. Лебедевою (здатність індивіда вирішувати навчальні, життєві, професійні завдання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій); А. Єлізаровим (сукупність знань, умінь і досвіду діяльності, причому саме наявність такого досвіду є визначальною відносно виконання професійних функцій); Л. Горбуновою і А. Семибратовим (готовність і здатність педагога самостійно й відповідально використовувати ці технології у своїй професійній діяльності); Л. Гавриловою, Я. Топольник (формування ІКК у системі інформаційно-комунікаційної підтримки наукових досліджень майбутніх магістрів); В. Величко (сучасні підходи до використання ІКТ у процесі підготовки майбутніх учителів математики, фізики та інформатики) та ін.

Для визначення рівня професіоналізму педагога у сфері використання ІКТ застосовано термін «ІК-компетентність» (або «ІКТ-компетентність»). Багато авторів розглядають ІК-компетентність як готовність і здатність педагога самостійно та відповідально використовувати інформаційно-комунікаційні

технології у своїй професійній діяльності (С. Баранова, Л. Біденко, О. Валовик, О. Семенов, С. Скворцова, С. Томіліна, Л. Чернікова та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в розкритті теоретичних підходів до формування ІК-компетентності майбутніх учителів, характеристиці критерії відбору змісту та структурування навчального міждисциплінарного курсу «ІКТ в освіті» для студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розгляд процесу формування ІК-компетентності майбутнього вчителя виявляє кілька проблем. По-перше, автори по-різному бачать кількість і перелік компетенцій, що становлять структуру ІК-компетентності. По-друге, недостатньо досліджено питання наступності при формуванні ІК-компетентності на рівні загальної й професійної освіти. По-третє, не визначено специфіку ІК-компетентності студентів і учителів гуманітарних спеціальностей, через що ускладнено визначення педагогічних умов ефективного формування в них ІК-компетентності [1; 2; 4; 7].

Традиційно ІК-компетентність учасників освітнього процесу ототожнюється із системою знань, умінь і навичок, що формується в процесі вивчення освітньої галузі «інформатика». А розв'язання проблеми формування ІК-компетентності майбутнього вчителя пропонується вирішувати через додавання до змісту основної традиційної «інформатичної» освіти одержуваних у ЗВО двох нових спеціалізованих дидактичних одиниць: ІКТ в освіті та ІКТ у дисциплінах предметної підготовки вчителя [9; 10].

Запропонована в рамках експериментального проєкту «Інформатизація системи освіти» (ІСО) концепція інформаційно-комунікаційної компетентності випускника школи визначає ІКТ-грамотність, яка формується в процесі вивчення інформатики як базису ІК-компетентності школяра. Своєю чергою, ІК-компетентність розглядають як ключову надпредметну компетентність, яка формується при вивченні всіх предметів у старшій школі й не повинна обмежуватися технологічними навичками. При цьому під ІК-компетентністю розуміється впевнене володіння всіма складовими навичками ІКТ-грамотності для вирішення різноманітних завдань у навчальній та іншій діяльності. Автори цього підходу вважають, що структуру ІК-компетентності випускника середньої школи становлять універсальні пізнавальні навички (компетенції), пов'язані з обробкою інформації і здійснювані за допомогою ІКТ (ідентифікація, пошук, управління, інтеграція, оцінка, створення, передача) [2; 4; 5].

Уважаємо, що ця концепція формування ІК-компетентності може бути екстрапольована і на систему підготовки студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю. При цьому очевидно, що ІК-компетентність майбутнього вчителя – більш складне явище. Майбутні вчителі повинні вміти використовувати засоби ІКТ для вирішення навчальних і дослідницьких завдань, а в перспективі – для ефективного навчання

школярів свого предмета та формування надпредметних ІК-компетентностей, у широкому сенсі – інформаційної культури учня.

Концепція ІК-компетентності як ключової, надпредметної компетентності була покладена нами в основу конструювання процесу теоретичної й практичної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю до використання ІКТ у професійній діяльності. Основною метою такої підготовки є не саме використання ІКТ, а підвищення якості викладання гуманітарних дисциплін у загальноосвітній школі.

У ході дослідження дійшли висновку, що процес формування ІК-компетентності студентів-гуманітаріїв повинен здійснюватися на основі таких принципів: педагогічної доцільності, системності, наступності, гуманітаризації.

Педагогічна доцільність передбачає, що педагогічна наука визначає, які технології і яким чином слід використовувати вчителю для вирішення його професійних завдань, пов'язаних із навчанням, розвитком і вихованням учнів.

Принцип наступності визначає процес формування ІК-компетентності майбутніх учителів як доцільно організований, який базується на єдиній концепції ІК-компетентності для всіх ступенів вітчизняної системи освіти, що спирається на ІК-компетентність, отриману випускником школи, і орієнтується на цілі та завдання, що стоять перед майбутнім молодим фахівцем.

Принцип системності означає, що процес формування ІК-компетентності майбутніх учителів гуманітарних предметів цілеспрямовано реалізується на основі міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами в рамках навчального плану (інформатика та математика, педагогіка, ІКТ в освіті, методика викладання тощо). Курсу «ІКТ в освіті» відведено роль інтегративного, що систематизує й узагальнює знання про застосування ІКТ у професійній діяльності майбутнього вчителя.

Принцип гуманітаризації передбачає, що при формуванні ІК-компетентності враховується специфіка гуманітарних знань. ІКТ розглядається як засіб для вирішення завдань гуманітарної освіти (формування цінностей, розвиток комунікативних компетенцій, емоцій і естетичних почуттів).

Провівши аналіз теоретичних підходів до формування ІК-компетентності майбутніх учителів, сформульовано критерії відбору змісту та структурування навчального міждисциплінарного курсу «ІКТ в освіті» для студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю. Для побудови курсу необхідно враховувати: вимоги державних освітніх стандартів; сучасний стан гуманітарних і педагогічних наук, а також «інформатичної» освіти; сучасний стан і тенденції розвитку ІКТ; світовий досвід інформатизації вищої освіти; вимоги навчальних планів конкретного ЗВО; наявність єдиної концепції ІК-компетентності всіх учасників освітнього процесу.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що необхідною умовою для розробки педагогічної моделі процесу формування ІК-

компетентності є визначення змісту і структури ІК-компетентності майбутнього вчителя. Структуризація ІК-компетентності дозволяє вибудовувати міжпредметні зв'язки й діагностувати ефективність процесу формування ІК-компетентності. Ми визначили набір взаємозв'язаних між собою компетенцій, що становлять ІК-компетентність студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю, розділивши їх на кілька груп:

– технологічні компетенції (володіння різноманітним комп'ютерним обладнанням і програмним забезпеченням, мережевими технологіями, технологіями мультимедіа, презентаційними технологіями, технологіями створення портфоліо тощо);

– інформаційні компетенції (навички роботи з інформацією: ідентифікація, пошук, управління, інтеграція, оцінка, створення інформації, передача тощо);

– прикладні професійні компетенції (здатність використовувати ІКТ для проектування й реалізації особистісно зорієнтованого процесу навчання, здійснення оцінки навчальних досягнень учнів, конструювання навчальних занять, конструювання цифрових освітніх ресурсів тощо).

Наш досвід свідчить, що важливим чинником розвитку ІК-компетентності студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного профілю може стати дистанційна підтримка курсу «ІКТ в освіті». Систематичне рішення освітніх завдань за допомогою інтернет-технологій природним чином сприяє розвитку ІК-компетентності майбутніх учителів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, відзначимо, що ІК-компетентність майбутнього вчителя ми розглядаємо в контексті загальної професійної компетентності, усі компоненти якої взаємопов'язані між собою й комплексно проявляються в процесі професійної діяльності. ІК-компетентність є своєрідним інтегратором, що впливає на якісний зміст усіх компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя гуманітарних предметів, реалізує зв'язок між дидактичними, психолого-педагогічними, предметно-методичними основами педагогічних технологій і функційними можливостями сучасних засобів ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова С. Особливості формування професійної компетентності вчителя. *Сучасна школа України. Шкільний світ*. 2009. № 3. С. 16–18.
2. Біденко Л. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя російської мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2013. Вип. 22. С. 33–41.
3. Валовик О. А. Мотивація педагога як умова зростання професійної компетентності. *Управління школою*. 2009. № 10. С. 10–16.
4. Величко В. Є. Сучасні підходи до використання ІКТ у процесі підготовки майбутніх учителів математики, фізики та інформатики. *Педагогіка вищої*

- та середньої школи. Кривий Ріг: ВЦ КДПУ; Айс Принт. Вип. 3 (49), 2016. С. 17–26.
5. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання*, 2017. т. 61. № 5. С. 1–14. [Електронний ресурс]. Доступно : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/90>.
  6. Дейнеко С. В. Педагогічна компетентність учителя як умова та засіб гуманізації освітнього середовища. *Управління школою*. 2007. № 4. С. 2–7.
  7. Семенов О. М. Сучасні інформаційні технології у професійній філологічній освіті: проблеми, пошуки, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми*: збірник наукових праць. Київ; Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. Вип. 5. С. 631–638.
  8. Скворцова С. Професійна компетентність: зміст поняття та класифікація. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. Сер. Педагогіка. Тернопіль, 2009. № 5. С. 27–33.
  9. Томіліна С. С. Професійна компетентність сучасного педагога. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон, 2007. Вип. 45. С. 368–371.
  10. Чернікова Л. А. Сутність ІКТ-компетентності педагога. *ПостМетодика*. 2009. №4 (88). С. 46–51.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019.

САЯПИНА Светлана

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры педагогики высшей школы

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com

ДРОЗДОВА Ирина

соискатель магистерского уровня образования ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: super-ira09@ukr.net

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Резюме. В статье рассматриваются проблемы, связанные со структурированием информационно-коммуникационной компетентности студентов гуманитарных специальностей педагогического профиля и процессом ее формирования. Авторы приходят к выводу, что успешное формирование информационно-коммуникационной компетентности возможно при целенаправленном и системном подходе в рамках образовательного процесса учреждения высшего образования. Доказано, что важным фактором развития ИК-компетентности студентов гуманитарных

специальностей педагогического профиля может стать полная поддержка курса «ИКТ в образовании». Систематическое решение образовательных задач с помощью интернет-технологий естественным образом способствует развитию ИК-компетентности будущих учителей. Акцентируется внимание на том, что необходимым условием для разработки педагогической модели процесса формирования ИК-компетентности является определение содержания и структуры ИК-компетентности будущего учителя. Структуризация ИК-компетентности позволяет выстраивать межпредметные связи и диагностировать эффективность процесса формирования ИК-компетентности. Определен набор взаимосвязанных между собой компетенций, составляющих ИК-компетентность студентов гуманитарных специальностей педагогического профиля (технологические компетенции (владение разнообразным компьютерным оборудованием и программным обеспечением, сетевыми технологиями, технологиями мультимедиа, презентационными технологиями, технологиями создания портфолио и т.д.), информационные компетенции (навыки работы с информацией: идентификация, поиск, управление, интеграция, оценка, создание информации, передача и т.д.); прикладные профессиональные компетенции (способность использовать ИКТ для проектирования и реализации лично ориентированного образовательного процесса, осуществления оценки учебных достижений учащихся, конструирование учебных занятий, конструирование цифровых образовательных ресурсов и т.д.)).

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, информационно-коммуникационная компетентность, структура информационно-коммуникационной компетентности, будущий учитель, гуманитарный профиль.

SAIAPINA Svitlana

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy of Higher School of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

19, Henerala Batiuka Str., Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com

DROZDOVA Iryna

Applicant of Master’s Degree of Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

19, Henerala Batiuka Str., Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: super-ira09@ukr.net

FORMING INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Summary. The article deals with the problems related to the structuring of the information and communication competence (IC-competence) of students of humanitarian specialities of the pedagogical profile and the process of its

formation. The authors conclude that the successful formation of the information and communication competence is possible with a purposeful and systematic approach within the educational process of an institution of higher education. The set of interrelated competences constituting the IC-competence of students of humanitarian specialties of the pedagogical profile is defined. They are technological, informational, applied professional.

Keywords: information and communication technologies, information and communication competence, structure of information and communication competence, future teacher, humanitarian profile.

Abstract. Introduction. The modern man's possession of information and communication technologies (hereinafter ICT) plays a key role in preparing the younger generation for life in a changing information society. The rapidly increasing amount of knowledge about the world, constantly changing ICT, the role of the teacher and the methods of his/her work is making great demands of his/her information and communication competence (hereafter IC-competence).

Analysis of publications. To determine the level of professionalism of an educator in the field of using ICT, the term "IC-competence" (or "ICT-competence") is used. Many authors consider the IC-competence as an educator's willingness and ability to use information and communication technologies independently and responsibly in his/her professional activities (S. Baranova, L. Bidenko, O. Valovyk, S. Skvortsova, O. Semenoh, S. Tomilina, L. Chernikova, and others).

Purpose. The purpose of the article is to expose theoretical approaches to the formation of the IC-competence of future teachers, to characterize the criteria for content selection and to the structure of the educational interdisciplinary course "ICT in Education" for students of humanitarian specialties of the pedagogical profile.

Results. The conducted research allows confirming that a necessary prerequisite for the development of a pedagogical model of the process of formation of the IC-competence is to determine the content and structure of the IC-competence of the future teacher. The structuring of the IC-competences allows building interdisciplinary links and diagnosing the effectiveness of the IC-competence formation process. It has identified the set of interrelated competences that make up the IC-competency of students in the humanitarian specialties of the pedagogical profile, dividing them into several groups: technological competences (possessing different computer hardware and software, networking technologies, multimedia technologies, presentation technologies, portfolio creation technologies, etc.); informational competences (skills of working with information: identification, search, management, integration, evaluation, information creation, transfer, etc.); applied professional competences (the ability to use ICTs for designing and implementing a personality-oriented learning process, to evaluate students' learning achievements, to design training classes, to design digital educational resources, etc.).

Our experience shows that distance support of the course "ICT in Education" can be an important factor in the development of the IC-competence of students of humanitarian specialties of the pedagogical profile. The systematic solution of educational tasks with the help of Internet technologies naturally contributes to the development of the IC-competence of future teachers.

Conclusion. So, it should be noted that the IC-competence of the future teacher is considered in the context of general professional competence, all components of which are interconnected and complexly manifested in the process of professional activity. The IC-competence is a kind of integrator that influences the qualitative content of all the components of the professional competence of the future teacher of the humanities, realizes the connection between didactic, psychological and pedagogical, subject-methodological bases of the pedagogical technologies and functional capabilities of modern means of the ICT.

REFERENCES

1. Baranova, S. (2009). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Peculiarities of forming the teacher's professional competence]. *Suchasna shkola Ukrainy. Shkilnyi svit – Modern School of Ukraine. School World*, 3, 16–18 [in Ukrainian].
2. Bidenko, L. V. (2013). Informatsiino-komunikatsiina kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia rosiiskoi movy [Information and communication competence as a component of professional competence of future Russian language teacher]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Naukovi doslidzhennia. Dosvid. Poshuky – Teaching Languages at Higher Educational Institutions at the Present Stage. Interdisciplinary Ties. Scientific Investigations. Experience. Searches*, 22, 33–41 [in Ukrainian].
3. Valovyk, O. A. (2009). Motyvatsiia pedahoha yak umova zrostannia profesiinoi kompetentnosti [Motivation of the teacher as a condition of growth of professional competence]. *Upravlinnia shkoloiu – Management of School*, 10, 10–16 [in Ukrainian].
4. Velychko, V. Ie. (2016). Suchasni pidkhody do vykorystannia IKT u protsesi pidhotovky maibutnykh uchyteliv matematyky, fizyky ta informatyky [Modern approaches of using ICTs in the process of training future teachers of Maths, Physics, Informatics]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Pedagogy of Higher and Secondary School*, 3 (49), 17–26. Kryvyi Rih: VTs KDPU; Ais Prynt [in Ukrainian].
5. Havrilova, L. H., Topolnyk, Ya. V. (2017). Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvitni fenomeny [Digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia: elektronne naukove fakhove vydannia – Information Technologies and Learning Tools: Electronic Scientific Professional Journal*, vol. 61, 5. 1–14. [Online]. Available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/90>. [in Ukrainian].
6. Deineko, S. V. (2007). Pedahohichna kompetentnist uchytelia yak umova ta zasib humanizatsii osvitnoho seredovyshcha [Pedagogical competence of teacher as a condition and means of humanization of educational environment]. *Upravlinnia shkoloiu – Management of School*, 4, 2–7 [in Ukrainian].

7. Semenoh, O. M. (2004). Suchasni informatsiini tekhnolohii u profesiinii filolohichnii osviti: problemy, poshuky, perspektyvy [Modern information technologies at professional philological education: problems, searches, prospects]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovykh prats – Modern Information Technologies and Innovative Learning Techniques at Training Specialists: Collection of Scientific Works*, 5, 631–638. Kyiv; Vinnytsia: DOV Vinnytsia [in Ukrainian].
8. Skvortsova, S. (2009). Profesiina kompetentnist: zmist poniattia ta klasyfikatsiia [Professional competence: the content of concept and classification]. *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Ser. Pedahohika – Scientific Proceedings of TNPU named after V. Hnatiuk. Series: Pedagogy*, 5, 27–33. Ternopil [in Ukrainian].
9. Tomilina, S. S. (2007). Profesiina kompetentnist suchasnoho pedahoha [Professional competence of modern educator]. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. – Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Works*, 45, 368–371. Kherson [in Ukrainian].
10. Chernikova, L. A. (2009). Sutnist IKT-kompetentnosti pedahoha [Essence of ICT-competence of an educator]. *PostMetodyka – PostMethods*, 4 (88), 46–51 [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 372.881.111.1

ГОРІДЬКО Наталія

канд. тех наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний транспортний університет

вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, м. Київ, Україна, 01010

E-mail: natalia.horidko@ukr.net

АСТАНІНА Наталя

доцент, завідувач кафедри іноземних мов, Національний транспортний університет

вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, м. Київ, Україна, 01010

E-mail: natanina922@gmail.com

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Анотація. У статті висвітлені шляхи підвищення рівня якості навчання іноземних мов у немовному закладі вищої освіти на засадах інноваційних підходів та технологій. Охарактеризувавши суть інноваційних технологій у навчальному процесі, визначені переваги їх застосування при вивченні іноземних мов. Інтерактивні технології сприяють поглибленню та
© Горідько Н., Астаніна Н., 2019

вдосконаленню знань, імітації індивідуальної та колективної професійної діяльності. Крім того, вони розвивають творчі зусилля, самостійність у розв'язанні проблемних ситуацій, виробляють позитивні аспекти динамічного стереотипу майбутнього спеціаліста (організаційні, професійні вміння і навички, вміння керувати, спілкуватись), що є особливо актуальним для студентів немовного закладу вищої освіти. Так, використання інноваційних технологій в організації навчального мовного процесу є вагомим чинником підвищення якості професійної та комунікативної підготовки студентів як майбутніх фахівців. Стаття розглядає проблему застосування у процесі вивчення іноземних мов новітньої технології CLIL (Content and Language Integrated Learning – інтеграції вивчення іноземної мови та фахових дисциплін). При реалізації завдань інтегрованого навчання відбувається органічне взаємопроникнення окремих питань із різних навчальних предметів. Застосування даної технології дає якісно новий результат, нове системне і цілісне утворення – формування цілісної картини світу. Викладач повинен зважати на рівень володіння мовою студентами, на рівень сформованості комунікативних навичок. Потрібно слідкувати, щоб теоретичні знання у процесі активного навчання ставали усвідомленими, щоб студент розвивав і удосконалював не лише знання з мови, а й міг пов'язувати їх із майбутнім фахом.

У статті запропоновано критерії оцінювання якості професійної іншомовної підготовки студентів інженерних спеціальностей. Комплексний підхід до оцінювання якості навчання іноземних мов дозволяє визначити очікування і мотиви навчання та забезпечити якісну професійну іншомовну підготовку студентів інженерних спеціальностей. Визначено, що застосування інноваційних технологій навчання при вивченні іноземних мов сприяє підвищенню рівня якості навчання та вдосконаленню професійної та мовленнєвої компетенції учасників навчального процесу.

Ключові слова: підвищення рівня якості навчання, інноваційні технології, інтерактивне навчання, професійні компетенції, мовленнєві компетенції.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Нинішній стан підготовки фахівців не забезпечує достатнього рівня володіння іноземними мовами через малу кількість годин на їх вивчення. Виникає потреба у розробці та вдосконаленні різних методик та шляхів підвищення ефективності навчання. Нові освітні реалії передбачають формування філософії сучасного європейця, здатного навчатися упродовж життя, усвідомлюючи необхідність самоосвітньої діяльності через опановування нових знань, у тому числі вивчення іноземних мов. Крім того, сьогодення вимагає орієнтації на рівні володіння іноземними мовами, зокрема англійською (А-1, А-2, В-1, В-2), згідно з Європейськими рекомендаціями з мовної освіти, чим зумовлена актуальність використання інноваційних технологій у навчальному процесі [1]. Так, сучасна вища освіта входить у нову парадигму навчання, яка передбачає використання активних інформаційних технологій, що стимулюють розвиток у студентів умінь

навчатися, самостійно здобувати необхідну інформацію, використовувати різноманітні інформаційні джерела, що сприяє вдосконаленню мовленнєвої компетенції учасників навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні й методичні питання з формування мовленнєвої компетенції розробляли сучасні вчені-методисти О. Біляєв, Є. Голобородько, Ю. Караулов, Т. Ладиженська, Л. Мацько, Н. Пашківська, М. Пентиліук. Інтерактивні технології досліджували О. Пометун, Л. Шелестова, Г. Селевко, Є. Коротаєва, В. Мельник. На перевагах застосування інтерактивних методів у процесі вивчення іноземних мов наголошували українські дослідники О. Пометун, Л. Пироженко, Г.В. Сагайдак, В.В. Теплинська, А.В. Люта.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є висвітлення шляхів підвищення якості навчання іноземних мов у немовному закладі вищої освіти на засадах інноваційних підходів та технологій.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити наступні задачі:

- охарактеризувати суть інноваційних технологій у навчальному процесі;
- проаналізувати результати тестування студентів для визначення рівня їх знань з іноземної мови;
- запропонувати шляхи удосконалення мовленнєвих компетентностей і підвищення якості професійної іншомовної підготовки студентів;
- визначити переваги застосування інноваційних технологій навчання при вивченні іноземних мов;
- запропонувати критерії оцінювання якості професійної іншомовної підготовки студентів інженерних спеціальностей.

Виклад основних матеріалів дослідження. Вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи викладача зі студентом. Досягнення належних результатів неможливе без застосування та використання інноваційних технологій.

Інновації – це зміни (нововведення) у педагогічній системі, що якісно покращують перебіг і результати навчально-виховного процесу [2]. До інноваційних підходів відносяться:

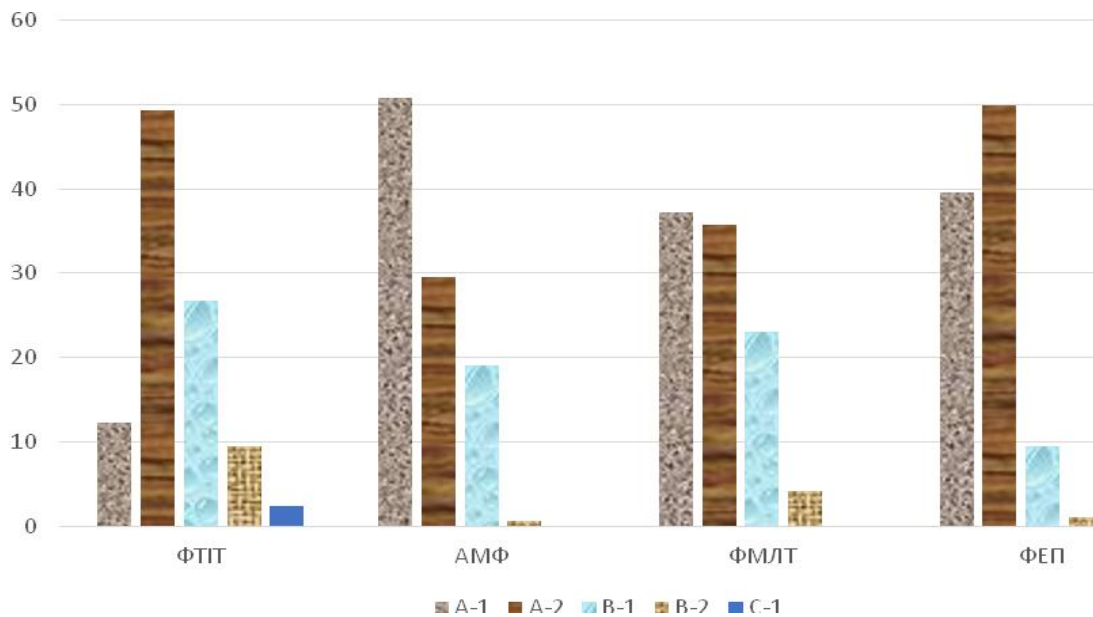
- 1) використання інтерактивних методів навчання;
- 2) використання інформаційних ресурсів (відео- та аудіо-матеріалів, інтернету, підручників іноземних видавництв з мультимедійним забезпеченням, цікавим автентичним текстовим матеріалом дискусійного характеру), а також впровадження мультимедійних технологій на практичних заняттях з іноземної мови;

3) акцент на стимулюванні реальної самостійної роботи студентів з опанування навчальної дисципліни.

Під час інтерактивного навчання змінюється взаємодія викладача і студентів. Переваги інтерактивних технологій вивчення іноземної мови над традиційними є незаперечними, тому що вони дозволяють тренувати різні види мовленнєвої діяльності, допомагаючи усвідомлювати мовні явища,

формувати лінгвістичні здібності, створювати комунікативні ситуації, автоматизувати мовні і мовленнєві дії.

На початку навчального року на кафедрі іноземних мов було проведено тестування студентів першого курсу Національного транспортного університету (НТУ) для визначення рівня їх знань з іноземної мови. Тестування проходили студенти всіх факультетів: ФТІТ (213 студентів), АМФ (169 студентів), ФМЛТ (196 студентів), ФЕП (96 студентів). Аналіз результатів тестування показав, що переважна більшість опитаних володіє мовою на рівні А-1 та А-2. (рис. 1).

Рис. 1. Результати тестування студентів для визначення рівня знань з іноземної мови

Крім того, результати опитування серед студентів виявили найбільші труднощі при вивченні іноземної мови. Вони виникають при оволодінні такими мовленнєвими навичками, як говоріння та аудіювання.

З огляду на це, було запропоновано використовувати більш ефективні форми й засоби навчання, які б виконували у навчальному процесі такі функції: інформативну, формуючу, мотивуючу, систематизуючу та контролюючу. Таким вимогам можуть відповідати новітні комп'ютерні засоби навчання, до яких належать електронні посібники, підручники, методичні вказівки, мультимедійні курси навчання, тренінгові та тестові програми тощо [3].

Останнім часом у навчальних закладах вищої освіти немовних спеціальностей спостерігається скорочення кількості аудиторних годин і збільшення годин, що відводяться на самостійну роботу студентів. Одним із шляхів вирішення проблеми удосконалення і підвищення якості навчання за таких умов є застосування Інтернету, інноваційних технологій навчання,

оскільки вони дають можливість стимулювати всі види активності (починаючи від читання і закінчуючи усним спілкуванням), застосовуючи широкий діапазон навчальних завдань із різноманітними формами подання навчальної інформації, забезпечити оптимальний розподіл функцій управління навчальною діяльністю, інформаційно-комунікативними технологіями і студентом, а також оперативний зворотній зв'язок, який відіграє дуже важливу роль у вивченні іноземної мови.

Інноваційні технології якнайкраще сприяють підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, урізноманітнюють форми і методи роботи на заняттях, навчають працювати з різними джерелами знань, розширюють кругозір. У процесі викладання іноземних мов найбільшої уваги варті технології, засновані на особистісно-орієнтованому навчанні: розвивальне навчання; інтерактивне навчання; креативне навчання; проектна робота [4].

Використання комп'ютерних технологій може створити атмосферу навчання, орієнтовану на студента, а не на викладача, що, в свою чергу, створює позитивні зміни. Технології спонукають студентів навчатися індивідуально та набувати відповідальної поведінки. Використовуючи комп'ютерні технології на заняттях з іноземної мови, навчальна аудиторія стає активним місцем, наповненим змістовними завданнями, що значно мотивує студентів до навчання.

Варто зазначити, що самостійна робота студентів на основі інформаційних засобів навчання сприяє формуванню високої культури розумової праці; формуванню та розвитку прийомів і навичок самостійно навчатись, умінь розумно витратити та розподіляти свій час; виробляє розумові вміння аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення тощо; навчає самостійному мисленню.

Computer Assisted Language Learning (CALL) – «Навчання іноземних мов за допомогою комп'ютера» [5, 6] широко пропагується і використовується у закладах вищої освіти України, і в НТУ зокрема. Таке навчання іноземних мов ґрунтується на інтенсивному використанні сучасної комп'ютерної техніки та інформаційних технологій навчання.

Комп'ютерні програми та їх функції можна класифікувати як тренувальні, допоміжні, наставницькі, довідкові, контролюючі, навчально-ігрові. Суттєва особливість усіх видів комп'ютерних програм навчання – це їх інтерактивність, наявність зворотного зв'язку. Зворотний зв'язок може бути як зовнішній, так і внутрішній. Зовнішній зворотний зв'язок дає можливість викладачу контролювати, оцінювати і корегувати взаємодію студента і комп'ютера. Внутрішній зворотний зв'язок дозволяє студенту робити певні висновки щодо результативності власної навчальної діяльності, надає необхідну допомогу та роз'яснення, а також, якщо потрібно, демонструє правильну відповідь або спосіб виконання певних дій. Набір же вправ з іноземної мови з використанням комп'ютера вельми різноманітний - починаючи від елементарного заповнення пропусків до ігор.

Електронні ресурси дозволяють інтенсифікувати та урізноманітнити процес навчання завдяки створенню мультимедійних програм, текстових завдань, презентацій, завдань до самостійної творчої роботи. Використання

фільмів, електронних словників, відеоматеріалів, мультимедійних довідників та енциклопедій дозволяє наблизити умови вивчення іноземної мови до реального спілкування нею. Обмінюючись інформацією з іноземними студентами, можна організовувати різноманітну навчальну діяльність. Досягнення результатів, очікуваних від реалізації інноваційного навчального процесу, залежить і від мотивації студентів. Потрібно створити необхідні умови для їх зацікавленості, визначити індивідуальні і колективні стимули.

Одним із шляхів удосконалення і підвищення рівня якості іншомовної підготовки є те, що вивчення іноземної мови має бути пов'язане з іншими галузями знань. Під інтегрованим навчанням розуміється не ізольоване викладання іноземної мови для спеціальних цілей, а паралельне оволодіння мовою під час вивчення спеціальної дисципліни. Вперше «вивчення через процес виконання дій» (learning by doing) розробив американський психолог і педагог Дж. Девей [7].

Ми завжди намагалися заохочувати студентів дізнаватися про речі через мову. Змусити студентів працювати над темами, які їх цікавлять, або темами, які викладаються в інших частинах навчальної програми (іноді називають Content and Language Integrated Learning (CLIL) або предметно-мовне інтегроване навчання) - це чудовий спосіб вдосконалити свої мовленнєві навички та підвищити якість професійної іншомовної підготовки. Зміст тем інших галузей повинен інтегруватися з вивченням фахових тем іноземною мовою. Таким чином студент у процесі фахового навчання знайомиться з іншими точками зору щодо нюансів своєї спеціальності завдяки мимовільному засвоєнню іноземної мови та культури її носіїв. Наприклад, прослуховування радіо та перегляд відео матеріалів за професійним спрямуванням (з англійськими субтитрами чи без них, в залежності від рівня володіння іноземною мовою) можуть допомогти студентам покращити їх навички аудіювання та спілкування.

У процесі вивчення за інтегрованою методикою професійної іноземної мови у немовних закладах вищої освіти важливо дотримуватись, по-перше, міждисциплінарного характеру навчання, по-друге, активного використання інноваційних технологій, і по-третє, формування у студентів відношення до самореалізації як до мети навчання.

Викладач іноземної мови виступає не єдиним, а одним із авторів навчальних матеріалів поряд із викладачами спеціальних дисциплін. Він постійно співпрацює з колегами з інших кафедр, уточнюючи нюанси щодо предмету навчання, разом із ними розробляє завдання для виконання студентами.

Наприкінці курсу вивчення навчальної дисципліни варто провести оцінювання ефективності застосування інноваційних технологій, зокрема CLIL. Оцінку якості підготовки студентів пропонується здійснити за критеріями, детально описаними у [8].

Особливістю запропонованого підходу оцінки ефективності навчання є виділення різних проекцій, що дозволяє оцінювати як сам процес навчання (на основі оцінки реально засвоєних знань), так і низку супроводжуючих його

процесів, їх вхідні і вихідні параметри; побудувати систему зворотнього зв'язку та враховувати стратегічні цілі навчання.

Критеріями безпосередньої оцінки знань або критеріями ефективності навчання можуть використовуватись критерії оцінки засвоєння нових знань та критерії оцінки сформованих вмінь.

Критерії оцінки ефективності проектування навчання включають в себе: рівень узгодженості процедур і процесів навчання; чіткість визначення дій і операцій, а також послідовність їх виконання; наявність зворотнього зв'язку у системі "викладач – студент".

Критерії функціонування технології навчання можуть бути описані кількісними та якісними показниками. До якісних можна віднести:

- цілісність навчання і розвитку особистості;
- відповідність змісту навчання та засвоєння знань;
- науковість та технологічність змісту навчання;
- оптимальне співвідношення емпіричного і теоретичного, конкретного і абстрактного;
- гнучкість функціонування технології навчання;
- модульність змісту навчання;
- інформаційна ємність навчального матеріалу.

Кількісні показники включають в себе:

- коефіцієнт інформаційної ємності навчального матеріалу (елемент змісту, визначений навчальною програмою та елемент змісту, що доведений до відома студента за одиницю часу);
- коефіцієнт засвоєності навчального матеріалу (обсяг навчального матеріалу, який засвоюється за одиницю часу, обсяг матеріалу, який повідомляється за той же час, кількість студентів, що навчаються паралельно, кількість студентів, що навчаються на відстані, кількість студентів, що навчаються асинхронно, масовість, яка визначається кількістю слухачів, що одночасно навчаються, рентабельність навчання).

Ефективність навчання може визначатися критеріями глибини знань, їх системністю, усвідомленням, вмінням використовувати в різних ситуаціях.

Застосувати запропонований підхід із використанням вищезазначених критеріїв планується при оцінці якості професійної іншомовної підготовки магістрів-інженерів з охорони навколишнього середовища в НТУ, зокрема в екологічному менеджменті. Так, оцінити результативність навчання можна за двома складовими: ефективність мовленнєвої підготовки студентів та ефективність їх професійної підготовки.

Оцінку ефективності навчання таких студентів можна здійснити наприкінці курсу на основі наступних критеріїв:

- критерії оцінки підвищення рівня знань: рівень засвоєння знань та сформованих вмінь, рівень засвоєння навчального матеріалу, системність, вміння використовувати в типових та проблемних ситуаціях;
- критерії змін екологічної діяльності для структурного підрозділу (кафедри екології та безпеки життєдіяльності НТУ): кількість спожитих

ресурсів (води, електро/теплоенергії); кількість відходів (твердих, рідких, небезпечних, придатних до повторного використання).

Для визначення критеріїв оцінки методів навчання та оцінки підвищення рівня знань доцільно провести моніторинг у вигляді анкетування:

- анкети вхідної діагностики (до початку курсу навчання);
- анкети підсумкової діагностики (безпосередньо по закінченню курсу);
- анкети відкладеної діагностики (через деякий час після закінчення курсу).

У нашому випадку анкетування було розроблено для магістрів-інженерів з охорони навколишнього середовища НТУ. Їхнє вивчення професійної іноземної мови пропонується за інтегрованою методикою (у поєднанні з вивченням курсу «Екологічний менеджмент»). Анкета вхідної діагностики дозволила визначити внутрішні цінності і потреби студентів, зрозуміти, чи відповідає підготовлений курс навчання наявному рівню сприйняття інформації. Аналіз вхідної діагностики показав, що основними мотивами підвищення рівня знань з іноземної мови є можливість оволодіти мовленнєвими навичками з метою застосувати їх у подальшій професійній діяльності. У галузі екологічного менеджменту такими мотивами для студентів є бажання отримати більше інформації про вирішення екологічних проблем транспортно-дорожнього комплексу.

Респондентам можна запропонувати оцінити критерії гнучкості функціонування технології навчання, модульність змісту навчання та інформаційну ємність навчального матеріалу за п'ятибальною шкалою – незадовільна (1), низька (2), задовільна (3), достатня (4) і висока (5). Критерій визначатиметься як середнє арифметичне значення показника.

Анкета підсумкової діагностики дозволяє визначити зміну цінностей та рівня знань студентів після проведення курсу навчання. Оцінка рівня засвоєння нових знань та сформованих вмінь, рівня засвоєння навчального матеріалу, його системність та усвідомлення визначатиметься під час проведення підсумкового контролю.

Анкета відкладеної діагностики є зворотнім зв'язком, що дозволяє оцінити якість проведеного навчання.

Таким чином, до критеріїв результативності навчання відносять групу критеріїв оцінки ефективності технології навчання. Критерії оцінки ефективності технології навчання включають у себе оцінку самої технології та оцінку результатів навчання.

Такий комплексний підхід дозволить визначити очікування і мотиви навчання та забезпечити якість професійної іншомовної підготовки студентів інженерних спеціальностей.

Отже, використання інноваційних технологій при вивченні професійної іноземної мови - це не майбутнє, а сучасність освіти. Використання інтерактивних технологій на заняттях стало ідеальним доповненням при оволодінні іноземною мовою. Навчання, що супроводжується технологічною підтримкою, є найефективнішим та найпривабливішим для студентів, які хочуть досягти успіху у вивченні професійної іноземної мови.

Висновки. Усі розглянуті інноваційні підходи та технології вивчення іноземних мов у комплексі направлені на допомогу, підтримку, розвиток майбутнього фахівця в його прагненні вивчити іноземну мову та розвиток упевненості студентів у здатності досягти комунікативної, професійної компетенції. На заняттях, де застосовуються технології CLIL, мова виступає вже не метою, а засобом вивчення іншого предмету, тобто у студентів виникає розуміння, що за допомогою іноземної мови можна дізнаватися нову цікаву професійну інформацію. Вивчення мови відразу стає більш осмисленим, адже вона використовується для вирішення конкретних професійних завдань тут і зараз. Природне використання мови може підвищити мотивацію студента до вивчення мов. Оскільки у CLIL мова – це засіб, то зацікавленість студентів темою підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови для професійного спілкування. Так, іноземна мова вивчається успішніше, коли студент має можливість одночасно здобути і предметне знання. Потреби студентів мають першочергове значення, а стилі навчання забезпечуються різноманітними типами завдань.

Таким чином, використання сучасних інноваційних технологій сприяє підвищенню мотивації до вивчення іноземних мов, урізноманітнює форми і методи їх викладання, навчає працювати з різними джерелами знань, що сприяє підвищенню як рівня якості професійної іншомовної підготовки, так і вдосконаленню мовленнєвої компетенції учасників освітнього процесу. Подальше дослідження у цьому напрямку передбачає оцінювання ефективності застосування інноваційних технологій шляхом перевірки професійної і мовленнєвої підготовки студентів за результатами вивчення курсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Програма післядипломної педагогічної освіти вчителів іноземних мов: навч.-метод. посіб. / уклад. Т. В. Гора та ін. Київ: МОН, Британська Рада, 2012. 391 с.
3. Барыбин А. В. Информационные технологии профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов технических специальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Акад. повыш. квалиф. и проф. переподг. работн. образ. РФ. Москва, 2005. 177 с.
4. Веніг Н. М. Формування мовленнєвої компетенції старшокласників: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2001. 16 с.
5. E-learning glossary. URL: www.advanceonline.com/elearningglossary.html.
6. Сорока О. Психологічні умови застосування комп'ютерних засобів у процесі навчання іноземної мови (на матеріалі дослідження студентів немовних факультетів): автореф. дис. ... канд психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології. Київ, 2002. 19 с.
7. Dewey J. Experience and education. New York: Collier, 1938. 345 p.

8. Горідько Н.М. Моделі і методи управління екологічними знаннями в освітніх проектах: дис. ... канд. тех. наук: 05.13.22 / Національний транспортний університет. Київ, 2018. 192 с.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2019.

ГОРИДЬКО Наталья

канд. тех. наук, доцент, доцент кафедри іностраних мов,
Національний транспортний університет

ул. М. Омеляновича-Павленка, 1, г. Київ, Україна 01010

E-mail: natalia.horidko@ukr.net

АСТАНИНА Наталья

доцент, завідувачка кафедри іностраних мов, Національний транспортний університет

ул. М. Омеляновича-Павленка, 1, г. Київ, Україна 01010

E-mail: natanina922@gmail.com

**СПОСОБИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ
СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

Резюме. В статье освещены пути совершенствования и повышения уровня качества обучения иностранным языкам в неязыковом высшем учебном заведении на основе инновационных подходов и технологий. Охарактеризовав суть инновационных технологий в учебном процессе, определены преимущества их применения при изучении иностранных языков. Интерактивные технологии способствуют углублению и совершенствованию знаний, имитации индивидуальной и коллективной профессиональной деятельности. Кроме того, они развивают творческие усилия, самостоятельность в решении проблемных ситуаций, производят положительные аспекты динамического стереотипа будущего специалиста (организационные, профессиональные умения и навыки, умение управлять, общаться), что особенно актуально для студентов неязыкового учреждения высшего образования. Так, использование инновационных технологий в организации учебного языкового процесса является весомым фактором повышения качества профессиональной и коммуникативной подготовки студентов как будущих специалистов. Статья рассматривает проблему применения в процессе изучения иностранных языков новейшей технологии CLIL (Content and Language Integrated Learning - интеграции изучения иностранного языка и профессиональных дисциплин). При реализации задач интегрированного обучения происходит органическое взаимопроникновение отдельных вопросов из разных учебных предметов. Применение данной технологии дает качественно новый результат, новое системное и целостное образование - формирование целостной картины мира. Преподаватель должен учитывать уровень владения языком студентами, а также уровень сформированности коммуникативных навыков. Нужно следить, чтобы теоретические знания в процессе активного обучения становились осознанными, чтобы студент развивал и совершенствовал не только знания

по языку, но и мог связывать их с будущей профессией. В статье предложены критерии оценки качества профессиональной языковой подготовки студентов инженерных специальностей. Комплексный подход к оценке качества обучения иностранным языкам позволяет определить ожидания и мотивы обучения, а также обеспечить качественную профессиональную языковую подготовку студентов инженерных специальностей. Определено, что применение инновационных технологий обучения при изучении иностранных языков способствует повышению уровня качества обучения, а также совершенствованию профессиональной и речевой компетенции участников учебного процесса.

Ключевые слова: повышения уровня качества обучения, инновационные технологии, интерактивное обучение, профессиональные компетенции, речевые компетенции.

HORIDKO Nataliia

PhD, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, National Transport University

1, M. Omelianovycha-Pavlenka st., Kyiv, Ukraine 01010

E-mail: natalia.horidko@ukr.net

ASTANINA Natalia

Associate Professor, Head of the Department of Foreign Languages, National Transport University

1, M. Omelianovycha-Pavlenka st., Kyiv, Ukraine 01010

E-mail: natanina922@gmail.com

WAYS TO IMPROVE THE QUALITY OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF ENGINEERING STUDENTS

Summary. The article highlights the ways to improve the quality of foreign language training at the non-linguistic higher education establishment based on innovative approaches and technologies. The article addresses the problem of using the latest CLIL (Content and Language Integrated Learning) technology when learning a foreign language. It is determined that the use of innovative learning technologies contributes to improving the quality of training, professional and language skills of participants in the educational process.

Keywords: training quality improvement, innovative technologies, interactive training, professional skills, language skills.

Abstract. Introduction. At the present stage, Ukraine clearly identifies the guidelines for entry into the European educational space. The focus is on the perfect command of a foreign language by a student of a higher education establishment. Foreign language teaching requires the involvement of different methods in order to develop the student's language skills. The age of informatization undoubtedly affects the traditional form of foreign language teaching. The use of innovative learning technologies is becoming increasingly important nowadays.

The analysis of publications proves that innovative technologies help improve motivation for learning a foreign language. They diversify the forms and methods of work in classes. They assist in working with different sources of knowledge.

Independent work of students on the basis of computer technologies promotes the development of a high culture of mental work; the formation and development of techniques and skills to learn individually, the ability to spend and allocate their time wisely. It produces mental skills of analysis, synthesis, comparison, etc., besides, it teaches independent thinking.

The purpose of the article is to show the ways to improve the quality of foreign language training at the non-linguistic higher education establishment based on innovative approaches and technologies.

The results of the study. Computer Assisted Language Learning (CALL) is often perceived as an approach to language teaching and learning in which the computer is used as an aid to the presentation, reinforcement and assessment of material to be learned, usually including a substantial interactive element.

Learning by *ng* is the principle of using the completion of tasks to help students acquire knowledge rather than treating the latter as a prerequisite for the former. It is a student-centered approach where new knowledge is achieved through practical tasks. Learning by *ng* is based on learning from experiences. This approach allows learners to experience something with minimal guidance from an adult. This approach assumes that learners learn best by being involved in the learning process. Instead of being told or showing the answers, they are presented with a professional question, problem, situation, or activity which they must make sense of for themselves.

Content and Language Integrated Learning (CLIL) has become the umbrella term describing both learning another (content) subject such as Environmental management through the medium of a foreign language and learning a foreign language by studying a content-based subject. The advantages of this technology are: knowledge of the language becomes the means of learning content; language is integrated into the broad curriculum; learning is improved through increased motivation and the study of natural language seen in context. When learners are interested in a topic they are motivated to acquire language to communicate.

Conclusion. Thus, the use of teaching innovative approaches and technologies helps diversify methods and forms of classroom teaching and learning, improve training quality, increase learner motivation, improve overall professional and specific language competence.

REFERENCES

1. Zagal`noyevropejs`ki Rekomendaciyi z movnoyi osvity`: vy`vchennya, vy`kladannya, ocinyuvannya (2003). [Pan-European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Assessment]. In prof. S. Yu. Nikolayeva (Ed.). K.: Lenvit [in Ukrainian].
2. Gora, T.V. et al. (2012). Programa pislyady`plomnoyi pedagogichnoyi osvity` vchy`teliv inozemny`x mov: navch.–metod. posib. [The programme of

- postgraduate pedagogical education of foreign language teachers: tutorial]. K.: MON, Bry'tans'ka Rada – MES, British Council [in Ukrainian].
3. Barybin, A. V. (2005). Informacionnye tehnologii professional'no-orientirovannogo obuchenija inostrannomu jazyku studentov tehniceskikh special'nostej [Information technologies of vocational-oriented teaching of foreign languages for students of technical specialties]. PhD dissertation, M.: The Academy of Continuing Education and Professional Retraining of Education Employees of the Russian Federation [in Russian].
  4. Venig, N. M. (2001). Formuvannya movlennyevoyi kompetenciyi starshoklasny`kiv [The formation of speech competence of high school students]. Extended abstract of candidate's thesis. K.: The Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
  5. E-learning glossary. Retrieved from www.advanceonline.com/elearningglossary.html.
  6. Soroka, O. (2002). Psy`xologichni umovy` zastosuvannya komp'yuterny`x zasobiv u procesi navchannya inozemnoyi movy` (na materiali doslidzhennya studentiv nemovny`x fakul'tetiv) [Psychological conditions for using computer aids when learning a foreign language (based on the study material for students of non-linguistic faculties)]. Extended abstract of candidate's thesis. K.: The Institute of Psychology [in Ukrainian].
  7. Dewey, J. (1938). Experience and education. New York: Collier.
  8. Gorid`ko, N.M. (2018). Modeli i metody` upravlinnya ekologichny`my` znannyamy` v osvithnix proektax [Models and Methods for Environmental Knowledge Management in Educational Projects]. PhD dissertation, K.: National Transport University [in Ukrainian].

(переклад зроблено особисто авторами статті)

УДК 378.14:378.22:631/635

ДОЦЕНКО Наталія

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін,
Миколаївський національний аграрний університет,
вул. Г. Гонгадзе, 9. м. Миколаїв, Україна, 54020
E-mail: dotsenkona@outlook.com

АНАЛІЗ ПЛАТФОРМ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З АГРОІНЖЕНЕРІЇ

Анотація. У статті проаналізовано платформи інформаційно-освітнього середовища для професійної підготовки бакалаврів з агроінженерії. Проаналізовано поняття платформи інформаційно-освітнього середовища. Визначено, що мається на увазі під професійною підготовкою бакалаврів з агроінженерії. Виконано класифікацію сучасних інформаційно-освітніх середовищ, які поділяються на глобальні, локальні та індивідуальні.

© Доценко Н., 2019

Визначено, до глобальних інформаційно-освітніх середовищ можна віднести масові відкриті дистанційні курси, до локальних системи менеджменту освіти закладів освіти, до індивідуальних електронні підручники, посібники. Проаналізовано світові та вітчизняні платформи для масових відкритих дистанційних курсів. Зроблено висновок про їх переваги та недоліки. Проаналізовано основні риси систем менеджменту освіти. Представлено приклади електронних посібників для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Визначено, що для підготовки бакалаврів з агроінженерії інформаційно-освітнє середовище на будь-якому рівні реалізації повинно мати широкий спектр інструментів, щоб забезпечити опанування технічних навичок.

Розглянуто педагогічні особливості, характеристики та можливості глобальних інформаційно-освітніх середовищ, до яких віднесено Thinkific, Learnworlds, LearnDash, Ruzuku, Podia, Academy of mine, Coursera, Iversity. Проаналізовано локальні інформаційно-освітні середовища, до яких віднесено GetCourse, Memberlux, MOOCology, Cloud 365, PPO, Prometheus, Moodle. Розглянуто деякі індивідуальні інформаційно-освітні середовища, які здатні формувати комп'ютерну, графічну, інформаційну та науково-технічну компетентності в процесі підготовки майбутніх агроінженерів. Зазначено, що для підготовки бакалаврів з агроінженерії інформаційно-освітнє середовище повинно мати широкий спектр інструментів, щоб забезпечити опанування фахових компетентностей.

Ключові слова: професійна підготовка, бакалаври з агроінженерії, платформи інформаційно-освітнього середовища, системи менеджменту освіти, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Створення навчальних курсів в умовах інформаційно-освітнього середовища для навчання бакалаврів з агроінженерії є новим, і недостатньо дослідженим методом навчання з використанням нових підходів. Система освіти в умовах інформаційно-освітнього середовища недостатньо пов'язана з навчальним процесом в університетах, які забезпечують підготовку фахівців шляхом формування відповідних компетентностей. Але перспектива розвитку агроінженерної освіти в умовах інформаційно-освітнього середовища пов'язана з просуванням систем відкритої освіти. На додаток до традиційних матеріалів таких як відео й друковані матеріали, навчальні курси в умовах інформаційно-освітнього середовища надають інтерактивні можливості для здобувачів вищої освіти агроінженерних спеціальностей. Сучасні платформи онлайн-навчання викладають відеоматеріали та проводять оцінювання отриманих знань. Тому актуальним є дослідження платформ інформаційно-освітнього середовища для професійної підготовки бакалаврів з агроінженерії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Освітньо-наукову підготовку магістрів в умовах масових

відкритих дистанційних курсів досліджували Самойленко О.М, Бацуровська І. В [1, с.35]. Вчені Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. розглядали умови застосування дистанційного навчання [2, с.78]. Дослідники Андрєєв О. О., Бугайчук К. Л., Каліненко Н. О. приділяли увагу педагогічним аспектам відкритого дистанційного навчання [3, с.56]. Вчений Анісімов А.М. досліджував практику електронного навчання з використанням Moodle [4, с.2]. Але недостатню увагу приділено саме дослідженню використання інформаційно-освітнього середовища для підготовки бакалаврів з агроінженерії. В даному дослідженні проаналізовано платформи інформаційно-освітнього середовища для професійної підготовки бакалаврів з агроінженерії та виконано їх класифікацію, визначено їх переваги та недоліки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз платформ інформаційно-освітнього середовища для професійної підготовки бакалаврів з агроінженерії. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити завдання: провести аналіз поняття платформи інформаційно-освітнього середовища та професійної підготовки; визначити, що мається на увазі під професійною підготовкою бакалаврів з агроінженерії; представити класифікацію інформаційно-освітніх середовищ, визначити їх переваги та недоліки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін «платформа» визначений як програмне забезпечення для підтримки дистанційного курсу, метою якого є створення та управління педагогічним змістом, індивідуалізоване навчання та тьюторіат, воно включає засоби, необхідні для трьох основних користувачів – викладача, здобувача вищої освіти та адміністратора [5, с.46]. У цій системі, викладач створює загальний курс навчання, використовуючи мультимедійні педагогічні ресурси, індивідуалізує його до потреб та здібностей здобувачів вищої освіти, та здійснює підтримку їх діяльності [6, с.27]. Можливості мультимедіа дозволяють реалізувати на практиці комплексне сприйняття навчального матеріалу всіма органами почуттів [7, с.4]. Навчання в умовах інформаційно-освітнього середовища не обов'язково проходить дистанційно, здобувачі вищої освіти можуть виконувати завдання курсу як самостійно, так і під час аудиторного заняття з викладачем, який керує контентом та його подачею в курсі.

Під *професійною підготовкою бакалаврів з агроінженерії* будемо розуміти розвиток самосвідомості особи, яка на основі повної середньої освіти здобула базову вищу освіту і має забезпечити виробництво продукції засобами механізації і автоматизації за умов високої якості виконання технологічних операцій, мінімізації витрат, надійності техніки і збереження довкілля, оволодіння ним фундаментальними, прикладними знаннями, високою культурою організації та реалізації професійної діяльності.

Інформаційно-освітні середовища можна розподілити на три категорії, а саме глобальні, локальні та індивідуальні. Під глобальними інформаційно-освітніми середовищами будемо розуміти середовища, в яких зареєстровано більше десяти тисяч слухачів. Під локальними інформаційно-освітніми середовищами можна розуміти середовища, які використовуються в межах

одного освітнього закладу, та мають наповненість до 10 тисяч учасників. Під індивідуальними інформаційно-освітніми середовищами розуміємо спрощені інсталяційні інтерактивні освітні середовища, які можна застосовувати на персональних девайсах.

У своїх дослідженнях вчені [8, с.33; 9,с.10; 10] зазначають, що будь-яке сучасне середовище повинно містити дві ключові компоненти: навчальну та управлінську. Тому в сучасному світі інформаційно-освітнє середовище також можна вважати LMS (Learning Management System) [11, с.55]. LMS (Learning Management System) допомагає створювати та зберігати електронні курси для підготовки бакалаврів з агроінженерії, забезпечує участь у них та може допомогти оцінити результати. Ключові принципи роботи в такій системі розкриті в її аббревіатурі: навчання – створюється єдина база електронних курсів, управління – є можливість управляти курсами та слухачами; система – по своїй суті це автоматизована електронна система [12]. Засобами реалізації навчальних курсів виступають світові глобальні інформаційно-освітні середовища. Розглянемо педагогічні особливості, характеристики та можливості глобальних інформаційно-освітніх середовищ, до яких віднесено Thinkific, Learnworlds, LearnDash, Ruzuku, Podia, Academy of mine, Coursera, Iversity.

Глобальні інформаційно-освітні середовища. Інформаційно-освітнє середовище *Thinkific* легко інтегрується з понад 1500 додатків. Викладач має можливість завантажувати вміст, редагувати вигляд своєї онлайн-школи та спілкуватися із здобувачами освіти. Середовище доступно багатьма мовами, основна – англійська. В цьому інформаційно-освітньому середовищі на постійній основі працює більше 70 педагогів з 15 країн світу. На курсах зареєстровано більше 200 тисяч здобувачів освіти. Моніторинг може здійснюватись за курсами, групами або персональними результатами здобувачів освіти. Навчальний контент подається у вигляді відео контенту, форумів та вебінарів. Тематика курсів напрямлена на розвиток інформаційної, інженерної та комп'ютерної компетенції.

Під час проходження навчального курсу в умовах інформаційно-освітнього середовища *Learnworlds* здобувачі вищої освіти можуть робити замітки, виділяти важливі моменти та отримувати сертифікати про закінчення. Інформаційно-освітнє середовище *Learnworlds* може створити власний мобільний додаток освітнього курсу для персонального девайсу здобувача освіти, інтеграцію соціальних медіа, аналітику для оптимізації продажів, потужну базу знань та підтримку 24/7. Середовище мультилінгвістичне, можна обрати потрібну мову із великого списку. Моніторинг здійснюється по кожному здобувачу освіти окремо, легко виявити. Навчальний контент подається у вигляді інтерактивних відео, онлайн тестів, електронних онлайн підручників, мультимедійних презентацій, аудіофайлів. В кінці курсу здобувач освіти отримує сертифікат.

Інформаційно-освітнє середовище *LearnDash* нараховує близько 10 тисяч слухачів. Мова користування – англійська та іспанська. Моніторингова система інформаційно-освітнього середовища дає здобувачам вищої освіти

загальну оцінку на основі оцінок вікторин та домашніх завдань, створюючи аналітичний огляд оцінок для викладачів. Окрім оцінювання, курси присуджують бали за дії, а значки та сертифікати присуджують здобувачам освіти за курсову діяльність. Курси представлені у вільному доступі.

Під час навчання в курсах інформаційно-освітнього середовища *Ruzuku*, здобувачі вищої освіти можуть планувати свій графік за допомогою календаря подій, брати участь в телеконференціях та вебінарах. Інформаційно-освітнє середовище має зручний інтерфейс. В своєму активі інформаційно-освітнє середовище має сотню викладачів, авторів та блогерів, які створюють навчальний контент.

Інформаційно-освітнє середовище *Podia* налічує більше 20 тисяч слухачів. До особливостей платформи можна віднести функцію, що дає змогу отримати доступ до окремих розділів курсу одночасно, допомагаючи здобувачам освіти навчатись в правильній структурі. Інформаційно-освітнє середовище представляє доступ до відеоконтенту та вебінарів із різноманітної тематики, наприклад, 3Д моделювання, підприємницька діяльність, просування контенту в соцмережах, копірайтинг, веб-дизайн, менеджмент, проведення веб-конференцій тощо.

Інформаційно-освітнє середовище *Academy of mine* може використовуватися для підвищення кваліфікації медиків, лінгвістів, економістів, інженерів тощо. Такі пропозиції можуть бути надмірними для типових користувачів, вони необхідні для бізнесу, який потребує системи навчання співробітників або клієнтів. Курси поділені за рівнями: базовий, просунутий та курси для самостійного навчання. Викладання виконується більш ніж на 12 мовах. Курси представлені великою кількістю інструментів. Уроки представлені в текстовому, ПДФ та відеоформаті. Практична частина курсів формується за допомогою мультимедійних онлайн презентацій, інтерактивних елементів та інструментів захоплення екрану. Знання перевіряються за допомогою опитувань та тестів. Після кожної теми проводиться обговорення пройденого матеріалу у форумі.

Coursera – це професійна мережа онлайн-курсів з віртуальними класами від кращих світових компаній та університетів, таких як Мічиганський університет, Дюк та Стенфорд. Викладачі викладають курси Coursera в деяких найкращих університетах світу, курси тривають 4-6 тижнів, включаючи відео-лекції, рецензовані завдання та форуми для обговорення. Слухачі проходять курси, спілкуються з однокурсниками, здають тести та іспити безпосередньо на сайті Coursera, також поширюється офіційне мобільний додаток для iPhone і Android. На лютий 2017 року Coursera зареєстровано 24 млн користувачів і більше 2000 курсів і 160 спеціалізацій від 149 освітніх установ. У проєкті представлені курси з фізики, інженерних дисциплін, гуманітарних наук і мистецтва, медицини, біології, математики, інформатики, економіки і бізнесу. Тривалість курсів приблизно від шести до десяти тижнів, з 1-2 годинами відеолекцій в тиждень, курси містять завдання, щотижневі вправи і іноді заключний проєкт або іспит. Інформаційно-освітнє середовище включає відеолекції з субтитрами, текстові конспекти, домашні завдання, тести та

підсумкові іспити. Доступ до курсів обмежений за часом; кожне домашнє завдання або тест має бути виконано тільки в певний період часу. Після закінчення курсу, за умови успішного складання проміжних завдань і заключного іспиту, слухачеві видається сертифікат про закінчення. Основна частина курсів представлена англійською мовою, є курси на китайською, іспанською, французькою, російською, португальською (більше десятка).

Інформаційно-освітнє середовище *Iversity* об'єднує курси викладачів з усієї Європи. Гнучкий професійний розвиток дозволяє слухачам бути в курсі останніх подій у галузі бізнесу. Її перевагами є міжнародні експерти, активне, соціальне навчання – онлайн, гнучке зарахування. Інформаційно-освітнє середовище використовує візуальні елементи (відеолекції, анімації, графіку), інтерактивні елементи (імітації) та письмові матеріали (наукові статті). Усі елементи можна переглянути в будь-який час. Викладач та учасники курсу можуть взаємодіяти між собою на дискусійних форумах. Викладачі можуть використовувати вікторини, щоб отримати зворотній зв'язок щодо успішності навчання учасників курсу. Більшість курсів закінчуються підсумковою оцінкою або іспитом. Екзамени можна здавати на місці, в режимі он-лайн або у формі заключного проекту. Університети, які пропонують курс з Iversity, можуть запропонувати кредити Європейської системи передачі та накопичення (ECTS). Кредити ECTS можна використовувати в будь-якому європейському вищому навчальному закладі. Сертифікат, що присуджує бали за ECTS, видається після того, як учасник склав виїзний іспит на місцях або в режимі он-лайн.

Розглянемо педагогічні особливості, характеристики та можливості *локальних інформаційно-освітніх середовищ*, до яких віднесено GetCourse, Memberlux, MOOCology, Cloud 365, PPO, [Prometheus](#), Moodle.

GetCourse – інформаційно-освітнє середовище для створення онлайн-школи і проведення вебінарів. З підтримкою платформи можна організувати продаж контенту для онлайн-навчання. На GetCourse можна продавати тренінги та вебінари, створювати розсилки та відстежувати ефективність продажу. GetCourse працює з усією рутинною роботою: нагадує слухачам про участь у вебінарі, перевіряє тести та видає користувачеві сертифікати після успішного проходження курсів. У тренінгах можна додавати зображення та відео без конвертації, а також завантажувати будь-які файли для сканування інших користувачів.

Memberlux – інформаційно-освітнє середовище, що представляє навчальний контент через сайт: лекції, відеокурси, підкасти. Клієнт помічає ваші курси на сайті, виплачує і отримує доступ до не доступних. Ваш контент завжди захищає, і ви самі вибираєте, хто може його переглянути, а хто – немає. Memberlux можна інтегрувати з платними системами та сервісами розсилок. У Memberlux працює шифрування відео: його неможливо скачати або переглянути код. Таким чином, контент знаходиться під захистом. Ви створюєте контент через WordPress, це може бути текстовою лінією, підкастом, трансляцією або відеороликом, і опублікувати у себе на сайті. Вбудований редактор додає стікери та кнопки: можна вставити відео з

YouTube або Vimeo, завантажте аудіофайли та зображення, створити таблиці. Контент на сайті доступний за паролем. Щоб передати електронний курс або відеоролик, потрібно ввести код. У Memberlux можна переглядати виконані завдання та статистику захованих на сайті.

Інформаційно-освітнє середовище *MOOCology* [13] - це перша в Україні освітня платформа, заснована на концепції "blended learning" ("змішаної освіти"), ключовою особливістю якої є інтеграція онлайн і оф лайн форм навчання, які разом утворюють хаб. Онлайн курси від кращих університетів світу адаптуються командою MOOCology для української аудиторії. Для кожного хаба вибираються ментори – фахівці в певних сферах, які допомагають здобувачам вищої освіти освоїти і закріпити теоретичні навички, що значно підвищує ефективність засвоєння теоретичного матеріалу. Хоча платформа була запущена тільки в квітні 2014 року, MOOCology вже успішно провели 5 хабів, серед яких "Введення в інтерактивне програмування на мові Python", "Лідерство та емоційний інтелект", "Нові моделі бізнесу в суспільстві" та ін. Хаби, які проводилися в Києві та Дніпропетровську, відвідали понад 100 здобувачів освіти. Планується запуск нового хаба "Програмування на Android", а в Києві організація провела масштабну конференцію присвячену питанням майбутнього онлайн освіти в Україні. Серед спікерів конференції представники бізнесу (компанії Microsoft, IntelUkraine, та ін.), а також громадського та державного секторів.

Інформаційно-освітнє середовище *Prometheus* з'явилося в жовтні 2014 року. Створене як громадський проект масових відкритих онлайн курсів, середовище пропонує освітні програми від провідних українських ВНЗ - КПІ, Київського національного університету Шевченка, і Києво-Могилянської академії. Prometheus не тільки самостійно створює і розміщує курси, але також дає можливість викладачам, університетам і навіть приватним компаніям безкоштовно розміщувати і просувати свої навчальні програми. Структура курсів є класичною для інформаційно-освітнього середовища – відео-лекції, інтерактивні тестові завдання, обговорення питань на онлайн форумах.

Інформаційно-освітнє середовище *Moodle* - це система управління вмістом сайту (Content Management System – CMS), спеціально розроблена для створення якісних online-курсів викладачами. В системі Moodle існує 3 типи форматів курсів: форум, структура (навчальні модулі без прив'язки до календаря). Курс може містити довільну кількість ресурсів (web-сторінки, книги, посилання на файли, каталоги) і довільне кількість інтерактивних елементів курсу.

На базі LMS в Україні також функціонують інші платформи навчання.

РРО, що є підтримкою діяльності Віртуальної кафедри андрагогіки ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», на базі якого проводяться стажування викладачів, конференції, підвищення кваліфікації, обмін досвідом (Національна академія педагогічних наук України). Основною метою діяльності віртуальної кафедри андрагогіки є створення віртуального кластерного наукового співтовариства андрагогів для впровадження в

практику формальної і неформальної післядипломної освіти новітніх методик і технологій навчання дорослих, підготовки висококваліфікованих фахівців для системи освіти дорослих, а також впровадження результатів досліджень у практичну діяльність післядипломної педагогічної освіти.

Інформаційно-освітнє середовище *Cloud 365* призначене для міжвузівського обміну досвідом, проведення стажувань, конференцій, підвищень кваліфікації, навчання здобувачів освіти. В 2019 році він отримав рекомендацію Міністерства освіти і науки України. Cloud 365 враховує останні тенденції створення такого виду ресурсів та подає навчальні курси, охоплюючи практичні і теоретичні аспекти вивчення різноманітних дисциплін із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Щоб розпочати роботу з *індивідуальним інформаційно-освітнім середовищем* необхідно відкрити ярлик на робочому столі. Далі представлені приклади електронних посібників для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. *Індивідуальні інформаційно-освітні середовища здатні формувати ключові компетентності за фахом*. Розглянемо деякі індивідуальні інформаційно-освітні середовища, які здатні формувати комп'ютерну, графічну, інформаційну та науково-технічну компетентності в процесі підготовки майбутніх агроінженерів.

Електронний посібник для розвитку комп'ютерної компетентності для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Для підготовки майбутніх інженерів важливо не тільки розвивати інженерні та технічні навички, але й готувати інформаційно компетентних спеціалістів. Прикладом є індивідуальне інформаційно-освітнє середовище «Основи HTML» [14]. Метою індивідуального інформаційно-освітнього середовища «Основи HTML» є надання практичних порад для спеціалістів, які викладають предмети, наприклад «Інформаційні технології» («Інформатика») або більш спеціалізовані предмети, зокрема «Основи web-дизайну та web-програмування».

Електронний посібник для розвитку графічної компетентності для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Сучасне інформаційне суспільство все більше спирається на використання автоматизованого і роботизованого обладнання, технологій швидкого прототипування (таких як 3D-друк) і програмних засобів конструювання технічних об'єктів. Сьогодні ІТ-індустрія потребує кваліфікованих фахівців, що володіють сучасними технологіями, засобами, обладнанням. Серед таких – спеціаліст, що створює на комп'ютері моделі виробів, після чого вони виготовляються на автоматизованому обладнанні. Спеціаліст такого профілю – людина креативна, ентузіаст-проектувальник, який критично мислить, володіє винахідливістю, спеціальними знаннями та уміннями. Прикладом є електронний навчально-методичний комплекс з предмету «Основи 3D-друку» [15].

Електронний посібник для розвитку інформаційної компетентності для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Метою індивідуального інформаційно-освітнього

середовища «Засоби комп'ютерних інформаційних систем» [16] є надання практичних порад для майбутніх інженерів, представлений посібник може бути використаний при викладанні суміжних дисциплін, наприклад «Інформаційні технології» («Інформатика») або більш спеціалізовані предмети, зокрема «Обслуговування обладнання інформаційних систем». Основними етапами самостійного навчання на основі електронного посібника є такі: робота з теоретичним матеріалом; перегляд інтерактивних прикладів; відповідь на питання самоконтролю; робота з допоміжною інформацією; виконання тестових завдань по розділах.

Електронний посібник для розвитку науково-технічної компетентності для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Сучасний зразок прогресивного руху суспільства формується під впливом гуманістичних тенденцій, які знаходять своє відображення в економічній теорії, господарській практиці. В результаті, в освіті набувають поширення інновації, орієнтовані на нарощування «людського потенціалу», однією з яких є STEM-освіта. Акронім STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) — в перекладі означає наука, технології, інженерія, математика. STEM як інновація в освіті є комбінаторною; системною за обсягом застосування, поєднуючи технологічні, організаційні, серйозні матеріально-технічні ресурси, людський капітал; ініційованою державою, де держава виступає прямим замовником; між організаційною, бо вимагає партнерства широкого кола організацій; дифузною, відносно свого попередника, яким є природничо-математична освіта; такою, що викликає витрати оскільки потребує підготовки спеціальних кадрів, проведення організаційних заходів, оновлення матеріально-технічної бази. За типом новизни вона є матеріально-технічною, соціальною, організаційно-управлінською, педагогічною інновацією, спрямованою на підвищення конкурентоздатності нашої держави через зростання ефективності виробництва, управління, умов праці та нарощування людського капіталу. Програма варіативного модулю «СтемЛаб», розробленого в рамках проекту «Я - дослідник» [17] є прикладом розвитку науково-технічної компетентності майбутніх інженерів. Мета курсу: сформувані STEM-компетентності, що є складовою науково-технічної компетентності майбутнього агроінженера шляхом інтеграції та пропедевтики інваріантних дисциплін через застосування методу проектів. Основні дидактичні принципи курсу: наочність, доступність, випереджальний характер, особиста значущість, спіральність, наступність, посиленість.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження класифікації інформаційно-освітніх середовищ для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Визначено, що вони поділяються на глобальні (масові відкриті дистанційні курси), локальні (системи менеджменту освіти закладів освіти) та індивідуальні (електронні підручники, посібники). Проаналізовано світові та вітчизняні платформи для масових відкритих дистанційних курсів. Зроблено висновок про їх переваги та недоліки. Проаналізовано основні риси систем менеджменту освіти.

Представлено приклади електронних посібників для підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Визначено, що для підготовки бакалаврів з агроінженерії інформаційно-освітнє середовище на будь-якому рівні реалізації повинно мати широкий спектр інструментів, щоб забезпечити опанування фахових компетентностей. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку є розробка інструментів для опанування фахових компетентностей в умовах інформаційно-освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Модернізація технології навчання в умовах реформи університетської освіти : колективна монографія / за заг. ред. О.М. Самойленко, І.В.Бацуровської. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 456 с.
2. Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс. Навч. посібник / За ред.В.М.Кухаренка, 3-е вид.-Харків: НТУ"ХП", "Торсінг", 2002. 320 с.
3. Андрєєв О.О., Бугайчук К.Л., Каліненко Н.О. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання. / За ред. О. О Андрєєва, В.М.Кухаренка. ХНАДУ, Харків: «Міськдрук», 2013. 212 с
4. Дуніна І. М. Платформи дистанційного навчання в університетах Франції / І. М. Дуніна. Науковий вісник Донбасу, 2011. № 4. С.1–8
5. Бахмат Н. В. Використання хмарних сервісів у навчально-виховному процесі вищої школи. *Молодь і ринок*. 2014. № 5. С. 45–49.
6. Полат Е. С., Бухаркіна М.Ю., Моїсєєва М.В. Теорія и практика дистанційного навчання. М.: Академія, 2004. 416 с.
7. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2005. Серія 2. Вип.9 (16), С. 3–9.
8. Бацуровська І. В. Масові відкриті дистанційні курси: інноваційна тенденція в освіті. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2015. С. 31–34.
9. Самойленко О. О. Використання веб-порталу у педагогічній освіті. *Резюме доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. "Проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти у сучасному суспільстві"*. Київ. 100 с.
10. Блог iSpring. Что такое Learning Management System (LMS) и как с ее помощью управлять обучением, 2018. URL: <https://www.ispring.ru/elearning-insights/chto-takoe-lm> (дата звернення: 14. 05. 2019)
11. Kats, Y. Learning Management System Technologies and Software Solutions for Online Teaching: *Tools and Applications: Tools and Applications. Information Science Reference, 2010. 486 p.*
12. Casual business insights. Преимущества и недостатки онлайн-образования в кратком обзоре MOOC-платформ, 2014. URL: <https://businessviews.com.ua/ru/personal-life/id/preimuschestva-i->

- [nedostatki-onlajn-obrazovanija-v-kratkom-obzore-moos-platform-230/](#) (дата звернення: 12. 01. 2019)
13. Львівський університет. Електронне навчання. Львів, 2019. URL: <https://www.lnu.edu.ua/academics/e-learning/> (дата звернення: 12. 12. 2019)
14. Сорокваш С. Методичні рекомендації щодо використання електронного посібника «Засоби комп'ютерних інформаційних систем» у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, 2019. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1SzAEatG6n2_4LWPxBghvrr5hlt4SmSHD (дата звернення: 11. 12. 2019)
15. Сорокваш С. Інструкція з інсталяції електронного навчально-методичного комплексу з предмету «Основи 3D-друку» URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1M7JudBYwiYEGwj7kHYWVIHXsMd9TIfbv> (дата звернення: 01. 12. 2019)
16. Видавничий дім "Освіта". STEM. 2019. URL: <https://drive.google.com/open?id=1SjzY9G0Z9sITreFl9PoTxHnXqwORkdu> (дата звернення: 02. 12. 2019)

Стаття надійшла до редакції 30.11.2019.

ДОЦЕНКО Наталія

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри общетехнических дисциплин, Николаевский национальный аграрный университет, ул. Г. Гонгадзе, 9. г. Николаев, Украина, 54020
E-mail: dotsenkona@outlook.com

АНАЛИЗ ПЛАТФОРМ ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БАКАЛАВРОВ АГРОИНЖЕНЕРИИ

Резюме. В статье проанализированы платформы информационно-образовательной среды для профессиональной подготовки бакалавров агроинженерии. Проанализировано понятие платформы информационно-образовательной среды. Определено, что имеется в виду под профессиональной подготовкой бакалавров агроинженерии. Выполнена классификация современных информационно-образовательных сред, которые подразделяются на глобальные, локальные и индивидуальные. Определено, к глобальным информационно-образовательным средам можно отнести массовые открытые дистанционные курсы, к локальным системы менеджмента образования учебных заведений, к индивидуальным электронные учебники, пособия. Проанализированы мировые и отечественные платформы для массовых открытых дистанционных курсов. Сделан вывод об их преимуществах и недостатках. Проанализированы основные черты систем менеджмента образования. Представлены примеры электронных пособий для подготовки соискателей высшего образования инженерных специальностей. Определено, что для подготовки бакалавров агроинженерии информационно-образовательная среда на любом уровне реализации должно иметь широкий спектр инструментов, чтобы обеспечить

овладение технических навыков. Рассмотрены педагогические особенности, характеристики и возможности глобальных информационно-образовательных сред, к которым отнесены Thinkific, Learnworlds, LearnDash, Ruzuku, Podia, Academy of mine, Coursera, Iversity. Проанализированы локальные информационно-образовательные среды, к которым отнесены GetCourse, Memberlux, MOOCology, Cloud 365 PPO, Prometheus, Moodle. Рассмотрены некоторые индивидуальные информационно-образовательные среды, которые способны формировать компьютерную, графическую, информационную и научно-технической компетентности в процессе подготовки будущих агроинженеров. Отмечено, что для подготовки бакалавров по агроинженерии информационно-образовательная среда должна иметь широкий спектр инструментов, чтобы обеспечить овладение профессиональных компетенций.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, бакалавры агроинженерии, платформы информационно-образовательной среды, система менеджмента образования, учреждения высшего образования.

DOTSENKO Nataliia

Ph. D., Associate Professor, Department of General Technical Disciplines
Mykolayiv National Agrarian University
9 G. Gongadze str., Mykolayiv, Ukraine, 54020
E-mail: dotsenkona@outlook.com

ANALYSIS OF PLATFORM OF THE INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PROFESSIONAL TRAINING OF BACHELORS IN AGRICULTURAL ENGINEERING

Summary. The article analyzes the platforms of the information and educational environment for the professional training of bachelors in agricultural engineering. It is analyzed the concept of the platform of information and educational environment. It has been determined what is meant by the professional training of bachelors in agricultural engineering. The classification of modern information and educational environments is divided into global, local and individual. It is determined that global open educational environments include mass open distance courses, local - educational management systems of educational institutions, individual - electronic textbooks, manuals.

Keywords: professional training, bachelors in agricultural engineering, platforms of informational and educational environment, educational management systems, institutions of higher education.

Abstract. Introduction. The educational system in the context of the information and educational environment is not sufficiently linked to the educational process at universities, which provide training for professionals through the formation of appropriate competencies. But the prospect of development of agricultural engineering education in the conditions of information and educational environment is connected with the promotion of open education systems. Therefore, it is relevant to study the platforms of information and

---

educational environment for the professional training of bachelors in agricultural engineering.

Analysis of publications. Educational and scientific training of masters in the conditions of mass open distance courses was studied by Samoilenko O.M., Batsurovskaya I.V. Scientists Kukhareno V.M., Rybalko O.V., Syrotenko N.G. considered the conditions of application of distance learning. Researchers Andreev O.O., Bugaychuk K.L., Kalinenko N.A. paid attention to pedagogical aspects of open distance learning. The scientist Anisimov A.M. explored e-learning practices using Moodle.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the platforms of the information and educational environment for the professional training of bachelors in agricultural engineering.

Results. The classification of modern information and educational environments is divided into global, local and individual. It is determined that global open educational environments include mass open distance courses, local - educational management systems of educational institutions, individual - electronic textbooks, manuals. There were analyzed the global platforms for mass open online courses. Also there are analyzed the basic features of educational management systems. It is presented the examples of electronic manuals for preparing applicants for higher education in engineering specialties. It is determined that for the preparation of bachelors in agricultural engineering, the information and education environment at any level of implementation should have a wide range of tools to ensure mastering of technical skills.

Conclusion. There are concluded the advantages and disadvantages of the different types of informational and educational environments. It is determined that for the preparation of bachelors in agricultural engineering, the information and education environment at any level of implementation should have a wide range of tools to ensure mastery of professional competences.

REFERENCES

1. Samoilenko, O. M., & Batsurovska, I. V. (2018). Modernization of Educational Technology in the Conditions of Reform of University Education: monograph. Kherson: OLDI-PLUS.
2. Kukhareno, V. M., Rybalko, O. V., & Syrotenko, N. G. (2002). Distance Education: Conditions of Using. Distance course. Kharkiv: NTU 'KPI'. TORSING.
3. Andrieiev, O. O., Bugaychuk, K. L., & Kalinenko, N. O. (2013). Pedagogical Aspects of Open Distance Learning. Kharkiv: KNADU.
4. Anisimov, A. M. (2009). Work in the System of Distance Learning Moodle. Kharkiv: KNAGH.
5. Dunina, I. M. (2016). Platforms of Distance Learning in the Universities of France. Retrieved 23. 12. 2019, from: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN16/11dimvuf.pdf>

6. Bahmat, N. V. (2014). Using of Cloud Services in the Educational and Training Process of High School. *Youth and the Market*. (№ 5), 45-49. Retrieved 08. 02. 2017, from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_5_11
7. Polat, E. S. (2004). Theory and Practice of Distance Education. Moscow: publishing center 'Academy'
8. Bykov, V. Yu. (2005). Open Educational Environment and Modern Web Instruments of the Open Education Systems. *Scientific journal of MP Dragomanov National Pedagogical University*. Series 2 (9 (16)), 3-9.
9. Batsurovska, I. V. (2015). Massive Open Distance Courses: An Innovative Trend in Education. *Scientific Bulletin of the Mykolayiv National University named after VO Sukhomlinsky*, 31-34.
10. Samoylenko, O. O. (2011). Use of Web-portal in Pedagogical Education. *Summary of the Reports Research Practice Conference. "Problems of Development of Postgraduate Teacher Education in Modern Society"*. Kyiv. 100.
11. Блог iSpring. (2018). What is the Learning Management System (LMS) and how to use it to manage learning. Retrived 14. 05. 2019, from: <https://www.ispring.ru/elearning-insights/что-такое-lm>
12. Kats, Y. (2010). Learning Management System Technologies and Software Solutions for Online Teaching. *Tools and Applications. Information Science Reference*. 486.
13. Casual business insights. (2014). Advantages and Disadvantages of Online Education in a Brief Overview of MEP platforms. Retrived 12. 01. 2019, from: <https://businessviews.com.ua/ru/personal-life/id/preimuschestva-i-nedostatki-onlajn-obrazovaniya-v-kratkom-obzore-moos-platform-230/>
14. Lviv University. (2019). Electronic Education. Lviv. Retrived 12. 12. 2019, from: <https://www.lnu.edu.ua/academics/e-learning/>
15. Sorokvash, S. (2019). Guidelines for the Use of the Electronic Guide "Computer Information Systems" in the Institution of Vocational Education. Retrived 11. 12. 2019. p., from: https://drive.google.com/drive/folders/1SzAEatG6n2_4LWPxBghvrr5hlt4SmSHD
16. Sorokvash, S. (2019). Instructions for Installing an Electronic Training and Methodological Complex in the Subject "Basics of 3D printing". Retrived 01. 12. 2019, from: <https://drive.google.com/drive/folders/1M7JudBYwiYEGwj7kHYWVIHXsMd9TIfbv>
17. Publishing House "Education". (2019). STEM. Retrived 02. 12. 2019, from: <https://drive.google.com/open?id=1SjzY9G0Z9sITreFll9PoTxHnXqwORkdu>

(англійською перекладено Доценко Н. – канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін, Миколаївський національний аграрний університет)

УДК 37.013.74

ДЬОМІНА Вікторія

доктор педагогічних наук, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів та природокористування України

вул. Генерала Родімцева 1, м. Київ, 03041

E-mail: diomina@nubip.edu.ua

СНІЦАР Валентина

кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів та природокористування України

вул. Генерала Родімцева 1, м. Київ, 03041

E-mail: vl.snitsar@gmail.com

НІКОЛЬСЬКА Ніна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів та природокористування України

вул. Генерала Родімцева 1, м. Київ, 03041

E-mail: nina777-07@hotmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Анотація. У запропонованій статті авторами представлено теоретичні основи підготовки майбутніх перекладачів, у яких сформована загальна та професійна культура спілкування, адаптуються до життєвих умов, вміють вдало використовувати свої знання, вміння, навички у нових професійних ситуаціях з метою ефективного вирішення професійних проблеми; здатність до адекватної комунікативної взаємодії в різних соціальними групами та етносами; прагнення до самостійного рефлексивного мислення, самоосвіти, постійного вдосконалення моральності, інтелекту і культурного рівня.

Обґрунтовано концептуальні засади розробки педагогічних умов професійної культури спілкування у майбутніх перекладачів: визначено методологічні підходи; розкрито особливості та специфіку процесу професійної підготовки перекладачів та формування їх особистості у сучасних геополітичних умовах; визначені перспективи розвитку системи виховання майбутніх перекладачів в контексті діалогу культур в цілісному освітньому процесі вищої школи.

Визначено комплекс педагогічних умов, що діють у цілеспрямовано створеному білінгвальному середовищі закладу вищої освіти, в якому у взаємодії представлені сукупність психологічних і педагогічних чинників, що дозволяють ефективно здійснювати виховну та навчальну діяльність та формувати культуру спілкування, що сприяє підвищенню ефективності

© Дьоміна В., Сніцар В., Нікольська Н., 2019

навчально-виховного процесу; модульне конструювання змісту іншомовної освіти в процесі професійної підготовки перекладачів та його соціокультурне наповнення; створення культурно-виховного білінгвального середовища; залучення студентів до активної взаємодії в інтегрованому полікультурному просторі вузу; діалогічна взаємодія між суб'єктами освітнього процесу.

Ключові слова: білінгвальне середовище, діалог культур, культура спілкування, модульне конструювання, педагогічні умови, перекладач.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Відповідно до змін у світі сьогодні зростають вимоги до фахівця, який повинен бути конкурентоспроможним на ринку праці, успішним у професійній самореалізації і кар'єрі. У таких умовах якісна професійна освіта має забезпечувати формування фахівця з достатнім рівнем професійних знань, умінь і навичок, сукупністю особистісних можливостей і досвіду. Саме тому провідною тенденцією сучасних закладів вищої освіти є підготовка фахівців високої загальної та професійної культури, які вміють адаптуватися до життєвих умов, що постійно змінюються, застосовувати свої знання, уміння, навички в новій професійній ситуації з метою ефективного рішення проблеми; мають соціально-відповідальну поведінку та займають активну громадянську позицію; здатні до адекватної комунікативної взаємодії у різних соціальних групах, самостійного рефлексивного мислення, самоосвіти; постійного вдосконалення власної моральності, інтелекту, підвищення культурного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців і педагогів досліджують поняття «культура спілкування», інтерес до якого виник ще у період глобального соціального оновлення, прагнення до відкритого суспільства та інтеграції до світового культурно-освітній простір. Аналізу виховних можливостей білінгвальної культури спілкування, методів і засобів формування окремих компонентів культури спілкування присвячені праці В.Авроріна, У. Вайнраха, Є. Веневцевої, М. Михайлова, Н. Протченка, С. Трескова, Л. Щерби та інших. Формування культури спілкування у майбутніх перекладачів відбувається у цілісному освітньо-виховному процесі закладу вищої освіти. Тому новий підхід у галузі професійного виховання полягає в організації процесу формування особистості спеціаліста на основі взаємозв'язку, взаємного проникнення всіх видів виховання, покликаних формувати загальну культуру особистості у її культурологічному аспекті.

Велике значення також мають і наукові розробки з удосконалення технологій навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти представлені в роботах І. Беха, М. Євтуха, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В.Лозової, Н. Тализіної, О. Семашка, О. Соколова, Г. Шевченко.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов культури спілкування у майбутніх перекладачів у цілісному освітньо-виховного процесі закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ефективність процесу формування культури

спілкування у майбутніх перекладачів багато у чому залежить від сукупності закономірностей, принципів, функцій навчання, виховання та самовдосконалення студентів – майбутніх перекладачів, методики, форм, засобів та педагогічних умов, за яких буде організовано цілісний освітньо-виховний процес. Адже умова – складова будь-якого процесу, зокрема і процесу формування культури спілкування у майбутніх перекладачів.

Поняття «умова» у філософському плані розглядається як категорія, яка відображає ставлення предмету до оточуючих його явищ, без яких цей предмет не може існувати й розвиватися (Шинкарук, с. 531).

Для обґрунтування педагогічних умов, котрі будуть сприяти формуванню культури спілкування у майбутніх перекладачів слід уточнити їх тлумачення відповідно до предмету дослідження. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що термін «педагогічна умова» визначається як деяка обставина, що сприяє формуванню та розвитку педагогічних систем, явищ, процесів, якостей особистості Н. Іполітова (Іполітова, 2006).

Педагогічні умови – це цілеспрямовано створене середовище, в якому в тісній взаємодії представлено сукупність психологічних і педагогічних чинників (відносин, засобів тощо), що дозволяють педагогові ефективно здійснювати виховну або навчальну роботу (Бражнич, 2001).

Під педагогічними умовами формування культури спілкування у нашому дослідженні виховання ми розуміємо таку сукупність факторів, які ефективно впливатимуть на формування та розвиток усіх компонентів білінгвальної культури та культури спілкування у майбутніх перекладачів як складової їх професійної підготовки, вихованості та загального культурного розвитку з позиції діалогу культур.

В контексті нашого дослідження педагогічні умови формування культури спілкування у майбутніх перекладачів повинні бути визначеними, виходячи із сутності і структури цього феномена, і забезпечувати максимальний і детермінований вплив на функціонування усіх його компонентів (когнітивного, емотивного, комунікативного, мотиваційного, саморегуляційного, процесуального та естетичного). При цьому зміст сформульованих педагогічних умов повинен укладатися в спроектовану організаційно-методичну систему професійної підготовки та виховання майбутніх перекладачів у закладі вищої освіти.

Визначаючи комплекс педагогічних умов формування культури спілкування у майбутніх перекладачів, ми враховували: соціальне замовлення держави і суспільства, відбите в нормативно-правових документах; визначені методологічні підходи (системно-синергетичний, крос-культурний, особистісно-орієнтований, діяльнісно-рефлексивний, середовищний), що склали базу нашого дослідження; особливості і специфіку процесу професійної підготовки філологів та їх виховання в контексті міжетнічного спілкування; внутрішні особливості розробленої організаційно-методичної системи формування культури спілкування студентів (білінгвальне культурно-виховне середовище); перспективи розвитку системи виховання

майбутніх перекладачів в контексті діалогу культур у цілісному освітньому процесі вищої педагогічної школи (Дьоміна, 2017, с. 119-128).

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, закономірності, принципи, компоненти та підходи науковців до визначення педагогічних умов дозволили виокремити педагогічні умови, що дозволять ефективно здійснити процес формування культури спілкування у майбутніх перекладачів у цілісному освітньо-виховному середовищі університету: дидактичні, виховні, акмеологічні.

Дидактичні умови забезпечують системно-технологічну організацію освоєння студентами змісту психолого-педагогічних, лінгвістичних, культурологічних дисциплін, спрямованих на білінгвальний розвиток особистості майбутнього перекладача у наступних напрямках: в інтелектуальному, що формують професійні мовні, соціокультурні та лінгвокультурологічні знання; в морально-етичному, що формують морально-етичні якості білінгвальної особистості, такі як емпатія, толерантне ставлення до носіїв іншої культури; ціннісно-естетичному, що формують цінності краси, гармонії, художньої форми мистецького твору. До дидактичних умов відносимо: побудова змісту і структури навчально-виховного процесу педагогічного навчального закладу через інтеграцію навчальних дисциплін у відповідності із завданнями і основними компонентами білінгвальної культури; модульна побудова змісту іншомовної освіти у процесі професійної підготовки перекладачів та його соціокультурне наповнення; відбір евристичних та проектних завдань для освоєння психолого-педагогічних, лінгвістичних та культурологічних дисциплін; застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі; формування позитивної мотивації студентів до вивчення і освоєння професійно орієнтованих та лінгвокультурологічних дисциплін на основі їх інтеграції та максимальної інтенсифікації освоєння.

Виховні умови зумовлюються спеціальною, цільовою організацією педагогом виховної діяльності, міжособистісної взаємодії та взаєморозуміння, діалогічним спілкуванням між усіма суб'єктами освітньо-виховного процесу. До виховних умов відносимо наступні: реалізація ціннісно орієнтуючого діалогу творчих взаємодій викладачів і студентів у навчальній та позааудиторній роботі через включення у практичну міжкультурну комунікативну діяльність, під час якої актуалізується та формується професійно-творчий потенціал майбутнього перекладача; створення доброзичливого моральнопсихологічного клімату в колективі, а також урахування емоційного самопочуття кожного студента; педагогічна підтримка викладачами єдиного мовного режиму і корекція розвитку культури спілкування майбутніх перекладача відповідно до її компонентів; створення полікультурного простору та білінгвального культурно-виховного та соціально-інтегруючого середовища вищого педагогічного навчального закладу.

Акмеологічні умови спрямовані на стимулювання і підтримку високого рівня особистісної активності студентів в процесі освоєння іншої культури і мови, професійного зростання мовленнєвої особистості і становлення її культури. Акмеологічними умовами формування культури спілкування у

майбутніх перекладачів визначаємо: установка на білінгвальний саморозвиток, готовність до самопізнання іншої мови, культури, усвідомлення необхідності її постійного пізнання з метою власного культурного вдосконалення; самоактуалізація здібностей професійної та власної рефлексії, саморегуляція вчинків з позицій норм і правил міжкультурної взаємодії; орієнтація педагогічного процесу на суб'єктивну позицію студента як носія загальнолюдських цінностей з позиції діалогу культур.

Іншомовна освіта, яка лежить в основі формування культури спілкування майбутніх філологів, повинна бути спрямована на те, щоб забезпечити входження молодого спеціаліста в іншу культуру, що здійснюється на основі освоєння лінгвокультурологічних знань. Для цього необхідно забезпечити інтеграцію у викладанні дисциплін загально професійного, гуманітарного та художньо-естетичного блоків, що розглядається нами як результат взаємодії певних елементів, які вступають у взаємозв'язок, утворюючи нову цілісність, якій притаманні ознаки системності.

Міжпредметна інтеграція відбувається при виділенні в різних дисциплінах спільного наскрізного змісту, на основі якого здійснюється міжпредметні узгодження відповідності навчальних програм, що дозволяє синхронно вивчати теми. Взаємодія і інтеграція сприяють цілісному сприйняттю студентами культури певного історичного періоду, що досліджується, шляхом встановлення міжпредметних зв'язків; розкривають гносеологічні проблеми, без яких неможливо системне засвоєння основ будь-яких наук, залучаючи студентів до оперування пізнавальними методами: абстрагування, моделювання, аналогія, узагальнення тощо. Ця системна діяльність спрямована на послідовний когнітивний, емотивний, комунікативний, художній, рефлексивний розвиток студентів, що забезпечує розвиток кругозору, вдосконалює професійні якості вчителяфілолога, його властивостей характеру, розумових процесів, комунікативної активності.

Професійний розвиток особистості майбутнього перекладача пов'язаний з придбанням ним власного соціального та педагогічного досвіду, з розвитком умінь саморефлексії, які дозволяють адекватно взаємодіяти в соціально-детермінованих ситуаціях у сучасному освітньому, професійному та полікультурному просторі. Це відбувається, якщо навчально-виховний процес у закладі вищої освіти забезпечує занурення студентів – майбутніх перекладачів – у культурно-виховне білінгвальне середовище, дозволяючи вихід за межі навчального спілкування, і спрямовує на практичне застосування отриманих знань, навичок і умінь в соціально-значущих ситуаціях в соціально-значущій діяльності. При цьому включення студентів у культурно-виховне білінгвальне середовище ЗВО має стимулювати осмислення сформованих раніше загальнолюдських цінностей, соціальних уявлень і порівняння їх з уявленнями інших людей, забезпечувати досвід спілкування, досвід діяльності на основі засвоєних цінностей іншої культури, досвід взаємодії і широкого пошуку інформації.

Зміст виховної роботи з формування культури спілкування у майбутніх перекладачів ґрунтується на інтеграції наступних важливих складових: а) мови,

що відображає культуру народу; б) культури, що передає національні особливості суспільно-історичних умов розвитку певної нації; в) людини, яка проходить формування в освітній та комунікативній діяльності у полікультурному просторі (Приходченко, 2007).

В межах нашого дослідження залучення студентів в культурновиховне білінгвальне середовище здійснюється в наступних напрямках: участь студентів у позааудиторній соціокультурній роботі; участь студентів в міжнародному освітньому співробітництві; участь студентів в громадському студентському самоврядуванні. Важливою для реалізації виховних умов, що сприяють формуванню культури спілкування у майбутніх перекладачів – є позааудиторна робота як основа виховання особистості студента, певна «форма розширення освітнього простору, своєрідний тренінг з використання широкою гамою студентських знань не тільки в конкретній галузі, але і на стику наук, розширення сфери спілкування «студент-викладач», «студент-студент» (Веневцева, 2013).

Одним з важливих засобів формування культури спілкування у майбутніх перекладачів – є мистецтво, що здатне максимально впливати на їх культурно-духовний, професійний та соціальний розвиток. Саме тому членами кафедри романо-германських мов і перекладачу НУБіП України створено науковий гурток «Культура білінгвального спілкування майбутнього перекладача», що діє на гуманітарно-педагогічному факультеті, знайомить студентів з художньою спадщиною англійської культури, допомагає оволодіти знаннями щодо культури професійного та білінгвального спілкування, формує вміння та навички культури білінгвального спілкування у майбутніх перекладачів. Завдяки цій роботі студенти вивчають кращі зразки англійської художньої літератури, беруть участь у дослідницьких проектах, що реалізуються суб'єктами міжнародної діяльності НУБіП України спільно із колегами університету, таких як: створення міжнародних збірників – коментарів до художніх творів, наукові публікації у міжнародних журналах. Студенти знайомляться з формами культурного життя і системою соціальних цінностей іншої культури через призму власної та через активний діалог з нею. При цьому вони мають можливість донести до своїх співрозмовників свої власні духовні цінності, розвиваючи позитивну моральну оцінку своєї культури, свого соціуму.

Впроваджуючи педагогічні умови, ми намагалися забезпечити організаційно-методичний і психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та виховання майбутніх перекладачів в контексті діалогу культур; вдосконалити систему методичної підготовки педагогічних працівників для роботи зі студентами у полікультурному просторі закладу вищої освіти; визначаючи зміст, форми і методику процесу формування кожного з компонентів білінгвальної культури у майбутніх перекладачів у реальних умовах освітньо-виховного середовища сучасного університету.

Реалізація комплексу педагогічних умов як запорука підвищення якості професійної підготовки перекладача та їх виховання в контексті діалогу культур забезпечує: формування у студентів цілісної системи

соціокультурних знань (психолого-педагогічних, культурологічних, соціологічних, лінгвістичних, історичних тощо); розвиток соціокультурних умінь (виявляти загальне і культурно-специфічне, міжкультурної взаємодії; уміння обробляти й узагальнювати інформацію, класифікувати її за певними ознаками, приймати і розділяти цінності) розвиток соціальнозначущих якостей і здібностей (саморегуляція, емпатія, толерантність, здатність до сприйняття гармонії і краси, здатність до естетичного сприйняття та художньо-естетичної оцінки літературних та художніх мистецьких творів).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, використання комплексу педагогічних умов забезпечує якість освітньо-виховного процесу сучасного закладу вищої освіти. Також допомагає зверненню всіх компонентів освіти до людини, як суб'єкта культури, що здатна постійно саморозвивати професійну культуру спілкування як складного комплексу соціокультурних, лінгвістичних, культурологічних знань, умінь, якостей, що забезпечують соціалізацію й культурну інтеграцію особистості у сучасному полікультурному просторі.

Комплекс педагогічних умов сприяє формуванню професійної культури спілкування майбутніх перекладачів і забезпечує соціальну адаптацію та самоствердження особистості в мультикультурному середовищі сучасного освітнього простору; готує студентів до уміння вести діалог культур з представниками інших етносів, розуміючи їх культурно-мовленнєву специфіку.

Проте сучасній науці бракує теоретичного обґрунтування змісту та структури, методів, засобів і форм формування білінгвальної культури спілкування, критеріїв, показників та рівнів її вихованості, що дозволяє констатувати недостатню розробленість даної проблеми. Є потреба у комплексному підході до пошуку ресурсів та механізмів формування білінгвальної культури спілкування майбутніх перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Веневцева Є. В. (2013) Актуальність дослідження проблеми виховання білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних закладів. *Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління. Наукова мобільність у програмі «Горизонт 2020» (дії Марії Склодовської-Кюрі): матеріали Всеукраїнського семінару з міжнародного участю* (Полтава, 8 жовтня 2013 р.) Київ, 11–12.
2. Дьоміна В. В. (2017) Виховання білінгвальної культури у майбутніх учителів іноземної мови: теоретико-методологічний аспект. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : збірник наукових праць. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля 2 (77), 119-128.
3. Ипполитова Н. В., Колесников М. А. Соколова Е. А. (2006) Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза: личностный аспект: монография. Шадринск: Исеть, 236 с.
4. Приходченко К.І. (2007) Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу: навч. посібник. Х. : Основа, 160.

5. [Шинкарук В.І.](#), [Озадовська Л.В.](#), [Поліщук Н.П.](#) (2002) [Філософський енциклопедичний словник](#). Київ: Абрис, 742 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2019.

ДЁМИНА Виктория

доктор педагогических наук, доцент кафедры романо-германских языков и перевода Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

ул. Генерала Родимцева 1, г. Киев, 03041

E-mail: diomina@nubip.edu.ua

СНИЦАР Валентина

кандидат филологических наук, доцент кафедры романо-германских языков и перевода Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

ул. Генерала Родимцева 1, г. Киев, 03041

E-mail: vl.snitsar@gmail.com

НИКОЛЬСКАЯ Нина

кандидат филологических наук, доцент кафедры романо-германских языков и перевода Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

ул. Генерала Родимцева 1, г. Киев, 03041

E-mail: nina777-07@hotmail.com

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ У БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Резюме. В предлагаемой статье авторами представлены теоретические основы подготовки будущих переводчиков, в которых сформирована общая и профессиональная культура общения, адаптируются к жизненным условиям, умеют удачно использовать свои знания, умения, навыки в новых профессиональных ситуациях с целью эффективного решения профессиональных проблем; способность к адекватной коммуникативного взаимодействия в различными социальными группами и этносами; стремление к самостоятельному рефлексивного мышления, самообразования, постоянного совершенствования нравственности, интеллекта и культурного уровня.

Обоснованы концептуальные основы разработки педагогических условий профессиональной культуры общения у будущих переводчиков: определены методологические подходы; раскрыты особенности и специфику процесса профессиональной подготовки переводчиков и формирования их личности в современных геополитических условиях; определены перспективы развития системы воспитания будущих переводчиков в контексте диалога культур в целостном образовательном процессе высшей школы.

Определен комплекс педагогических условий, действующих в целенаправленно созданном билингвальном среде учреждения высшего образования, в котором во взаимодействии представлены совокупность психологических и педагогических факторов, позволяющих эффективно

осуществлять воспитательную и учебную деятельность и формировать культуру срилкування, что способствует повышению эффективности учебно-воспитательного процесса; модульное конструирование содержания иноязычного образования в процессе профессиональной подготовки переводчиков и его социокультурное наполнение; создание культурно-воспитательного билингвального среды; привлечение студентов к активному взаимодействию в интегрированном поликультурном пространстве вуза; диалогическое взаимодействие между субъектами образовательного процесса.

Ключевые слова: билингвальное среду, диалог культур, культура общения, модульное конструювання, педагогические условия, переводчик.

DOMINA Viktoriia

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, of.22, Kyiv, 03041

E-mail: domina@nubip.edu.ua

SNITSAR Valentina

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, of.22, Kyiv, 03041

E-mail: vl.snitsar@gmail.com

NICKOLSKA Nina

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, of.22, Kyiv, 03041

E-mail: nina777-07@hotmail.com

THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING A PROFESSIONAL CULTURE OF COMMUNICATION IN FUTURE TRANSLATORS

Summary. The proposed article presents the theoretical foundations for the training of future translators, in which the general and professional culture of communication is formed, adapt to living conditions, are able to successfully use their knowledge, skills, skills in new professional situations in order to effectively solve professional problems.

The conceptual bases of development of pedagogical conditions of professional culture of communication at future translators are grounded: methodological approaches are defined; the peculiarities and specifics of the process of vocational training of translators and formation of their personality in modern geopolitical conditions are revealed; the perspectives of development of the

system of education of future translators in the context of the dialogue of cultures in the holistic educational process of higher education are defined.

Keywords: bilingual environment, dialogue of cultures, culture of communication, modular construction, pedagogical conditions, translator.

Abstract. Introduction. Responding to this, the world today has the necessary work results that must be competitive in the labor market, having achieved success in professional self-fulfillment and carb. In those with a vocational education, it achieves its existence with sufficient equal professional knowledge, skills and navigation, a set of personal opportunities and necessary.

Analysis of publicftions. Many scholars and educators are exploring the concept of «culture of communication», an interest that arose in the period of global social renewal, the desire for an open society and integration into the world cultural and educational space. The work of V. Aurorin, U. Weinrach, E.Venevtseva, M. Mikhailov, N. Protchenko, S. Treskov, L. Shcherby and others is devoted to the analysis of educational possibilities of bilingual communication culture, methods and means of forming individual components of communication culture.

Results. The effectiveness of the process of forming a culture of communication among future translators depends largely on the totality of laws, principles, functions of teaching, education and self-improvement of students - future translators, methods, forms, tools and pedagogical conditions under which a holistic educational process will be organized. After all, the condition is a component of any process, including the process of forming a culture of communication with future translators.

The realization of a set of pedagogical conditions as a guarantee for improving the quality of translator's professional training and their upbringing in the context of the dialogue of cultures provides: the formation of students a holistic system of socio-cultural knowledge (psychological-pedagogical, cultural, sociological, linguistic, historical, etc.); development of socio-cultural skills (to show general and cultural-specific, intercultural interaction; ability to process and summarize information, classify it according to certain characteristics, accept and share values) development of socially significant qualities and abilities (self-regulation, empathy, tolerance, tolerance ability for aesthetic perception and artistic and aesthetic evaluation of literary and artistic works of art).

Conclusion. Therefore, the use of a set of pedagogical conditions ensures the quality of the educational process of a modern higher education institution. It also helps to address all components of education to a person as a subject of culture, able to constantly develop a professional culture of communication as a complex complex of socio-cultural, linguistic, cultural knowledge, skills, qualities that ensure socialization and cultural integration of personality in modern culture. The complex of pedagogical conditions contributes to the formation of professional culture of communication of future translators and provides social adaptation and self-affirmation of the individual in the multicultural environment of the modern educational space; prepares students for the ability to dialogue cultures with representatives of other ethnic groups, understanding their cultural and speech specificity.

REFERENCES

1. Venevtseva E.V. (2013) The relevance of research into the problem of upbringing of the bilingual culture of communication between students of higher educational institutions. *Preparation of future heads of educational institutions for innovative management. Scientific Mobility in the Horizon 2020 Program (Maria Sklodowska-Curie Actions): Proceedings of the All-Ukrainian Seminar on International Participation (Poltava, October 8, 2013)* Kyiv, 11–12. [in Ukraine].
2. Domina V.V. (2017) Education of bilingual culture in future foreign language teachers: theoretical and methodological aspect. *Personality spirituality: methodology, theory and practice: a collection of scientific works*. Severodonetsk: Publishing House of SNU them. V. Dahl 2 (77), 119-128. [in Ukraine].
3. Ippolitova N.V., Kolesnikov M.A., Sokolova E.A. (2006) The system of professional training of students of the pedagogical college: personal aspect: monograph. Shadrinsk: Iset, 236. [in Russia].
4. Prikhodchenko K.I. (2007) Creative educational environment of educational institution: textbook. manual. H.: Basis, 160. [in Ukraine]
5. Shinkaruk VI, Ozadovskaya LV, Polishchuk NP (2002) Philosophical Encyclopedic Dictionary. Kiev: Abris, 742. [in Ukraine].

(переклад зроблено Дьоміною В.В. – д.пед.н., доцентом кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів та природокористування України)

УДК 378.147.88

КАЙДАН Наталія

кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри МНМ та МНІ, ДВНЗ «ДДПУ»
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100
E-mail: kaydannv@gmail.com

ПАЩЕНКО Зоя

кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри МНМ та МНІ, ДВНЗ «ДДПУ»
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100
E-mail: pashchenko_zd@i.ua

ГЛАЗОВА Віра

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри МНМ та МНІ, ДВНЗ «ДДПУ»
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100
E-mail: yvglazova@gmail.com

© Кайдан Н., Пащенко З., Глазова В., 2019

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МАТЕМАТИЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ FLIPPED CLASSROOM

Анотація. Для сучасного етапу розвитку освіти в Україні характерні інтенсивні пошуки нового в теорії та практиці навчання. Триває процес апробації нових активних форм і методів, що активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів. Стаття присвячена питанням підготовки майбутніх учителів математики в контексті інформатизації освіти.

Розглядається організація навчального процесу в педагогічному університеті. Представлено досвід навчання математичним дисциплінам з використанням технології Flipped Classroom для організації самостійної роботи студентів в умовах очного навчання. Коротко надано відомості щодо реалізації вказаної технології.

Сенс перевернутого навчання (Flipped Classroom) полягає в тому, що необхідні теоретичні знання студент отримує поза аудиторних занять, а на аудиторних заняттях виконує індивідуальні завдання з урахуванням отриманих знань. Використання технології Flipped Classroom дозволяє студентам самостійно контролювати свою діяльність.

Процес підготовки майбутнього вчителя математики потрібно організувати так, щоб сформувати у студента активне ставлення до навчально-пізнавальної та навчально-професійної діяльності, виходячи з позиції життєвого і професійного самовизначення, сформувати такі якості особистості, які обумовлюють здатність успішно адаптуватися до різноманіття і динаміки сучасного освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Технології дистанційного навчання допомагають вирішити ці питання. При підготовці бакалаврів реалізуються різні підходи до подання навчального матеріалу математичних дисциплін. Лекційний розділ електронних курсів дистанційної підтримки очного навчання бакалаврів містить теоретичні матеріали, що доповнюють навчальний матеріал очних лекцій.

Спостереження, результати яких ґрунтуються на опитуваннях аудиторії і порівнянні результатів навчання, підтверджують, що методика Flipped Classroom дозволяє підвищити результати навчання і заслуговує застосування в подальшій педагогічній діяльності.

Ключові слова: змішане навчання, дистанційне навчання, Flipped Classroom, математичні дисципліни, учитель математики.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

У сучасних умовах простежується тенденція збільшення частки самостійної роботи студентів в освітньому процесі. Впровадження дистанційних освітніх технологій відкриває нові можливості для керування самостійною роботою студентів як на етапі підготовки до аудиторних занять, так і під час позакласної діяльності.

Високий потенціал дистанційних освітніх технологій зумовлений підвищеним ступенем інтерактивності, що сприяє розвитку інноваційних

методів навчання і, як наслідок, активізації навчально-пізнавального процесу для студентів. Перед викладачами актуалізується завдання пошуку засобів і методів ефективного управління цим процесом.

Фактично, виникає потреба спрямовувати розвиток здібностей в певному напрямку. Процес освіти має бути базою для процесу самоосвіти. На ранніх етапах необхідно накопичення знань з окремих методів розв'язання проблем. На пізніх етапах головний пріоритет належить творчому пошуку.

Дистанційне навчання, засноване на використанні новітніх інформаційних технологій та засобів навчання, стало актуальним, оскільки воно здатне найбільш гнучко та адекватно реагувати на потреби людини в суспільстві й виступає високотехнологічною формою отримання якісної освіти незалежно від місця проживання, фізичних можливостей, часу, відведеного для навчання та громадянства [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що сучасні науковці приділяють значну увагу проблемі впровадження дистанційних технологій у навчальний процес. Науково-педагогічні засади дистанційного навчання досліджували В. Биков, Д. Іванченко, С. Кашлев, В. Кухаренко, Є. Полат, А. Хуторський та ін. Питання упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес висвітлено в наукових доробках М. Жалдака, Ю. Жука, В. Кухаренка, Н. Морзе, О. Осина, Ю. Триуса та ін. З дисертаційних досліджень останніх років, що присвячені проблемі дистанційного навчання, слід зазначити праці А. Ворожбит, О. Воронкіна, Н. Муліної, Ю. Руднік, П. Федорука та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в тому, щоб описати реалізацію технології Flipped Classroom (перевернуте навчання) під час навчання математичним дисциплінам в педагогічному університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно Закону України «Про вищу освіту» навчальний процес в університеті здійснюється в таких формах: навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи [2]. До найбільш поширених видів навчальних занять відноситься лекція, яка займає значне місце у підготовці майбутніх фахівців, що отримують вищу освіту.

Лекція представляє собою чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми. Її додаткова мета полягає в тому, щоб допомогти студентам опанувати методи самостійної роботи з підручниками, посібниками, першоджерелами. Крім того, це один з найважливіших чинників в організації навчальної діяльності студентів.

У нормативно-директивних документах, які визначають зміст і організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах України, обґрунтовано головні вимоги до цього виду занять, реалізація яких дає змогу повною мірою використовувати значні навчальні й виховні

можливості цієї форми навчання, підвищити вплив кожної лекції на свідомість і почуття студентів [3].

Лекція – методологічна й організаційна основа для всіх навчальних занять, зокрема й самостійних (методологічна, тому що вводить студента в науку загалом, надає навчальному курсу концептуальності; організаційна – тому що решта форм навчальних занять так чи інакше «зав'язані» на лекцію, найчастіше логічно заплановані після неї, спираються на неї змістовно й тематично.) Її основна дидактична мета – забезпечення орієнтованої основи для подальшого засвоєння навчального матеріалу [3].

Однак, у лекції є певні слабкі сторони, які обмежують її можливості в управлінні пізнавальною діяльністю студентів: відносно менша активність студентів, ніж в інших видах навчальних занять, неможливість індивідуального підходу в умовах масової аудиторії, складності зворотного зв'язку. Лекція певною мірою привчає студента до пасивного привласнення чужих думок, не стимулює тягу до самостійного навчання, не забезпечує індивідуального, диференційованого підходу до навчання.

Провідна роль лекції у викладанні навчальних дисциплін пов'язана з їх змістовим аспектом, організаційними засадами та методичними особливостями. Основний зміст лекції становлять центральні методологічні, теоретичні та практичні проблеми. Розкриваються у лекції не всі питання теми, а найважливіші, найсуттєвіші, що вимагають наукового обґрунтування.

Можна виділити переваги та недоліки традиційного методу навчання.

Переваги:

- 1) послідовно й чітко викладається головний зміст, додатково з'ясовуються складні питання;
- 2) висока ступінь керування з боку викладача дозволяє ефективно використовувати час;
- 3) аналізуються зв'язки між різними ідеями, піддаються сумніву існуючі догми, твердження.

Недоліки:

- 1) пасивність студентів;
- 2) обмеженість матеріалу лекційними годинами;
- 3) високий рівень контролю не є стимулом для творчості тих, хто навчається.

Слабкі сторони лекції при прямому навчанні компенсуються іншими формами навчання.

Темпи розвитку сучасних технологій значно впливають на методи викладання та моделі навчання в цілому, що дозволяє розширити шляхи реалізації парадигми компетентності з метою підвищення якості освіти. Найбільший потенціал для оптимізації навчального процесу має модель змішаного навчання, що дозволяє впроваджувати нові технології, не відмовляючись від загальноприйнятих методів навчання. У цьому сенсі модель передбачає заміну частини традиційних навчальних сесій з різними типами навчальної взаємодії в електронному середовищі. Змішане навчання є перспективною моделлю організації навчального процесу, оскільки дозволяє

підвищити мотивацію майбутніх учителів для навчання, робить цей процес прозорим, інтерактивним і керованим, забезпечує постійне залучення студентів до навчального процесу [4].

Скорочення аудиторних годин (лекцій, практик, семінарів, лабораторних занять) призводить до порушення традиційної логіки навчального процесу, що веде до втрати якості навчання. Одним із шляхів відновлення збалансованості навчального процесу є застосування змішаної моделі навчання з технологією Flipped Classroom [5]. При цьому, ключові складові навчального процесу міняються місцями: базові складові нового матеріалу вивчаються самостійно вдома, а на аудиторному занятті закріплюється вивчений матеріал та спільно з викладачем розглядаються більш складні питання та практичне застосування опанованої інформації.

Технологія Flipped Classroom характеризується тим, що необхідні теоретичні знання студент отримує поза аудиторних занять, а на аудиторних заняттях виконує індивідуальні завдання або розробляє груповий проект [6].

Беручи до уваги той факт, що студенти спеціальності «Середня освіта (математика)» спеціалізації «Інформатика» на 3 курсі мають значний досвід навчання, а рівень самосвідомості вже достатній, використовувати елементи технології Flipped Classroom не тільки логічно, але й цілком доцільно. Крім того, ця модель навчання не суперечить робочій програмі, в якій основна кількість годин відведена для самостійної роботи студентів.

Є різні способи реалізації цієї моделі, але всі вони засновані на одному основному принципі: традиційне навчання здійснюється за межами аудиторії, а практична робота та застосування отриманих знань відбувається в самій аудиторії. Загалом, суть перевернутого навчання полягає в перегрупованні ключових складових навчального процесу. За допомогою цієї моделі навчання студенти самостійно освоюють зміст нового навчального матеріалу в електронному середовищі, а потім застосовують отримані знання на практичних заняттях або обговореннях [7].

Технологія Flipped Classroom нами була застосована при вивченні математичних дисциплін «Математична логіка та теорія алгоритмів» і «Елементарна математика» на 3 курсі фізико-математичного факультету ДВНЗ «ДДПУ». Виходячи з практики цього використання сформувалася така структура підходу до кожної окремої теми:

1. Формулюються тема та її мета.
2. Визначається місце даної теми в робочій програмі дисципліни.
3. Пропонуються джерела інформації.
4. Визначаються види та зміст контролю.
5. Проводиться контроль та оцінювання.

Впроваджуючи технологію Flipped Classroom при викладанні курсу математичної логіки та теорії алгоритмів ми бачимо доцільним розгляд наступних тем:

- Булеві n -арні функції;
- Поліном Жегалкіна;
- Повні системи булевих функцій;

– Математичні теорії першого порядку.

Для кожної з запропонованих тем визначені місце в робочій програмі та джерела інформації, підібрано зміст завдань для контролю та його види.

Наприклад, для вивчення теми «Повні системи булевих функцій» студенти отримують наступну інформацію:

1. Тема: «Повні системи булевих функцій».

2. Мета: Засвоїти поняття класів функцій, що зберігають нуль, що зберігають одиницю, самодвоїстих функцій, монотонних та лінійних. Опанувати критерій повноти.

3. Джерела інформації: (заохочується самостійний підбір джерел інформації)

– Бондаренко М. Ф. Комп'ютерна дискретна математика: Підручник / М. Ф. Бондаренко, Н. В. Білоус, А. Г. Руткас. – Харків: Компанія СМІТ, 2004. – 480 с.

– Хромой Я. В. Математична логіка / Я. В. Хромой. – Київ: Вища школа, 1983. – 208 с.

– Методичні вказівки до практичних занять з курсу «Математична логіка та теорія алгоритмів. Розділ «Математична логіка» для спеціальності 014 Середня освіта (Математика) / Н. В. Кайдан, З. Д. Пащенко. Слов'янськ: Вид Б. І. Маторіна, 2019. 92 с.

– Rosen K. H. Handbook of Discrete and Combinatorial Mathematics / K. H. Rosen and others, 2000. – 1183p.

– Дискретна математика. Лекція: Критерій повноти системи булевих функцій Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=CYL7o4Ru35c>

4. Види контролю: тест на засвоєння матеріалу (проводиться дистанційно поза аудиторного часу), індивідуальне завдання на визначення повноти системи.

5. Дата завершення проведення тесту на самостійне засвоєння матеріалу.

Після вивчення теми студентами та проведення тесту, викладач отримує інформацію про недостатньо засвоєні питання, які висвітлюються на початку лекції. Після цього студенти виконують індивідуальні завдання та отримують оцінку за їх виконання.

Основними причинами впровадження змішаної моделі навчання з технологією Flipped Classroom в навчальному процесі університету є активна співпраця між студентами та викладачем і, як наслідок, підвищення успішності та мотивації студентів.

Особливістю цієї моделі є можливість використання аудиторних занять як групових, де студенти можуть обговорювати ключові аспекти лекційних матеріалів, тестувати свої знання та взаємодіяти між собою. Завдання викладача полягає в тому, щоб пояснити проблемні питання, прокоментувати роботу студентів.

Процес навчання у вищій школі реалізують у межах різноманітної цілісної системи організаційних форм і методів навчання. Кожна форма

розв'язує своє спеціальне завдання, але сукупність форм і методів навчання створює єдиний дидактичний комплекс, функціонування якого підпорядковано об'єктивним психолого-педагогічним закономірностям навчального процесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Практичне застосування цієї методики показало, що використання змішаної моделі навчання з технологією Flipped Classroom забезпечує активну участь студентів у навчальному процесі в цілому та у вивченні окремих тем зокрема. А це, в свою чергу, дозволяє формувати творче середовище, в якому студенти навчаються критично мислити та працювати разом для розв'язання завдань.

Також важливим, на думку авторів, є можливість персоналізувати навчання в залежності від здібностей особистості та досягнень навчальних результатів, що забезпечує підвищення ефективності навчання. Однак, необхідно враховувати можливі проблеми застосування цього методу, які пов'язані з тим, що студенти можуть віддавати перевагу різним стилям викладання та не всі позитивно сприймають цей вид підготовки, головним чином через великий обсяг інформації, яку потрібно самостійно опрацювати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глазова В.В., Кайдан Н.В. Впровадження елементів дистанційного навчання у традиційний освітній процес. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: наук. журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. № 1 (45). С. 223-229
2. Наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» за №776 від 16.07.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
3. Ортинський В.Л. *Педагогіка вищої школи*: навч. посіб. / Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 472 с.
4. *Теорія та практика змішаного навчання* : монографія / В.М. Кухаренко та ін.; за ред. В.М. Кухаренка. Харків: Міськдрук, НТУ «ХП», 2016. 284 с.
5. What is the «Flipped Classroom»? URL: <http://www.uq.edu.au/teach/flipped-classroom/what-is-fc.html>
6. Pieri M. The Flipped Classroom approach in the «Avanguardie Educative» Movement. *Movement Italian Journal of Educational Technology*. 2017. Vol 25. №3. P. 55–66.
7. Hlazova Vira V., Kaidan Nataliia V., Kaidan Vadym P. Practical use of remote training elements and methods of «flipped classroom» at professional training of future computer science teachers Information and innovation technologies in education. *Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Art. Katowice School of Technology Monograph 19*. Katowice: Copyright by Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, 2018. P. 192–199.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019.

КАЙДАН Наталья

кандидат фізико-математических наук, доцент, доцент кафедри методики обучения математики и методики обучения информатики, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84100

E-mail: kaydannv@gmail.com

ПАЩЕНКО Зоя

кандидат фізико-математических наук, доцент, доцент кафедри методики обучения математики и методики обучения информатики, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84100

E-mail: pashchenko_zd@i.ua

ГЛАЗОВА Вера

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедри методики обучения математики и методики обучения информатики, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84100

E-mail: vyglazova@gmail.com

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТЕХНОЛОГИИ FLIPPED CLASSROOM

Резюме. Для современного этапа развития образования в Украине характерны интенсивные поиски нового в теории и практике обучения. Продолжается процесс апробации новых активных форм и методов, активизирующих учебно-познавательную деятельность студентов. Статья посвящена вопросам подготовки будущих учителей математики в контексте информатизации образования. Рассматривается организация учебного процесса в педагогическом университете. Представлен опыт обучения математическим дисциплинам с использованием технологии Flipped Classroom для организации самостоятельной работы студентов в условиях очного обучения. Предоставлены сведения по реализации указанной технологии.

Перевернутое обучение (Flipped Classroom) – подразумевает, что необходимые теоретические знания студент получает вне аудиторных занятий, а на аудиторных занятиях выполняет индивидуальные задания. Использование технологии Flipped Classroom позволяет студентам самостоятельно контролировать свою деятельность, а также получать помощь от других в доступное время.

Процесс подготовки будущего учителя математики нужно организовать так, чтобы сформировать у студента активное отношение к учебно-познавательной и учебно-профессиональной деятельности, исходя из позиции жизненного и профессионального самоопределения, сформировать такие качества личности, которые обуславливают способность успешно адаптироваться к многообразию и динамики современного образовательного

процесса в общеобразовательных учебных заведениях. Технологии дистанционного обучения помогут решить эти вопросы.

При подготовке бакалавров реализуются различные подходы к представлению учебного материала математических дисциплин. Лекционный раздел электронных курсов дистанционной поддержки очного обучения бакалавров содержит теоретические материалы, дополняющие учебный материал очных лекций.

Из наблюдений, результаты которых основываются на опросах аудитории и сравнения результатов обучения, следует то, что методика Flipped Classroom позволяет повысить результаты обучения и заслуживает возможности применения в дальнейшей педагогической деятельности.

Ключевые слова: смешанное обучение, дистанционное обучение, Flipped Classroom, математические дисциплины, учитель математики.

KAYDAN Nataliya

Candidate of Physical and Mathematical Sciences (Ph. D.). Associate Professor, Associate Professor of the Department of Methodology of Teaching Mathematics and Methods of Teaching Informatics

Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Str. H.Batiuka, 19, Slovyansk, Donetsk oblast, Ukraine, 84100

E-mail: kaydannv@gmail.com

PASHCHENKO Zoya

Candidate of Physical and Mathematical Sciences (Ph. D.). Associate Professor, Associate Professor of the Department of Methodology of Teaching Mathematics and Methods of Teaching Informatics

Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Str. H.Batiuka, 19, Slovyansk, Donetsk oblast, Ukraine, 84100

E-mail: pashchenko_zd@i.ua

HLAZOVA Vira

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.). Associate Professor, Associate Professor of the Department of Methodology of Teaching Mathematics and Methods of Teaching Informatics

Donbas State Pedagogical University, Ukraine

Str. H.Batiuka, 19, Slovyansk, Donetsk oblast, Ukraine, 84100

E-mail: vvglazova@gmail.com

METHODS OF TEACHING MATHEMATICAL DISCIPLINES USING FLIPPED CLASSROOM TECHNOLOGY

Summary. The article is devoted to the issues related to the training of future mathematical teachers in the context of the informatization of education. In modern conditions, there is a trend of increasing the part of students' independent work in the educational process. Reducing the classroom hours leads to a violation of the traditional logic of the educational process, which leads to a loss of quality of training. One of the ways to rebalance the learning process is to use a blended learning model

with Flipped Classroom technology. Specific features of the process organization of professional training of future mathematical teachers using the elements of distance learning and the technique of «flipped classroom» are determined.

Keywords: blended learning, distance learning, Flipped Classroom, mathematical subjects, mathematical teachers.

Abstract. Introduction. In modern conditions, there is a trend of increasing the part of students' independent work in the educational process. Reducing the classroom hours leads to a violation of the traditional logic of the educational process, which leads to a loss of quality of training. One of the ways to rebalance the learning process is to use a blended learning model with Flipped Classroom technology.

Analysis of publications. The question of introduction of information and communication technologies in the educational process is covered in the scientific works of Y. Doroshenko, M. Zhaldak, Y. Zhuk, V. Kukharenko, Y. Trius and others.

Purpose. A description of the implementation of Flipped Classroom technology in the study of mathematical subjects at the university.

Results. The greatest potential for optimizing the learning process is the blended learning model, which enables the introduction of new technologies without abandoning conventional teaching methods.

Flipped Classroom blended learning technology is characterized by the fact that the student receives the necessary theoretical knowledge outside the classroom, and in the classroom he or she performs individual tasks or develops a group project.

There are different ways to implement this model of learning, but they are all based on one basic principle: direct learning is conducted outside the classroom, and the practical work and application of the obtained knowledge occurs within the classroom itself. The essence of the Flipped Classroom is to regroup the key components of the learning process. With the help of this learning model, students independently learn the content of new educational material in an electronic environment, and then apply the obtained knowledge to practical classes or discussions.

Flipped Classroom technology has been applied in the study of mathematics cycle disciplines. Based on the practice of applying this technology, the following structure of approach to each individual topic has been formed: the theme and its purpose are formulated; the place of the topic in the working program of the discipline is determined; the sources of information are offered; the types and the content of control are determined; monitoring and evaluation are conducted.

The main reasons for the introduction of the Flipped Classroom in the university's learning process are the active collaboration between students and the teacher and, as a consequence, increased academic performance and student motivation.

Conclusion. The practical application of this method has shown that the use of Flipped Classroom provides active participation of students in the learning process as a whole, and the study of particular topics in particular. It also helps to form a creative environment in which students learn to think critically and work together to solve problems.

REFERENCES

1. Hlazova, V.V., Kaidan, N.V. (2015) Vprovadzhenja elementiv dystancijnogho navchannja u tradycijnij osvittij proces [The implementation of elements of distance learning in traditional educational process]. *Pedagogichni nauky: teorija, istorija, innovacijni tekhnologiji: nauk. zhurnal / gholov. red. A. A. Sbrujeva*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 1 (45), 223–229 [in Ukrainian].
2. Nakaz MON Ukrajinu «Pro zatverdzhennja Konceptiji rozvytku pedagogichnoji osvity» za № 776 vid 16.07.2018 r. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennja-konceptiji-rozvytku-pedagogichnoji-osviti>
3. Ortyns'kyj, V.L. (2009). *Pedagogika vyshhoji shkoly: navch. posib.* / Kyiv: Centr navchalnoji literatury [in Ukrainian].
4. Kukharenko, V.M. et al. (2016). *Teorija ta praktyka zmishanogho navchannja*. Kharkiv: Misjdruk, NTU «KhPI» [in Ukrainian].
5. What is the «Flipped Classroom»? Retrieved from: <http://www.uq.edu.au/teach/flipped-classroom/what-is-fc.html>
6. Pieri, M. (2017). The Flipped Classroom approach in the «Avanguardie Educative» Movement. *Movement Italian Journal of Educational Technology*, 25, 3, 55–66.
7. Hlazova, V.V., Kaidan, N.V., Kaidan, V.P. (2018). Practical use of remote training elements and methods of «flipped classroom» at professional training of future computer science teachers Information and innovation technologies in education. *Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Art. Katowice School of Technology Monograph 19*. Katowice: Copyright by Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach. 192–199.

(англійською переклали Н. Кайдан – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри МНМ та МНІ, ДВНЗ «ДДПУ», В. Глазова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри МНМ та МНІ, ДВНЗ «ДДПУ»)

УДК [378.22:80]:316.61

САЛІ Олена

викладач кафедри англійської мови та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна)

вул. Репіна 12, м. Ізмаїл, Одеська область, Україна, 68600

E-mail: lenasali2002@gmail.com

**СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПОНЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Анотація. У статті розглядається соціокультурна компетентність як одна з основних практичних цілей навчання іноземної мови, що припускає оволодіння іншомовним спілкуванням у єдності мовної та навчально-пізнавальної компетенцій. Автор піднімає питання підготовки фахівців, що володіють соціокультурною компетентністю для здійснення професійної діяльності. Акцент робиться на соціокультурному аспекті як на необхідну складову при її формуванні. З'ясовано ступінь дослідження цієї компетентності в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Визначено основні механізми, структуру та етапи ефективного формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови. Автор зазначив, що ключовими компонентами міжкультурної компетентності є змістовний, діяльнісний, стратегічний та афективний компоненти. У статті розмежовані поняття соціокультурна компетентність, соціокультурне утворення, соціокультурна освіта та соціокультурний підхід. Розкрито суність та основний зміст структурних копонентів соціокультурної компетентності в залежності від структурних матриці. Проаналізувавши роботи різних дослідників, було виділено наступні складові елементи цієї компетентності: когнітивний, функціональний, поведінковий, лінгвістичний, культурологічний, соціолінгвістичний, соціально-психологічний, психологічний. Обґрунтовано необхідність та ефективні шляхи формування цієї компетентності під час підготовки студентів до професійної діяльності. Автором з'ясовано, що головною ознакою взаємодії є спрямованість індивіда на самовизначення. Автор дійшов висновку, що ефективне формування соціокультурної компетентності забезпечується завдяки впровадженню у навчальний процес інтерактивних технологій. При цьому важливим є те, що інтерактивні методи активізували мотивацію студентів до вивчення іноземної мови.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, когнітивний, функціональний, поведінковий, лінгвістичний, культурологічний, соціолінгвістичний, соціально-психологічний, психологічний компоненти, культуроцентризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. З античних часів відомо, що викладання іноземної мови не може бути повноцінним і всеосяжним без звернення до культури країни мови, що вивчається. З кінця XIX століття ознайомлення з реаліями (предметами і явищами, властивими певному пласту культури) в рамках навчального процесу стоїть в одному ряду з важливістю навчання усного мовлення. В останні роки значно зросла освітня значимість вивчення іноземних мов, збільшилася затребуваність фахівців зі знанням іноземних мов на ринку праці, що спричинило посилення мотивації в їх вивченні. Ефективне здійснення міжкультурної комунікації вимагає формування у студентів іншомовної комунікативної компетенції, що і є стратегічною метою навчання іноземної мови.

Сучасні реалії переконують у необхідності приділяти більше уваги соціокультурному компоненту. Навчальні матеріали повинні не тільки містити інформацію про мову, яка вивчається, але і давати студентам

адекватне уявлення про іноземну країну, знайомити з культурними, моральними і соціальними особливостями життя її мовного співтовариства.

Розглядаючи соціокультурну компетентність, необхідно брати до уваги культурний і соціальний аспекти мови, тобто єдність мови і культури. Мова є частиною культури, а культура являє собою частину мови, яку неможливо вивчати як засіб комунікації без стійких культурологічних знань. Унаслідок цього, культуру можна визначити як спосіб сприйняття світу людьми, які належать до одного суспільства, образ їхнього мислення і поведінки. Культура визначається інтелектуальними, моральними та матеріальними цінностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах процесу глобалізації і підвищеного попиту на фахівців, здатних без допомоги перекладача, швидко і компетентно вирішувати професійні завдання, відводиться провідна роль соціокультурній компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх філологів.

Дослідження проблеми взаємовивчення мови і культури, з одного боку, мають давню традицію, зумовлену відомим інтересом вчених до їх взаємозв'язку (Т. Астафурова, Н. Баришніков, Д. Гудков, В. Кабакчі, В. Костомаров, В. Красних, О. Леонтович, С. Тер-Мінасова), а з іншого, незважаючи на наявність цілого ряду наукових робіт загального і прикладного характеру (М. Бахтін, В. Біблер, А. Вежбіцька, В. Гумбольдт, М. Каган), продовжують залишатися недостатньо розробленими як в загальнотеоретичному плані, так і в конкретно-методичному аспекті.

Зокрема, дослідники сфокусували свою увагу на соціокультурних стереотипах (наприклад, в роботах Н. Брагіної, В. Маслової, Т. Ніколаєвої, Ю. Прохорова та ін.), питаннях взаємодії мови і культури (праці Л. Апакова, Е. Верещагіна, В. Карасика, П. Сисоева і ін.). Загальні підходи до формування соціокультурної компетентності розглядалися в працях Є. Верещагіна, Г. Єлізарової, М. Князян, Ж. Мишаніна, Е. Пасова та ін.).

Формулювання цілей статі (постановка завдання): 1) уточнити сутність феномена «соціокультурна компетентність»; 2) висвітлити структуру соціокультурної компетентності; 3) визначити ефективні шляхи формування соціокультурної компетентності у процесі підготовки майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У наукових джерелах, зокрема Н. Саланович, наголошується на тому, що поєднання вивчення мови із країнознавством створює безцінну мотивацію студентів до навчання, а також дозволяє вирішити всі 4 завдання сучасного навчання як у школі, так і у ВНЗ. Студенти дізнаються про культуру, історію та традиції певної країни, використовуючи мовні засоби в процесі комунікації на заняттях з іноземної мови [14, с. 18-20].

Крім того, формування позитивного ставлення студентів до культури людей, які розмовляють іноземною мовою, і до самої мови стає однією з цілей навчання іноземних мов в університетах. У обов'язковий мінімум змісту освітніх програм зараз включені соціокультурні знання і вміння – відомості

про країну, мова якої вивчається, духовні цінності і культурні традиції, особливості національного менталітету [2].

Слід наголосити, що в цілому ряді фундаментальних досліджень [3;6;9], поняття «соціокультурна компетентність» вводиться крізь призму компонентного складу комунікативної компетентності. Очевидно, що соціокультурний компонент виступає в якості невід'ємної складової, особливо коли йдеться про викладання іноземної мови у вищій школі.

Розгляд специфічних рис інтерпретації терміну «міжкультурна комунікативна компетентність» дозволило дійти таких висновків щодо складу ключових компонентів:

1) змістовний компонент, який розуміється як сукупність знань і уявлень студента щодо культури країни / країн, мова яких вивчається (наприклад, знання певних національно-культурних понять, конкретних правил мовної і немовної поведінки та ін.), а також тих областей і сфер можливої комунікації, в котрих дані знання є невід'ємними і визначальними у спілкуванні (Т. Павлішак, В. Фурманова та ін.);

2) діяльнісний компонент, що передбачає «володіння вміннями слідувати нормам іносоціума» [13, с. 20]. За допомогою їх порівняння з принципами і нормами власної культури є можливим знайти вміння використовувати ці знання на благо досліджуваної культури, а в майбутньому застосовувати їх для отримання нової інформації. Прикладом такого досвіду вважається здатність порівнювати явища дійсності, що виникають в іншій культурі, в рамках іншого способу життя; виявляти загальне і відмінне в ході компаративного аналізу цих культур, прагнення розширювати свої знання про культуру та специфіку країни, мова якої вивчається;

3) когнітивний компонент: в основі когнітивного компоненту знаходиться «синтез знань про рідну культуру і культуру країни, мова якої вивчається, а також загальні знання про культуру та комунікації» [5, с. 73-74], розуміння відповідних умов і зусиль, які є необхідними для здійснення якісної, ефективної міжкультурної комунікації. Деякі дослідники (Н. Гальскова, Н. Гез, Н. Муравйова, М. Плеханова, В.В. Сафонова та ін.) вважають, що дана когнітивна складова може бути розглянута як соціокультурна компетентність;

4) стратегічному компоненту відповідає цілий комплекс різних «вербальних, навчальних і дослідницьких стратегій учня» [5, с. 73-74], бажання знайти взаєморозуміння в контексті міжкультурної комунікації, застосування вербальних і невербальних засобів для компенсації прогалин у знаннях і вміннях;

5) афективний компонент, що включає толерантність і емпатію та передбачає здатність зрозуміти точку зору інших людей з урахуванням іншої соціокультурної специфіки свого партнера з комунікації, що пов'язане з вибором оптимальних, відповідних конкретній ситуації вербальних і невербальних способів спілкування. Зазначений компонент передбачає необхідність брати до уваги існуючі між членами культурних спільнот відмінності в способах опису і

сприйняття навколишнього світу, а також приймати ціннісні орієнтири, властиві власній і нерідній культурі [6, с. 218].

Отже, соціокультурна компетентність є частиною кожного із згаданих вище компонентів міжкультурної комунікативної компетентності у вигляді певних знань, навичок і вмінь. При цьому умовою і продуктом функціонування міжкультурної комунікативної компетентності вважається ефективне міжкультурне спілкування, для досягнення цілей якого мовець застосовує знання культурних фактів, правил і категорій, які зумовлюють успішність міжкультурної взаємодії. Повертаючись до терміну «соціокультурна компетентність», потрібно зазначити, що його зміст (в складі міжкультурної комунікативної компетенції) демонструє ключову мету розвитку особистості студентів, формування у них здібностей і готовності брати участь в діалозі культур. В основі даної комунікації дослідники, як правило, виділяють принципи кооперації, взаємоповаги, терпимості до відсутності культурної ідентичності, подолання культурних відмінностей.

Процес залучення до іншої культури в рамках діалогу культур передбачає необхідність майбутньому фахівцю спиратися на знання щодо своєї культури в контексті отримання знань про чужу культуру і спроби усвідомлення її ключових понять і особливостей [16].

Існує думка, що поняття «соціокультурна компетентність» має зв'язок з терміном «соціокультурне утворення». Виникнення терміну «соціокультурна освіта» свідчить про необхідність формування соціокультурної компетентності у фахівців, спеціалізація яких передбачає міжкультурне спілкування. Очевидно, що міжкультурне спілкування вимагає від учасників цього спілкування володіння базовим об'ємом соціокультурних знань щодо культур один одного, а також ключових навичок і вмінь, котрі реалізуються на практиці з метою успішної й ефективної комунікації. Соціокультурний підхід в освіті має забезпечувати повноцінне і продуктивне впровадження соціокультурної освіти, оскільки сприяє виявленню практичної стратегії в ході вивчення іноземної мови та визначенню сутності освітнього процесу з конкретного предмета за допомогою національної культури. У зв'язку з цим стає очевидною потреба отримання інформації, що стосується зв'язку мовного та соціокультурного середовища, а також взаємозв'язку розвитку мови і соціуму.

Розгляд теоретичних основ поняття «соціокультурна компетентність» передбачає наявність в ньому значення терміну «культура», тобто складного багатоаспектного феномена, що досліджується різноманітними гуманітарними дисциплінами, наприклад, культурна антропологія, етнологія, етнографія, культурологія. Перераховані галузі наук висвітлюють загальне коло питань, наприклад, людина та її навколишній світ, міжкультурна взаємодія, поява культури і її трансформації, а також інші питання, які мають культурні складові.

Таким чином, зазначене вище дозволяє визначити соціокультурну компетентність як цілісну систему, яка включає в себе ряд структурних елементів, що характеризуються наявністю власної організації і володіють інтегративними властивостями цілого, які неможливо звести до властивостей окремих компонентів. Оволодіння соціокультурною компетентністю є

доказом сформованого ціннісного сприйняття загальнолюдської і національної культур, що відображає прагнення до діалогічної комунікації з представниками інших народів і культур. Тим самим ефективнішим виглядає процес самоідентифікації і глибшого усвідомлення власної культури в порівнянні з іншою культурою і народом, мова якого вивчається. Цілісність соціокультурної компетентності надає можливість учасникам міжнародної комунікації також зрозуміти почуття і думки іншого народу і подолати національний культуроцентризм.

Соціокультурна компетентність має велике значення в сучасній освіті. Даний вид компетентності передбачає подолання ксенофобії та існуючих стереотипів, а також виховання толерантності до представників іншої мови та інших культур. На заняттях з англійської мови соціокультурна компетентність формується шляхом ознайомлення студентів з національно-культурною специфікою мовної поведінки і з реаліями англомовних країн: звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи, країнознавчі знання.

Окреслена компетентність передбачає знання про те, що мова може бути засобом передачі культурного досвіду країни, відображенням історичних змін, а також знання норм мовної поведінки в залежності від комунікативної ситуації; має на увазі вміння виявляти національно-марковану лексику в текстах різних стилів і розуміти їх значення.

Зміст соціокультурної компетентності може бути представлений у вигляді чотирьох складових: соціокультурні знання; досвід спілкування (стиль спілкування, адекватне трактування явищ іншомовної культури); особистісне ставлення до фактів іншомовної культури; володіння способами застосування мови (адекватне вживання національно-маркованої лексики в мові в різних сферах міжкультурного спілкування).

Дослідниця Т. Починок припускає, що взаєморозуміння в міжкультурному спілкуванні може бути досягнуте шляхом створення спільного комунікативно-прагматичного простору [13, с. 37-40].

Одним з ключових моментів соціокультурної компетентності є готовність порівнювати країни та їхній історичний розвиток, культурний рівень і особливості людей, що населяють конкретну територію.

Окрім цього, є важливим пояснити студентам пріоритетність вияву поваги до іншої культури, звичаїв, устоїв і толерантності до представників будь-якої нації. Бути гідним представником своєї країни і її культури і виявляти готовність в передбаченні труднощів з боку слухачів теж є вкрай важливим. І в той же самий час необхідно вміти захищати свою точку зору і знаходити потрібні аргументи, поважати товаришів і не залежати від їхньої думки.

Аби правильно сформулювати соціокультурну компетентність у майбутніх філологів, слід зрозуміти її структуру. У науковій літературі існує кілька варіантів представлення структури соціокультурної компетентності. Узагальнивши наявні уявлення про структурні компоненти соціокультурної компетентності, ми виділили дві різні структурні матриці. В основі першої лежать три компоненти: когнітивний, функціональний і поведінковий.

Перший компонент (когнітивний) включає знання культурних відмінностей і подібностей, виражених в нормах, цінностях і поведінкових зразках, а саме:

- знання про вербальну (знання еквівалентної, безеквівалентної, фонові лексики, лакун; комунікативних кліше, фразеологізмів, стійких виразів; довідково-інформаційних, інформаційно-регулятивних і емоційно-оцінних текстів) і невербальну форми спілкування (візуальну, акустичну, тактильну) [9, с. 84-96];
- знання про менталітет людей (спосіб мислення, який визначає поведінку і очікування подібного з боку інших): категорії часу, простору, відстані, теми-табу та ін. Знання менталітету допоможе зрозуміти поведінку представника іншої культури, а досвід міжкультурного спілкування і широкий соціокультурний простір – визначити своє місце і роль;
- знання про науку і мистецтво, історію та релігію, географічне положення, рельєф, клімат, рослинний і тваринний світи.

Наступний компонент – функціональний; до нього входять вміння застосовувати зазначені вище знання в спілкуванні. Беручи до уваги твердження Ж. Вітліна і Р. Мильруд про те, що в практичному плані дуже важко розділити вміння і навички [4, с. 25-30; 10, с. 26-35], ми включаємо у функціональний компонент тільки вміння:

1) вміння вибирати стиль мовної і немовної поведінки (ідентифікувати, аналізувати і порівнювати факти і явища іншомовної та рідної культур; прогнозувати сприйняття і поведінку їхніх носіїв);

2) володіння соціально і культурно зумовленими сценаріями і моделями поведінки (вміння висловлювати і розуміти сенс; варіювати і коригувати свою поведінку; долати і вирішувати соціокультурні конфлікти в спілкуванні).

Третій структурний компонент соціокультурної компетентності – поведінковий, який включає такі соціально-особистісні якості як культурний поліцентризм, емпатія, гнучкість і некатегоричність суджень. Культурний поліцентризм (антонім етноцентризму) характеризується баченням полікультурності з про-тимчасових культурних спільнот; сприйняттям культурного розмаїття як норми; усвідомленням себе як полікультурного суб'єкта, свого місця, ролі та значення в світі [15, с. 15-20]. Емпатію, гнучкість і некатегоричність суджень І. Плужнік відносить до ознак толерантної поведінки, основу якої складають повага і прийняття соціальних, культурних, етнічних і світоглядних відмінностей [12, с. 22-25]. Емпатія – це є здатність співпереживати, розуміти стан людей і враховувати його у спілкуванні [11, с.316]. Саме в процесі спілкування емпатія проявляється у використанні підбадьорливих фраз, перепитань, лексики з позитивною семантикою, в зверненні до почуттів партнера. Гнучкість – це є відсутність жорсткості в поведінці. Ця властивість протилежна ригідності (неготовність зміни програми дій відповідно до ситуації, недостатньої адаптивності поведінки). Ригідна особистість зазвичай авторитарна, консервативна в своїх поглядах, уподобаннях і звичках, відрізняється жорсткою рольовою поведінкою. Гнучкість же

проявляється в умінні коригувати свою вербальну і невербальну поведінку відповідно до ситуації. Некатегоричність суджень є здатністю не висловлювати різких суджень про інших. Ця якість передбачає вміння оцінювати не людей, а їхні дії, використовувати непрямі способи вираження думки.

Інша структурна матриця передбачає наявність таких компонентів [8]:

- лінгвістичний;
- культурологічний;
- соціолінгвістичний;
- соціально-психологічний, який передбачає володіння соціо - і культурно обумовленими сценаріями, національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятої в даній культурі;
- психологічний.

Зупинимося і розглянемо докладно наповнення кожного з п'яти компонентів соціокультурної компетентності.

Лінгвокраїнознавчий компонент об'єднує в собі знання безеквівалентної лексики, фонових слів, мовних і національних реалій. Він вимагає від студентів володіння ідіомами, фразеологізмами, лексичними одиницями з соціально-культурної семантикою, а також вміння вибирати культурно-значущі лексичні одиниці у відповідності до змісту висловлювання і ситуації міжкультурного спілкування. Наприклад: *a term, a freshman, Summer hill, a jack-of-all-trades, the London Tube, the pillar box.*

Культурологічний компонент передбачає знання традицій, звичаїв народу, мова якого вивчається; він також об'єднує географічні назви, національні парки і природні заповідники, розташовані на території іноземної країни, свята, відомих людей, які зробили внесок в розвиток країни, художні твори та літературних героїв, ігри та іграшки, популярні видання (газети, журнали), теле- і радіопередачі. Студенти повинні у повній мірі володіти відомостями про національний характер, особливості повсякденного життя, рівень добробуту населення, основні цінності членів даного суспільства, досягнення в різних галузях (наука, мистецтво, медицина), політичний устрій, національну кухню. Країнознавчі знання віддзеркалюють обізнаність про соціокультурний контекст, в якому використовується іноземна мова. Наприклад: *The National Geographic World, Sherlock Holmes by Sir Conan Doyle, Joanne Rowling, International Day of Volun-teers, St Patrick's Day, Gogo's Crazy Bones, fish and chips, the Grand Canyon.*

Соціолінгвістичний компонент відображає особливості соціальних шарів, представників різних поколінь, громадських груп, діалектів, диференціацію стилів спілкування. Студенти повинні навчитися володіти мовними засобами відповідно до норм, встановлених у конкретному лінгвокультурному соціумі, використовувати в своєму мовленні мовні та поведінкові кліше залежно від контексту. Наприклад: *I'm sorry, but I have a ques-tion; that's wonderful !; all right; I'm afraid you are not quite right; what's up ?; bad egg; big cheese.*

Соціально-психологічний елемент включає в себе правила поведінки в різних ситуаціях спілкування, етикетні норми, володіння соціо-та культурно-

зумовленими сценаріями, національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятої в даній культурі. Він відбиває рівень оволодіння стратегіями міжкультурної взаємодії та подолання міжкультурних труднощів. Наприклад: коректно висловлювати і відстоювати свою точку зору в рамках досліджуваних тем; представляти власну культуру; знаходити подібності та відмінності між способом життя в своїй рідній країні і іншомовній країні.

Психологічний компонент розуміє бажання спілкуватися з представниками інших культур на іноземній мові, не мати стереотипів, помилкового уявлення про національний характер, культуру й менталітет нації, відсутність антипатії, засудження, неприязні і ксенофобії по відношенню до представників різних лінгвоспільнот, розвиток почуття толерантності, співпереживання.

Зазначені компоненти соціокультурної компетентності тісно пов'язані з культурним і соціальним контекстом. Тому вивчення іноземної мови з урахуванням цих компонентів має здійснюватися комплексно.

Окреслене вище дає змогу стверджувати, що формування соціокультурної компетентності у студентської молоді в процесі вивчення іноземної мови буде ефективним в умовах оволодіння знаннями про культуру, історію, естетичні ідеї й ідеали країни мови, що вивчається; залучення студентів до діалогу культур; усвідомлення ними сутності мовних явищ, іншої системи світогляду; формування особистого ставлення до мови, історії, культури, мистецтва іноземної країни.

Отже, для більш якісної підготовки майбутніх філологів до реальної професійної діяльності та соціальної взаємодії, включаючи знання предмета, розвиток і виховання особистості школяра, навчання іноземної мови необхідно розглядати як:

- засіб міжкультурного спілкування та узагальнення досягнень різних культур, що становлять єдине ціле в спільну спадщину людства;
- навчання формам громадського самовираження в суспільстві, які визнані етично прийнятними;
- навчання етики мовної дискусійної поведінки;
- взаємопов'язане формування і розвиток усіх компонентів комунікативної компетентності (мовної, мовленнєвої та соціокультурної) [7, с.269].

Застосування нетрадиційних форм і методичних засобів у процесі вивчення іноземної мови буде лише стимулювати студентів до ознайомлення з соціокультурними особливостями народу. Зокрема, необхідно використовувати такі з них, як конкурси, олімпіади, змагання, конференції, дискусії, проекти, зустрічі з носіями іноземної мови. Для підвищення ефективності процесу формування і розвитку соціокультурного аспекту в майбутній іншомовній діяльності ми вважаємо істотним широке використання інтерактивних методів.

Вони спрямовані на відтворення досвіду здійснення предметних дій, спілкування, соціокультурних традицій країни досліджуваної мови. Зі

змістовної точки зору формування соціокультурної компетентності студентів можливо завдяки об'єднанню навчальної та позанавчальної роботи.

Таким чином, для формування соціокультурної компетентності студентів під час навчання іноземної мови необхідно сконцентруватися на:

– вивченні соціокультурних аспектів етики спілкування в іноземних країнах і ознайомлення з особливостями міжкультурного спілкування на основі використання в навчальному процесі автентичних матеріалів, забезпечення навчально-комунікативного практикуму в досліджуваних сферах формального і неформального спілкування іноземною мовою за принципом залучення ширшого кола досліджуваних культур;

– соціокультурному оснащенні навчальних тем за допомогою лінгвокраїнознавчого, країнознавчого, соціолінгвістичного та соціологічного збагачення комунікативної діяльності студентів;

– ознайомленні студентів з мовними і міжкультурними конфліктами, що виникають у суспільстві у разі порушення мовних і цивільних прав людини, з існуючими способами їх усунення у світовій практиці;

– розвитку загальнокультурних умінь обробляти соціокультурну інформацію та адекватно її використовувати для цілей міжкультурного спілкування у відповідних сферах спілкування [3, с. 30-32.].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

- 1) Соціокультурна компетентність – це є якість, необхідна для міжкультурної комунікації в конкретних соціальних умовах. До її структури входять когнітивний, функціональний, поведінковий, лінгвістичний, культурологічний, соціолінгвістичний, соціально-психологічний, психологічний компоненти. Знання суті, структури та змісту соціокультурної компетентності є одним з найважливіших факторів, що визначають, чи буде процес її формування у підготовці майбутніх учителів-філологів ефективним та результативним.
- 2) Кожен компонент, що входить у структуру соціокультурної компетентності, відіграє важливу роль у її розвитку. Саме одночасний розвиток усіх п'яти субкомпетенцій, а разом з цим і «комплексна» подача соціокультурного матеріалу на заняттях з іноземної мови дасть студентам можливість використовувати необхідні знання в бесіді з носієм мови, вибирати правильну модель поведінки в тій чи іншій ситуації спілкування, правильно розуміти культурні або історичні реалії у процесі спілкування.
- 3) Ефективне формування соціокультурної компетентності у студентської молоді доцільно забезпечувати шляхом залучення їх до спеціально організованої, духовно насиченої навчальної та творчої суспільно значимої діяльності в процесі вивчення іноземної мови. При цьому вплив іншомовної комунікативної культури відіграє важливу роль у ході формування духовності майбутніх філологів: формує культуру мови, знайомить з традиціями країни, мова якої вивчається, цінностями іншого народу, безумовно збагачує студентів духовно та інтелектуально.

- 4) Розробка і впровадження в умовах вищої професійної освіти моделі процесу формування соціокультурної компетентності студентів і реалізація педагогічних умов дозволили підвищити рівень мотивації, емпатії та толерантності студентів у спілкуванні з представниками іншомовної культури. Крім того, завдяки інтерактивним технологіям, підвищилися знання студентів про цінності рідної культури і вміння зіставляти їх з іншомовною культурою.

Перспективи подальшого дослідження ми пов'язуємо з вивченням особливостей системи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів у професійній діяльності в закладах освіти через сучасні інтерактивні технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Саланович Н.А. Обучение чтению аутентичных текстов лингвострановедческого содержания. *Иностранные языки в школе*. Москва, 1999. № 1. С. 18-20.
2. Андреев К. Ю. Вайтангский договор 1840 г. и проблемы современного правового регулирования статуса маори-коренного народа Новой Зеландии. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература*. Серия 4: Государство и право. Реферативный журнал, 2005. С. 38-42.
3. Починок Т.В. Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения. *Иностранные языки в школе*. М., 2007. № 7. С. 37-40.
4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва, 2003. С. 64-110.
5. Елизарова Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению. СПб, 2001. 218 с.
6. Язык и культура. Хрестоматия по спецкурсу для студентов-филологов / Ред. проф. Л.Г.Саяховой. Уфа, 2000. 175 с.
7. Литвинова Л. Д. Формирование социокультурной компетенции у учащихся педагогических классов: на материале английского языка: дисс. ... к. пед. наук. 13.00.01. М., 2000. 226 с.
8. Витлин Ж. Л. Навыки и умения в психологии и методике обучения языкам. *Иностранные языки в школе*. 1999. № 1. С. 25-30.
9. Мильруд Р. П. Навыки и умения в обучении иноязычному говорению. *Иностранные языки в школе*. 1999. № 1. С. 26-35.
10. Сысоев П. В. Культурное самоопределение обучающихся в условиях языкового поликультурного образования. *Иностранные языки в школе*. 2004. № 4. С. 14-20.
11. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... д. пед. наук. 13.00.04. М., 2003. 46 с.

12. Немов Р. С. Практическая психология (познание себя, влияние на людей): пособие для уч-ся. М.: ВЛАДОС, 2001. 320 с.
13. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. Интернет-журнал «Эйдос». URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. (дата звернення: 29.11.2019)
14. Захарова Е.В., Посельская Н.В. Основы формирования социокультурной компетенции студентов при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. *Сибирский педагогический журнал*, 2012. № 4. С. 268-273.
15. Варченко Т.Г. Социокультурный аспект в обучении иностранным языкам в неязыковом вузе. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 2015. № 10-5. С. 30-32.
16. Анашкина И.Я. Язык и культура. Культурно-аксиологический подход. М.: Русский язык, 1994. 120 с.
17. Knyazyan M. O. The formation of translator's research competence at the universities of Ukraine. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, 2019, Vol. 7, No 1, pp. 85-94.
18. Knyazyan, M. O. Social innovations in the professional training of managers under the conditions of knowledge economy development. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2019, Vol. 5, No. 2, pp. 137-143.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2019.

САЛИ Елена

преподаватель кафедры английского языка и перевода Измаильского государственного гуманитарного университета

ул. Репина 12, г. Измаил, Одесская область, Украина, 68600

E-mail: lenasali2002@gmail.com

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНЫЙ СОСТАВ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПОНЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Резюме. В статье рассматривается социокультурная компетентность как одна из основных практических целей обучения иностранному языку, что предполагает овладение иноязычным общением в единстве языковой и учебно-познавательной компетенций. Автор поднимает вопрос подготовки специалистов, обладающих социокультурной компетентности для осуществления профессиональной деятельности. Акцент делается на социокультурном аспекте как на необходимую составляющую при формировании. Выяснена степень исследования этой компетентности в трудах отечественных и зарубежных ученых. Определены основные механизмы, структуру и этапы эффективного формирования социокультурной компетентности у будущих учителей иностранного языка. Автор отметил, что ключевыми компонентами межкультурной компетентности является содержательный, деятельностный, стратегический и аффективный компоненты. В статье разграничены понятия социокультурная компетентность, социокультурное образование и социокультурный подход.

Раскрыто сущность и основное содержание структурных компонентов социокультурной компетентности в зависимости от структурных матриц. Проанализировав работы разных исследователей, было выделено следующие составляющие элементы этой компетенции: когнитивный, функциональный, поведенческий, лингвистический, культурологический, социолингвистический, социально-психологический, психологический компоненты. Обоснована необходимость и эффективные пути формирования этой компетентности при подготовке студентов к профессиональной деятельности. Автором установлено, что главным признаком взаимодействия является направленность индивида на самоопределение. Автор пришел к выводу, что эффективное формирование социокультурной компетентности обеспечивается благодаря внедрению в учебный процесс интерактивных технологий. А самое главное, что интерактивные методы активизировали мотивацию студентов к изучению иностранного языка.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, когнитивный, функциональный, поведенческий, лингвистический, культурологический, социолингвистический, социально-психологический, психологический компоненты, культуроцентризм.

SALI Olena

Lecturer, Department of English Language and Translation, Ismail State Humanitarian University (Ismail, Ukraine)

st. Repina 12, Ismail, Odessa region, Ukraine, 68600

E-mail: lenasali2002@gmail.com

ESSENCE AND STRUCTURAL-COMPONENT COMPOSITION OF SOCIOCULTURAL COMPONENTITY OF FUTURE TEACHERS OF PHILOLOGICAL SPECIALTIES

Summary. The author raises the questions of training specialists who have socio-cultural competence for professional activities. The emphasis is on the sociocultural aspect as a necessary component in its formation. The degree of research of this competence in the works of domestic and foreign scientists has been clarified. The basic mechanisms, structure and stages of effective formation of sociocultural competence in future teachers of a foreign language are determined. After analyzing the work of various researchers, the following components of this competence were singled out: cognitive, functional, behavioral, linguistic, cultural, sociolinguistic, socio-psychological, psychological components. The necessity and effective ways of forming this competence during preparation of students for professional activity are substantiated. The author found that the main feature of interaction is the individual's orientation towards self-determination. The author concluded that effective formation of sociocultural competence is ensured by the introduction of interactive technologies into the learning process. And most importantly, interactive methods have intensified the motivation of students to learn a foreign language.

Keywords: sociocultural competence, cognitive, functional, behavioral, linguistic, cultural, sociolinguistic, socio-psychological, psychological components, cultural centerism.

Abstract. Introduction. The article deals with socio-cultural competence as one of the main practical goals of teaching a foreign language, which involves mastering foreign language communication in the unity of language and cognitive competences.

Analysis of publications. Studies of the problem of the sociocultural competence are the focus in the works of N. Bragina, V. Maslova, T. Nikolaev, Y. Prokhorov, issues of interaction between language and culture is the subject of the works by L. Apakov, E. Vereshchagin, V. Karasika, P. Sysoeva. Common approaches to the formation of sociocultural competence were considered in the works of E. Vereshchagin, G. Yelizarova, M. Knyazian, J. Mishanin, E. Passov.

Purpose. Clarification of the essence of the phenomenon “sociocultural competence” and analysis of its structure, identification of the effective ways of forming sociocultural competence in the process of preparing future philologists.

Results. We define that the use of non-traditional forms and methodological tools in the process of learning a foreign language will only encourage students to become familiar with the sociocultural characteristics of the people. In particular, it is necessary to use such ones as competitions, olympiads, conferences, discussions, projects, meetings with native speakers of foreign languages. To increase the efficiency of the process of formation and development of sociocultural aspect in the future foreign language activity, we consider it essential to make extensive use of interactive methods.

They are aimed at reproducing the experience of performing substantive actions, communication, sociocultural traditions of the country of the studied language. From a meaningful point of view, the formation of students' sociocultural competence is possible through the combination of educational and extracurricular work.

Conclusion. The structures of sociocultural competence include cognitive, functional, behavioral, linguistic, cultural, sociolinguistic, socio-psychological, psychological components. Knowledge of the nature, structure and content of sociocultural competence is one of the most important factors that determine whether the process of its formation in the preparation of future philological teachers will be effective and effective.

Therefore, it is advisable to ensure the effective formation of sociocultural competence in student youth by involving them in specially organized, spiritually rich educational and creative socially significant activities in the process of learning a foreign language.

REFERENCES

1. Salanovich, N.A. (1990) Learning to read authentic texts of linguistic and regional content. *Foreign languages at school*. Moscow. No. 1. 18-20. (in Russ.)

2. Andreev, K. Yu. (2005) Waitang Treaty of 1840 and the problems of modern legal regulation of the status of the Maori-indigenous people of New Zealand. *Social and human sciences. Domestic and foreign literature*. Series 4: State and Law. Abstract Journal.S. 38-42. (in Russ.)
3. Pochinok, T.V. (2007) The formation of sociocultural competence as the basis of intercultural communication. *Foreign languages at school*. M. No. 7. 37-40.
4. Galskova, N.D. (2003) *Modern methods of teaching foreign languages*. Moscow. 64-110. (in Russ.)
5. Elizarova, G.V. (2001) *The formation of intercultural competence of students in the process of teaching foreign language communication*. St. Petersburg. 218. (in Russ.)
6. *Language and culture*. Reader on a special course for philology students / Ed. prof. L.G. Sayakhova. Ufa, 2000.175. (in Russ.)
7. Litvinova, L. D. (2000) *The formation of sociocultural competence in students of pedagogical classes: on the material of the English language*. (PhD dissertation). M. 222. (in Russ.)
8. Vitlin, J. L. (1999) Skills and skills in psychology and methods of teaching languages. *Foreign languages at school*. No. 1. 25-30. (in Russ.)
9. Milrud, R. P. (1999) Skills and skills in teaching foreign language speaking. *Foreign languages at school*. No. 1. 26-35. (in Russ.)
10. Sysoev, P. V. (2004) Cultural self-determination of students in the context of multicultural language education. *Foreign languages at school*. No. 4. 14-20. (in Russ.)
11. Pluzhnik, I. L. (2003) Formation of intercultural communicative competence of humanitarian students in the process of vocational training: (PhD dissertation) *Theses*. M. 46. (in Russ.)
12. Nemov, R. S. (2001) *Practical psychology (self-knowledge, influence on people): a manual for students*. M.: VLADOS. 320. (in Russ.)
13. Zimnaya, I. A. Key competencies - a new paradigm of the result of modern education. *Eidos Online Magazine*. Retrieved 29/11/2019, from: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
14. Zakharova, E.V., Poselskaya, N.V. (2012) Fundamentals of the formation of sociocultural competence of students in teaching a foreign language in a non-linguistic university. *Siberian Pedagogical Journal*. No. 4. 268-273. (in Russ.)
15. Varchenko, T.G.(2015) Socio-cultural aspect in teaching foreign languages in a non-linguistic university. *Actual problems of the humanities and natural sciences*. No. 10-5. 30-32. (in Russ.)
16. Anashkina I.Ya. (1994) *Language and culture. Cultural and axiological approach*. M.: Russian language. 120. (in Russ.)
17. Knyazyan, M.O. (2019) The formation of translator's research competence at the universities of Ukraine. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. Vol.7, No 1, 85-94. (in English).

18. Knyazyan, M. O. (2019) Social innovations in the professional training of managers under the conditions of knowledge economy development. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5, No. 2, 137-143. (in English).

(англійською переклала О. Салі – викладач кафедри англійської мови та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету)

УДК 378.147:37.011.3-051:[07:004]

СИПЧЕНКО Ольга

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна,
84116

E-mail: ph_d@ukr.net

КИЗЬ Наталя

студентка магістерського рівня спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна,
84116

E-mail: knvik1709@gmail.com

МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Анотація. Авторами статті подано ґрунтовний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх викладачів засобами медіаосвітніх технологій. Визначено та розкрито зміст понять «компетентність» і «професійна компетентність». Установлено, що професійна компетентність відображає наявний результативний рівень підготовленості фахівця, який виявляється в опануванні професією й досвіді. Доведено, що медіаосвіта виступає як фактор модернізації та підвищення якості вищої освіти. Проаналізовано наукові праці провідних українських дослідників щодо понять «технології», «медіатехнології», «медіаосвітні технології». Схарактеризовано класифікацію сучасних медіаосвітніх технологій, яка включає: аудіовізуальні технології, аудіовізуальні навчальні технології, інформаційні технології, інформаційні навчальні технології, інформаційно-комунікаційні технології, комунікаційні технології, комп'ютерні технології навчання, медійні технології навчання, мультимедійні технології тощо. Представлено можливості застосування сучасних медіаосвітніх технологій та обґрунтовано важливість їх використання у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів. З'ясовано, що використання сучасних медіаосвітніх технологій навчання розширює можливості викладання, дозволяє урізноманітнювати завдання та форми подання інформації; використовувати комп'ютерні програми, які включають різноманітний набір вправ: навчальних,
© Сипченко О., Кизь Н., 2019

тренувальних, текстуальних; моделювати ситуації, які максимально наближені до умов професійної діяльності; активізувати навчальну діяльність студентів, посилювати їхню самостійну роботу; сприяє розвитку критичного мислення студентів; робить освітній процес продуктивним та креативним. Доведено, що медіаосвітні технології виступають важливим засобом формування професійної компетентності майбутніх викладачів, сприяють підготовці конкурентоспроможного фахівця.

Ключові слова: вища освіта, заклад вищої освіти, компетентність, професійна компетентність, професіоналізм, технології, медіаосвіта, медіатехнології, медіаосвітні технології, майбутні викладачі, професійна діяльність.

Постановка проблеми та її актуальність. Інформатизація освітньої галузі є невід'ємною складовою інформатизації суспільства, що відображає загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку і постає як визначальний інформаційний та комунікаційний базис гармонійного розвитку особистості й соціально-економічних систем суспільства. У зв'язку із визначеними змінами смислових компонентів сучасного суспільства, трансформаціями освітньої парадигми постає нагальна необхідність інформатизації вищої педагогічної освіти, що включає комп'ютеризацію (комп'ютерне забезпечення), медіатизацію (зростання якості інформації та інформативна спрямованість суспільного розвитку) й інтелектуалізацію (зростання ролі та можливостей для розвитку інтелекту) [1, с. 293].

Індикаторами результатів вищої освіти є компетентності, що визначають готовність випускника до професійної діяльності, до життя в інформаційному суспільстві [2, с. 184]. У контексті зазначеного висувуються нові вимоги до підготовки конкурентоспроможних фахівців із різних галузей, серед яких – здатність знаходити потрібну інформацію для використання у своїй професійній діяльності, навички користування сучасними технологіями; уміння застосовувати нетрадиційні методи, форми й засоби для вирішення питань формування професійних компетентностей, отримання знань, набуття вмінь і навичок тощо [3, с. 166].

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Нині проблема підготовки викладачів вищої школи досить активно розглядається у педагогічній науці. Особливості педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти (далі – ЗВО) досліджувалися в роботах таких науковців, як В. Андрущенко, В. Берека, І. Бех, Я. Болюбаш, О.Власенко, І. Волощук, М. Гриньова, О. Єфимчиков, Н. Заячківська, М.Згурська, Н. Кошечко, П. Крягжде, А. Кузьмінський, Н. Кухарев, О.Лаврентьева, В. Левашова, М. Лещенко, М. Михайліченко, О. Обмок, В.Омеляненко, В. Ортинський, В. Павлович, А. Печенюк, О. Самойленко, В. Скачков, Т. Туркот, В. Чепкій, М. Ярмаченко та ін.

Підґрунтям для вивчення проблеми впровадження медіаосвіти в освітній процес сучасного ЗВО є результати сучасних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Огляд літератури з порушеного питання засвідчив, що у вивченні проблематики медіаосвіти зробили значний внесок такі українські науковці: В. Іванов, Г. Онкович, А. Литвин, Б. Потятниик, Г.

Почепцов, В. Різун, В. Робак, А. Сулім та ін. Теоретичні та прикладні аспекти медіаосвіти стали предметом наукового зацікавлення багатьох зарубіжних дослідників, зокрема таких як К. Безелгет, Дж. Браун, К. Ворсноп, Дж. Гербнер, Ж. Гоне, І. Жилавська, Р.К'юбі, М. Маклюен, Л. Мастерман, Дж. Пандженте, Дж. Поттер, Ф.Рогоу, К. Тайнер, Ю. Усов, С. фон Файлітзен, І. Фатєєва, О. Федоров, Е. Харт, А. Шариков, С. Шейбе та ін. Аналіз наукової літератури засвідчує посилення уваги науковців до проблем як професійної підготовки майбутніх викладачів так і медіаосвіти в контексті сучасних цивілізаційних трансформацій. Однак у межах підготовки педагогічних кадрів у ЗВО питання використання медіаосвітніх технологій як важливого засобу формування професійної компетентності майбутніх викладачів на сьогодні залишаються ще недостатньо вивченими.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті передбачає ґрунтовний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх викладачів засобами медіаосвітніх технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення якості освіти є однією з головних складових державної освітньої політики, при цьому особливий акцент робиться на необхідності «переорієнтації освіти на формування необхідних для життя ключових компетентностей» [4]. Запит суспільства на компетентного фахівця з високим рівнем професіоналізму, зокрема фахівців освітніх галузей, відображено в нормативно-правових документах (Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національна доктрина розвитку освіти України на період до 2021 року, Національна рамка кваліфікацій України тощо). Вихідним документом щодо проведення комплексної реформи в системі педагогічної освіти України є Концепція розвитку педагогічної освіти, основною метою якої є вдосконалення підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів [5].

Важливим для нашого дослідження є визначення понять «компетентність» і «професійна компетентність». Зазначимо, що нині ці концепти вже достатньо розроблені в педагогічній науці такими відомими науковцями, як Р. Гуревич, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, Н.Ничкало, С. Сисоєва, А. Хуторський та інші науковці. Ученими встановлено, що «компетентність – інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності» [6, с. 9].

Заслуговує на увагу визначення поняття «компетентність» О.Дубасенюк. Дослідниця зазначає, що «компетентність фахівця з вищою освітою – це виявлені ним на практиці прагнення й здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості й ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності у професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її

соціальну значимість й особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалювання» [7, с. 39].

Згідно результатів проекту «TUNING Educational Structures in Europe» до складу компетентності віднесено знання і розуміння (теоретичні знання, здатність знати і розуміти), знання як діяти (застосування знань у певних ситуаціях), знання як жити (цінності, здатність сприймати інших людей і співіснувати з ними). Окрім того, виділено дві сукупності компетентностей: академічні спеціальні (фахові) і загальні [8].

Узагальнюючи підходи науковців до поняття «компетентність» ми дійшли висновку, що компетентність є необхідним важливим компонентом професіоналізму. Так, на думку В. Андрієвської, професійна компетентність визначається рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її прагненням до безперервного самовдосконалення й самоосвіти, творчим ставленням до справи. Таким чином, поняття «професійна компетентність» нерозривно пов'язане із саморозвитком, самоосвітою особистості [9, с. 25].

Ми суголосні з поглядами Л. Зубик, яка визначає зміст поняття професійна компетентність як «здатність особистості здійснювати професійну діяльність на основі набутих знань, умінь, навичок, які сприяють розвитку креативного потенціалу особистості, професійному саморозвитку та мають ознаки системності» [10, с. 12].

Варто наголосити, що термін «професійна компетентність» пов'язаний із поняттям «ключові компетентності», які є загальними для всіх професій та спеціальностей. Вони представлені чотирма компонентами: інформаційна складова – спроби прийому, зберігання та передачі інформації; проектувальна складова – спроби визначення цілей, ресурсів їх досягнень, дій, термінів виконання; оцінна складова – спроби порівняння результатів із цілями, класифікації, абстрагування, прогнозування, систематизації, конкретизації; комунікативна складова – способи передачі інформації та приваблення ресурсів інших людей для досягнення своїх цілей [11, с. 59–60].

Результати термінологічного аналізу науково-педагогічних джерел засвідчили, що професійна компетентність є однією зі сходинок професіоналізму і є сукупністю знань, умінь, навичок, способів діяльності, професійно важливих психологічних якостей, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності. Професійна компетентність – це наявний результативний рівень підготовленості фахівця, який виявляється в опануванні професією, досвіді тощо.

Нині, під час упровадження в усі сфери буття новітніх інформаційних технологій особливого значення набули медіаосвітні технології, застосування яких дозволяє створити максимальний рівень інтерактивності та емоційності, досягти інформаційної насиченості процесу навчання майбутніх фахівців. За таких умов актуальною стає медіаосвіта як фактор модернізації і підвищення якості вищої освіти. Адже медіаосвіта є частиною освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа,

включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [12].

Зазначимо, що імплементація основних положень Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) та Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018) в ЗВО передбачає формування і розвиток у суб'єктів освітнього процесу комплексу компетентностей, що дозволяють ефективно взаємодіяти з численними інформаційними джерелами і потоками, новими технологіями обробки інформації, аналізувати отримані повідомлення в медіапросторі, критично оцінювати їх достовірність і корисність у розв'язанні різноманітних професійних завдань, захищатися від негативних впливів мас-медіа, бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію тощо.

Для досягнення мети нашого дослідження схарактеризуємо поняття, важливі для отримання цілісного уявлення проблеми формування професійної компетентності майбутніх викладачів засобами медіаосвітніх технологій. Термін «технологія» в перекладі з грецької означає «наука про мистецтво», (*texne* – мистецтво, майстерність; *logos* – слово, навчання) – сукупність методів та інструментів для досягнення бажаного результату; спосіб перетворення даного в необхідне [2, с. 187].

Важливим для нашого дослідження є визначення поняття «медіатехнології», поданого П. Савариним. У ході наукових розвідок учений визначив «медіатехнології» як сукупність способів, що включає проектування, організацію та проведення занять із забезпеченням багатоканальності сприйняття відомостей суб'єктами навчання в інтерактивному режимі за рахунок використання мультимедійних комп'ютерних апаратно-програмних і мультимедійних навчальних програмних засобів [13, с. 7].

Згідно поглядів С. Деньгаєвої, медіаосвітні технології – методично-організаційні засоби навчального процесу з використанням періодичних видань, радіо, телебачення, кіно, а також програмно-апаратних пристроїв, що забезпечують операції збирання, оброблення, накопичення, збереження й передачі інформації [14, с. 27].

Розглянемо класифікацію медіаосвітніх технологій запропоновану С.Кухарьонок:

- аудіовізуальні технології – сукупність засобів, що забезпечують здійснення збору, зберігання, переробки та передачі аудіовізуальної інформації;
- аудіовізуальні навчальні технології – сукупність методів, що забезпечують застосування аудіовізуальних засобів для досягнення педагогічних цілей;
- інформаційні технології – сукупність математичних і кібернетичних методів, технічних засобів збору, зберігання, переробки та передачі інформації;

- інформаційні навчальні технології – сукупність засобів телекомунікаційного зв'язку, сучасної комп'ютерної техніки, що забезпечують інтерактивний, програмно-методичний супровід сучасних технологій навчання;

- інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – сукупність різних методів та засобів збору, зберігання, обробки і розповсюдження цифрової, текстової, графічної та звукової інформації;

- комунікаційні технології – сукупність технологій, що забезпечують доступ до інформаційних ресурсів;

- комп'ютерні технології навчання – сукупність методів використання комп'ютерної техніки, засобів телекомунікаційного зв'язку та інтерактивного програмного продукту для досягнення педагогічних цілей;

- медійні технології навчання – сукупність різних методів із застосуванням медіа для досягнення педагогічних цілей;

- мультимедійні технології – комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяють використовувати найрізноманітніші середовища, такі як графіка, анімація, звук, відео [15].

Використання медіаосвітніх технологій у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів передбачає реалізацію основних функції, а саме: інформатизацію освітнього процесу (доступ до різних джерел інформації); активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів; підвищення мотивації студентів до навчання; інтерактивність навчання; моніторинг освітнього процесу; підвищення ефективності засвоєння студентами навчального матеріалу; спонукання до творчої діяльності (підготовка презентацій з використанням комп'ютерних програм; участь студентів у відеоконференціях, робота зі студентами інших закладів освіти тощо).

Аналіз сучасних науково-педагогічних джерел показав, що використання сучасних медіаосвітніх технологій навчання розширює можливості викладання, дозволяє урізноманітнювати завдання та форми подання інформації; використовувати комп'ютерні програми, які включають різноманітний набір вправ: навчальних (для презентації матеріалу), тренувальних (для відпрацювання навичок і вмінь), текстуальних (для перевірки знань); моделювати ситуації, які максимально наближені до умов професійної діяльності; активізувати навчальну діяльність студентів, посилювати їхню самостійну роботу (можливість обирати інформацію, що безпосередньо стосується професійної діяльності, працювати в темпі, відповідно до рівня знань студента); сприяє розвитку критичного мислення студентів; робить освітній процес продуктивним та креативним.

Висновки. Ґрунтовний аналіз педагогічної літератури, узагальнення результатів здійсненого аналізу термінологічного поля дослідження засвідчують важливість і актуальність проблеми формування професійної компетентності майбутніх викладачів засобами медіаосвітніх технологій. У ході дослідження встановлено, що використання сучасних медіаосвітніх технологій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сприяє досягненню цілей, набуттю необхідних знань, формуванню комплексу умінь,

розвитку мотивації до професійного зростання. Доведено, що медіаосвітні технології виступають важливим засобом формування професійної компетентності майбутніх викладачів та відкривають необмежені можливості для застосування їх у навчальній, професійній та соціальній діяльності, сприяють підготовці конкурентоспроможного фахівця тощо. Перспективи подальших розвідок убачаємо у висвітленні досвіду забезпечення якості професійної підготовки майбутніх викладачів засобами медіаосвіти у закладах вищої педагогічної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сипченко О. Використання медіаосвітніх технологій в освітньому середовищі закладу вищої педагогічної освіти. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Слов'янськ, 26–27 вересня 2019 / відповід. ред. О. Хващевська. – Слов'янськ : Видавництво «Папірус», 2019.
2. Сипченко О., Черкашина Л., Гарань Н. Формування загальних компетентностей майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій в освітньому середовищі ЗВО. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : монографія [за заг.ред. Л.Г. Гаврілової]. – Hameln, Germany : InterGING. – 2019. – С. 180–195.
3. Сипченко О., Набока О., Чугаєва Л. Упровадження медіаосвіти у процес професійної підготовки андрагогів. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : Зб. наук. праць. [за заг. ред. доц. С.А. Саяпіної]. Харків ТОВ «Видавництво НТМТ» – 2019. – № 4 (96). – С. 165–179
4. Коаліційна угода. *Верховна Рада України VIII скликання*. – Київ, 2014. – С. 59 [Електронний ресурс]. – URL : <https://goo.gl/vpfrUq>.
5. Концепція розвитку педагогічної освіти. [Електронний ресурс]. – URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyrozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
6. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: *навчальний посібник* [за ред. І.Л. Холковської]. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. – 144 с.
7. Професійна педагогічна освіта : компетентнісний підхід : *монографія* [за ред. О.А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
8. Вступне слово до Проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес. *TUNING Educational Structures in Europe*. – [Електронний ресурс]. – URL : http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.
9. Андрієвська В.В. Професійна компетенція : теорія і практика її оцінки на Заході. *Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи*. – Київ, 1994. – Ч. 1. – С. 25–29.

10. Зубик Л.В. Формування професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з інформаційних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний університет водного господарства та природокористування. – Рівне, 2016. – 24 с.
11. Приліпко О. Ф. Ретроспективний аналіз становлення поняття професійна компетентність. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 5. – С. 54–62.
12. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / [за ред. Л.А. Найдюнової, М.М. Слюсаревського]. – Київ, 2016. – 16 с.
13. Саварин П.В. Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2017. – 18 с.
14. Деньгаєва С.В. Медіаосвітні технології як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету*. – Вип. 4 (82). – Педагогічні науки. – 2015. – С. 26–30.
15. Кухарьонюк С.С. Медіаосвітні технології як засіб мотивації вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. – 2017. – I (75) (21). [Електронний ресурс]. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/26134>

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019.

СЫПЧЕНКО Ольга

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: ph_d@ukr.net

КИЗЬ Наталья

студентка специальности 011 – Образовательные, педагогические науки ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: knvik1709@gmail.com

МЕДИАОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Резюме. Авторами статьи подан основательный анализ проблемы формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей средствами медиаобразовательных технологий. Определено и раскрыто содержание понятий «компетентность» и «профессиональная

компетентность». Установлено, что профессиональная компетентность отражает имеющийся результативный уровень подготовленности специалиста, который проявляется в овладении профессией и опыте. Доказано, что медиаобразование выступает как фактор модернизации и повышения качества высшего образования. Проанализированы научные труды ведущих украинских исследователей относительно понятий «технологии», «медиа-технологии», «медиаобразовательные технологии». Представлены возможности применения современных медиаобразовательных технологий и обоснована важность их использования в процессе профессиональной подготовки будущих преподавателей. Установлено, что использование современных медиаобразовательных технологий обучения расширяет возможности преподавания, позволяет разнообразить задачи и формы представления информации; использовать компьютерные программы, которые включают широкий набор упражнений: учебное, тренировочных, текстовых; моделировать ситуации, которые максимально приближены к условиям профессиональной деятельности; активизировать учебную деятельность студентов, усиливать их самостоятельную работу; способствует развитию критического мышления студентов; делает образовательный процесс продуктивным и креативным. Выявлено, что медиаобразовательные технологии выступают важным средством формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей, способствуют подготовке конкурентоспособного специалиста.

Ключевые слова: высшее образование, учреждение высшего образования, компетентность, профессиональная компетентность, профессионализм, технологии, медиаобразование, медиа-технологии, медиаобразовательные технологии, будущие преподаватели, профессиональная деятельность.

SYRCHENKO Olha

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Pedagogics of Higher School, SHEI «Donbas State Pedagogical University»,
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: ph_d@ukr.net

KIZ Natalya

Specialty student 011 – Educational and pedagogical sciences of the SHEI «Donbas State Pedagogical University»,
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: knvik1709@gmail.com

MEDIA EDUCATION TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE LECTURERS

Summary. Informatization of the educational sector is an integral part of the informatization of society, which reflects the general tendencies of globalization of world development processes and emerges as the determining information and

communication basis of harmonious development of the individual. The study found that the use of modern media education technologies in the process of professional training of future professionals contributes to the achievement of goals, the acquisition of necessary knowledge, the formation of a complex of skills, the development of motivation for professional growth.

Keywords: higher education, higher education institution, competence, professional competence, professionalism, technology, media education, media technologies, media education technologies, future lecturers, professional activity.

Abstract. Introduction. Informatization of the educational sector is an integral part of the informatization of society, which reflects the general tendencies of globalization of world development processes and emerges as the determining information and communication basis of harmonious development of the individual. Indicators of the results of higher education are competencies that determine a graduate's readiness to pursue a professional life in the information society. In the context of this, new requirements are put forward for the training of competitive specialists from various industries, including the ability to find the necessary information for use in their professional activities, the skills to use modern technologies; the ability to apply unconventional methods, forms and means to address issues of professional competence formation.

Analysis of recent research and publications. Peculiarities of pedagogical activity of the lecturer of higher education institution were investigated in the works of such scientists as V. Andrushchenko, I. Bekh, Y. Bolyubash, M. Grineva, A. Kuzminskyi, M. Leshchenko, M. Mikhailichenko, V. Omelyanenko, V. Ortinskyi, O. Samoilenko, T. Turkot, M. Yarmachenko and others. The following Ukrainian and foreign scholars have made significant contributions to the study of media education: K. Bezelget, J. Brown, I. Zhilavska, V. Ivanov, A. Litvin, M. McLuhan, L. Masterman, G. Onkovich, J. Potter, B. Potyatniik, G. Pocheptsov, V. Rizun, F. Rogou, V. Robak, A. Sulim, K. Tyner, Y. Usov, I. Fateeva, O. Fedorov, and others.

Purpose. The purpose of the article is to provide a detailed analysis of the problem of future lecturers' professional competence formation by means of media education technologies.

Results. Improving the quality of education is one of the main components of the state educational policy, with special emphasis on the need to «reorient education to the formation of key competencies necessary for life». The study found that professional competence – the ability of an individual to carry out professional activities on the basis of acquired knowledge, skills, which contribute to the development of creative potential of the individual, professional self-development and have signs of consistency.

It is proved that the use of modern media education technologies in training of future specialists expands the possibilities of teaching, allows us to vary the tasks and forms of presentation of information; use computer programs that include a diverse set of exercises: training (presentation material), training (to improve skills and abilities), textual (to test knowledge); to simulate a situation as close to the conditions of professional activity; to intensify students' learning activities, to

---

---

strengthen their independent work (the ability to choose information directly related to professional activities, to work at a pace, in accordance with the level of knowledge of the student); promotes the development of critical thinking of students; makes the educational process productive and creative.

Conclusion. A thorough analysis of the pedagogical literature showed the importance and urgency of the problem of formation of professional competence of future lecturers by means of media educational technologies. The study found that the use of modern media education technologies in the process of professional training of future professionals contributes to the achievement of goals, the acquisition of necessary knowledge, the formation of a complex of skills, the development of motivation for professional growth. It has been proved that media education technologies are an important means of forming the professional competence of future lecturers and open up unlimited opportunities for their use in educational, professional and social activities, contribute to the preparation of a competitive specialist, etc.

REFERENCES

1. Sypchenko O. (2019) Use of Media Educational Technologies in the Educational Environment of Higher Educational Institution. *Teacher Professionalism in Educational Innovation* : Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference, Slavyansk, September 26-27, 2019 / Edited by O. Khvashevskaya. – Sloviansk : Papyrus Publishing House. [in Ukrainian].
2. Sypchenko O., Cherkashina L., Garan N. (2019) Formation of general competencies of future teachers by means of innovative technologies in the educational environment of ZVO. *Professionalism of the teacher in the context of educational innovations*. [Edited by Dr. hab. in Pedagogics, Professor Lyudmyla Havrilova]. – Hameln, Germany : InterGING. – P. 180–195. [in Ukrainian].
3. Sypchenko O., Naboka O., Chugaeva L. (2019) Introduction of media education in the process of professional training of andragogic. *Humanization of the educational process* : Coll. of scientific works. [Edited by Dr. hab. in Pedagogics, Professor S.A. Sayapina]. Kharkiv NTMT Publishing House. # № 4 (96). – P. 165–179. [in Ukrainian].
4. Coalition agreement (2014). *The Verkhovna Rada of Ukraine of VIII convocation*. – Kiev. – P. 59. – Retrieved from : <https://goo.gl/vpfrUq>. [in Ukrainian].
5. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «Concept of development of pedagogical education» #776 (2018, July 16). – Retrieved from : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
6. Professional and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution (2017): *a textbook* [Edited by I.L. Holkovskaya]. – Vinnytsia: «Nilan LTD». – 144 p. [in Ukrainian].

7. Professional pedagogical education : a confident approach (2011): *a monograph* [Edited by O.A. Dubaseniuk]. – Zhytomyr : Publisher of ZhDU named I. Franko. – 412 p. [in Ukrainian].
8. The introduction to the TUNING Project is the harmonization of educational structures in Europe. Contribution of universities to the Bologna Process. *TUNING Educational Structures in Europe*. – Retrieved from : http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf. [in Ukrainian].
9. Andrievska V.V. (1994) Professional competence : The theory and practice of its assessment in the West. *Scientific and methodological support of modern vocational school*. – Kiev. – Vol. 1. – P. 25–29. [in Ukrainian].
10. Zubik L.V. (2016) Formation of professional competencies of future bachelor's in information technologies in the process of studying professional disciplines : *abstract of the diss. of the candidate of pedagogical sciences* : 13.00.04 / National University of Water Management and Nature Management. – Rivne. – 24 p. [in Ukrainian].
11. Prylypko O.F. (2013) A retrospective analysis of the concept of professional competence. *Scientific notes* [Nikolay Gogol State University of Nizhyn]. Series : Psychological and Pedagogical Sciences. – #5. – P. 54–62. [in Ukrainian].
12. The concept of introduction of media education in Ukraine (2016) (revised) / [Edited by L.A. Naydenova, M.M. Slusarevsky]. – Kiev. – 16 p. [in Ukrainian].
13. Savarin P.V. (2017) Preparation of the future teacher of technical disciplines for application of media technologies in a professional activity : *abstract of the diss. of the candidate of pedagogical sciences* : 13.00.04 / Lesya Ukrainka Eastern European National University. – Lutsk. – 18 p. [in Ukrainian].
14. Dengaeva S.V. (2015) Media education technologies as a means of shaping the professional competence of a future foreign language teacher. *Bulletin of Zhytomyr State University*. – Issue 4 (82). – Pedagogical Sciences. – P. 26–30. [in Ukrainian].
15. Kuharonok S.S. (2017) Media education technologies as a means of motivating students to study a foreign language in non-linguistic specialties. *Theoretical and methodological problems of the upbringing of children and student youth* : Coll. of scientific works. – #I (75) (21) – Retrieved from : <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/26134> [in Ukrainian].

(переклад на англійську мову зробено Л. Погореловою – учителем іноземної мови і зарубіжної літератури).

УДК 330.331+332.1

ХАРЧЕНКО Інна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства, Сумський національний аграрний університет

вулиця Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, Україна, 40000

E-mail: selen0111@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Дана стаття присвячена опису методологічного концепту формування культури професійної комунікації майбутнього фахівця з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти. На основі теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел, практичного досвіду розглянуто основні методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у процесі їх професійної підготовки. Визначено якісні характеристики системи підготовки майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища, такі як: цілісність; структурність; взаємозв'язок системи навчання у закладах вищої освіти і професійного середовища; ієрархічність. Досліджено взаємодію різних наукових підходів, серед яких: системний, андрагогічний, екзистенціальний, особистісно-професійний, діяльнісний, акмеологічний, технологічний, аксіологічний. Обґрунтовано важливість урахування інформаційно-освітнього середовища закладу освіти, де ці підходи мають бути реалізовані. Зроблено висновок, що кожен з цих підходів доповнює інший і дозволяє забезпечити майбутніх фахівців з економіки необхідними випереджувальними знаннями для вирішення професійних завдань завдяки якісній професійній комунікації у контексті розвитку економічної сфери.

Ключові слова: культура, професійна комунікація, культура професійної комунікації, інформаційно-освітнє середовище, майбутній фахівець з економіки.

Постановка проблеми. Будь-які зміни в суспільстві ставлять перед системою вищої професійної освіти нові завдання, котрі потребують застосування нових підходів, які б дозволили цій системі надавати ефективних відповідей викликам сьогодення. Вища освіта на сучасному етапі розвитку має бути спрямована на створення умов, які забезпечують високу якість професійної підготовки майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти (далі ЗВО). Важливою характеристикою професійної підготовки зазначених спеціалістів є рівень їхньої культури професійної комунікації, яка серед іншого

© Харченко І., 2019

передбачає здатність формувати мету і завдання професійного спілкування, організувати обговорення, послуговуватися етикетними засобами для досягнення комунікативної мети, аналізувати конфлікти, кризові ситуації, вирішувати їх тощо. Тому проблема формування такої культури є актуальною проблемою сучасної професійної освіти.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Важливими для нашого дослідження є ідеї та висновки вчених щодо особливостей розвитку професійної педагогічної освіти в Україні та зарубіжних країнах на різних етапах історичного розвитку (Н. Абашкіна, В. Базуріна, Є. Барбіна, М. Євтух, В. Лутай, О. Пехота, Л. Пуховська, В. Чайка, Г. Ясницький, М. Ноулз, А. Марк, Л. Лок та ін.). Результати аналізу наукових праць свідчать, що проблема формування культури професійної комунікації майбутніх економістів у процесі фахової підготовки не була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження, хоча окремі питання вдосконалення їхньої професійної підготовки вивчалися в таких аспектах: формування комунікативної компетентності (С. Зенкевич, Р. Міловідова, Л. Мітіна, Н. Миронова, Ю. Пассов, Л. Романишина та ін.); формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова, О. Садовська, С. Соколова); використання інформаційних технологій у навчальному процесі (А. Верлань, Т. Гуменникова, Н. Єлухіна, К. Карпов, Л. Карташова, С. Нальотов, Л. Романишина, О. Трофимов, О. Царенко та ін.).

Метою статті є опис методологічного концепту формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Методологічні основи процесу навчання – наукова теорія пізнання, яка передбачає методологічний аналіз основних дидактичних понять, єдність історичного та логічного в педагогічних процесах.

Методологічний концепт формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки відображає взаємний зв'язок і взаємодію різних наукових підходів, серед яких провідними виступають системний, андрагогічний, екзистенціальний, особистісно-професійний, діяльнісний, акмеологічний, технологічний, аксіологічний.

Системний підхід (В. П. Беспалько [1], І. В. Блауберг, В. Н. Садовський і Є. Г. Юдін [2], М. С. Каган [3], В. А. Семіченко [4]) забезпечує постановку проблеми на всіх рівнях її дослідження і дозволяє розглядати підготовку майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища як педагогічну систему зі всіма її властивостями, особливостями та закономірностями.

До якісних характеристик системи підготовки майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища відносяться: цілісність; структурність; взаємозв'язок системи навчання у закладах вищої освіти і професійного середовища; ієрархічність.

У нашому дослідженні системний підхід дозволяє виділити компоненти культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища та їх структурно-функціональні зв'язки.

Л. Б. Лук'яною доведено, що трансформаційні процеси, які відбуваються нині в Україні, прискорення науково-технічного прогресу потребують реалізації моделі неперервного оновлення знань, яка постає важливою багатоаспектною і багатовимірною проблемою і вирішується в контексті вивчення освітніх потреб дорослої людини, зокрема громадян України [5]. Це потребує залучення *андрагогічного підходу*, який розглянуто у наукових працях Л. В. Козак, В. Т. Лозовецької, Л. Б. Лук'янової [5] та ін. Зокрема, науковці наполягають на врахуванні цінності життєвого і професійного досвіду людини, можливості вибору індивідуальної освітньої траєкторії, самоконтролі за процесом навчання, самореалізації.

Сутність андрагогічного підходу розкривається у його принципових положеннях: провідна роль у власній освіті належить самому фахівцеві; навчання повинно виходити із індивідуальних особливостей та потреб; у процесі навчання слід використовувати внутрішні сили особистості, прагнення людини до саморозвитку, самовдосконалення; навчальний процес відбувається у спільній діяльності суб'єктів освіти.

Перспективний розвиток професійної освіти, на наш погляд, може знаходитись у проблемному полі екзистенціалізму і пов'язаний з освоєнням його понять. Сучасна освіта розвивається в руслі гуманізму, поступово відбувається освоєння гуманістичної освітньої парадигми, закріплюється екзистенціальний підхід до професійної підготовки фахівців. Цьому допомагає переживання майбутнього фахівця як суб'єкта, якого оточує світ, і розуміння відповідальності за зроблений екзистенціальний вибір.

Такий підхід до формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища дозволяє не зупинятися лише на утилітарних, прагматичних інтересах і піднятися до духовності, моральності.

Професійно-особистісний підхід (Л. В. Парінова та О. Ю. Єфремов [6]) передбачає здійснення підготовки майбутнього фахівця на основі взаємозв'язку та взаємозалежності особистісної позиції студента і його професійних знань, умінь та навичок. При цьому наголошується, що в основу мають бути покладені ідеї: унікальності особистості майбутнього фахівця, його інтелектуальна і моральна свобода; право на вибір індивідуальної траєкторії професійного розвитку; взаємозв'язок процесів розвитку особистості і професійного удосконалення; необхідність орієнтації професійного становлення на розвиток і саморозвиток задатків і здібностей та актуалізацію творчого потенціалу студента.

Професійно-особистісний підхід включає в себе розробку загальної стратегії формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища; формування практики діяльності майбутніх фахівців з економіки

на основі професійної підтримки викладачами їх особистісного розвитку у галузі культури професійної комунікації з метою професійного саморозвитку та творчого зростання. У нашому дослідженні професійно-особистісний підхід дозволяє забезпечувати підготовку студентів спеціальності «Економіка» засобами електронних освітніх ресурсів, які становлять основу інформаційно-освітнього середовища ЗВО.

Теоретико-методологічною стратегією формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки є *діяльнісний підхід*, який дозволяє оптимізувати способи її формування в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища і визначити шляхи практичного вдосконалення. Його специфічна сутність виявляється в тому, що в центрі уваги комунікативної діяльності знаходиться її суб'єкт – майбутній фахівець з його ставленням до комунікативної ситуації.

Діяльнісний підхід у професійній підготовці передбачає відбір змісту навчання з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності та характеризується виявленням особливостей процесів накопичення культурно-історичного досвіду людства і його передачі, виробленої соціальною практикою, тобто засвоєнням знань, умінь, навичок, видів та способів діяльності. Відповідно до цього професійна підготовка майбутніх фахівців з економіки має спрямовуватися на організацію діяльності студента, активізацію та переведення його в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування, що, в свою чергу, передбачає вироблення умінь обирати ціль, планувати діяльність, організувати, виконувати, регулювати, контролювати її, аналізувати та оцінювати її результати. З огляду на це, культура професійної комунікації фахівця потребує високого рівня усвідомленості й творчої активності в комунікативній діяльності.

Акмеологічний підхід у професійній освіті варто обґрунтувати на основі акмеології (грец. означає *асте* – вершина, пік, *logos* – наука) – міждисциплінарної науки, яка виникла на межі природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її професійної зрілості (за С. Гончаренком) [7]. Інтенсивного розвитку акмеологія дістала, коли Б. Ананьєв [8] відновив та розвинув її принципи, обґрутовуючи сутність педагогічної акмеології як закономірності вищих досягнень у цілісному професійному і особистісному розвитку фахівців на кожному її віковому етапі у процесі неперервної освіти.

Провідною ідеєю акмеологічного підходу до формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища є забезпечення акмеологічного розвитку фахівця, суб'єктивними ознаками якого є: ініціатива, самостійне цілепокладання, планування, передбачення; інтенсивна включеність у діяльність; прагнення до саморегуляції (самоконтролю, самокорекції, самокомпенсації), постійна орієнтація особистості на саморозвиток і самооновлення; прагнення до самореалізації і творчого творення; інтеграція свого професійного шляху, структурування і впорядкування свого професійного досвіду і досвіду інших.

Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання є їх технологізація. Нині технологічний підхід у сфері педагогічної теорії і практики (С. Бондар, С. Гончаренко, С. Пальчевський, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, С. Сисоєва, П. Сікорський та інші) визначається як орієнтація освітнього процесу на гарантований освітній продукт заданого зразка. Формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища на засадах технологічного підходу передбачає цілеспрямований синтез методів навчання, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації індивідуалізованого освітнього процесу, розкриває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання (ігрові технології, технології проблемного і модульного навчання, нові інформаційні технології, сучасні технології освіти, технологія використання опорних схем тощо).

Наповнення освітнього процесу культурологічним смислом підсилюється аксіологічним характером накопичення знань, що свідчить про тісний зв'язок дослідження з аксіологічним підходом, який полягає в культурній та особистісній спрямованості освіти і передбачає співвіднесення основних освітніх цінностей з культурним контекстом і цінностями суспільства. Сутність аксіологічного підходу в освіті (В. О. Сластьонін, І.Ф. Ісаєв, О.І. Міщенко, Є.Н. Шіянов [9]) розкривається через гуманістичну систему цінностей, що закономірно дає підстави визначити принцип гуманізації та гуманітаризації навчання його провідним принципом. За О. М. Новіковим [10], цей принцип слід розглядати в широкому сенсі – як формування у людини особливої, власне людської форми ставлення до навколишнього світу і самої себе, своєї власної діяльності в ньому. Його функція полягає в трансляції культурних цінностей, норм, ідеалів тощо для забезпечення духовного розвитку нації. Він також має забезпечити загальнокультурний розвиток особистості, її зорієнтованість у світі людських цінностей, розвиток здатності до аналізу явищ і процесів, які відбуваються в природі й суспільному житті. Сутність цього принципу відображається в утвердженні особистості майбутнього фахівця як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських і громадянських цінностей, сприянні самоактуалізації під час професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, організація професійної підготовки фахівців з економіки для формування в них високого рівня культури професійної комунікації в умовах інформаційно-освітнього середовища ЗВО має спиратися на методологічний концепт такого формування, який включає системний, андрагогічний, екзистенціальний, особистісно-професійний, діяльнісний, акмеологічний, технологічний, аксіологічний підходи. Кожен з цих підходів доповнює інший і дозволяє забезпечити майбутніх фахівців з економіки необхідними випереджувальними знаннями для вирішення професійних завдань завдяки якісній професійній комунікації у контексті розвитку економічної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалько В. П. О возможностях системного подхода в педагогике *Советская педагогика*. 1990. № 7. С. 59-60.
2. Блауберг И. В., Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Системный подход в современной науке *Проблемы методологии системных исследований*. М.: Мысль, 1970. С. 7-48.
3. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание : избранные статьи. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1991. 384 с.
4. Семиченко В.А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект) : дисс. ... докт. психол. Наук. КГПИ им. М.П. Драгоманова. Киев, 1992. 432 с.
5. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навч.-метод. посібник / [В. Т. Лозовецька, Л. Б. Лук'янова, Л. В. Козак та ін.]. / За заг. ред. Лозовецької В.Т. К.: Інститут професійно-технічної освіти Академії педагогічних наук України Лабораторія сфери послуг і туризму, 2010. 382 с.
6. Паринова Л. В. Профессионально-личностный подход к подготовке специалиста: (теоретическое обоснование концепции). Воронеж : ВГТУ, 2006. 138 с.
7. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
8. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука, 1977. 380 с.
9. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. 3-е изд. М.: Школа-Пресс, 2000. 512 с.
10. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму: [монографія]. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: НТУУ «КПІ», 2006. 308 с.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2019.

ХАРЧЕНКО Інна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
державно-правових дисциплін і українознавства, Сумський
національний аграрний університет

вулиця Герасима Кондратьєва, 160, г. Суми, Україна, 40000

E-mail: selen0111@gmail.com

**МЕТОДОЛОГІЧЕСЬКИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ
КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
СПЕЦІАЛІСТІВ ПО ЕКОНОМІЦІ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЇ СРЕДИ УЧРЕЖДЕНЬ
ВИЩОГО ОБРАЗОВАННЯ**

Резюме. Данна стаття присвячена проблемі формування культури професійної комунікації майбутнього спеціаліста в умовах інформаційно-освітньої середовища закладу вищої освіти.

На основе теоретического анализа педагогической и специальной литературы, практического опыта описан методологический концепт формирования культуры профессиональной коммуникации. Определены качественные характеристики системы подготовки будущих специалистов по экономике в условиях специально созданного в ЗВО информационно-образовательной среды, такие как: целостность; структурность; взаимосвязь системы обучения в учреждениях высшего образования и профессиональной среды; иерархичность. Исследовано взаимодействие различных научных подходов, среди которых: системный, андрагогический, экзистенциальный, личностно-профессиональный, деятельностный, акмеологический, технологический, аксиологический. Сделан вывод, что каждый из этих подходов дополняет другой и позволяет обеспечить будущих специалистов по экономике необходимыми опережающими знаниями для решения профессиональных задач благодаря качественной профессиональной коммуникации в контексте развития экономической сферы.

Ключевые слова: культура, профессиональная коммуникация, культура профессиональной коммуникации, информационно-образовательная среда, будущий специалист по экономике.

KNARCHENKO Inna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Sumy National Agrarian University

Gerasim Kondratieva Street, 160, Sumy, 40000, Ukraine

E-mail: selen0111@gmail.com

METHODOLOGICAL CONCEPT OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF SPECIALISTS IN ECONOMICS IN THE CONDITIONS OF INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. This article is devoted to the problem of forming a culture of professional communication of the future specialist in the information and educational environment of the institution of higher education. On the basis of theoretical analysis of pedagogical and special literature, practical experience describes the methodological concept of the formation of a culture of professional communication. The qualitative characteristics of the system of training of future specialists in economics in the conditions of specially created information and educational environment, such as: integrity; structural; the interconnection of the education system in higher education institutions and the professional environment; hierarchy. The interaction of various scientific approaches, among them: systemic, andragogic, existential, personal-professional, active, acmeological, technological, axiological, has been studied. It is concluded that each of these approaches complements the other and allows to provide future experts in economics with necessary advanced knowledge to solve professional problems due to high quality professional communication in the context of economic development.

Keywords: culture, professional communication, culture of professional communication, information and education environment, future economic specialist.

Abstract. Introduction. An important characteristic of the professional training of these specialists is the level of their culture of professional communication, which among other things provides the ability to form the goal and task of professional communication, organize discussions, serve as etiquette means to achieve a communicative goal, analyze conflicts, crisis situations, solve them, etc. Therefore the problem of formation of such culture is an actual problem of modern professional education.

Analysis of publications. The results of the analysis of scientific works show that the problem of forming a culture of professional communication of future economists in the process of professional training was not the subject of special scientific and pedagogical research, although some issues of improvement of their professional training were studied in such aspects: formation of communicative competence, formation of professional competence, use of information technology in the educational process and others.

Purpose. The purpose of the article is to describe the methodological concept of forming a culture of professional communication of future specialists in economics in conditions of educational environment of higher education institutions.

Results. The systematic approach allows to allocate the components of culture of professional communication of future specialists in economics in conditions specially created in the information-educational environment and their structural and functional relations.

The essence of the andrahogic approach is revealed in its fundamental provisions concerning individual characteristics and needs;

The existential approach allows not dwelling only on the utilitarian, pragmatic interests and rising to spirituality, morality.

A professional-personal approach allows to provide training with the means of electronic educational resources that form the basis of the information and educational environment of university.

The active approach requires a high level of mindfulness and creative activity in communication activities.

The leading idea of the akmeological approach is ensuring the akmeological development of a specialist, the technological approach involves the purposeful synthesis of teaching methods for methodical variability in organization of the individualized educational process,

The axiological approach is reflected in the establishment of a future specialist's personality as the highest social value, fullest revealing her abilities and meeting the educational needs.

Conclusion. Methodological concept of forming a culture of professional communication of future specialists in economics reflects the mutual connection and interaction of different scientific approaches, among which the leading speakers are the systematic, andrahogic, existential, personal-professional, active, akmeological, technological, axiological approaches.

REFERENCES

1. Bespal'ko, V. P. (1990). O vozmozhnostyakh sistemnogo podhoda v pedagogike [On the possibilities of a systematic approach in pedagogy]. *Sovetskaya pedagogika – Soviet pedagogy*, 7, 59-60 [in Russian].
2. Blauberger, I. V., Sadovskij, V. N., & Yudin, E. G. (1970). Sistemnyj podhod v sovremennoj nauke [System approach in modern science]. *Problemy metodologii sistemnyh issledovanij – Problems of systematic research methodology* (pp. 7-48). M.: Mysl' [in Russian].
3. Kagan, M. S. (1991). *Sistemnyj podhod i gumanitarnoe znanie : izbrannye stat'i* [Systems approach and humanitarian knowledge: selected articles]. Leningrad : Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta [in Russian].
4. Semichenko, V.A. (1992). Konceptsiya celostnosti i ee realizaciya v professional'noj podgotovke budushchih uchitelej (psihologo-pedagogicheskij aspekt) [The concept of integrity and its implementation in the training of future teachers (psychological and pedagogical aspect)]. *Doctor's thesis*. Kiev: KGPI im. M.P. Dragomanova [in Russian].
5. Lozovetska, V. T., Lukianova, L. B., & Kozak, L. V. (2010). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sfery posluh i turyzmu: navch.-metod. posibnyk* [Formation of professional competence of specialist services and tourism: a training manual]. Kyiv: Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy Laboratoriia sfery posluh i turyzmu [in Ukrainian].
6. Parinova, L. V., & Efremov, A. Yu. (2006). *Professional'no-lichnostnyj podhod k podgotovke specialista: (teoreticheskoe obosnovanie koncepcii)* [Professional-personal approach to specialist training: (theoretical justification of the concept)]. Voronezh : VGTU [in Russian].
7. Honcharenko, S. U. (2010). *Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam* [Pedagogical research: methodological advice for young scientists]. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer» [in Ukrainian].
8. Anan'ev, B. G. (1977). *O problemah sovremennogo chelovekoznanija* [About the problems of modern human science]. M.: Nauka [in Russian].
9. Slastenin, V. A., Isaev, I. F., Mishenko, A. I., & Shiyanov, E. N. (2000). *Pedagogika: Uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij* [Pedagogy: Textbook for students of pedagogical educational institutions]. M.: Shkola-Press [in Russian].
10. Novikov, B. V. (2006). *Tvorchist yak sposib zdiisnennia humanizmu* [Creativity as a way of realizing humanism]. K.: NTUU «KPI» [in Ukrainian].

(переклала на англ. І. Харченко – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства, Сумський національний аграрний університет)

УДК 338.001.36

КОВАЛЕВСЬКА Олена

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри комп'ютеризованого дизайну і моделювання процесів і машин, Донбаська державна машинобудівна академія

вул. Академічна, 72, м.Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84313

E-mail: olenakovalevska@gmail.com

КОВАЛЕВСЬКИЙ Сергій

д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри технології машинобудування, Донбаська державна машинобудівна академія

вул. Академічна, 72, м.Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84313

E-mail: kovalevskii@dgma.donetsk.ua

КОШЕВА Людмила

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання і спорту, Донбаська державна машинобудівна академія

вул. Академічна, 72, м.Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84313

E-mail: kosheva@i.ua

ДОСВІД І ДЕЯКІ НАПРЯМКИ ІНТЕГРАЦІЇ ТАЛАНОВИТОЇ МОЛОДІ В ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Анотація. У статті порушено проблему співпраці ДДМА із профільними коледжами і технікумами, загальноосвітніми та позашкільними закладами освіти, науковими установами Донецького регіону. Описано позитивні заходи в цьому напрямку. Приділено увагу проведення виробничої практики студентів на підприємствах міста і області. Відображено діяльність філій випускових кафедр.

Основною метою статті є представлення інноваційних заходів щодо забезпечення виходу молоді на світовий інноваційний простір.

Підприємства спільно з Академією розробляють і пропонують нові інтегровані схеми організації навчального процесу з поглибленим практичним навчанням за фахом, включаючи індивідуальні угоди з компаніями - зацікавленими сторонами і дуальну форму навчання.

В результаті еволюції середовища безперервної освіти і досвіду Донбаської державної машинобудівної академії запропоновані та обґрунтовані шляхи подальшого розвитку системи інтеграції молоді в світову інноваційну середу. Для цього, зокрема, передбачається комерціалізація студентських стартапів, створення системи інженерних ліцеїв в містах Донецької області, створення на корпоративних базах постійних виставкових центрів для сприяння технічному і науковому розвитку студентів та молоді, створення спільно з підприємствами та позашкільними установами творчих лабораторій-студій інженерного напрямку і смарт-платформ для тестування бізнес-ідей.

© Ковалевська О., Ковалевський С., Кошева Л., 2019

З огляду на необхідність безперервної, гнучкої, незалежної освіти, яка забезпечується впровадженням принципів відкритої освіти, запропоновано проект створення "Міжнародного університету безперервної освіти" як інноваційної системи розвитку людського інтелекту та творчих здібностей протягом усього життя.

Використовуючи досвід Донбаської державної машинобудівної академії з індивідуалізації практичної підготовки фахівців інженерного напрямку в поєднанні з діяльністю навчально-науково-виробничого комплексу «Спеціаліст» з підтримки талановитих учнів і студентів, показані напрямки вдосконалення цієї роботи. Ці напрямки розвиваються авторами статті, які запропонували дві нові концепції Юнацького технопарку і Міжнародного університету безперервної освіти, структура і принципи створення яких також відображені в наведеній публікації.

Ключові слова: цільова підготовка, адаптація фахівця, безперервна освіта, технопарк, інновація, інженерна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Розвиток системи освіти в нинішніх умовах визначається необхідністю безперервної, гнучкої, самостійної, випереджаючої, розподіленої освіти, що забезпечується реалізацією принципів відкритої освіти.

Головним принципом освіти впродовж життя стає управління людським інноваційним ресурсом через створення та ефективне поширення потрібних за стратегією розвитку міст та регіону знань та доступу до їх оновлення. Саме тому, функцію управління інтелектуальним потенціалом шляхом надання доступу та постійного супроводу по ресурсах університетів – засновників, додержання до актуальних вимог до змісту освіти та її траєкторії для кожної людини, що включена в систему навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Проблеми молодих вчених, обдарованої молоді України розглядали Жабін С., Ісакова Н., Скороход О., Волощук І., Давидова Л., Терепищій С., Антонова О., Науменко Р., Півнева Л. та ін. Участь студентів у науковій роботі описано у працях Богуцької К., Набоки О., Чорновол-Ткаченко О., Микитюк О., Овакімян О., Султанової Л. та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Описати досвід Донбаської державної машинобудівної академії і авторів статті використання інноваційних заходів щодо комплексної системи організації наукової, технічної, творчої діяльності учнів МАН, студентів і молодих вчених.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ніколи ще проблема інтеграції підростаючого талановитого покоління в світову інноваційну середу якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як сьогодні і визначається низкою об'єктивних чинників, а саме [0]:

- професійною компетентністю;

- освітньої творчої компетентністю - умінням здобувати знання самостійним навчанням поза навчальним закладом;
- автономністю, яка передбачає здібності та навички до самостійного, незалежного вирішення питань відповідного рівня компетентності та відповідальності;
- професійною адаптивністю - збереженням працездатності фахівця при впровадженні нових технологій, обладнання.

Донбаська державна машинобудівна академія стала однією з перших, де система забезпечення якості навчання впроваджена найбільш комплексно - на всіх курсах навчання одночасно, у тому числі заочну форму навчання. Вона є основним постачальником інженерних кадрів для багатьох підприємств регіону [0]. Більшість цих підприємств входять до складу навчально-науково-виробничого комплексу «Спеціаліст». Це академія з її Машинобудівним коледжем і Дружківським технікумом, 8 технікумів Донецької області, 5 професійно-технічних училищ, 21 загальноосвітня школа Краматорська, Слов'янська, Дружківки, Костянтинівки, 16 провідних підприємств регіону, 2 науково-дослідних інститути, Асоціація молоді, Будинок юних техніків ПрАТ НКМЗ і Центр позашкільної роботи Краматорська.

Можна відзначити в цьому напрямку такі позитивні заходи:

- ведеться цільова підготовка фахівців відповідно до вимог підприємств під конкретні робочі місця, а також розробляються програми і нові форми такої підготовки за участю підприємств;
- ведеться практична підготовка студентів: на базі підприємств - членів навчально-науково-виробничого комплексу забезпечені можливості проходження ознайомчої, технологічної, конструкторської та переддипломної практик;
- надані можливості адаптації студентів до майбутнього місця роботи в період підготовки у вищому навчальному закладі;
- розширені можливості працевлаштування випускників технікумів, ВНЗ;
- працюють і продовжують створюватися філії випускаючих кафедр;
- розширені можливості використання кадрового потенціалу та матеріальних баз членів навчально-науково-виробничого комплексу для проведення навчального процесу, участі, в ДЕК, перепідготовки фахівців підприємств, проходження стажувань, проведення експериментальних НДР, апробація НДР і т.ін.;
- ведеться підготовка кадрів вищої кваліфікації для членів навчально-науково-виробничого комплексу;
- проводиться спільна видавнича діяльність, організовуються і проводяться спільні науково-технічні конференції та семінари різного рівня, включаючи міжнародні;
- здійснюється спільна винахідницька діяльність.

Важливе значення в практичній підготовці майбутніх фахівців мають організація та проведення виробничої практики студентів на підприємствах міста і області.

Під час спеціальних видів практик, на основі реальних даних, отриманих на підприємстві, студенти виконують індивідуальні завдання конструкторського, технологічного або дослідницького характеру, що в подальшому використовуються для виконання курсових і дипломних проектів.

Філії випускаючих кафедр відіграють при цьому велику роль і в своїй діяльності керуються «Положенням про філії кафедр», планами перспективного розвитку академії та базових підприємств. Діяльність філій кафедр, зокрема, спрямована на:

- забезпечення доступу студентів до діючих технологій;
- загальне використання перспективних прикладних програмних продуктів;
- організацію реального курсового і дипломного проектування;
- індивідуальну підготовку фахівців під конкретне робоче місце і працевлаштування випускників;
- надання доступу до обладнання і навчальних класів підприємств для вивчення сучасного обладнання та елементної бази електронної апаратури управління машинами і т.ін.

Підприємствами, разом з академією, розробляються і пропонуються нові, інтегровані схеми організації навчального процесу з глибокої практичною підготовкою за фахом, включаючи індивідуальну за погодженням з підприємствами-стейкхолдерами та дуальну форму навчання.

Пріоритетними напрямками діяльності Донбаської державної машинобудівної академії передбачають основні принципи розвитку наукових досліджень і механізми їх реалізації. Зокрема:

- тісна співпраця з установами НАН України, АПН України та галузевими академіями;
- спрямованість фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт на вирішення актуальних проблем і впровадження результатів наукових досліджень;
- розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва, широке участь науковців академії, в отриманні наукових грантів;
- стимулювання наукових досліджень і розробок на створення нових високих технологій;
- забезпечення функціонування навчально-науково-виробничого комплексу, філій кафедр, на виробництві для виконання наукових робіт і підготовки фахівців і т.ін.

В академії сформована і успішно працює комплексна система організації науково-технічної творчої діяльності студентів і молодих вчених. Діє Програма індивідуальної підготовки обдарованих студентів. Студентам - учасникам Програми відкриті широкі можливості розвитку і реалізації власних здібностей, участі, в науково-дослідній роботі в провідних наукових школах, лабораторіях, на кафедрах, публікації перших наукових робіт, подання заявок на винаходи, навчання, в магістратурі і аспірантурі академії та інших ВНЗ, підготовки і захисту дисертацій, отримання престижної роботи і т.ін.

Важливу роль в мотивації студентів і молодих вчених до наукової діяльності відіграють конкурси, які проводяться в академії в номінаціях "Кращий студент в галузі науково-дослідницької роботи ДДМА" і "Кращий молодий винахідник року".

В останні роки стало традицією спільне проведення спільних міжнародних конференцій, в тому числі - молодих науковців академії і виробничників ПрАТ «НКМЗ», ПрАТ "Енергомашспецсталь" і т.ін.

Важливим фактором, який покликаний формувати інтерес учнівської молоді до наукових досліджень ще навчаючись в школі, а потім продовжувати їх після вступу в академію, стало створення в 1997 році Краматорського науково-дослідного центру учнівської молоді (КНЦУМ), що розвивається як регіонального відділення Малої академії наук по науково-промислового профілю на базі ДДМА.

Основним завданням діяльності МАН є залучення старшокласників до науково-дослідницької, експериментальної роботи, підтримка і розвиток здібностей, забезпечення довузівської підготовки, надання допомоги у виборі професії та орієнтація їх, до вступу в ДДМА. На даний момент Краматорська філія МАН має розвинену мережу наукових секцій. У 53 наукових гуртках займаються 760 учнів - членів Малої академії наук. Мала академія наук дала путівку в життя більш ніж 2500 обдарованим випускникам, частина яких стали студентами академії. Більшість з них продовжують займатися науковими дослідженнями, а випускники вступають в очну і заочну аспірантуру, захищають дисертації і працюють в ДДМА, або займають провідні посади на промислових підприємствах регіону.

За нашою ініціативою була розроблена "Програма безперервної освіти і підготовки кадрів для підприємств регіону". Для виконання цієї Програми розроблені та реалізуються чотири підпрограми:

- «Школа»;
- «Кадри для підприємств»;
- «Наука виробництву»;
- «Місто».

З боку керівників підприємств і організацій слід виділити:

- створення профорієнтаційних класів;
- створення іменних аудиторій підприємств і фірм в ДДМА з метою пропаганди підприємства і його можливостей серед студентів академії;
- організація системи стажування молодих фахівців та оцінка якості їх підготовки;
- участь у розвитку матеріальної бази академії;
- організація підвищення кваліфікації працівників підприємств (вища, післядипломна, підвищення кваліфікації, магістратура і так далі);
- сприяння вибору реальної тематики курсового і дипломного проектування;
- спільна наукова діяльність, участь, в публікаціях, конференціях, виставках.

Авторами статті поступово реалізується проект створення «Міжнародного університету безперервної освіти» як освітньої системи, що має сучасний погляд на створення ефективного людського капіталу міста та регіону шляхом цілеспрямованого формування та розвитку інтелекту та продуктивних творчих здібностей людини протягом життя [2, 3]. Базова ціль – створити умови для доступу та досвідченому використанню відкритого світового інформаційного простору на підставі інноваційних освітніх технологій та багатого досвіду ліпших університетських центрів світу. Це філософія майбутнього виховання творчої, патріотичної і продуктивної еліти міст і регіонів Східної України, здатній до ефективних перетворень саме того місця, де народилася.

Основа цього інтелектуального патріотизму закладається пропозицією створення Комплексного Проекту Міжнародного університету безперервної освіти, який будується на принципах:

- свободи складання індивідуальної програми навчання шляхом вибору з системи інтегрованих ресурсів і курсів
- свободи у виборі часу і темпів навчання, тобто прийом студентів у ВНЗ впродовж усього року і відсутність фіксованих термінів навчання;
- свободи у виборі місця навчання: студенти можуть бути фізично відсутніми в учбових аудиторіях основну частину учбового часу і можуть самостійно обирати, де їм навчатися;
- переходу від принципу "освіта на все життя" до принципу "освіта впродовж життя";
- вільного розвитку індивідуальності.

Створення Комплексного Проекту необхідно і своєчасно ще й тому, що через істотне обмеження фінансових і матеріальних ресурсів дуже обмежена участь традиційних освітніх систем в повноцінному забезпеченні комплексних програм стратегічного розвитку міст і регіонів сходу України, в тому числі для створення їх інвестиційної привабливості. Однак, впровадження на території Сходу України сучасної системи знань і цінностей під патронатом провідних університетів світу неодмінно змінить економіку регіону і стане привабливою територією для розвитку тут бізнесу країн-партнерів.

Створюючи такий Університет при одночасному виконанні програм стратегічного розвитку міст та регіонів Сходу України на прикладі міста Краматорська, може бути досягнуто поставлену мету поновлення та розвитку економіки і суспільства [4]. Етапи створення такого Комплексного Проекту наведені в табл. 1.

Продовжуючи поступову реалізацію Комплексного Проекту Міжнародного університету безперервної освіти нами створено громадську організацію «Юнацький технопарк», метою якого є розвиток мотивації учнів і молоді до науково-технічної інженерної творчості, їх інноваційної поведінки та формування кадрового потенціалу для підприємств Донеччини і, зокрема, Краматорська за допомогою програм педагогічної, методичної, матеріально-технічної і громадської підтримки навчального середовища "Юнацький технопарк" [5, 6].

Таблиця 1

**Етапи створення Комплексного Проекту Міжнародного
університету безперервної освіти**

Науково-освітнє забезпечення комплексних програм соціального і економічного розвитку Краматорська і Східного регіону України			
Структура, що створюється	Проекти	Програми	Вікова група
Міжнародний університет безперервної освіти	Батьківський університет	Цільові програми Батьківської ради	Батьки
	Шкільний відкритий університет (програми розвитку профілізації) та	Програма «Світ моїх інтересів»	(1-4 класи)
		Програма «Територія майстрів»	(5-7 класи)
		Програма «Матриця професій»	(8-9 класи)
		Програма «Енергія проектів»	(10-11 класи)
		Програми інтегрованої підприємствами підготовки	Учні ПТУ, ВПУ
	Відкритий інтернет-ліцей	Програми Малої академії наук	12-18 років
	Інтернет-хаб-центр відкритих університетів світу	Програми відкритих університетів світу	Зі старшого шкільного віку і старше
	Науково-освітньо-виробничий соціально-адаптаційний комплекс	Комплексна програма безперервної освіти для людей з обмеженими фізичними можливостями	Громадяни з обмеженими фізичними можливостями
Народна бізнес-академія	Програми розвитку громадянської активності	Громадяни України	
	Програми залучення до бізнесу		
	Програми професійного визначення людини		
	Програми перепідготовки		

РОЗДІЛ. ВИЦА ШКОЛА

		Програми підвищення кваліфікації	
	Незалежний сертифікаційний центр університетів України і світу	Програми міжнародної незалежної сертифікації	
		Програми сертифікації екстернату	
	Наукові проблемні лабораторії, спільні відомими науковими центрами України і світу	Проблемна лабораторія розвитку людини, її духовності і патріотизму;	
		Проблемна лабораторія створення програм економічного і соціального розвитку Краматорська і регіону	
		Проблемна лабораторія трансферу технологій;	
		Проблемна лабораторія мобільних інтелектуальних технологічних машин;	
		Інші науково-дослідні підрозділи	

Завданнями Юнацького технопарку є:

- забезпечення умов для розвитку системи професійної орієнтації учнів та молоді;
- розробка і реалізація механізмів ефективної взаємодії між підприємствами, установами управлінь освіти міст і області, вищими навчальними закладами України, громадськими організаціями міст Донеччини;
- впровадження моделі Юнацького технопарку в систему додаткової освіти школи разом із соціальними партнерами;
- створення управлінських заходів для оптимальної та ефективної взаємодії з соціальними партнерами.

Наслідками виконання цих завдань передбачено:

- розвинення мережевої співпраці між підприємствами, батьками, шкільними вчителями та представниками професійних та вищих навчальних закладів для навчальної діяльності Юнацького технопарку, в тому числі в віддаленій формі;
- впровадження нових елементів змісту освіти та виховання, педагогічних технологій та навчально-лабораторних комплексів, зокрема - дуального навчання;
- формування нового стилю інженерного мислення для учнів і молоді, здатних до системних проєктивних, прогнозних, сценарних форм знань та дій, заснованих на аналізі тенденцій науково-технічного розвитку підприємств і установ міст Донеччини.
- використання інноваційних методів, спрямованих на створення навчального середовища, в якому формуються індивідуальні освітні траєкторії та програми, визначення контурів навчальних сценаріїв, професійне самовизначення учнів та молоді.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проблема інтеграції підростаючого талановитого покоління в світову інноваційну середу якісної освіти в Україні вимагає їх професійної компетентності, здатності здобувати знання шляхом самостійного навчання поза школою, автономії, яка має на увазі здатність самостійно і незалежно вирішувати питання відповідного рівня компетентності та відповідальності, професійної адаптивності, збереження працездатності фахівця при впровадженні нових технологій і обладнання.

Об'єднуючи переваги управління знаннями за допомогою освітніх ресурсів з інтегрованою практичною підготовкою людини на підприємствах і у фірмах, дозволить досягти ефекту синергії з подальшими економічними і соціальними вигодами.

На підставі досвіду і пропозицій авторів статті в напрямку підняття престижу інженерної діяльності та вирішування в подальшому проблему збереження в Краматорську і регіоні найбільш талановитих випускників шкіл як майбутніх інженерів, запропоновано:

- створення креативного творчого середовища, орієнтованого на розвиток технічних та інженерних навичок і компетенцій учнів і молоді на основі матеріалізації творчих проєктів і комерціалізації учнівських стартапів;
- заснування системи інженерних ліцеїв в містах Донеччини;
- утворення за участю підприємств конкурсів на кращі розробки, виконані в МАН з науково-промислового профілю, в школах і ПНТЗ (зокрема - Junior Science, Junior Start Up, Junior Master, Junior Tech Sport) та ін.;
- створення на корпоративних засадах постійно діючих експоцентрів у містах Донеччини для популяризації технічних і наукових розробок учнів і молоді;
- підтримка групи креативної молоді для мотивації навчання у вищих навчальних закладах за замовленнями підприємств на основі корпоративних угод;

- створення спільно з підприємствами та позашкільними установами творчих лабораторій-студій для розвитку учнівських середовищ інженерного спрямування;

- створення smart-платформ для апробації бізнес-ідей та виготовлення дослідної продукції (мікрофабрик) для їх впровадження.

Нами підписано більше двадцяти угод із організаціями, школами і підприємствами Донеччини в вище наведених напрямках і зараз робота в цьому напрямку триває.

На нашу думку, Міжнародний університет безперервної освіти повинен стати своєрідним порталом доступу до найкращих світових практик вирощування обдарованих дітей, юнаків, молоді, провідних і головних фахівців шляхом впливу на батьків, процеси в сім'ї, середу навчання і практичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковалевський С. В. Аналіз освітніх особливостей на прикладі відомих університетських моделей. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. Краматорськ : ДДМА, 2016. № 2 (38). С. 125–131.
2. Kovalevskyu S. International university continuing education as support of innovative development. *ICQME 2016 : Proceeding of the 10th International Conference (Quality, Managament, Environment, Education, Engineering)*, Petrovac, Montenegro, 28th – 30th September 2016. Montenegro: Center for Quality University of Kragujevac Faculty of Engineering, 2016. P. 235–237.
3. Kovalevskyu S. International university of independent innovative education as a system of provision of non-innovative development. *Reinženjering poslovnih procesa u obrazovanju : Proceeding of the zbornik radova 4 nacionalna konferencija međunarodnim učešćem*. Čačak: Fakultet tehničkih nauka u Čačku, 2017. P. 201–202.
4. Kovalevskyu S. Project "People's business academy" as a factor of business development and growth of regional economy. *Якість освіти: управління, сертифікація, визнання: збірник наукових робіт міжнародної науково-методичної конференції, 18–19 листопада 2015 року м. Краматорськ*. Краматорськ : ДДМА, 2015. С. 7–12.
5. Kovalevskyu S., Kovalevska O. Regional school industrial park. *Digitalizacija medija i ekonomija postindustrijskog doba: Zbornik radova Međunarodna naučna konferencija Mediji i ekonomija 14 septembar*, Banjaluka, 2018. BLC Banjaluka, 2018. P. 313–320.
6. Ковалевський С.В., Ковалевська О.С. Створення громадської організації «Юнацький технопарк» як інноваційна форма підтримки системи безперервної освіти. *Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць міжнародної науково-методичної конференції, 14–15 листопада 2018 року, м. Краматорськ*. Краматорськ: ДДМА, 2018. – С. 105–107.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019.

КОВАЛЕВСКАЯ Елена

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедры компьютеризированного дизайна и моделирования процессов и машин, Донбасская государственная машиностроительная академия

ул. Академическая, 72, г.Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84313

E-mail: olenakovalevskaya@gmail.com

КОВАЛЕВСКИЙ Сергей

д-р техн. наук, профессор, заведующий кафедрой технологии машиностроения, Донбасская государственная машиностроительная академия

ул. Академическая, 72, г.Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84313

E-mail: kovalevskii@dgma.donetsk.ua

КОШЕВАЯ Людмила

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры физического воспитания и спорта, Донбасская государственная машиностроительная академия

ул. Академическая, 72, г.Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84313

E-mail: kosheva@i.ua

ОПЫТ И НЕКОТОРЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДАЛЬНЕЙШЕЙ ИНТЕГРАЦИИ ТАЛАНТЛИВОЙ МОЛОДЕЖИ В ИННОВАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО

Резюме. В статье затронута проблема сотрудничества ДГМА с профильными колледжами и техникумами, общеобразовательными и внешкольными учебными заведениями, научными учреждениями Донецкого региона. Описаны позитивные меры в этом направлении. Уделено внимание проведения производственной практики студентов на предприятиях города и области. Отражено деятельность филиалов выпускающих кафедр.

Основной целью статьи является представление инновационных мероприятий по обеспечению выхода молодежи на мировой инновационный пространство. Предприятия совместно с Академией разрабатывают и предлагают новые интегральные схемы организации учебного процесса с углубленным практическим обучением по специальности, включая индивидуальные соглашения с компаниями - заинтересованными сторонами и дуальной форму обучения.

В результате эволюции среды непрерывного образования и опыта Донбасской государственной машиностроительной академии предложены и обоснованы пути дальнейшего развития системы интеграции молодежи в мировую инновационную среду. Для этого, в частности, предусматривается коммерциализация студенческих стартапов, создание системы инженерных лицеев в городах Донецкой области, создание на корпоративных базах постоянных выставочных центров для содействия техническому и научному развитию студентов и молодежи, создание совместно с предприятиями и внешкольными учреждениями творческих лабораторий-студий инженерного направления и смарт-платформ для тестирования бизнес-идей.

Учитывая необходимость непрерывной, гибкой, независимой образования, обеспечивается внедрением принципов открытого образования,

предложен проект создания "Международного университета непрерывного образования" как инновационной системы развития человеческого интеллекта и творческих способностей в течение всей жизни.

Используя опыт Донбасской государственной машиностроительной академии по индивидуализации практической подготовки специалистов инженерного направления в сочетании с деятельностью учебно-научно-производственного комплекса «Специалист» по поддержке талантливых учеников и студентов, показаны направления совершенствования этой работы. Эти направления развиваются авторами статьи, которые предложили две новые концепции Юношеского технопарка и Международного университета непрерывного образования, структура и принципы создания которых также отражены в приведенной публикации.

Ключевые слова: целевая подготовка, адаптация специалиста, непрерывное образование, технопарк, инновация, инженерное образование.

KOVALEVSKA Olena

Candidate of Technical Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Departments of Computer-aided Design and Modeling of Processes and Machines, Donbass State Engineering Academy
st. Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84313
E-mail: olenakovalevskaya@gmail.com

KOVALEVSKYY Sergiy

Doctor of Technical Science, Professor, Head at the Department of Engineering Technology, Donbass State Engineering Academy
st. Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84313
E-mail: kovalevskii@dgma.donetsk.ua

KOSHEVA Ludmila

Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Physical Education and Sports, Donbass State Engineering Academy
st. Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84313
E-mail: kosheva@i.ua

EXPERIENCE AND SOME DIRECTIONS OF INTEGRATION OF TALENTED YOUTH IN AN INNOVATIVE SPACE

Summary. The article deals with the problem of cooperation of the DSEA with profile colleges and technical colleges, general educational and extra-curricular educational institutions, scientific institutions of Donetsk region. Positive measures in this direction are described. The attention is paid to the industrial practice of students at the enterprises of the city and the region. The activity of branches of graduating departments is reflected.

The main purpose of the article is to present innovative measures to ensure that young people enter the global innovation space. Enterprises jointly with the Academy develop and propose new integrated schemes for organizing the learning

process with in-depth practical training in the specialty, including individual agreements with stakeholder companies and dual training.

As a result of the evolution of the environment of continuous education and experience of the Donbass State Machine-Building Academy, the ways of further development of the system of integration of youth into the world innovation environment are proposed and substantiated.

Keywords: target training, specialist adaptation, continuous education, technopark, innovation, engineering education.

Abstract. Introduction The overriding principle of lifelong learning is the management of the human innovation resource through the creation and effective dissemination of knowledge and access to renewal of the knowledge required in the strategy for cities and regions. That is why the function of managing intellectual potential by providing access and constant support on the resources of the founding universities, keeping up to date with the requirements for the content of education and its trajectory for each person included in the education system.

Analysis of publications. Problems of young scientists, gifted youth of Ukraine were considered by Zhabin S., Isakova N., Skorokhod O., Voloshchuk I., Davidova L., Terepyshchi S., Antonova O., Naumenko R. and others. Student participation in scientific work is described in the works of Bogutskaya K., Naboki O., Chornovol-Tkachenko O., Mykytyuk O., Ovakimyan O., Sultanova L. and others.

Purpose. Describe the experience of the Donbass State Machine-Building Academy of using innovative measures for a complex system of organization of scientific, technical, creative activity of the students of the Academy of Sciences, students and young scientists.

Results. Considering the need for continuous, flexible, independent education, which is ensured by the implementation of the principles of open education, the project of creation of "International University of Continuing Education" as an innovative system of development of human intelligence and creative abilities throughout life is proposed.

Using the experience of the Donbass State Machine-Building Academy on the individualization of practical training of specialists in the engineering field in combination with the activities of the educational and research complex "Specialist" to support talented students and students, the directions of improvement of this work are shown. These directions are being developed by the authors of the article, who have proposed two new concepts of the Youth Technopark and the International University of Continuing Education, the structure and principles of which are also reflected in this publication.

Conclusion. Thus, the problem of integrating the growing talented generation into the global innovative environment of quality education in Ukraine requires their professional competence, ability to acquire knowledge through self-study outside the school, autonomy, which means the ability to independently and independently address issues of appropriate level of competence and responsibility, professions, maintaining the efficiency of the specialist when introducing new technologies and equipment.

In our view, the International University of Continuing Education should become a kind of portal for access to the world's best practices for the cultivation of gifted children, young people, youth, leading and mainstream professionals by influencing their parents, family processes, learning environment and practice.

REFERENCES

1. Kovalevskyy S. V. (2016). Analiz osvitykh osoblyvostei na prykladi vidomykh universytetskykh modelei. *Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii*. 2 (38). 125–131. (in Ukr.).
2. Kovalevskyy S. (2016). International university continuing education as support of innovative development. *ICQME 2016: Proceeding of the 10th International Conference (Quality, Managament, Environment, Education, Engineering) 28th – 30th September 2016*. Montenegro: Center for Quality University of Kragujevac Faculty of Engineering.
3. Kovalevskyy S. (2017). International university of independent innovative education as a system of provision of non-innovative development. *Reinženjering poslovnih procesa u obrazovanju : Proceeding of the zbornik radova 4 nacionalna konferencija međunarodnim učešćem*. Čačak: Fakultet tehničkih nauka u Čačku.
4. Kovalevskyy S. (2015). Project "People's business academy" as a factor of business development and growth of regional economy. *Yakist osvity: upravlinnia, sertyfikatsiia, vyznannia: zbirnyk naukovykh robot mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii, 18–19 lystopada 2015 roku Kramatorsk*. Kramatorsk: DDMA.
5. Kovalevskyy S., Kovalevska O. (2018). Regional school industrial park. *Digitalizacija medija i ekonomija postindustrijskog doba: Proceeding of the zbornik radova Međunarodna naučna konferencija Mediji i ekonomija 14 septembar, Banjaluka, 2018*. BLC Banjaluka.
6. Kovalevskyy S.V., Kovalevska O.S. (2018). Stvorennia hromadskoi orhanizatsii «Yunatskyi tekhnopark» yak innovatsiina forma pidtrymky systemy bezperervnoi osvity. *Suchasna osvita – dostupnist, yakist, vyznannia: Proceeding of the zbirnyk naukovykh prats mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii, 14–15 lystopada 2018 roku, Kramatorsk*. Kramatorsk: DDMA. (in Ukr.).

(переклад зроблено С. Ковалевським – д.т.н., професором, завідувачем кафедри технології машинобудування ДДМА)

УДК 378.014.623:37.017.4

КАРЕЛІН Михайло

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна,
84116

E-mail: m_karelin@ukr.net

НОРЕНКО Марина

студентка магістерського рівня спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна,
84116

E-mail: marynorty@gmail.com

РОЛЬ КУРАТОРА АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. Авторами статті розкрито роль куратора академічної групи у формуванні громадянської культури студентської молоді. Подано сутність поняття «куратор» за визначенням сучасних науковців. Обґрунтовано систему виховної роботи куратора щодо формування громадянської культури студентської молоді у вищій школі, яка повною мірою розкриває особливості й зміст технології громадянського виховання в освітньому процесі закладу вищої освіти. Схарактеризовано нормативно-правове забезпечення діяльності куратора та виявлено стратегічні завдання виховання справжніх громадян. Проаналізовано обов'язки та виділено функції куратора академічної групи в закладі вищої освіти. Установлено, що робота куратора спрямована на формування національної свідомості, розуміння у студентів сутності соціально-економічних процесів, закономірностей функціонування громадянських цінностей, розвитку індивідуальних якостей особистості, а також на формування вміння вирішувати складні проблеми повсякденного життя, професійної діяльності тощо.

Визначено та розкрито зміст системи виховної роботи як спеціально організованого процесу взаємодії, що впорядковує вплив соціального середовища, суспільних інститутів, окремих суб'єктів, спрямований на надання студентам допомоги у формуванні активної життєвої та громадянської позиції. Доведено, що система виховної роботи куратора академічної групи сприяє інноваційним перетворенням у розбудові громадянського суспільства, оновленню життєвої позиції, розв'язанню комплексу правових, культурно-просвітницьких, педагогічних проблем, пов'язаних із виробленням у студентів якостей, що спонукають особистість до громадянських дій і вчинків. Констатовано важливу роль куратора

© Карелін М., Норенко М., 2019

академічної групи у формуванні громадянської культури майбутнього фахівця і громадянина своєї держави.

Ключові слова: куратор, інститут кураторства, заклад вищої освіти, функції куратора, виховна система, громадянська культура, патріотизм, громадянська позиція, самовизначення, громадянське суспільство.

Постановка проблеми та її актуальність. Здобуття Україною незалежності, становлення громадянського суспільства створили передумови для розвитку вільної, духовно розвиненої особистості, здатної засвоїти кращі надбання світової та національної духовної спадщини, загальнолюдські культурні цінності. У цьому контексті надзвичайно важливим і невідкладним завданням є виховання справжнього громадянина: активного, освіченого, здатного жити й працювати в умовах демократії, спроможного сприяти соборності й незалежності України, постійно відчувати відповідальність за себе, свій народ і країну.

Відповідно до цього система вищої освіти набуває нового змісту, реалізація якого вимагає генерації нових ідей щодо модернізації процесу громадянського виховання студентів. Розв'язання завдань, що нині постають перед вищою школою, можливе за умови відповідної організації управління системою громадянського виховання студентської молоді, яка суттєво впливатиме на формування особистості майбутнього фахівця як громадянина-патріота, небайдужого до долі української держави, її економіки, освіти та культури. Провідна роль в організації ефективної виховної роботи в закладі вищої освіти (далі – ЗВО) належить, безумовно, куратору. Саме від його особистісних якостей і організаторських умінь залежить вектор професійного та особистісного становлення майбутніх фахівців, успіх у формуванні особистості майбутнього професіонала, громадянина, патріота, небайдужого до долі української держави, економіки, освіти, культури тощо.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Підґрунтям для визначення ролі куратора академічної групи у процесі формування громадянської культури студентської молоді є результати сучасних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Огляд літератури з порушеного питання засвідчив, що вивченню проблематики виховання студентів ЗВО присвячено значну кількість наукових праць: цілісність виховного процесу (В. Ортинський), удосконалення системи виховання (Ю. Мельник), особистісно-зорієнтоване виховання (І. Бех), виховання духовної культури студентів (М. Роганова), аналіз виховної діяльності педагога (В. Безпалько, О. Дубасенюк, Г. Троцко), організація виховної роботи у вищих закладах освіти (Г. Пономарьова, С. Сисоєва), духовна культура як цінність (Г. Шевченко); методологічні основи виховання (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало та ін.), питання технології роботи куратора академічної групи (І. Авдєєва, Н. Гарань, С. Гура, В. Базилевич, Н. Косарева, І. Мельникова, В. Рябченко, В. Сергєєва, О. Сипченко та ін.), педагогічні умови організації позааудиторної виховної роботи у вищих закладах освіти (Т. Куриленко, І. Смирнов, Т. Степура тощо).

Різним аспектам виховання громадянськості молодого покоління присвячено наукові розвідки Ю. Завалевського, О. Коркішко, М. Кузякіної, К. Пекач, С. Рябова, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін. Так, А. Сіговою розглянуто процес формування громадянської позиції студентської молоді, Т.Гребеник досліджено проблему управління процесом громадянського виховання студентів вищих навчальних закладів, В. Шабановим вивчено педагогічні умови успішної громадянської соціалізації студентів.

Аналіз наукової літератури засвідчує посилення уваги науковців до проблем як формування громадянської культури студентської молоді так і до ролі куратора у виховній системі ЗВО. Разом із тим дослідження останніх років (І. Бех, В. Білоусова, Н. Дерев'янка, М. Євтух, В. Кузь, Є.Постовойтов, І. Сахневич, В. Струманський та ін.) свідчать, що існує низка протиріч між вимогами, які висувуються до куратора академічної групи, реальним станом його професійної діяльності та можливостями позааудиторної роботи.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні ролі куратора академічної групи у формуванні громадянської культури студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні напрями євроінтеграції, демократизації та модернізації вищої освіти визначають необхідність підготовки висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців. У першу чергу це стосується формування та розвитку переліку компетентностей у відповідності до обраної спеціальності, а також освіти упродовж життя [1]. Поряд із навчальною діяльністю студентів, яка вважається основним видом діяльності здобувача вищої освіти, у ЗВО паралельно здійснюється процес виховної роботи, за реалізацію якої відповідають куратори академічних груп та заступники декана з виховної роботи. Куратор академічної групи є важливою людиною для студентів, обов'язки якого полягають у створенні позитивного мікроклімату, атмосфери довіри та поваги між студентами академічної групи [2, с. 18].

Доречно вказати, що інститут кураторства з'явився за часів виникнення навчальних закладів і фактично існує весь час у системі вищої освіти, разом з якою зміст його діяльності та характер взаємовідносин зі студентами також набувають нових рис [3]. Термін «куратор» походить від латинського слова «curator» – наставник, піклувальник. Згідно з визначенням А. Ільченко, куратор – викладач, в обов'язки якого входить академічне керівництво студентською групою і позанавчальним життям студентів, забезпечення дотримання студентською групою внутрішньовузівської дисципліни [4]. Ми погоджуємося з Л. Васильєвою, яка довела, що куратор студентської групи – це людина, яка здійснює виховну діяльність у вузі, є духовним посередником між суспільством, професією і студентом в засвоєнні загальної і професійної культури, організує систему ціннісних відносин через різноманітні види діяльності студентського колективу, створює умови розвитку кожної особистості, захищає інтереси студентів тощо [5, с. 5].

Зміст діяльності куратора регламентується основними державними документами України, а саме: Законами України «Про освіту», «Про вищу

освіту», Державною національною програмою «Освіта (Україна. ХХІ століття)», «Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді», «Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті», а також відповідними інструктивно-методичними документами Міністерства освіти і науки України, положеннями та рекомендаціями, розробленими на рівні закладу освіти.

У цих документах як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку, формування культури демократії. У концепції «Громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» зазначається, що громадянське виховання – це «формування громадянськості як інтегративної якості особистості, що дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною та захищеною» [6].

Грунтовне вивчення навчально-методичної літератури, періодичних видань дозволило встановити, що робота куратора академічної групи спрямована на формування національної свідомості, ціннісних орієнтирів і розвитку індивідуальних якостей особистості, на допомогу студентові в набутті соціального досвіду та поведінки [7, с. 136]. Тож на часі перегляд обов'язків куратора академічної групи в ЗВО. За європейськими освітніми стандартами, куратор сьогодні виконує функції фасилітатора, координатора навчально-виховних дій студента, здійснює духовно-культурний супровід становлення його як особистості, а, отже, є ключовою фігурою суб'єкт-суб'єктних стосунків зі студентом в освітньому процесі. У багатьох вітчизняних ЗВО викладач починає наповнювати свою діяльність новим змістом – академічний консультант, тьютор (куратор окремого студента або групи студентів), куратор освітньої програми [8, с. 125]. Аналіз праць [3; 7; 8], присвячених вивченню особливостей діяльності кураторів студентських академічних груп дозволив виділити в роботі куратора наступні функції:

- діагностична, яка забезпечує проведення моніторингу динаміки самовдосконалення, самонавчання, професійного зростання. Реалізуючи діагностичну функцію, куратор виявляє результативність своєї діяльності, визначає напрямки подальшої роботи, спрямованої на формування громадянської культури та розвиток індивідуальності особистості студента;

- прогностична, яка дозволяє визначити рівень сформованості громадянської культури, передбачити проблеми, які можуть постати перед кураторами у процесі здійснення ним виховної роботи;

- посередницька – передбачає встановлення взаємозв'язку у спільній діяльності громадських, соціальних, державних структур для реалізації завдань щодо формування громадянської культури;

- превентивна – дозволяє привести в дію соціально-правові, юридичні, психологічні, соціально-медичні, педагогічні заходи попередження та подолання негативних явищ, надання відповідної допомоги особам, які її потребують;

- евристична – сприяє вивченню та впровадженню передового наукового досвіду в роботу куратора щодо формування громадянської культури студентської молоді;

- організаторська – полягає в організації куратором виховних заходів спрямованих на формування громадянської культури студентської молоді, їх попередню підготовку (планування, проектування, якісна реалізація задуму) та проведення;

- аналітична – передбачає аналіз пізнавальної діяльності студентів, рівня їхнього інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей, соціально-побутових умов життя, стану здоров'я, міжособистісних стосунків у колективі, результатів навчання тощо з метою подальшого планування та організації виховної роботи щодо формування громадянської культури студентської молоді ;

- комунікативна – дозволяє здійснювати педагогічно доцільне спілкування зі студентською молоддю, спрямована на формування рис справжнього громадянина;

- контролю та корекції – сприяють забезпеченню постійного вдосконалення виховного процесу (функція контролю передбачає виявлення, з одного боку, позитивних результатів, а з іншого – недоліків і проблем, що виникають у процесі виховання; функція корекції – передбачає спільну діяльність куратора і колективу студентської групи або окремих студентів у формуванні громадянської позиції).

Вищезазначене доводить, що у своїй діяльності куратор академічної групи повинен сприяти формуванню в молоді конкретного комплексу особистісних якостей і рис характеру, які у свою чергу формують особливий спосіб мислення та спонукають до повсякденних дій, учинків і поведінки справжнього громадянина:

– патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність і активність, готовність працювати за для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет;

– повага до Конституції, законів Української держави, прийнятих у ній правових норм, сформована висока правосвідомість;

– досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу і функціонування в усіх сферах суспільного життя і побуту;

– повага до батьків, свого родоводу, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї приналежності до нього як його представника, спадкоємця і наступника;

– дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу та екологію;

– фізична досконалість, моральна чистота, висока художньо-естетична вихованість;

– гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, які проживають на території України, високий рівень культури міжнаціонального спілкування (толерантність та полікультурність) [9, с. 6].

Слід наголосити, що сьогодні громадянське виховання розглядається в контексті понять громадянськості, патріотизму, громадянської культури, громадянської позиції, самовизначення, громадянського суспільства, визнання прав і волевиявлень людини, а також громадянської самосвідомості та ідентичності [10, с. 20-21]. Діяльність куратора щодо формування громадянської культури студентської молоді передбачає впровадження ґрунтовно розробленої дієвої системи виховної роботи, яку ми розуміємо як спеціально організований процес взаємодії, що впорядковує вплив соціального середовища, суспільних інститутів, окремих суб'єктів, спрямований на надання студентам допомоги у формуванні активної життєвої та громадянської позиції [7, с. 134]. Отже, активна життєва і громадянська позиція має стати характерною ознакою випускника сучасної вищої школи.

Успішне вирішення означених завдань вимагає від куратора академічної групи різноманітних форм і методів колективної та індивідуальної виховної роботи: виховні години, бесіди, дискусії, тематичні вечори, творчі зустрічі, культпоходи, екскурсії тощо [11]. Однією з основних форм виховної роботи кураторів є кураторські години, які можуть проводитися у вигляді бесід, круглих столів, дискусійних клубів, інших заходів виховного впливу в студентських аудиторіях і гуртожитках; подорожами історичними місцями рідного краю; індивідуальна виховна робота зі студентами з урахуванням їхніх особистісних якостей. Кураторські години у вищій школі – це спосіб спілкування викладача й студента, що передбачає вирішення низки виховних завдань, з-поміж яких важливе місце належить громадянському вихованню.

Виховні заходи – це одна з форм залучення студентів до продуктивної діяльності, вони вирізняються масштабністю та числом учасників, з-поміж яких є як представники студентської молоді, так і члени громадських організацій. Наприклад: «Україна – європейська держава», «Я – громадянин української держави», «Найкраще – дітям» тощо.

Дискусія – основний метод, що лежить в основі проведення диспуту. Працюючи над проблемою формування громадянської культури, студентам пропонуються такі теми для проведення дискусії: «Молодіжна політика держави: сучасні механізми реалізації», «Моє майбутнє в Україні», «Студентська молодь й політичні процеси», «Що таке демократія?».

З метою формування громадянської культури студентів куратор організовує ділові ігри: «Державний устрій: реалії сьогодення і погляд у майбутнє», «Сучасне українське суспільство очима молоді», «Я – громадянин незалежної України!», «Як би я став президентом», «Я – прем'єр-міністр». Під час їх проведення формується політична і правова культура, громадянська самосвідомість, життєва позиція тощо. Студенти вчаться висловлювати власну думку, відстоювати її в процесі дискусії. Окрім того такі ділові ігри вимагають відповідних знань, широкого кругозору. Для участі у проведенні ділових ігор запрошуються науковці, громадські діячі, відомі люди тощо.

Безумно цікавою формою роботи є зустрічі студентів зі представниками вчительських династій, учителями-новаторами, учителями-

методистами, учителями-переможцями в номінаціях «Учитель року», «Кращий класний керівник» тощо. На таких зустрічах студенти знайомляться не тільки з передовим педагогічним досвідом, але вони усвідомлюють красу педагогічної праці, дотикаються сокровенних струн учительського серця. Тож куратор групи вдало використовує виховний потенціал таких зустрічей, формуючи під час їх проведення активну громадянську позицію, громадянську культуру майбутніх учителів і в цілому справжніх громадян української держави.

Традиційними для куратора групи є тематичні свята, на яких студенти вшановують пам'ять героїв своєї держави, пам'ять тих, хто загинув в ім'я Батьківщини, відстоюючи її незалежність і свободу. Також цікавими є традиційні виховні години «Чуття єдиної родини», на яких студенти вчаться позитивно ставитися один до одного, поважати людей різних за соціальним статусом, політичними поглядами, за віросповіданням тощо. Студенти мають усвідомити, кожен з них – невід'ємна і неповторна частка нашого суспільства, яка вимагає одна від одної поваги і уваги, шанування і любові, піклування і дбайливого ставлення. На таких заходах під час зустрічі з цікавими людьми, представниками різних національностей, наслідувачами різних культур формується відчуття єдності і причетності до всього, що відбувається в сучасному суспільстві. Студенти мають усвідомити, а куратор у цьому допомогти, що кожен із них сам є творцем свого життя, свого особистого устрою. Здобутки суспільства, його комфортність залежать від кожного з нас, від того, що саме «Я» зробив за для нього. Саме такі виховні заходи без сумніву будуть сприяти формуванню громадянської культури нинішніх студентів, а завтрашніх громадян – активних будівників громадянського суспільства, патріотів своєї країни.

Висновки. Грунтовний аналіз проблеми формування громадянської культури студентської молоді у виховній роботі куратора дозволяє вказати на її актуальність і перспективність. У ході дослідження встановлено, що діяльність куратора академічної групи спрямована на розуміння у студентів сутності соціально-економічних процесів, закономірностей функціонування громадянських цінностей, а також на формування вміння вирішувати складні проблеми повсякденного життя, професійної діяльності тощо. Звідси виходить, що головною метою діяльності куратора щодо формування громадянської культури є сприяння самопізнанню і самовихованню, творчому саморозвитку особистості кожного студента, яка поєднує загальну і професійну культуру, людську гідність, громадянську позицію і патріотизм, самостійність і відповідальність, працездатність і працьовитість.

У контексті обраної проблеми дослідження нами доведено, що система виховної роботи куратора академічної групи сприяє інноваційним перетворенням у розбудові громадянського суспільства, оновленню життєвої позиції, розв'язанню комплексу правових, культурно-просвітницьких, педагогічних проблем, пов'язаних із виробленням у студентів якостей, що спонукають особистість до громадянських дій і вчинків. Вищезазначене дозволяє констатувати, що куратор академічної групи відіграє важливу роль у

формуванні громадянської культури майбутнього фахівця і громадянина своєї держави. Перспективи подальших розвідок убачаємо у висвітленні досвіду виховної діяльності кураторів у закладах вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сипченко О., Черкашина Л., Гарань Н. Формування загальних компетентностей майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій в освітньому середовищі ЗВО. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : монографія [за заг.ред. Л.Г. Гаврілової]. – Hameln, Germany : InterGING. – 2019. – С. 180–195.
2. Буяльська Т.Б., Прищак М.Д., Мацко Л.А. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 154 с.
3. Романова С.В. Організаційно-виховна робота куратора академічної групи у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. канд. пед. наук. – Луганськ. – 2006. – 20 с.
4. Ільченко А.А. Діяльність куратора на етапі адаптації студентів у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць [Херсонського державного університету]. – 2017. – Вип. 75(2). – С. 39–43.
5. Васильева Л.М. Педагогические условия повышения квалификации кураторов студенческой группы в колледже: автореф. дис....канд. пед.наук. –Ставрополь, 2004. – 23 с.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*. – 2000. – № 3. – С. 7–13.
7. Sypczenko W., Sypczenko O. Praca kuratora w celu kształtowania obywatelskości wśród młodzieży studenckiej. *Wychowanie dzieci i młodzieży w społeczeństwie demokratycznym*. – Warszawa, 2013. – С. 132–144.
8. Лучанінова П. Куратор академічної групи як ключовий суб'єкт виховної системи ВТНЗО. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* / [гол. редактор Г.П. Шевченко]. – Вип. 1(76) – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017 – С. 120–132.
9. Ігнатенко П.Р. Виховання громадянина : психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / [П.Р. Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л.В. Крицька]. – К. : ІЗМН, 1997. – 249 с.
10. Козлова О.Г., Гребеник Т.В. Керівництво громадянським вихованням студентської молоді : навч.-метод. посіб. – Суми : Університетська книга, 2010. – 188 с.
11. Гарань Н., Осміченко А. Куратор – наставник студентської академічної групи закладу вищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ, 2018. – Вип. № 5 (91). – С. 68–84.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019.

КАРЕЛИН Михаил

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: m_karelin@ukr.net

НОРЕНКО Марина

студентка специальности 011 – Образовательные, педагогические науки ГВУЗ «Донбасский педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: marynorty@gmail.com

РОЛЬ КУРАТОРА АКАДЕМИЧЕСКОЙ ГРУППЫ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Резюме. Авторами статьи определена роль куратора академической группы в формировании гражданской культуры студенческой молодежи. Подана сущность понятия «куратор» по определению современных ученых. Обоснована система воспитательной работы куратора по формированию гражданской культуры студенческой молодежи в высшей школе, раскрыты особенности и содержание технологии гражданского воспитания в образовательном процессе учреждения высшего образования. Охарактеризовано нормативно-правовое обеспечение деятельности куратора и выявлены стратегические задачи воспитания настоящих граждан. Проанализированы обязанности и выделены функции куратора академической группы в учреждении высшего образования. Установлено, что работа куратора направлена на формирование национального сознания, ценностных ориентиров и развития индивидуальных качеств личности. Определено и раскрыто содержание системы воспитательной работы как специально организованного процесса взаимодействия, который упорядочивает влияние социальной среды, общественных институтов, отдельных субъектов, направленный на предоставление студентам помощи в формировании активной жизненной и гражданской позиции. Доказано, что система воспитательной работы куратора академической группы способствует инновационным преобразованиям в развитии гражданского общества, обновлению жизненной позиции, решению комплекса правовых, культурно-просветительских, педагогических проблем, связанных с выработкой у студентов качеств, побуждающих личность к гражданским действиям и поступкам. Констатирована важная роль куратора академической группы в формировании гражданской культуры будущего специалиста и гражданина своего государства.

Ключевые слова: куратор, институт кураторства, учреждение высшего образования, функции куратора, воспитательная система, гражданская культура, патриотизм, гражданская позиция, самоопределение, гражданское общество.

KARELIN Mykhailo

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Pedagogics of Higher School, SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: m_karelin@ukr.net

NORENKO Maryna

Specialty student 011 – Educational and pedagogical sciences of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: marynorty@gmail.com

THE ROLE OF THE CURATOR OF ACADEMIC GROUP IN THE FORMATION OF CIVIL STUDENT CULTURE

Summary. Solving the tasks which now stand before the higher school, subject to the relevant management system of civil education of students significantly influence the formation of personality of a future specialist as a citizen-patriot, not indifferent to the fate of the Ukrainian state, its economy, education and culture. The leading role in the organization of effective educational work in the higher education institution, of course, belongs to the curator. The above suggests that the academic group's curator plays an important role in shaping the civic culture of the future specialist and citizen of his or her state.

Keywords: curator, institute of curating, higher education institution, functions of curator, educational system, civil culture, patriotism, civil position, self-determination, civil society.

Abstract. Introduction. The modern system of higher education acquires a new content, realization of which requires the generation of new ideas for the modernization of process of civil education of students. Solving the tasks which now stand before the higher school, subject to the relevant management system of civil education of students significantly influence the formation of personality of a future specialist as a citizen-patriot, not indifferent to the fate of the Ukrainian state, its economy, education and culture. The leading role in the organization of effective educational work in the higher education institution, of course, belongs to the curator. His personal qualities and organizational skills depends on the vector of professional and personal formation of future specialists, the success in shaping the personality of the future professional, citizen, patriot, not indifferent to destiny of the Ukrainian state, economy, education, culture, etc.

Analysis of publications. The basis for determining the role of the curator of the academic group in the process of forming the civic culture of student youth are the results of modern studies of domestic and foreign scientists (I. Avdeev, V. Andrushchenko, V. Bezpalko, I. Bech, N. Garan, O. Dubaseniuk, I. Ziazun, V. Kremen, T. Kurilenko, V. Lugovyi, N. Nichkalo, V. Ortinsky, G. Ponomaryova, M. Roganova, S. Sisoeva, I. Smirnov, G. Trotsko, G. Shevchenko; S. Gura, V. Basilevich, N. Kosareva, I. Melnikova, V. Ryabchenko, V. Sergeeva, O. Sypchenko, T. Stepura.

Purpose. The purpose of the article is to determine the role of the curator of the academic group in shaping the civic culture of student youth.

Results. In the state documents of Ukraine, as strategic are defined the tasks of education in the personality of love for the Motherland, awareness of its civic duty, the creation of a culture of democracy. Civic education is the formation of citizenship as an integrative quality of personality that enables a person to feel morally, socially, politically, and legally capable and protected."

The work of the curator of the academic group focused on the formation of national consciousness, values and the development of individual personality traits, to help the student in the acquisition of social experience and behavior. Analysis of works devoted to the study of the peculiarities of curators` activities of student academic groups allowed us to highlight the work of the curator the following functions: diagnostic, prognostic, mediation, preventative, heuristic, organizational, analytical, communication, control and correction.

Conclusion. The study found that the activities of the curator of academic group is aimed at understanding the students of the essence of socio-economic processes, patterns of functioning of civic values, as well as the formation of the ability to solve complex problems of daily life, professional activity, etc. It turns out that the main purpose of the activity of the curator on the formation of civic culture is to promote self-knowledge and self-education, creative self-development of each student's personality, which combines common and professional culture, human dignity, civic position and patriotism, independence, responsibility, efficiency and diligence. In the context of the chosen research problem, we have been proved that the educational system of the curator of academic group promotes innovative transformations in the development of civil society, the renewal of life position, the solution of the complex of legal, cultural and educational, pedagogical problems related to the development of students' qualities, inspire the individual to civic actions and deeds. The above suggests that the academic group's curator plays an important role in shaping the civic culture of the future specialist and citizen of his or her state.

REFERENCES

1. Sypchenko O., Cherkashina L., Garan N. (2019) Formation of general competencies of future teachers by means of innovative technologies in the educational environment of ZVO. *Professionalism of the teacher in the context of educational innovations* : Edited by Dr. hab. in Pedagogics, Professor Lyudmyla Havrilova. – Hameln, Germany : InterGING. – P. 180–195. [in Ukrainian].
2. Buyalska T.B., Pryshchak M.D., Matsko L.A. (2010) Work of curators of academic groups in higher education. – Vinnytsia: VNTU. – 154 p. [in Ukrainian].
3. Romanova S.V. (2006) Organizational and educational work of the curator of the academic group in higher technical educational establishments: abstract of the dissertation of the candidate of pedagogical sciences. – Lugansk. – 20 p. [in Ukrainian].

4. Ilchenko A.A. (2017) The activity of the curator at the stage of adaptation of students in higher education. *Pedagogical Sciences: Zb. nauk. prats* [Kherson State University]. #75(2). – P. 39–43. [in Ukrainian].
5. Vasilieva L.M. (2004) Pedagogical conditions for advanced training of curators of a student group in college: abstract of the dissertation of the candidate of pedagogical sciences. – Stavropol. – 23 p. [in Russian].
6. The concept of civic education of the individual in the conditions of development of the Ukrainian statehood (2000). *Way of education*. #3. – P. 7–13. [in Ukrainian].
7. Sypczenko W., Sypczenko O. (2013) Praca kuratora w celu kształtowania obywatelskości wśród młodzieży studenckiej. *Wychowanie dzieci i młodzieży w społeczeństwie demokratycznym*. – Warszawa. – P. 132–144. [in Ukrainian].
8. Luchaninova P. (2017) Curator of the academic group as a key subject of the educational system of the Higher Education Institute. *Personality spirituality: methodology, theory and practice* / [Editor-in-Chief G.P. Shevchenko]. #1 (76) – Severodonetsk: V. Dahl University Press. – P. 120–132. [in Ukrainian].
9. Ignatenko P.R. (1997) Education of the Citizen: Psychological-Pedagogical and Ethnological Aspects: *A Training Manual* / [P.R. Ignatenko, V.L. Popluzhnyi, N.I. Kosareva, L.V. Crecka]. – K. : IZMN. – 249 p. [in Ukrainian].
10. Kozlova O.G., Grebenik T.V. (2010) Guide to civic education of student youth: *A Training Manual*. – Sums: University Book. – 188 p. [in Ukrainian].
11. Garan N., Osmichenko A. (2018) Curator – mentor of the student academic group of higher education institution. *Humanization of the educational process : Zb. nauk. prats.* / [za zag. red. prof. V.I. Sypchenka]. Slov'yansk. #5 (91). – P. 68–84. [in Ukrainian].

(переклад на англійську мову зробено Л. Погорєловою – учителем іноземної мови і зарубіжної літератури).

УДК 378.147:005.336.2

КОНТИМИРОВА Вікторія

аспірант кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, Україна, 84116

E-mail: kontimirovaviktorija@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація. У статті зазначено, що вища освіта має вийти на принципово новий рівень підготовки конкурентоспроможних, висококваліфікованих, професійно мобільних, мотивованих фахівців, які володіють професійними вміннями та навичками, що ґрунтуються на сучасних спеціальних знаннях певної галузі виробництва та високим рівнем професійної компетентності, здатних застосовувати теоретичні надбання на практиці та працювати в умовах стрімко мінливого, суперечливого світу. З'ясовано, що професійна компетентність конкурентоспроможного фахівця – це складне багатовимірне утворення, що формується в процесі набуття професійної освіти (теоретичні знання, навички, уміння, професійно важливі якості тощо), розвивається та вдосконалюється в процесі професійної діяльності (практичне застосування знань, навичок, умінь; здатність до ефективної соціальної взаємодії та спілкування, соціальної та професійної адаптації, самостійного розв'язування проблем, організації своєї роботи, самонавчання, саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю тощо) та скеровує сприйняття цілей, цінностей, змісту, результатів та особливостей цієї діяльності. Виокремлено структурні компоненти професійної компетентності як чинника формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців: стимулювально-мотиваційний, інтелектуально-когнітивний, поведінково-діяльнісний, аналітико-результативний. Підкреслено, що структура та зміст професійної компетентності багато в чому визначається специфікою діяльності й відповідністю професії та її формування в майбутнього фахівця буде відрізнятися залежно від характеристик майбутньої професії, посади, галузі діяльності, вимог підприємства тощо. Доведено, що підготовка компетентних фахівців є одним із пріоритетних завдань закладів вищої освіти, бо сучасному виробництву потрібні працівники, здатні використовувати набуті знання, уміння та навички на практиці, високо цінують свою професію, конкурентоспроможні на ринку праці, тобто професійно компетентні.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні фахівці, конкурентоспроможність, ринок праці, вища професійна освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні відбуваються докорінні соціально-економічні зміни, що впливають і на систему вищої професійної освіти, яка сприяє формуванню та саморозвитку високоосвіченої, компетентної, творчої особистості. Необхідність ефективної професійної підготовки майбутнього фахівця визначено в чинній нормативно-правовій базі України (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року та ін.). Так, у Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [5]. У наслідок цього набуває актуальності завдання закладу вищої освіти (далі ЗВО) сприяти професійній самореалізації індивіда, послідовно й поетапно створювати умови для отримання майбутніми фахівцями необхідного досвіду та формування ключових компетентностей, які відповідають основним видам їхньої професійної діяльності.

Отже, вища освіта має вийти на принципово новий рівень підготовки конкурентоспроможних, висококваліфікованих, професійно мобільних, мотивованих фахівців, які володіють професійними вміннями та навичками, що ґрунтуються на сучасних спеціальних знаннях певної галузі виробництва, та високим рівнем професійної компетентності, здатних застосовувати теоретичні надбання на практиці й працювати в умовах стрімко мінливого, суперечливого світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз наукової літератури свідчить про постійний інтерес науковців й освітян до проблеми формування професійної компетентності фахівця, автори розглядали в працях такі аспекти: реалізацію компетентнісного підходу (Л.Бірюк, В.Кравець, Н.Нагорна, М.Нагач, О.Пометун, І.Родигіна, К.Рудницька, А.Усачова, В.Чайка та ін.); визначення основних видів професійної компетентності (І.Зимня, П.Третьяков, Т.Шамова, В.Ягупов та ін.); психологічний та педагогічний компоненти професійної компетентності фахівця, що забезпечують його здатність до особистісного та професійного саморозвитку, самовдосконалення (О. Бодальов, В. Введенський, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Фокіна та ін.); особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців (Л.Артюшкіна, І. Драч, О.Лазарєв, А.Маркова, Т.Стахмич, С. Сисоєва, Г.Терещук, О.Тімець, Т.Фурман, О.Яковчук та ін.); основні пріоритети фахівця щодо професійної компетентності в умовах конкуренції

(І.Єрмаков, Н.Степанець, І.Тараненко, О.Харун та ін.); умови, що сприяють розвитку професійної компетентності (Є.Андрієнко, О.Коваленко, І.Назарова, В.Петрук, В.Сластьонін та ін.) тощо.

Актуальними є питання підготовки конкурентоспроможного майбутнього фахівця до виконання функцій професійної діяльності: вивчення конкурентоспроможності як показника якості підготовки фахівців (В.Бикова, Н.Глевацька, М.Кримова, І.Леган, Л. Лісогор, М.Семикіна, С.Сотникова, Н.Шульга та ін.); структура та характеристика конкурентоспроможних якостей особистості (В.Андрєєв, Н. Борисов, І.Драч, Є.Климов, С.Кушнірук, А.Марков, М.Невмержицька та ін.); умови формування конкурентоспроможних фахівців різних спеціальностей (А.Власова, О.Любченко, І.Саратцева, Ж.Шуткіна та ін.); професійний розвиток конкурентоспроможності студентів як майбутніх фахівців (Ю.Андрєєва, Ф.Туктаров, В.Шаповалов та ін.); особливості розвитку конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних спеціальностей у процесі професійної підготовки у ЗВО (А.Ангеловський, С. Безбородих, С.Борисенко, Т.Ващило, І.Козир, Л.Мітіна, О.Скорнякова та ін.) тощо.

Проте, вважаємо за доцільне продовження аналогічних досліджень. Зауважимо, що збільшення кількості праць, присвячених професійній компетентності, конкурентоспроможності майбутніх фахівців, свідчить про пильну увагу вчених до цього питання.

Формування цілей статті. Мета статті полягає в розкритті змісту та структури професійної компетентності та її впливу на конкурентоспроможність майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця, зазначили С.Безбородих, І.Леган, В.Медведь та ін., впливають залежно від галузі дії внутрішні та зовнішні чинники. За результатами дослідження чинників конкурентоспроможності, близькою до нашого розуміння є думка І.Леган, яка дійшла висновків, що зовнішні чинники (політичні, технологічні, економічні, соціальні) безпосередньо пов'язані із впливом довкілля на статус конкурентоспроможності молоді; внутрішні (фізіологічні, культурно-моральні, рівень та якість освіти, професійна компетентність, життєві орієнтації, мотивація та організаторські здібності) характеризують внутрішні аспекти, а також особливості характеру молоді людини, що можуть бути визначальними в конкурентній боротьбі на ринку праці [10]. Отже, одним із чинників, що впливає на ефективність формування конкурентоспроможності на ринку праці майбутнього фахівця, є професійна компетентність.

Згідно з Тлумачним словником української мови, «компетентність – це добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [8, с. 255].

У документах Міжнародної комісії Ради Європи поняття компетентності розглянуто як загальні, чи ключові, уміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння чи навички, ключові уявлення, опори, чи опорні знання [18]. На думку експертів Ради Європи (Д.Рихен, Л.Салганик та ін.), компетентності передбачають: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок. У «Кваліфікаційній рамці європейського простору вищої освіти» поняття компетентності представлено як динамічне поєднання знань, розуміння, умінь і здатностей [19].

У процесі ознайомлення з працями вчених було виявлено, що кожен науковець намагався подати власне трактування сутності поняття «компетентність», аналізуючи при цьому низку інформаційно-довідникових, наукових джерел. Отже, компетентність – це інтегроване утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід й особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми та завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмета й результату діяльності (М. Головань [1]); поняття, що стосується людини, розкриває аспекти її поведінки й забезпечує професійно якісне виконання роботи (Г.Єльнікова [4]); здатність особи приймати відповідальні рішення та виконувати адекватні дії в конкретних професійних та життєвих ситуаціях, керуючись отриманими знаннями, уміннями, навичками та життєвим досвідом, усвідомлюючи їх наслідки (Г. Найдьонова [13]); здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання (Експерти програми «DeSeCo» [18]). Загальновідомо, що поняття «компетентність» має складний зміст, бо охоплює різні сторони особистості (як людини, суб'єкта діяльності, індивідуальності) та інтегрує її різноманітні характеристики.

Теоретичний аналіз сутності поняття «компетентність» дозволяє дійти висновку про необхідність дослідження проблеми, пов'язаної з підвищенням якості професійної освіти. Розв'язання проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців значно залежить від розуміння сутності професійної компетентності.

Згідно з Законом України «Про державну службу», професійна компетентність – це здатність особи в межах, визначених за посадою повноважень, застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань й обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [6].

Проблема професійної компетентності фахівців наразі надзвичайно актуальна й знайшла теоретичне обґрунтування в психолого-педагогічних працях сучасних дослідників. У ракурсі наукових поглядів професійна компетентність – це: особистісні можливості спеціаліста, які дають йому змогу діяти конструктивно в межах певної професійної компетенції (Ж. Дасюк [3]);

коло питань, у яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає соціально-професійний статус і професійну кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності (С. Молчанов [12]); інтегральна характеристика особистості, що визначає здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, із використанням знань, професійного та життєвого досвіду, цінностей і нахилів (К. Рудницька [14]) тощо.

Зазначимо, що в основі концепції професійної компетентності лежить ідея виховання компетентного працівника, який не лише має необхідні знання, уміння, навички, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання, і бере на себе відповідальність за певну діяльність. В умовах конкуренції, зауважила І.Тараненко, основними пріоритетами фахівця щодо професійної компетентності є вміння пристосовуватися до швидких змін і нових потреб ринку праці, бути освіченим щодо інформації, уміти її аналізувати, активно діяти, швидко приймати рішення й навчатися упродовж усього життя [16].

Заслугове на увагу думка В.Синенка, що треба розрізняти професійну підготовку фахівця та його професійну компетентність. Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями й навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. Компетентність – це ще й деяка перспектива, що так чи так доступна цьому фахівцю через його індивідуальні можливості й різні об'єктивні чинники [15].

Отже, проведений аналіз наукової літератури уможлиблює зазначити, що професійна компетентність конкурентоспроможного фахівця – це складне багатовимірне утворення, яке формується в процесі набуття професійної освіти (теоретичні знання, навички, уміння, професійно важливі якості тощо), розвивається та вдосконалюється в процесі професійної діяльності (практичне застосування знань, навичок, умінь; здатність до ефективної соціальної взаємодії та спілкування, соціальної та професійної адаптації, самостійного розв'язування проблем, організації своєї роботи, самонавчання, саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю тощо) та скеровує сприйняття цілей, цінностей, змісту, результатів та особливостей цієї діяльності.

Пошук шляхів формування професійної компетентності конкурентоспроможних фахівців зумовлює звернення до проблеми виокремлення структурних компонентів професійної компетентності. Загальновідомо, що структурно компетентність включає в себе знання, уміння, практичні навички, емоції, цінності, мотивацію та поведінку тобто все те, що можна мобілізувати до активної дії.

У структурі професійної компетентності вчені виокремили такі основні складові:

– соціально-правову (знання та вміння в галузі взаємодії з громадськими інститутами та людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування та поведінки); спеціальну (підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння розв'язувати типові професійні завдання й оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння за фахом); персональну (здатність до постійного професійного зростання та підвищення кваліфікації, реалізація особистості в професії); аутокомпетентність (адекватне уявлення про власні соціально-професійні характеристики й володіння технологіями подолання професійних деструкцій) компетентності (Е. Зеєр) [7, с. 115];

– спеціальну (пов'язану з безпосередньою професійною діяльністю); соціальну (реалізується в умінні співпрацювати, організовувати спільну діяльність колективу на досягнення цілей, брати на себе відповідальність за спільні результати); особистісну (здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, прагнення до постійного підвищення освітньої компетентності); уміння організувати працю (здатність до самоорганізації, самодисципліни, відповідальності тощо); оволодіння лідерськими якостями в сукупності з харизмою (здатність приймати рішення, розподіляти обов'язки, контролювати виконання завдань тощо) компетентності (Т.Шамова) [17, с. 3];

– спеціальну (володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати подальший професійний розвиток); соціальну (володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати професійної праці); особистісну (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості); індивідуальну (володіння прийомами саморегуляції та розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, непідвладність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю) компетентності (А.Маркова) [11, с. 34];

– діяльнісно-рольові (професійні знання як переважно логічна інформація про зовнішній і внутрішній світ людини, що зафіксована в її свідомості; професійні вміння як психічні утворення, що полягають у засвоєнні людиною способів і навичок діяльності; професійні навички як дії, сформовані в процесі повторення та доведені до автоматизму); суб'єктивно-діяльнісні (професійна позиція як система сформованих установок й орієнтацій, відношень й оцінок внутрішнього й зовнішнього досвіду, реальності та перспектив, а також домагань, які визначають характер дій, поведінки); індивідуально-психологічні особливості людини як поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, що визначають індивідуальність, стиль діяльності,

---

поведінки й виявляються в якостях особистості; акмеологічні варіанти як внутрішні спонуки, що зумовлюють потребу в саморозвитку, творчості та самовдосконаленні) компоненти (О.Гура) [2].

Загально визначеними є такі характеристики професійної компетентності: розуміння суті завдань, що виконуються; знання досвіду в галузі професійної діяльності та активне його використання; уміння обирати засоби, адекватні конкретній меті; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність визнавати власні помилки й корегувати їх.

Отже, аналіз теоретичної психолого-педагогічної спадщини провідних вітчизняних і зарубіжних учених показав усю складність і багатовимірність структури професійної компетентності, що яскраво виявляється в різноманітті її складових. Проте відповідно до мети дослідження перед нами постає потреба у визначенні структури професійної компетентності як чинника формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців:

– стимулювально-мотиваційний компонент (свідоме управління мотиваційним боком освітньої діяльності; мотивація досягнення успіху; потреба в самоосвіті та здійсненні навчання на основі формування вміння вчитися; орієнтація на особистісно-професійний розвиток; усвідомлення реальної значущості фахових знань і внутрішня потреба в їх засвоєнні; усвідомлення й розуміння обраної професії, її специфіки, завдань, важливості (повне усвідомлення значення своєї професійної ролі); позитивне ставлення до навчальної та позанавчальної діяльності, бажання стати конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці тощо);

– інтелектуально-когнітивний компонент (наявність знань, які розкривають сутність і специфіку професійної діяльності та стосуються основних складових професійної готовності студентів до роботи за фахом; здатність до використання, аналізу, класифікації та систематизації знань, умінь і навичок; уміння застосовувати знання в професійній діяльності; фундаментальність системи загальнопрофесійного й спеціалізованого знання з обраної професії, розуміння значущості знань для майбутньої професії; теоретична підготовленість до виконання певних практичних професійних дій, що формуватимуть необхідні вміння та навички для роботи за фахом і досягнення успіху тощо);

– поведінково-діяльнісний компонент (володіння прийомами сприймання, осмислення, засвоєння, узагальнення, систематизації матеріалу, обробки, закріплення та подальшого застосування на практиці фахових знань; трансформація отриманих знань у практичній діяльності у вигляді володіння вміннями та навичками, а також проектування й організації професійної діяльності; вияв ступеню ціннісного ставлення до професії через поведінку та діяльність; готовність до самореалізації в професійній діяльності; вияв вольових зусиль у прагненні до завершення навчально-пізнавальних дій тощо);

– аналітико-результативний компонент (уміння свідомо контролювати й оцінювати результати освітньої діяльності, рівень власного розвитку, особистісних досягнень; самоаналіз, самоконтроль досягнутих у процесі освітньої діяльності результатів; здатність до професійного самоаналізу та самокорекції, розуміння, що необхідним чинником досягнення людиною життєвого успіху стає навчання впродовж усього життя (постійний саморозвиток та самовдосконалення професійної кваліфікації, професійної майстерності, самореалізація тощо); співвіднесення себе, можливостей свого «Я» з тим, що вимагає обрана професія, з наявними про неї уявленнями; здатність сформулювати отримані результати навчання (ефективність), передбачити цілі подальшої роботи, скоректувати свій професійний шлях тощо).

Зазначимо, що структура та зміст професійної компетентності багато в чому визначається специфікою діяльності та відповідністю професії. Отже, формування професійної компетентності майбутнього фахівця буде відрізнятися залежно від характеристик майбутньої професії, посади, галузі діяльності, вимог підприємства тощо.

Н.Бібік, Л.Ващенко, О.Локшина, О.Овчарук, Л.Паращенко, О.Пометун, О.Савченко, С.Трубачева зазначили, що в багатьох європейських країнах сьогодні переглянуто та внесено зміни до навчальних програм, спрямованих на створення підґрунтя для того, щоб основні результати навчання ґрунтувались на досягненні необхідних компетентностей. Більшість науковців говорять про необхідність визначити, відібрати та ґрунтовно ідентифікувати обмежений набір компетентностей, що є найважливішими, інтегрованими, ключовими та повинні сприяти досягненню успіхів у житті; підвищенню якості суспільних інститутів; відповідати багатоманітним галузям у житті [9, с. 7].

Отже, актуальність і необхідність створення підґрунтя для того, щоб результати навчання ґрунтувались також і на основних професійних компетентностях у системі вищої освіти, що обумовлена постійно зростаючими вимогами ринку праці щодо формування висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, відповідних запитам сучасної економіки й соціокультурного розвитку суспільства, підвищення їхнього професійного рівня та високої ефективності в подальшій професійній діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи розглянуту проблему, констатуємо, що більшість сучасних учених використали термін «професійна компетентність» як провідний компонент якості результату професійної підготовки фахівця, що визначається як відповідність професійної підготовленості випускника закладу вищої освіти до сучасних вимог часу. Отже, підготовка компетентних фахівців є одним із пріоритетних завдань закладів вищої освіти, бо сучасному виробництву потрібні працівники, здатні використовувати набуті знання, уміння та навички на практиці, високо цінують професію, конкурентоспроможні на ринку праці, тобто професійно компетентні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224–234.
2. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: дис... д-ра пед.наук: 13.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2008. 752 с.
3. Дасюк Ж.М. Психологічний аналіз проблеми комунікативної компетентності у вітчизняній та зарубіжній науковій думці. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ: Міленіум, 2007. Т. IX. Ч. 4. С. 137–14
4. Єльнікова Г.В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. *Теорія і методика управління освітою*. №4. 2010. С. 18–27.
5. Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 7.12.2017 р. N 2233-VIII). *Відомості Верховної Ради*, 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> (дата звернення: 09.10.2019).
6. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2016. – № 4. – Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/ed20151210#n22> (дата звернення: 09.10.2019).
7. Зеер Э. Ф. Становление личностно ориентированного образования. *Образование и наука: известия Урал. науч.-образоват. центра РАО*. 1999. № 1. С. 112–122.
8. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2005. 540 с.
9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
10. Леган І. М. Чинники впливу на конкурентоспроможність молоді на ринку праці. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 2. С. 299–304.
11. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.
12. Молчанов С.Г. Профессиональная компетентность и система повышения квалификации педагогических и управленческих работников. *Вестник Челябинского университета: научный журнал*. Серия 5. Педагогика. Психология. Челябинск: ЧелГУ, 2011. № 1. С. 84–99.
13. Найдьонова Г.Г. Условия формирования экологической компетентности личности. *Modern directions of theoretical and applied researches*. 2003. URL: <http://www.sworld.com.ua> (дата звернення: 09.10.2019).

14. Рудницька К. В. Сутність поняття «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 1 (38). С. 241–244.
15. Синенко В. Професіоналізм учителя. *Педагогіка*. 1999. № 5. С. 45–51.
16. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід Європейських країн. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві*. Київ: «Контекст», 2000. С. 37–40.
17. Шамова Т. И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: Опыт, проблемы, перспективы. *Педагогическое образование и наука: Науч.-метод. журнал*. 2004. № 3. С. 3–9.
18. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft), 2002. URL: <http://www.voced.edu.au/content/ngv%3A9408> (дата звернення: 01.11.2019).
19. The Qualifications Framework for European higher Education Area. URL: <http://www.ond.vlaanderen.be> (дата звернення: 29.10.2019).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019.

КОНТИМИРОВА Виктория

аспірант кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: kontimirovaviktoria@gmail.com

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Резюме. В статье указано, что высшее образование должно выйти на принципиально новый уровень подготовки конкурентоспособных, высококвалифицированных, профессионально мобильных, мотивированных специалистов, владеющих профессиональными умениями и навыками, основанными на современных специальных знаниях определенной отрасли производства и высоком уровне профессиональной компетентности, способных применять теоретические знания на практике и работать в условиях стремительно меняющегося, противоречивого мира. Выяснено, что профессиональная компетентность конкурентоспособного специалиста – это сложное многоуровневое образование, которое формируется в процессе приобретения профессионального образования (теоретические знания, навыки, умения, профессионально важные качества и т.д.), развивается и совершенствуется в процессе профессиональной деятельности (практическое

применение знаний, навыков, умений, способность к эффективному социальному взаимодействию и общению, социальной и профессиональной адаптации, самостоятельному решению проблем, организации своей работы, самообучению, саморазвитию, самоанализу, саморегуляции, самоорганизации, самоконтролю и т.д.) и способствует восприятию целей, ценностей, содержания, результатов и особенностей этой деятельности. Выделены структурные компоненты профессиональной компетентности как фактора формирования конкурентоспособности будущих специалистов: стимулирующе-мотивационный, интеллектуально-когнитивный, поведенчески-деятельностный, аналитико-результативный. Подчеркнуто, что структура и содержание профессиональной компетентности во многом определяется спецификой деятельности и соответствием профессии и ее формирование у будущего специалиста будет отличаться в зависимости от характеристик профессии, должности, области деятельности, требований предприятия и т. д. Доказано, что подготовка компетентных специалистов является одной из приоритетных задач высших учебных заведений, потому что современному производству нужны работники, которые способны использовать приобретенные знания, умения и навыки на практике, высоко ценят свою профессию, конкурентоспособные на рынке труда, то есть профессионально компетентные.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие специалисты, конкурентоспособность, рынок труда, высшее профессиональное образование.

KONTYMYROVA Viktoriia

Postgraduate of the Department of Pedagogy of Higher School SHEI «Donbas State Pedagogical University»,
246, Hryhoriia Danilevskoho Str., Sloviansk, Ukraine, 84100
E-mail: kontimirovaviktoria@gmail.com

PROFESSIONAL COMPETENCE AS A FACTOR OF FORMING COMPETITIVENESS OF FUTURE SPECIALISTS

Summary. In the article, it is determined that the professional competence of a competitive specialist is a complex, multidimensional creation that is formed in the process of receiving professional education, is developed and refined in the process of professional activity and promotes the goals, values, content, results, and peculiarities of this activity. The structural components of the professional competence as a factor of forming competitiveness of future specialists are distinguished: stimulating-motivational, intellectually-cognitive, behavioural-activity, analytically-effective.

Keywords: professional competence, future specialists, competitiveness, labour market, higher vocational education.

Abstract. Introduction. Modern higher education should reach a fundamentally new level of training of competitive, highly qualified, professionally

---

mobile, motivated specialists who possess professional skills and abilities, based on modern special knowledge of a certain field of production and high level of professional competence, are able to apply theoretical knowledge in practice and work under conditions of the rapidly changing, contradictory world.

Analysis of publications. Of great interest for our study is the works of scientists concerning the formation of the professional competence of future specialists (I. Drach, O. Lazariiev, A. Markova, S. Sysoieva, O. Timets, etc.), the peculiarities of the development of competitiveness of future specialists of various specialities in the process of the professional training at the institution of higher education (A. Anhelovskyi, S. Bezborodykh, S. Borysenko, T. Vashchylo, I. Kozyr, L. Mitina, O. Skorniakova, etc.).

Purpose. The purpose of the article is to disclose the content and structure of the professional competence and its influence on the competitiveness of future specialists.

Results. The analysis of scientific literature makes it possible to point out that the professional competence of a competitive specialist is a complex multidimensional creation, which is formed in the process of acquiring professional education (theoretical knowledge, skills, abilities, etc.), is develop and improved in the process of the professional activity (practical application of knowledge, skills, abilities; ability for effective social interaction and communication, professional adaptation, self-solution of problems, organizing one's own work, etc.) and contributes to the perception of goals, values, content, results and peculiarities of this activity.

The structural components of the professional competence as a factor of forming competitiveness of future specialists are stimulating-motivational, intellectually-cognitive, behavioural-activity, analytically-effective.

Conclusion. Thus, training competent specialists is one of the priorities of institutions of higher education because modern production requires workers who are able to use the acquired knowledge, skills and abilities in practice, highly value their profession, are competitive at the labour market, i. e. professionally competent.

REFERENCES

1. Holovan, M. S. (2011). Kompetentsiia ta kompetentnist: porivnialnyi analiz poniat [Competency and competence: comparative analysis of notions]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 8 (18), 224–234 [in Ukrainian].
2. Hura, O. I. (2008). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu v umovakh mahistratury [Theoretical-Methodological Foundations for Forming Psychological-Pedagogical Competence of the Lecturer of Higher Educational Institution under Conditions of Master Courses]. *Candidate's thesis. Zaporizhzhia* [in Ukrainian].

3. Dasiuk, Zh. M. (2007). Psykholohichniy analiz problemy komunikativnoi kompetentnosti u vitchyzniani ta zarubizhnii naukovi dumtsi [Psychological analysis of the problem of communicative competence in domestic and foreign scientific thought]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii – Problems of General and Pedagogical Psychology*, vol. IX, part 4, 137–140. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
4. Yelnikova, H. V. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid do modeliuvannia profesiinoi diialnosti kerivnyka vyshchoho navchalnoho zakladu [Competence approach to modelling professional activities of the principal of the higher educational institution]. *Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu – Theory and Teaching Methods of Education Managing*, 4, 18–27 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.01.2014 r. (zi zminamy vid 7.12.2017 r. N 2233-VIII) [Law of Ukraine “On Higher Education” dated 01.01.2014 (with Amendments dated 7.12.2017, No 2233-VII)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Verkhovna Rada News*, 2017, No. 38–39, Art. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» vid 10.12.2015 r. № 889-VIII [Law of Ukraine “On Civil Service” dated 10.12.2015. No 889-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Verkhovna Rada News*, 2016, 4, 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/ed20151210#n22> [in Ukrainian].
7. Zeer, E. F. (1999). Stanovlenie lichnostno orientirovannogo obrazovaniia [Formation of Personality-Oriented Education]. *Obrazovanie i nauka: izvestiia Ural. nauch.-obrazovat. tcentra RAO – Education and Science: News of the Uralian Scientific-Educational RAE Centre*, 1, 112–122 [in Russian].
8. Ivchenko, A. (2005). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
9. Ovcharuk, O. V. (2004). (Ed.). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvithoi polityky [Competency Approach in Modern Education: World Experience and Ukraine’s Prospects: Library of World Policy]*. Kyiv: «K.I.S.» [in Ukrainian].
10. Lehan, I. M. (2013). Chynnyky vplyvu na konkurentospromozhnist molodi na rynku pratsi [Factors of Influence and Competitiveness of the Youth at Labour Market]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Stable Development of Economy*, 2, 299–304 [in Ukrainian].
11. Markova, A. K. (1996). *Psikhologiia professionalizma [Psychology of Professionalism]*. Moscow: Mezhdunarodnyi gumanitarnyi fond «Znanie» [in Russian].
12. Molchanov, S. G. (2011). Professionalnaia kompetentnost i sistema povysheniia kvalifikatsii pedagogicheskikh i upravlencheskikh rabotnikov [Professional competence and system of advanced training of pedagogical and managerial employees]. *Vestnik Cheliabinskogo universiteta: nauchnyi zhurnal. Seriia 5. Pedagogika. Psikhologiia – Bulletin of Cheliabinsk*

- University: Scientific Journal. Series 5. Pedagogy. Psychology, 1*, 84–99. Cheliabinsk: ChelGU [in Russian].
13. Naidonova, G. G. (2003). *Usloviia formirovaniia ekologicheskoi kompetentnosti lichnosti* [Conditions for forming ecological competence of personality]. *Modern directions of theoretical and applied researches*. Available at: <http://www.sworld.com.ua> [in Russian].
  14. Rudnytska, K. V. (2016). *Sutnist poniattia «kompetentnisnyi pidkhid», «kompetentnist», «kompetentsiia», «profesiina kompetentnist» u svitli suchasnoi osvithoi paradyhmy* [Essence of the concept of “competence approach”, “competence”, “competency”, “professional competence” in the light of the modern educational paradigm.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work, 1 (38)*, 241–244 [in Ukrainian].
  15. Sinenko, V. (1999). *Professionalizm uchitelia* [Professionalism of Teacher]. *Pedagogika – Pedagogy, 5*, 45–51 [in Russian].
  16. Taranenko, I. (2000). *Rozvytok zhyttievoi kompetentnosti ta sotsialnoi intehratsii: dosvid Yevropeiskyykh krain* [Development of Life Competence and Social Integration]. *Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvi – Steps to Competence and Integration in Society, 37–40*. Kyiv: «Kontekst» [in Ukrainian].
  17. Shamova, T. I. (2004). *Sistema poslediplomnogo obrazovaniia rukovoditelei obrazovatelnykh uchrezhdenii: Opyt, problemy, perspektivy* [System of Postgraduate Education of Heads of Educational Institutions: Experience, Problems, Prospects]. *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka: Nauch.-metod. Zhurnal – Pedagogical Education and Science: Scientific-Methodical Journal, 3*, 3–9 [in Russian].
  18. DESECO. (2002). *Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft)*. URL: <http://www.voced.edu.au/content/ngv%3A9408> [in English].
  19. *The Qualifications Framework for European Higher Education Area*. URL: <http://www.ond.vlaanderen.be> [in English].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 378.015.31:37.011.3-051]:7

ГРИЩЕНКО Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музики і хореографії ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна,
84116

E-mail: grichenko.nataly83@gmail.com

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті зазначено, що в системі вищої педагогічної освіти має бути приділено значну увагу саме естетичному вихованню майбутніх фахівців, розгляду конкретних шляхів та засобів естетичного виховання під час освітнього процесу, що є запорукою активного розвитку духовно-естетичних характеристик молоді. З'ясовано, що важливими завданнями естетичного виховання студентської молоді є формування естетичних понять, поглядів і переконань; творчих здібностей, естетичних мотивів; потреби художнього саморозвитку; художньо-естетичних смаків, почуттів, реакцій; гідного естетичного ідеалу та вміння бачити красу творчості; умінь і навичок творити прекрасне в житті; методичної та теоретичної готовності випускників ЗВО втілювати естетичне виховання в педагогічній діяльності тощо. Підкреслено, що розвиток естетичної культури майбутніх фахівців необхідно здійснювати, враховуючи принципи та особливості їхньої професійної орієнтації, професійної спрямованості в педагогічних ЗВО та виокремлено низку компонентів професіограми майбутнього педагога: художня спрямованість особистості; естетична активність педагога як необхідна складова активної життєвої позиції, активне ставлення до духовних цінностей; наявність і використання професійно-педагогічних і художньо-творчих здібностей життєдіяльності педагога тощо. Акцентовано, що у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти значну увагу приділено естетичному вихованню студентів, серед пріоритетів навчально-виховної роботи на факультеті важливим є створення гуманістично зорієнтованого середовища для активної життєдіяльності студентства, спрямованого на творчий саморозвиток і самореалізацію особистості, насамперед, у процесі культурно-естетичної діяльності, що сприяє переходу студентів в активний суб'єкт виховання, спрямовує на підвищення рівня естетичної культури, уможлиблює визначення й використання творчого потенціалу студентів.

Ключові слова: естетичне виховання, заклад вищої освіти, фахівці педагогічного профілю, майбутні фахівці.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із визначальних стратегічних принципів сучасної освітньої політики в Україні є
© Грищенко Т., 2019

гуманізація освіти як невід'ємної частини реформування та демократизації суспільного життя, в основу якої покладено забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, створення умов для розвитку вільної творчої особистості з високим рівнем знань, естетичної культури та духовності. Тому вагомого значення набуває естетичне виховання молоді, бо воно сприяє пізнанню дійсного світу, вияву певного ставлення до предметів і явищ, що її оточують. Отже, зазначене потребує підготовки естетично компетентної студентської молоді, здатної орієнтуватися на майбутнє й, водночас, шанувати, збагачувати історико-культурну спадщину свого народу.

У чинній нормативно-правовій базі (Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., Концептуальних засадах та напрямках розвитку вищої освіти в Україні, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, Концепції єдиної системи естетичного виховання, Концепції професійно-художньої освіти тощо), спрямованій на оновлення освітньої галузі, утверджуються принципи поваги до культурних надбань, традицій, національного мистецтва, актуалізуються завдання формування художньо-естетичної культури молоді; наголошено на важливості формування в учнівській молоді особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвиток естетичної свідомості, загальнокультурної та художньої компетентності, здатності до самореалізації, потреби в духовному самовдосконаленні [5], акцентовано на необхідності формування естетичної культури як однієї з складових професійної підготовки майбутнього фахівця [10].

У більшості концепцій, як зауважила С. Сургай, особливу увагу приділено цілеспрямованості процесу естетичного виховання. Його результатом вважають формування здатності сприймати, розуміти, оцінювати, зберігати, переживати й творити красу в повсякденному житті, у праці, у людських стосунках, мистецтві. Складність цього процесу полягає в тому, що необхідно знайти дієві засоби реалізації гармонійної єдності соціального й індивідуального, впливу багатства художньої культури та всіх благ соціального процесу на формування людської особистості [11].

Отже, ці стратегічні державні документи визначають основні цілі, пріоритети, умови, очікувані результати та інші найважливіші положення розвитку освіти в Україні на найближчі десятиліття. Вони вимагають від освітніх закладів неухильного залучення молоді до образотворчого мистецтва, літератури, музики, витоків народної творчості, здобутків української та зарубіжної культури, вироблення здатності повноцінно сприймати прекрасне, гармонійне, досконале в житті, природі, мистецтві, жити й творити за законами краси, забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості.

Наголосимо, що акцентування уваги на естетичному вихованні студентської молоді в системі педагогічної освіти, тобто засобу формування всебічно та гармонійно розвинутої, духовно багатой особистості, є актуальним.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Останні десятиліття в науковій літературі помітно зросла кількість досліджень, які висвітлюють різні аспекти проблеми естетичного виховання в системі педагогічної освіти: культурно-історичний аспект естетичного виховання (С.Мельничук, І.Небесник, О.Цвігун, А.Омельченко, О.Кравчук та ін.); теоретико-методологічний аналіз проблем естетичного виховання (О.Дивненко, К.Долгов, С.Долуханов, А.Зись, М.Киященко, А.Лаврецький, Л. Левчук, В.Панченко та ін.); теорія та методика естетичного виховання молоді (Н.Калашник, Л.Масол, О.Отич, Л.Печко, С.Раппопорт, О.Торшилова, А.Щербо та ін.); місце та значення естетичної культури в системі виховання особистості (О.Апраксина, І.Бех, Г.Буров, Л.Вишнякова, Н.Волошина, Б.Неменський, М.Нечипоренко, І.Сташевська, Т.Танько, Т.Цвеліх та ін.); естетичне виховання й естетична освіта учнівської молоді (М.Артеменко, Д.Джола, О.Дем'янчук, С.Жупанін, І.Зязюн, Л.Коваль, О.Ростовський, Г.Тарасенко, Г.Шевченко та ін.); естетичне виховання студентської молоді у вищій школі (А.Алексюк, І.Андрощук, А.Арсеньєв, О.Бованенко, Л.Глазунова, І.Кохан, В.Кудін, Т.Кутузова, Г.Троцько, І.Ушакова та ін.); педагогічні умови естетичного виховання студентів як майбутніх педагогів (В.Бутенко, Л.Дубовик, І.Корольова, Г.Падалко та ін.); залежність педагогічного забезпечення від особистості викладача, його естетичної та педагогічної культури (Х.М.Д.Бані-Ісса, Ю.Максимчук, Н.Миропольська, О.Софіщенко, О.Рудницька, О.Шевнюк та ін.).

Аналіз наукових джерел уможливило зазначити, що в закладах освіти необхідно створити оптимальні педагогічні умови для формування естетичної культури молоді; оволодіння ефективними способами, формами й методами реалізації завдань естетичного виховання молодого покоління, з їх підготовки до участі в естетизації всіх галузей соціально-економічного життя, використання надбань культури як універсального засобу розв'язання соціальних проблем [6].

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні змісту та особливостей сучасного естетичного виховання в системі професійної підготовки фахівців педагогічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що провідною методологічною основою естетичного виховання є естетика, яка своїм предметом має дослідження чуттєвої культури людини. Слово «естетика» (aistheticos) – грецького походження, у перекладі означає – той, що має відношення до чуттєвого сприйняття. У ракурсі наукових думок Б.Лихачова, естетика – філософська наука про прекрасне в дійсності та мистецтві, особливості пізнання та перетворення світу за законами краси, загальні закономірності мистецтва. Естетичні закони й категорії, взаємодія творчості та виконавчої майстерності пронизують усі аспекти естетичної вихованості [8].

Вивчаючи науковий досвід М.Колеснікова, О.Колеснікової, В.Лозового та ін., зазначаємо, що складовими цієї науки є дослідження сутності естетичного як вияву ціннісного ставлення людини до дійсності (специфіка,

природа, творчий потенціал естетичного), а також основ і результатів художньої діяльності людини (своєрідність, природа художнього таланту, самотність мистецтва) [3].

У процесі теоретичного аналізу психолого-педагогічного доробку Г.Гуріної, М.Колеснікова, О.Колеснікової, І.Корольової, В.Лозового, Б. Лихачова, Л.Масол, С.Сургай та ін. було з'ясовано, що предметом естетики є чуттєве пізнання навколишньої дійсності з її різноманітними напрямками: природою, суспільством, людиною та її діяльністю в усіх життєвих галузях. Вона тісно пов'язана та взаємодіє з гуманітарними науками (педагогікою, соціологією, логікою та ін.), крім того, є теорією для прикладних естетичних та мистецтвознавчих наук.

Так, у словнику «Естетика: словник найбільш уживаних термінів» записано, що до складу естетики входять відносно самостійні дисципліни: теорія художньої творчості, теорія дизайну, теорія естетичного виховання [4, с. 13], навчальному посібнику «Естетика» зазначено, що естетичне виховання – це «система заходів, спрямованих на вироблення в людини здатності сприймати, правильно розуміти, цінувати і створювати прекрасне й піднесене в житті та мистецтві» [3, с. 14]. Отже, предметна галузь естетики як науки (природа естетичного, художнього таланту, художньої творчості особистості) окреслює мету, завдання, зміст естетичного виховання особистості.

Узагальнюючи зміст сучасних психолого-педагогічних досліджень (А. Алексюк, І. Андрощук, О.Бованенко, Л.Глазунова, І.Кохан, В. Кудін, Т. Кутузова, Г.Троцько, І. Ушакова, Г.Шевченкота ін.), акцентуємо, що естетичне виховання є практичним завданням для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (далі ЗВО).

ЗВО історично є середовищем гуманізму, демократизму, загальнолюдських цінностей, ланкою органічного зв'язку зі світовою та національною історією, культурою, традиціями, джерелом вищих духовних цінностей, навіть й естетичних. Навчання у ЗВО – «це момент, коли молода людина здійснює вибір смислу життя, зокрема й відповідно до естетичних ідеалів» [1, с. 3].

Студенти – це та соціальна група, що є духовно-творчим ядром ЗВО та взагалі суспільства. Саме студентська молодь являє собою «майбутнє в теперішньому», є ключовим джерелом енергії, ціннісні орієнтації якого кардинально впливають на перспективи розвитку суспільства в цілому та орієнтації на подальше підняття духовних національних стандартів на нові висоти, ініціатором нововведень, установок, ідей тощо.

Зважаючи на це, у системі вищої педагогічної освіти має бути приділено значну увагу саме естетичному вихованню майбутніх фахівців, розгляду конкретних шляхів та засобів естетичного виховання під час освітнього процесу, що є запорукою активного розвитку духовно-естетичних характеристик молоді.

У процесі особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця, формування його громадянської свідомості, здатності сприймати, розуміти та примножувати цінності духовної культури, зазначила І. Кохан,

«суттєве місце належить питанням, пов'язаним із залученням студентської молоді до світу прекрасного, набуттям нею досвіду творчого освоєння та використання естетичних цінностей. Звідси пріоритетного характеру набувають завдання ефективної організації естетичного виховання студентської молоді, використання на практиці найважливіших форм і засобів впливу на її естетичну свідомість і поведінку» [7, с. 3].

Естетичне виховання студентської молоді, за визначенням сучасних науковців, дослідників це: процес набуття мистецьких знань і вмінь; засіб особистісного розвитку на підставі виявлення: творчих можливостей майбутніх фахівців, їхніх професійних здібностей, музичних, естетичних потреб та інтересів, що ґрунтуються на історичному досвіді свого народу, прийнятті полікультурного простору, ціннісному ставленні до етнонаціональної специфіки (О.Кедіс, Н.Шарата) [12]; цілеспрямований процес, покликаний розвивати сучасну суспільно та творчо активну людину зі свідомою життєвою позицією, сформованою на прикладах вічних людських цінностей і високої культури, здатну критично сприймати дійсність та привносити красу в процес і результат життєдіяльності у всіх її виявах (Т.Батрак) [2].

Проаналізувавши погляди вчених, констатуємо, що важливими завданнями естетичного виховання студентської молоді є формування естетичних понять, поглядів і переконань (розуміння прекрасного, уміння давати правильну естетичну оцінку фактам, явищам, процесам тощо); творчих здібностей, естетичних мотивів, інтересів; потреб художнього саморозвитку; художньо-естетичних смаків і почуттів, переживань, реакцій; гідного естетичного ідеалу та вміння бачити красу творчості; естетичного сприйняття, уміння і навичок творити прекрасне в житті; забезпечення методичної та теоретичної готовності випускників ЗВО втілювати естетичне виховання в подальшій роботі; удосконалення художньої грамотності, ознайомлення з національною та світовою культурною спадщиною, із сучасним мистецтвом тощо.

Метою естетичного виховання у ЗВО є формування в майбутнього фахівця естетичної культури – здатності до естетичного освоєння довкілля, повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві й житті, прагнення й уміння будувати своє життя та діяльність за законами краси. Кінцева мета естетичного виховання – «формування готовності особистості до естетичної діяльності як важливого компонента естетичної культури» [12, с. 400]. Різновидами цієї діяльності є: організація естетичного середовища, в якому знаходиться особистість; конкретна творча діяльність у галузі мистецтва; пропаганда мистецтва та естетичних ідеалів; естетична виразність у навчальній, виробничій та побутовій діяльності; виявлення естетичної культури у взаєминах із людьми [12].

Важливо зауважити, що естетичне виховання молоді людини саме в університетському середовищі відбувається під час навчальної, науково-дослідної, організаційно-громадської, побутово-відпочинкової та інших видах діяльності.

Учена Г. Шевченко виділила сукупність основних естетичних компонентів, які лежать в основі здійснення естетизації студентської молоді в навчально-виховному процесі вищої школи: естетична спрямованість взаємодії викладача та студента, повне порозуміння й естетичні переживання під час діалогової форми спілкування; естетичний світ, загальна культура, інтелектуальність викладача та студента; естетичні аспекти змісту освіти, які потребують естетичного сприймання на аксіологічних і гедоністичних основах як естетичної цінності; емоційна насиченість, витонченість, естетична виразність викладу матеріалу; культура думки та краса слова; мажорна, поетична тональність навчально-виховного процесу; образність мислення, постійне спілкування з мистецтвом як засобом пізнання й естетичних переживань [13, с.5].

Відповідно розвиток естетичної культури майбутніх фахівців необхідно здійснювати, враховуючи принципи та особливості їхньої професійної орієнтації, професійної спрямованості в педагогічних ЗВО. Враховуючи напрацювання фундаторів професійної педагогіки (С.Батишев, І.Зимня, І.Зязюн, Н.Кузьміна, О.Новиков, Г.Петрова Ю.Татур та ін.), виокремимо низку компонентів професіограми майбутнього педагога: художню спрямованість особистості (високорозвинений естетичний ідеал); естетичну активність педагога як необхідну складову активної життєвої позиції, активне ставлення до духовних цінностей; інтерес до естетики, до історії мистецтва, питань театральної культури й практичних проблем естетичного виховання; потребув спілкуванні з мистецтвом, активній естетичній освіті, самоосвіті та самовихованні; органічне поєднання інтересу до професійно-педагогічної спрямованості з інтересом до мистецтва, рівень духовної та естетичної культури (володіння загальнотеоретичними, спеціальними, психолого-педагогічними знаннями; розуміння сутності та специфіки естетичної свідомості, естетичної діяльності; усвідомлення сутності мистецтва, знання його різноманітних видів та їх особливостей; обізнаність із сучасною теорією естетичного виховання та використанням педагогічних принципів, форм, методів естетичного виховання, практична підготовленість педагога, що уможливорює забезпечення високого рівня естетичного виховання особистості вихованців, володіння методикою естетичного виховання в освітньому процесі навчального закладу; організація позааудиторних заходів емоційно-естетичного спрямування: творчі зустрічі, екскурсії, вечори тощо), естетична культура поведінки педагога, педагогічний такт, цілеспрямованість; культуру мовлення (виразність та емоційність); зовнішній естетичний вигляд та психічні процеси педагога, що забезпечують високий рівень естетичного виховання особистості; гармонію наочно-образного та логічного мислення; високий рівень розвитку емоційної сфери, естетичного сприймання, відтворювального й творчого смаку; наявність і використання професійно-педагогічних і художньо-творчих здібностей життєдіяльності педагога [9, с. 109–111].

Найбільш вагомими засобами впливу на естетичну вихованість студентської молоді є: естетична освіченість; мистецтво в усіх його різновидах; естетично спрямована творчо-продуктивна діяльність та

університетське докiлля. Зазначимо, що важливо в кожному університеті формувати відповідний культуротворчий простір, що з естетичного погляду охоплював би й навчальну, і виховну, і мистецьку, й організаційну, і громадську діяльність студентів.

Так, у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти значну увагу приділено естетичному вихованню студентів – майбутніх викладачів, учителів початкових класів, музики та хореографії. Серед пріоритетів навчально-виховної роботи на факультеті важливим є створення гуманістично зорієнтованого середовища для активної життєдіяльності студентства, спрямованого на творчий саморозвиток і самореалізацію особистості, насамперед, у процесі культурно-естетичної діяльності, що сприяє переходу студентів в активний суб'єкт виховання, спрямовує на підвищення рівня естетичної культури, дозволяє визначати й використовувати творчий потенціал студентів.

Ефективність естетичного виховання студентів значно залежить від умілого використання викладачами різноманітних форм і методів роботи: лекції, круглі столи, бесіди, дискусії, конференції, ділові й рольові ігри на етичні теми, театралізовані вистави, концерти, творчі конкурси, музичні вітальні, вечори мистецтв, виставки творчих робіт тощо.

Кафедра музики і хореографії забезпечує навчально-виховний процес спеціальності 013 Початкова освіта (додаткова професійна кваліфікація: Учитель музики початкової школи або Керівник дитячого хореографічного колективу).

Професійна підготовка учителя музики початкової школи передбачає теоретичне та практичне засвоєння дисциплін: «Основи сценічно-творчого мистецтва», «Постановка голосу», «Музично-образотворчі основи соціально-педагогічної діяльності», «Основний музичний інструмент», «Народний костюм і сценічне мистецтво», «Теорія музики і сольфеджіо», «Історія музичного мистецтва» тощо; керівника дитячих хореографічних колективів: «Творча майстерня», «Теорія і методика класичного танцю», «Теорія і методика народного танцю», «Теорія і методика історико-побутового танцю», «Мистецтво балетмейстера», «Народний костюм і сценічне мистецтво», «Історія хореографічного мистецтва» тощо.

Метою викладання навчальних дисциплін є: стимулювання творчого потенціалу особистості; надання студентам загальноестетичних і мистецтвознавчих знань; засвоєння знань мови мистецтва, явищ світової художньої культури; розвиток загальних і спеціальних здібностей, художньо-образного мислення, творчої майстерності; формування гармонійно розвиненої особистості, що має естетичний смак, здатної чуйно сприймати красу предметного світу; підвищення культурного рівня майбутніх педагогів; виховання потреби та здатності до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення, естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розуміння зв'язків мистецтва з природним і культурним

середовищем, життєдіяльністю людини, сучасною технікою, засобами масової інформації тощо.

Отже, майбутні педагоги оволодівають фундаментальними знаннями в галузі музичної педагогіки й методики її викладання в загальноосвітніх навчальних закладах, сучасними технологіями в освіті; вивчають форми, засоби й методи хореографічно-педагогічної діяльності; усвідомлюють специфіку художньо-образної мови хореографії й музики, їх цілісність з іншими видами мистецтва на основі єдності універсальних художньо-естетичних категорій; отримують глибокі історико-теоретичні знання про наявні вітчизняні й зарубіжні системи хореографічного та музичного виховання, про сучасні підходи до вивчення танцювальних і музичних здібностей, їх формування й розвиток в учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Із метою покращення навчально-виховної роботи, а отже, й естетичного виховання на кафедрі музики і хореографії створено творчі колективи з викладачів і студентів: оркестр народних інструментів (у репертуарі колективу – сюїта з музики Г.Свиридова до п'єси О.Пушкіна «Заметіль», сюїта сучасного композитора І.Бояшова «Горбоконики», цикли тематичних концертів української та зарубіжної інструментальної й вокальної музики тощо; хор (репертуар уміщує обробки народних пісень, твори композиторів-класиків, сучасну музику тощо); вокальний ансамбль «Веснянка» (репертуар уміщує обробки українських народних пісень тощо); тріо баяністів «ДоМиНо» (репертуар уміщує музику різних авторів, різних епох і стилів); ансамбль народних інструментів; хореографічні колективи (репертуар уміщує класичні, народно-сценічні, сучасні танці).

На факультеті організуються творчі зустрічі студентів і викладачів із народним артистом України В.Писаревим, почесним громадянином м. Слов'янська М.Ростроповичем та ін.

Студенти активно займаються самоосвітнім, професійним самовдосконаленням: відвідують оперні та балетні вистави, концерти (музичний (симфонічний, камерний, фортепіанний тощо), літературний (художнє читання), естрадний (вокальна й інструментальна музика, гумористичні розповіді, пародії, циркові номери тощо)), залучаються до майстер-класів із класичного та сучасного танцю, беруть участь у конкурсах та олімпіадах, що проводяться в інших мистецьких навчальних закладах України («Студентська весна» у м. Києві, пісенний фестиваль «Кришталевий Трускавець», «Пісня без кордонів» у м. Святогірськ, «Арт клавір» у м. Києві, «Містерія танцю» у м. Полтаві, «Зірки та зіроньки» тощо).

Наголосимо, що кожен вид роботи доповнює та збагачує естетичне виховання студентів, підсилює естетичне сприйняття, впливає на розвиток морально-естетичних почуттів, культури, творчого мислення особистості.

Проведені спостереження, опитування студентів (враження від різних форм виховної роботи; визначення свого рівня естетичної вихованості; найбільш цікаві форми виховної роботи тощо) уможливили констатувати позитивний вплив упроваджених форм і методів виховної роботи, що сприяли культурно-естетичному розвитку та набуттю студентами естетичних

цінностей, прагненню досягти естетичного ідеалу, сформованості естетичних почуттів, потреб, смаків, що дозволяють підвищувати результативність естетичної вихованості майбутніх фахівців.

Висновки. Підсумовуючи розглянуту проблему, констатуємо, що естетичне виховання майбутніх педагогів відбувається не лише в процесі самоосвіти та самовиховання, а значно залежить від педагогічних ЗВО та культурних установ, завдання яких – допомогти молодим людям у їхньому прагненні бути естетично вихованими, культурно освіченими, творчими та самодостатніми особистостями, жити за законами краси та самостійно творити її.

Позитивний досвід роботи з естетичного виховання в Донбаському державному педагогічному університеті на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти свідчить, що заклад вищої освіти здійснює підготовку естетично компетентних фахівців педагогічного профілю, здатних орієнтуватися на майбутнє й, водночас, виховує всебічно розвинену, творчу особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бані-Ісса Х.М.Д. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2002. – 16 с.
2. Батрак Т.В. Естетичне виховання студентів засобами зарубіжної художньої культури як міждисциплінарна проблема. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2015. №1. С. 195–201.
3. Естетика: Навч. посіб. / за ред. В.О.Лозового. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
4. Естетика: словник найбільш уживаних термінів (українською та російською мовами) / уклад. Г.Г.Гуріна. Харків: ХДАК, 2005. 91 с.
5. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / за ред. Л.Масол. *Шкільний світ*. 2002. №9. С. 1–15.
6. Корольова І.І. Естетичне виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі культуротворчої діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2012. 200 с.
7. Кохан І.І. Естетичне виховання у процесі особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2013. № 1 (14). С. 117 – 119.
8. Лихачев Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников. Москва: Просвещение, 1985. 176 с.
9. Петрова Г.А. Вопросы эстетической подготовки будущего учителя. Казань, 1976. 198 с.
10. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2000. №. 2. С. 43–47.

11. Сургай С.О. Естетичне виховання студентської молоді засобами масової інформації: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2010. 214 с.
12. Шарата Н., Кедіс О. Художньо-естетичне виховання студентської молоді миколаївського національного аграрного університету. *Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського*. 2018. Вип. 1 (60). С. 398–402.
13. Шевченко Г.П. Естетизація навчального процесу у вищій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. / за ред. Легенького Г.Л., Сипченка В.І. Слов'янськ: ІЗМН-СДП, 1998. Вип. IV. С. 3–6.*

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019.

ГРИЩЕНКО Татьяна

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры музыки и хореографии ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: grichenko.nataly83@gmail.com

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СИСТЕМЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Резюме. В статье указано, что в системе высшего педагогического образования должно быть уделено значительное внимание эстетическому воспитанию будущих специалистов, рассмотрению конкретных путей и средств эстетического воспитания в образовательном процессе, что является залогом активного развития духовно-эстетических характеристик молодежи. Выяснено, что важными задачами эстетического воспитания студенческой молодежи является формирование эстетических понятий, взглядов и убеждений; творческих способностей, эстетических мотивов; потребности художественного саморазвития; художественно-эстетических вкусов, чувств, реакций; достойного эстетического идеала и умения видеть красоту творчества; умений и навыков творить прекрасное в жизни; методической и теоретической готовности выпускников УВО внедрять эстетическое воспитание в педагогическую деятельности и т.д. Подчеркнуто, что развитие эстетической культуры будущих специалистов необходимо осуществлять, учитывая принципы и особенности их профессиональной ориентации, профессиональной направленности в педагогических УВО, и выделено ряд компонентов профессиограммы будущего педагога: художественная направленность личности; эстетическая активность педагога как необходимая составляющая активной жизненной позиции, активное отношение к духовным ценностям; наличие и использование педагогических и художественно-творческих способностей жизнедеятельности педагога и т.д. Акцентируется, что в ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» на факультете начального, технологического и

професіонального образования значительное внимание уделено эстетическому воспитанию студентов, среди приоритетов учебно-воспитательной работы на факультете важным является создание гуманистически ориентированной среды для активной жизнедеятельности студенчества, направленной на творческое саморазвитие и самореализацию личности, прежде всего, в процессе культурно-эстетической деятельности, что способствует переходу студентов в активный субъект воспитания, направляет на повышение уровня эстетической культуры, позволяет определять и использовать творческий потенциал студентов.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, учреждение высшего образования, специалисты педагогического профиля, будущие специалисты.

GRISHCHENKO Tatiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the department music and choreography of SHEI «Donbas State Pedagogical University»

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: grichenko.nataly83@gmail.com

AESTHETIC UPBRINGING OF STUDENT YOUTH IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL EDUCATION OF UKRAINE

Summary. In the article it is noted that in the system of higher pedagogical education is to pay great attention to the aesthetic upbringing of future specialists, to the analysis of concrete ways and means of the aesthetic upbringing during the educational process which is the key to the active development of the spiritual-aesthetic characteristics of the youth. It is emphasized that at the SHEI “Donbas State Pedagogical University” at the Faculty of Primary, Technological and Vocational Education great attention is paid to the aesthetic upbringing of students, among the priorities of educational-upbringing work the most important is creating humanistically oriented environment for active life activities of the students directed to creative self-development and self-realization of the personality, foremost, in the process of the cultural-aesthetic activities that contribute to transference of the student into the active subject of upbringing, direct to raising the level of aesthetic culture, allow determining and using the creative potential of the students.

Keywords: aesthetic upbringing, institution of higher education, specialists of pedagogical profile, future specialists.

Abstract. Introduction. One of the defining strategic principles of modern educational policy in Ukraine is the humanization of education as an integral part of the reform and democratization of public life, which is based on ensuring the priority of human values, creating conditions for the development of a free creative personality with a high level of knowledge and aesthetic culture and spirituality.

Analysis of publications. The problems of the aesthetic upbringing of the student youth of higher school have been studied by A. Aleksyuk, Kh. M. D. Bani-Issa, L. Hlazunova, V. Kudin, T. Kutuzova, H. Padalka, O. Rudnytska, I. Ushakova, H. Shevchenko etc., who underline that at the institutions of

---

education it is necessary to create the optimal pedagogical conditions for forming the aesthetic culture of the youth.

Purpose. The purpose of the article is to highlight the content and peculiarities of modern aesthetic upbringing in the system of the professional training of specialists of the pedagogical profile.

Results. In the system of higher pedagogical education, considerable attention should be paid to the aesthetic upbringing of future specialists, consideration of specific ways and means of the aesthetic upbringing during the educational process, which is the key to the active the development of spiritual-aesthetic characteristics of young people.

The efficiency of the aesthetic upbringing of students depends greatly on the skilful use of various forms and methods by lecturers: lectures, round tables, talks, discussions, conferences, business and role-playing games on ethical topics, theatrical performances, concerts, creative competitions, musical greeting clubs, parties, art parties, exhibitions of creative works, etc.

The purpose of using various forms and methods of work by lecturers are: stimulating the creative potential of the individual; providing students with general aesthetic and art knowledge; mastering knowledge of the language of art, phenomena of world artistic culture; developing general and special abilities, artistic-figurative thinking, creative skills; forming a harmoniously developed personality, having an aesthetic taste, capable of sensitively perceiving the beauty of the subject world; raising the cultural level of future teachers; upbringing the need and ability for artistic and creative self-realization and spiritual self-perfection, aesthetic attitude to reality and emotional-value attitude to art, worldviews and value orientations, understanding the connection of art with the natural and cultural environment, human vitality, modern technics, mass media, etc.

Conclusions. Summarizing the problem, it is stated that the aesthetic upbringing of future pedagogues takes place not only in the process of self-education and self-upbringing, but largely depends on pedagogical institutions of higher education and cultural institutions, which tasks are to help young people in their desire to be aesthetically brought up, aesthetically educated, creative and self-sufficient personalities, to live by the laws of beauty and create it themselves.

REFERENCES

1. Bani-Issa, Kh. M. D. (2002). Estetychne vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy u suchasnyi period [Aesthetic Upbringing at Higher Educational Institutions of Ukraine at the Modern Period]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
2. Batrak, T. V. (2015). Estetychne vykhovannia studentiv zasobamy zarubizhnoi khudozhnoi kultury yak mizhdystsyplinarna problema [Aesthetic Upbringing of Students by Means of Foreign Art Culture as a Interdisciplinary Problem]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika – Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: Pedagogy, 1, 195–201* [in Ukrainian].

3. Kolesnikov, M. P., Kolesnikova, O. V., Lozovoi, V. O. et all. (2003). *Estetyka: Navch. posib. [Aesthetics: Educational Guideline]*. V. O. Lozovoi (Ed.). Kuiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Hurina, P. P. (Ed.). (2005). *Estetyka: slovnyk naibilsh uzhyvanykh terminiv (ukrainskoiu ta rosiiskoiu movamy) [Aesthetics: Dictionary of the Most Used Terms (in Ukrainian and Russian)]*. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].
5. Masol, L. (Ed.). (2002). *Kontsepsiia khudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Conception of Art-Aesthetic Upbringing of Pupils of Secondary Comprehensive educational Institutions]*. *Shkilnyi svit – School World*, 9, 1–15 [in Ukrainian].
6. Korolova, I. I. (2012). *Estetychne vykhovannia studentiv vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv u protsesi kulturotvorchoi diialnosti [Aesthetic Upbringing of Students of Higher Educational Institutions in the Process of Cultural-Creative Activities]*. *Candidate's thesis*. Uman [in Ukrainian].
7. Kokhan, I. I. (2013). *Estetychne vykhovannia u protsesi osobystisnoho ta profesiinoho rozvytku maibutnoho fakhivtsia [Aesthetic Upbringing in the Process of Personality and Professional Development of the Future Specialist]*. *Naukova skarbnytsia osvity Donechchyny. Naukovo-metodychnyi zhurnal – Scientific Treasury of Education of Donetsk region. Scientific-Methodical Journal*, 1 (14), 117 – 119 [in Ukrainian].
8. Likhachev, B. T. (1985). *Teoriia esteticheskogo vospitaniia shkolnikov [Theory of Aesthetic Upbringing of Pupils]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
9. Petrova, G. A. (1976). *Voprosy esteticheskoi podgotovki budushchego uchitelia [Issues of Aesthetic Training of the Future Teacher]*. Kazan [in Russian].
10. Radkevych, V. O. (2000). *Kontsepsiia profesiino-khudozhnoi osvity [Conception of Vocational-Professional Education]*. *Profesiino-tekhnichna osvita – Vocational-Technical Education*, 2, 43–47 [in Ukrainian].
11. Surhai, S. O. (2010). *Estetychne vykhovannia studentskoi molodi zasobamy masovoi informatsii [Aesthetic Upbringing of Student Youth by Mass Media]*. *Candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
12. Sharata, N., & Kedis, O. (2018). *Khudozhno-estetychne vykhovannia studentskoi molodi mykolaivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu [Art-Aesthetic Upbringing of Student Youth of Mykolaiv National Agricultural University]*. *Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Serii: Pedagogical Sciences*, 1 (60), 398–402 [in Ukrainian].
13. Shevchenko, H. P. (1998). *Estetyzatsiia navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli [Aesthetization of the Educational Process at Higher School]*. H. L. Lehenkyi, & V. I. Sypchenko (Eds.). *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: Nauk.-metod. zb. – Humanization of Educational-Upbringing Process: Scientific-Methodical Collection of Works, IV*, 3–6 [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Слабоуз – канд.філол. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 378.14.015.62

КОШЕВА Людмила

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання і спорту,
Донбаська державна машинобудівна академія
вул. Академічна, 72, м.Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84313
E-mail: kosheva@i.ua

КОВАЛЕВСЬКИЙ Сергій

д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри технології
машинобудування, Донбаська державна машинобудівна академія
вул. Академічна, 72, м.Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84313
E-mail: kovalevskii@dgma.donetsk.ua

КОВАЛЕВСЬКА Олена

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри комп'ютеризованого дизайну і
моделювання процесів і машин, Донбаська державна машинобудівна академія
вул. Академічна, 72, м.Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84313
E-mail: olenakovalevska@gmail.com

**КОМПЕТЕНТІСНО-ЦІННІСНЕ МОДЕЛЮВАННЯ З
ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОМЕРЕЖНОГО БАЗИСУ**

Анотація. В роботі показано, що складові особистісної підсистеми моделі процесу підготовки фахівця дозволяють реалізувати у нього важливі аспекти видів професійної діяльності, розв'язуваних завдань і необхідних компетенцій. Тому, система сформованих особистісних цінностей є визначальною умовою досягнення необхідних професійних якостей майбутнього фахівця. При цьому, компетентісна складова моделі діяльності тісно пов'язана з характеристикою зовнішнього середовища моделі особистості. Представлена концептуальна модель, що припускає адаптивне формування етапів процесу підготовки фахівця до умов освітнього процесу, що впливає на змістовні параметри навчання, що, безсумнівно, визначає таку складову моделі системи особистісних якостей, як ступінь реалізації цілей. Для ефективного визначення цієї моделі часто, єдино можливим засобом дослідження і застосування в практичних цілях знань про особливості модельованих об'єктів є математичне моделювання, для якого центральним поняттям теорії математичного моделювання є поняття адекватності. Показано, що аргументована перевірка адекватності моделі забезпечує отримання добротних і практично значущих результатів. Для визначення адекватності математичної моделі реальному процесу запропоновано за допомогою нейронних мереж порівняти одержані в ході експериментальних досліджень величини з прогнозами при певних параметрах процесу. Авторами роботи вдалося встановити взаємозв'язок між навчальними і тестовими множинами при створенні адекватних моделей об'єктів різної

© Кошева Л., Ковалевський С., Ковалевська О., 2019

природи з урахуванням найкращого поєднання повноти-точності створеної моделі з одного боку і її простоти з іншого. Це виконано шляхом проведення оцінок точності-адекватності нейромережних моделей на основі варіювання випадкових виборів навчальних і тестових підмножин, сформованих з одного і того ж масиву даних, доступних для створення нейромережної моделі. В роботі доведено, що для нейромережних моделей адекватність і точність досягаються при 30% частці тестовій множини. З урахуванням цього запропоновано адаптивну модель процесу підготовки фахівця з використанням нейромережного базису.

Ключові слова: компетентність, особистісні цінності, педагогічні технології, нейронні мережі, адекватність моделювання, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Основним суб'єктом педагогічної технології процесу підготовки випускників вишу є викладач, що є носієм змісту освітнього процесу, організатором педагогічних умов, що забезпечують досягнення результатів, у тому числі – ціннісну орієнтацію випускників вишу. Також, в особистості викладача концентрується сукупність його цінностей, що проявляються в реалізованій ним педагогічній технології. Таким чином, викладач, будучи носієм ціннісного потенціалу, трансформує ці цінності у свідомість студентів через навчальний процес. Викладач є і суб'єктом технологічного процесу, і його організатором. Урахування індивідуальних особливостей студентів, вирішення освітньо-виховних завдань, урахування інтересів студентів, різноманітність, новизна, емоційність занять, а також загальнокультурний рівень, ерудиція, наукова й методична підготовка, відповідальність, працьовитість, переконаність, розумна вимогливість, педагогічна майстерність викладача є умовами, що забезпечують якість виховного процесу [1].

Для успіху навчально-виховного процесу значимим є те ставлення до формування компетентностей майбутніх фахівців, що ґрунтується на внутрішніх потребах, мотивах студентів, а також на сукупності засвоєних ними знань, умінь і навичок професійної діяльності. У такому

підході зіштовхуються дві альтернативні можливості – формування компетентностей майбутніх бакалаврів і магістрів в групових заняттях і індивідуальне формування особистісних властивостей кожного студента тобто – системи його особистісних цінностей [1, 2, 3, 3]. При тому, створення формалізованих моделей, що дозволяють порівнювати різні підходи до формування системи компетенцій і цінностей майбутніх фахівців є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Важливо зрозуміти, яким чином людина мотивується в діяльності, спрямованій на досягнення успіхів і як вона реагує на невдачі, що трапляються. Умови досягнення успіхів і попередження невдач – важливі види людської мотивації, від яких залежать доля й стан людини

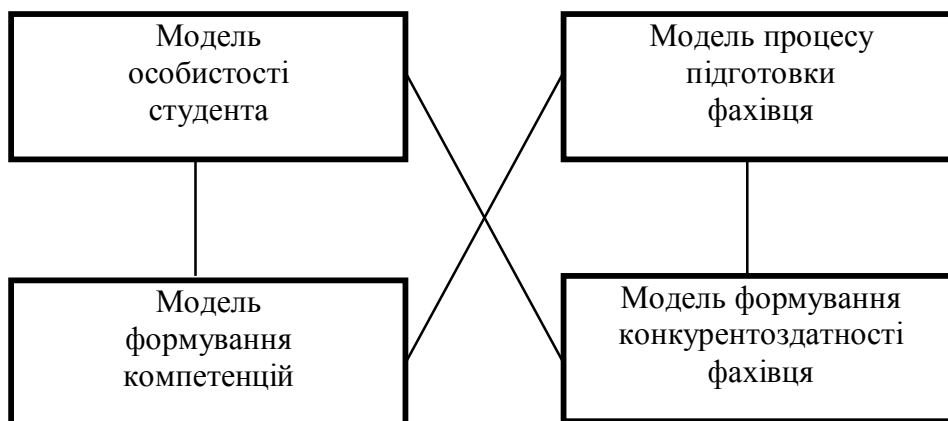
в суспільстві [5, 5]. Безумовно, мета підготовки й сукупність психолого-педагогічних настанов дозволяють сформувати зміст підготовки фахівця, включаючи її акмеологічні і аксіологічні аспекти [3, 7]. Уже на цьому етапі повинні бути визначені вимоги до професіоналізму, а також ціннісна система координат фахівця. Стан і перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті, проблематику цінності та формуванню ціннісних орієнтацій досліджували вчені Бех І., Бібік Н., Болгаріна В., Ващенко Л., Григор'єва В., Єльнікова Г., Гуцан Л., Єрмаков І., Локшина О., Несен Г., Овчарук О., Парашенко Л., Пометун О., Рижикова В., Родніна І., Савченко О., Свистун В., Сохань Л., Трубачева С. та інші. Ці роботи є основою моделі фахівця як сукупності знань про шляхи вирішення поставлених завдань, умінь і навичок професійної діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною ціллю статті є обґрунтування шляхів підвищення адекватності математичних моделей, побудованих на нейромережному базисі, що відображають процеси формування компетенцій і ціннісних якостей майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В процесі формування фахівця найважливіше значення мають виховна діяльність й психолого-педагогічна підтримка розвитку особистості. Саме ці складові особистісної підсистеми моделі процесу підготовки фахівця дозволяють реалізувати у нього аспекти, позначені нами в моделі діяльності: переліки сфер, об'єктів, видів професійної діяльності, розв'язуваних завдань і необхідних компетенцій.

Як видно з наведеного переліку, система формованих цінностей є визначальною умовою досягнення необхідних професійних якостей майбутнього фахівця [7, 9]. При цьому, компетентнісна складова моделі діяльності тісно пов'язана з характеристикою зовнішнього середовища моделі особистості. У цьому випадку організація-стейкхолдер є замовником фахівця, пред'являючи до нього систему вимог до компетенцій.

Концептуальна модель підготовки фахівця у вищому навчальному закладі включає чотири основні блоки (див. рис.1).

Рис. 1 - Концептуальна модель підготовки фахівця .

В ідеальному випадку концептуальна модель припускає адаптивне формування етапів процесу підготовки фахівця до умов освітнього процесу, що впливає на змістовні параметри навчання, що, безсумнівно, визначає таку складову моделі системи особистісних якостей, як ступінь реалізації цілей. Одночасно формується система компетенцій фахівця, технології навчання, засоби й методи їх досягнень. Кожна з представлених складових концептуальної моделі компетенцій є комплексною, що припускає значну самостійну роботу студента. Тут слід зазначити особливу важливість узгодження вимог до компетенцій, яке повинно здійснюватися на початковому етапі їхніх формувань. Але, більш важливим є визначення кількісних оцінок взаємозв'язку факторів, що є впливовими, з метою використання їх для оптимального управління процесом досягнення певних компетенцій майбутніх фахівців. Такий підхід залишається актуальним для будь-якої фахової спрямованості освітнього процесу у вищих навчальних закладах. Тому, математичне моделювання об'єктів є необхідним і, часто, єдиною можливим засобом дослідження і застосування в практичних цілях знань про особливості модельованих об'єктів.

Центральним поняттям теорії моделювання є поняття адекватності. Аргументована перевірка адекватності забезпечує отримання добротних і практично значущих результатів. Адекватність математичної моделі - це відповідність результатів обчислювального експерименту поведінки реального об'єкта. Цю відповідність слід оцінювати з точки зору цілей дослідження [10]. Тому можливі різні підходи до оцінки адекватності різних моделей. Для виявлення цієї відповідності для процесів, що характеризуються вимірними величинами - параметрами - необхідно проводити порівняння параметрів моделі і оригіналу в одних і тих же умовах. Питання про необхідну і достатню ступінь відповідності об'єкту - оригіналу або адекватності моделі відноситься до числа найважливіших у сфері модельної методології, а відповідь на це питання характеризує ефективність моделювання, яка відображає практичну корисність моделі. Тому порівнювати слід лише відповідні один одному параметри між собою і тільки в тій області функціонування об'єкта, в якій передбачається його досліджувати. Для визначення адекватності математичної моделі реальному процесу необхідно порівняти одержані в ході експерименту величини з прогнозами по моделі при певних параметрах процесу.

При моделюванні будь-якого об'єкту завжди прагнуть до максимально повного і точного відтворення в моделі властивостей і характеристик об'єкта. Наслідком цього є зростання складності моделі, яка проявляється в числі змінних, зокрема враховуються зв'язки і впливи, підвищуються вимоги до точності вихідних даних. Визначити математичним шляхом найкраще поєднання повноти-точності створюваної моделі з одного боку і простоти з іншого, практично ніколи не вдається через формалізацію і неоднозначність факторів, що підлягають врахуванню. Вирішальним фактором ефективності виявляється математичний апарат. При цьому, найкращу якість або ефективність будь-якої моделі досягається як розумний компроміс між

близькістю моделі до оригіналу (адекватністю) і простотою, що забезпечує можливість і зручність використання моделі за її прямим призначенням, а зайва точність моделі на практиці не менш шкідлива, ніж її неповнота [11].

Несуперечливість увазі, ідентичний характер зміни відповідних параметрів, тобто ідентичний вигляд основних властивостей функціональних залежностей на окремих ділянках, як-то: зростання, спадання, екстремуми, опуклість і т.ін.. При більш глибокому розгляді цього поняття стає очевидним різноманіття можливих критеріїв перевірки несуперечності. Оскільки порівнювані параметри в області функціонування об'єкта можуть приймати множину різних значень, остільки будь-які висновки про відповідність їх поведінки можна зробити тільки на підставі статистичної обробки таких множин. Тому адекватність перевіряється за допомогою статистичних критеріїв, які можуть з певною ймовірністю свідчити про відповідність результатів обчислювального експерименту поведінки реального об'єкта у відповідних умовах.

Математичні моделі складних систем і процесів будуються в основному як подібні детерміновані моделі, що володіють загальним з оригіналом математичним описом. Тому для адекватності математичної моделі поведінки оригіналу досить переконатися у виконанні двох властивостей: точності і несуперечності. Точність в задачах моделювання означає, що узагальнена характеристика неузгодженості відповідного параметра моделі і оригіналу повинна бути не більше, ніж заздалегідь задане значення прийнятною похибки. З урахуванням викладеного за такою характеристикою може виступати найбільше по модулю значення неузгодженості, середнє значення неузгодженості або статистична оцінка.

При ідентифікації слабко формалізованих складних систем, коли для побудови математичних моделей застосовуються штучні нейронні мережі, використання статистичних критеріїв іноді неможливо [10, 12].

Підхід, заснований на нейромережному базисі, являє собою математичні конструкції зі змінною структурою, яка залежить від вхідних даних. Перебудова структури елементів таких конструкцій відбувається за допомогою настроюються порогових елементів, рівень збудження яких залежить від вхідних даних. Перевірка адекватності таких моделей здійснюється на основі задовільного тестування на тестовій множині, яке не входить в навчальну множину, а об'єм масивів вихідних даних безпосередньо пов'язаний з якістю моделей, сформованих на основі цих даних.

Мета дослідження: встановити взаємозв'язок між навчальними і тестовими множинами при створенні адекватних моделей об'єктів різної природи.

У загальному вигляді деякій векторній множині X , яке може бути представлена n параметрами табл. 1.

Таблиця 1

Кортежи прецедентів вихідних даних для моделювання

№	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	...	X_n
1	x_{11}	x_{21}	x_{31}	x_{41}	x_{51}	x_{61}	...	x_{n1}
2	x_{12}	x_{22}	x_{32}	x_{42}	x_{52}	x_{62}	...	x_{n2}
3	x_{13}	x_{32}	x_{33}	x_{43}	x_{53}	x_{63}	...	x_{n3}
...	...	...	...	...	...	...	...	...
m	x_{1m}	x_{2m}	x_{3m}	x_{4m}	x_{5m}	x_{6m}	...	x_{nm}

Відповідно до поставленої мети дослідити особливості вибору навчального Y і тестового Z множин, коли $X \ni Y, Z$, була сформована таблиця прецедентів (табл.2).

Таблиця 2

Приклад кортежей прецедентів, що використовується для нейромережного моделювання

№	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	x11	x12	Y
1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0	2
2	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1
3	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1
4	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1
5	1	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	2
6	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1
7	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	2
8	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
9	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	2
10	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0	2
11	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1
12	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
13	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
14	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	2
15	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1
16	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	2
17	0	1	1	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1
18	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
19	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	2
20	0	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1
21	1	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1
22	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1
23	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1
24	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	2
25	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
26	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
27	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1

РОЗДІЛ. ВИЦА ШКОЛА

28	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0	2
29	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1
30	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	2
31	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	2
32	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	2

З 32 кортежів множини X (табл.2) були створені тестові вибірки, що представляють собою по 9 випадкових поєднань з 9 рівнями обсягів тестових вибіркових масивів поєднань підмножин Y і Z : C_{32}^3 ; C_{32}^6 ; C_{32}^9 ; C_{32}^{12} ; C_{32}^{15} ; C_{32}^{18} ; C_{32}^{21} ; C_{32}^{24} ; C_{32}^{27} .

Методика досліджень включає проведення оцінок точності-адекватності нейромережних моделей на основі варіювання випадкових виборів навчальних і тестових підмножин, сформованих з одного і того ж масиву даних, доступних для створення нейромережної моделі. Методика порівняльного аналізу включала виконання наступних етапів:

1. Побудова нейромережних моделей на основі програмного пакету нейромережного моделювання та аналізу даних Neuro Pro 0,25 на основі даних навчальних підмножин Y .

2. Скорочення числа входів нейромережної моделі $x_1..x_{12}$, залишаючи тільки значущі для отримання заданої точності відтворення значень навчальних підмножин.

3. Тестування нейромережних моделей, отриманих в результаті виконання п.2, на тестових множини Z при одночасній оцінці точності тестування.

4. Побудова залежностей заданої точності навчання і отриманої точності тестування на множинах вибірок підмножин Y і Z масивів.

5. Аналіз отриманих результатів і розробка рекомендацій по методиці оцінки його нейромережних моделей.

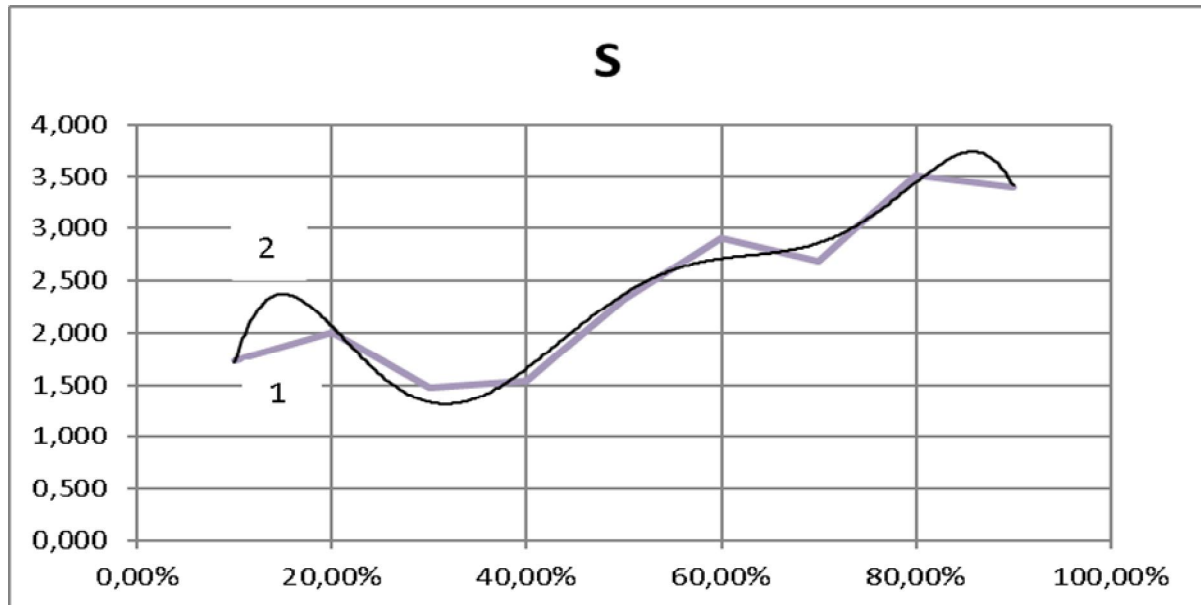
Таким чином було створено і проаналізовано 81 нейромережну модель із заданою похибкою моделювання $\pm 1,0\%$. Результати тестування цих моделей представлені в табл. 3.

Таблиця 3.

Похибки тестування 81 зразків нейромережних моделей

Похибка тестування	Похибка тестування при частці тестовій множині від розмірів всієї множини даних, %									
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	S
10,00%	0,335	0,031	0,669	0,002	0,337	0,008	0,004	0,335	0,008	1,727
20,00%	0,282	0,006	0,337	0,195	0,330	0,170	0,171	0,174	0,339	2,003
30,00%	0,118	0,198	0,008	0,340	0,401	0,117	0,113	0,170	0,005	1,472
40,00%	0,202	0,124	0,173	0,170	0,179	0,173	0,090	0,171	0,257	1,539
50,00%	0,401	0,536	0,138	0,378	0,138	0,213	0,177	0,140	0,205	2,325
60,00%	0,173	0,447	0,113	0,501	0,214	0,225	0,348	0,560	0,325	2,906
70,00%	0,146	0,656	0,287	0,435	0,170	0,226	0,351	0,101	0,312	2,684
80,00%	0,500	0,737	0,253	0,169	0,337	0,336	0,379	0,424	0,382	3,517
90,00%	0,408	0,371	0,151	0,334	0,446	0,335	0,721	0,150	0,482	3,398

На рис. 2 представлена графічна інтерпретація похибки S відтворення тестовій множини Z.

Рис. 2. Сумарна похибка 1 і її апроксимація поліномом двох варіантів тестування при частці тестовій множини від 10% до 90%.

Аналіз похибок моделювання і тестування моделей, представлений кривою тренду виду: $S = -2219,9p^6 + 6889,8p^5 - 8388,4p^4 + 5041,9p^3 - 1535,2p^2 + 216,97p - 8,898$ дозволив визначити мінімум похибки при 30...35 % частці тестової множини.

Вербальний опис оптимізованої моделі представлено наступним чином:

Database fields (initial symptoms):

X4
X5
X8
X9
X12

Database fields (end syndromes):

Y

Preprocessing the input fields of the database for supplying the network:

$X4=(X4-0,5)/0,5$
 $X5=(X5-0,5)/0,5$
 $X8=(X8-0,5)/0,5$
 $X9=(X9-0,5)/0,5$
 $X12=(X12-0,5)/0,5$

Functional Converters:

$Sigmoid\_1(A)=A/(0,1+|A|)$

Level 1 syndromes:

$$\text{Syndrome1\_1} = \text{Sigmoid\_1} (0,5175867 * X_4 - 0,2253383 * X_5 - 0,7707164 * X_8 + 0,167638 * X_9 - 0,1165028 * X_{12})$$

$$\text{Syndrome1\_2} = \text{Sigmoid\_1} (0,1908794 * X_8 - 0,09852738 * X_9 + 0,1385741 * X_{12} - 0,1664897)$$

$$\text{Syndrome1\_3} = \text{Sigmoid\_1} (0,3572189 * X_4 + 0,3209354 * X_{12})$$

$$\text{Syndrome1\_4} = \text{Sigmoid\_1} (0,6674076 * X_4 - 0,115299 * X_5 - 0,8144038 * X_8 + X_9 + 0,1843456 * X_{12} + 0,7063498)$$

End-syndromes:

$$Y = 0,6864882 * \text{Syndrome1\_1} + \text{Syndrome1\_2} - 0,4366252 * \text{Syndrome1\_3} + \text{Syndrome1\_4} + 0,3727925$$

Post-treatment of end-syndromes:

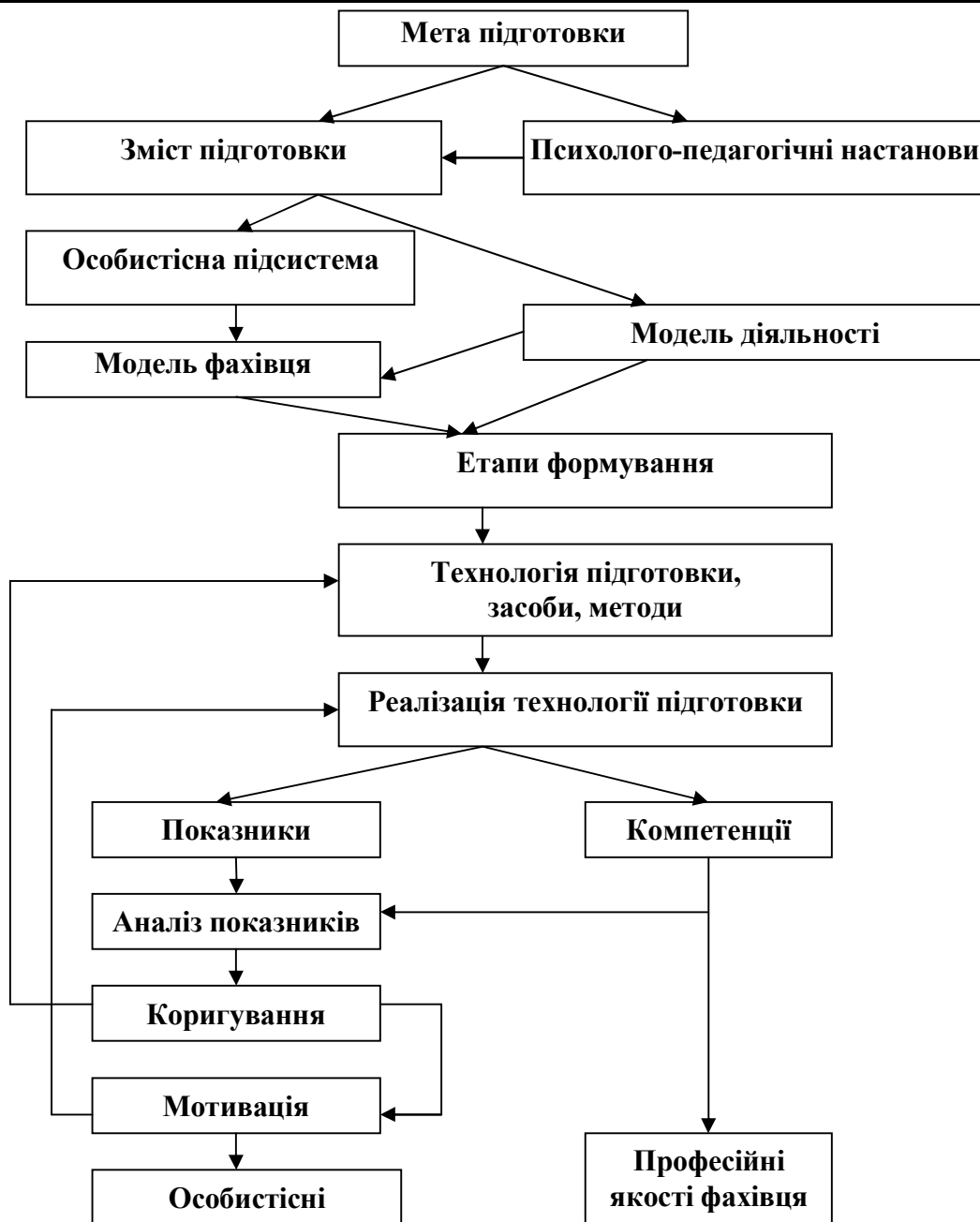
$$Y = (((Y * 1) + 3) / 2).$$

Мінімум сумарної похибки, яка оцінювалася щодо випадково сформованих підмножин **Y** і **Z** настав при встановленні тестової множини як 1/3 випадково відібраної частини загального масиву даних, що використана для моделювання. Така рекомендація, безумовно, відрізняється від рекомендацій 80% / 20% для часток підмножин Y і Z і повинна бути врахована при побудові нейромережних моделей. Саме така методика нейромережного моделювання пропонується для кількісної оцінки ефективності досягнення певних компетентностей при підготовки фахівців згідно системі, що відображена на рис.3.

Дослідження, результати яких представлені в статті, показали, що для нейромережних моделей адекватність і точність досягаються за умови формування навчальної і тестової вибірки, виходячи з досягнення задовільної точності при максимальному обсязі тестової вибірки. Тому, мінімум сумарної похибки при 30% частці тестовій множини свідчить про високу ймовірність впізнавання моделі. Мінімум сумарної похибки моделі на тестовому базисі повинен відповідати умові $S \rightarrow \min$; $p \rightarrow \max$. Застосовуючи таке правило можна забезпечити точність і адекватність нейромережної моделі, ґрунтуючись на оптимальних навчальному і тестовому кортежах.

Попередні дослідження показали, що в результаті діагностики двох узагальнених стійких мотивів особистості – мотиву прагнення до успіху й мотиву попередження невдач, більш 60 % опитаних, що займаються в експериментальному режимі, мають сформований мотив досягнення успіху і до 10 % – мотив попередження невдач. У контрольних групах нижчий відсоток опитаних із мотивацією досягнення успіху – біля 25 %, до 30 %, мотивованих на невдачу.

Рис. 3. Модель процесу підготовки фахівця з використанням нейромережного базису

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підготовка фахівців, як система педагогічних технологій, впливає на формування мотиву досягнення успіху. Тому, велике значення має виявлення методів управління комплексом особистісних якостей студентів в групі підготовки фахівців через побудову та використання адекватних нейромережних моделей. Оцінювання ступеня досягнення результатів з формування необхідних компетенцій веде до необхідності своєчасної корекції технології освітньої діяльності. І тільки

достатня мотивація, заснована на духовному, соціальному й фізичному вихованні (вихованні культури) та на потребах особистості студента (модель особистості студента) дозволяє дійсно сформувати такі професійні якості фахівця, які дозволять у комплексі забезпечити відповідність підготовленого фахівця через його професійну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Диба Т.Г. Феномен неперервної професійної освіти у досягненні професійного «акме». *Освітологія*, 2015. № 4. С. 30-36.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колективна монографія. / Бібік І.М. та ін.; за заг.ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
3. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія. Київ: Знання України, 2003. 448 с.
4. Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти: навч.-метод. посіб. / ред. В.О. Огнев'юк. Київ: ТОВ ВП Едельвейс, 2015. 464 с.
5. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навч.-метод. посіб. / В. А. Козаков та ін. ; за заг. ред. В. А. Козакова. Київ: КНЕУ, 2003. 829 с.
6. Єрмаков І.Г. Феномен компетентнісно спрямованої освіти. *Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху*. Київ, ЛАТ & К., 2003. 199 с.
7. Кабанкова О.М. Деякі аспекти акмеологічної компетентності майбутнього фахівця. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Житомир – Київ, 2015. Вип.84. С. 148-151.
8. Kovalevskyy S.V., Kosheva L.V. Study of the Nature and Structure of Corporate Culture with Neural Network Models. *American Journal of Neural Networks and Applications*. New York, 2015. Vol.1. No.1. P. 11–22.
9. Research the Corporate Culture of Students Using Neural Network Models. *American Journal of Neural Networks and Applications*. New York, 2015. Vol. 1. No. 2. P. 43–47.
10. Kaladze V.A. Mathematical models of casual processes with stationary increments and the non-uniform information dynamic processing. Monograph. Lorman, MS, USA: Science Book Publishing House, 2012. 136 p.
11. Ганцева Е.А., Каладзе В.А., Поляков А.М. Интеллектуальный критерий качества математических моделей сложных систем: идеология, перспективы разработки. *Вестник Воронежского государственного технического университета*. Воронеж, 2013. Т. 9. № 5.1. С. 52–56.
12. Kovalevskyy S., Kosheva L. Neural network's intellectual model of student. *12th International conference "Research and Development in Mechanical Industry" RaDMI 2012*, 13-17 September. Vrnjcka Banja, Serbia, 2012. Vol. 2. p. 779-786.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019.

КОШЕВАЯ Людмила

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізического виховання и спорта, Донбасская государственная машиностроительная академия
ул. Академическая, 72, г.Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84313
E-mail: kosheva@i.ua

КОВАЛЕВСКИЙ Сергей

д-р техн. наук, профессор, заведующий кафедрой технологии машиностроения, Донбасская государственная машиностроительная академия
ул. Академическая, 72, г.Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84313
E-mail: kovalevskii@dgma.donetsk.ua

КОВАЛЕВСКАЯ Елена

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедры компьютеризированного дизайна и моделирования процессов и машин, Донбасская государственная машиностроительная академия
ул. Академическая, 72, г.Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84313
E-mail: olenakovalevskaya@gmail.com

КОМПЕТЕНТНОСТНО - ЦЕННОСТНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ НЕЙРОСЕТЕВОГО БАЗИСА

Резюме. В работе показано, что составляющие личностной подсистемы модели процесса подготовки специалиста позволяют отражать в ней важные аспекты видов профессиональной деятельности, решаемых задач и необходимых компетенций. Поэтому, система сложившихся личностных ценностей является определяющим условием достижения необходимых профессиональных качеств будущего специалиста. При этом, компетентностные составляющие модели деятельности тесно связана с характеристикой внешней среды модели личности. Представлена концептуальная модель, предполагающая адаптивное формирование этапов процесса подготовки специалиста к условиям образовательного процесса, влияющая на содержательные параметры обучения, что, несомненно, определяет такую составляющую модели системы личностных качеств, как степень реализации целей. Для эффективного определения этой модели часто, единственно возможным средством исследования и применения в практических целях знаний об особенностях моделируемых объектов является математическое моделирование, для которого центральным понятием теории математического моделирования является понятие адекватности. Показано, что аргументированная проверка адекватности модели обеспечивает получение добротных и практически значимых результатов. Для определения адекватности нейросетевой математической модели реальному процессу предложено сравнивать полученные в ходе экспериментальных исследований величины с прогнозами при определенных параметрах процесса. Авторами работы удалось установить взаимосвязь между обучающими и тестовыми множествами при создании адекватных моделей объектов различной природы с учетом наилучшего сочетания полноты-точности создаваемой модели с одной стороны и ее простоты с другой. Это выполнено путем проведения оценок точности-адекватности нейросетевых моделей на основе варьирования случайных выборок учебных и тестовых подмножеств, сформированных из одного и того

же массива доступных данных,. В работе доказано, что для нейросетевых моделей адекватность и точность достигаются при 30% доле тестовой множества. С учетом этого предложено адаптивную модель процесса подготовки специалиста.

Ключевые слова: компетентность, личностные ценности, педагогические технологии, нейронные сети, адекватность моделирования, система.

KOSHEVA Ludmila

Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Physical Education and Sports, Donbass State Engineering Academy

st. Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84313

E-mail: kosheva@i.ua

KOVALEVSKYY Sergiy

Doctor of Technical Science, Professor, Head at the Department of Engineering Technology, Донбаська державна машинобудівна академія

st. Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84313

E-mail: kovalevskii@dgma.donetsk.ua

KOVALEVSKA Olena

Candidate of Technical Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Departments of Computer-aided Design and Modeling of Processes and Machines, Donbass State Engineering Academy

st. Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84313

E-mail: olenakovalevskaya@gmail.com

COMPETENCE - VALUE MODELING USING A NEURAL NETWORK BASIS

Summary. The authors of the article present the features of creating poorly formalized models, reflecting the competence approach, which allows monitoring the formation of the necessary competencies of the future specialist in the light of changes in his personal values. It is shown that quantitative neural network modeling of competence and value models is an effective tool for monitoring and managing the processes of formation of specialists, taking into account their individual characteristics and stakeholder requests. For this purpose, the optimal formation of training and test sets of neural network models is proposed.

Keywords: competence, personal values, pedagogical technologies, neural networks, modeling adequacy, system.

Abstract. Introduction. The authors of the article present the features of creating poorly formalized models, reflecting the competence approach, which allows monitoring the formation of the necessary competencies of the future specialist in the light of changes in his personal values.

Analysis of publications. Taking into account the individual characteristics of students, solving educational problems, taking into account the interests of students, diversity, novelty, emotional class, as well as general cultural level, erudition, scientific and methodological preparation, responsibility, hard work, conviction, reasonable demand, pedagogical ensure the quality of the educational process. For the success of the educational process, it is important to have an attitude towards the formation of competencies of future specialists, based on the internal needs, motives of students, as well as on the set of acquired knowledge, skills and professional skills. The purpose of preparation and the set of psychological and pedagogical instructions allowed to form the content of specialist training, certain requirements for professionalism, as well as the value system of the specialist's coordinates.

Purpose. The main purpose of the article is to substantiate ways of improving the adequacy of mathematical models, built on a neural network basis, reflecting the processes of formation of competencies and values of future specialists.

Results. The central concept of modeling theory is the concept of adequacy. Purpose of the study: to establish the relationship between training and test sets when creating adequate models of objects of different nature. The neural network based approach is a mathematical construct with a variable structure that depends on the input. The adequacy of such models is verified on the basis of satisfactory testing on a test set which is not included in the training set, and the volume of the output data sets is directly related to the quality of the models formed on the basis of these data.

The minimum of the total error estimated against randomly formed subsets occurs when establishing the test set as 1/3 of the randomly selected portion of the total data set used for the simulation. Such a recommendation is certainly different from the 80% / 20% recommendation and should be taken into account when building neural networks.

Conclusion. Training professionals as a system of pedagogical technologies influences the formation of motives for success. Therefore, it is of great importance to identify methods for managing the complex of personal qualities of students in the group of specialists through the construction and use of adequate neural network models. Assessment of the degree of achievement of results in the formation of necessary competencies leads to the need for timely correction of educational technology. Only sufficient motivation, based on spiritual, social and physical education (culture education) and the needs of the student's personality (model of student's personality), can really form such professional qualities of a specialist, which will allow to ensure the adequacy of a trained specialist through his professional activity.

REFERENCES

1. Dyba T.H. (2015). *Fenomen neperervnoi profesiinoi osvity u dosiahnenni profesiinoho «akme»*. *Osvitohiia*, 4, 30-36. (in Ukr.).

2. Bibik I.M. at al. (2004). In O. V. Ovcharuk (Ed.). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasnii osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: kolektyvna monohrafiia*. Kyiv: K.I.S. (in Ukr.).
3. Ohneviuk V.O. (2003). *Osvita v systemi tsinnostei staloho liudskoho rozvytku: monohrafiia*. Kyiv: Znannia Ukrainy. (in Ukr.).
4. *Osvitohiia: pidhotovka ekspertiv u haluzi osvity*. (2015). In V.O. Ohneviuk (Ed.). Kyiv: TOV VP Edelveis. (in Ukr.).
5. Kozakov V.A. at al. (2003). In V.A. Kozakov (Ed.). *Psykhohiia diialnosti ta navchalnyi menedzhment*. Kyiv: KNEU. (in Ukr.).
6. Yermakov I.H. (2003). *Fenomen kompetentnisno spriamovanoi osvity. Krok za krokom do zhyttievoi kompetentnosti ta uspikhu*. Kyiv: LAT & K. (in Ukr.).
7. Kabankova O.M. (2015). Deiaki aspekty akmeolohichnoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats*. Zhytomyr – Kyiv: Vyp. 84.148-151. (in Ukr.).
8. Kovalevskyy S.V., Kosheva L.V. (2015). Study of the Nature and Structure of Corporate Culture with Neural Network Models. *American Journal of Neural Networks and Applications*. New York, 1. 1. 11–22. : 10.11648/j.ajna.20150101.12
9. Kovalevskyy S.V., Kosheva L.V. (2015). Research the Corporate Culture of Students Using Neural Network Models. *American Journal of Neural Networks and Applications*. New York, 1. 2. 43–47. : 10.11648/j.ajna.20150102.13
10. Kaladze V.A. (2012). *Mathematical models of casual processes with stationary increments and the non-uniform information dynamic processing: Monograph*. Lorman, MS, USA: Science Book Publishing House.
11. Gantseva E.A., Kaladze V.A., Poliakov A.M. (2013). Intellectualnyi kriterii kachestva matematicheskikh modelei slozhnykh sistem: ideologiya, perspektivy razrobotki. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta*, 9(5.1). 52–56. (in Rus.).
12. Kovalevskyy S., Kosheva L. (2012). Neural network's intellectual model of student. *Proceedings of 12th International conference "Research and Development in Mechanical Industry" RaDMI 2012*, Vrnjcka Banja, Serbia, 2012. [CD ROM].

(переклад зроблено С. Ковалевським – д.т.н., професором, завідувачем кафедри технології машинобудування ДДМА)

УДК 004:37:001

ТОПОЛЬНИК Яна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: yannetkatop@gmail.com

КАРЕЛІН Михайло

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: m_karelin@ukr.net

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ТА ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуті аспекти проблеми інформатизації освіти. Звертається увага на те, що на сьогодні науково-дослідницьку діяльність майбутніх науковців неможливо уявити поза розвитком хмарних технологій. Охарактеризовано поняття „комунальні обчислення”, „хмарні обчислення”, „хмара”. Наведено міжнародні документи у галузі хмарних обчислень. Виокремлено базові характеристики хмарних обчислень (самообслуговування за потребою; вільний мережний доступ; об'єднання ресурсів у пул; швидка еластичність; вимірюваність сервісу) та хмарної моделі (масовість застосування; гомогенність інфраструктури; віртуалізація додатків; стійкість виконання обчислень; дешеве програмне забезпечення; географічно розподілене використання; сервісна орієнтованість; передові технології безпеки). Наведено основні компоненти системи хмаро зорієнтованих засобів навчання в освітньому середовищі закладу вищої освіти (система управління навчанням, соціальні мережі, wiki-система, інтегроване хмарне середовище). Охарактеризовано програмні продукти у якості хмаро зорієнтованих засобів навчання (соціальні мережі, Google Docs, Google Apps for Education, програми ведення блогів, програми для проведення вебінарів). Виокремлено електронні ресурси навчального призначення та їх навчальні цілі (підготовка демонстраційних та друкованих матеріалів; опрацювання текстів; демонстрація мультимедіа; розв'язання задач; здійснення практичних, лабораторних робіт; математичні перетворення; моніторинг навчальної діяльності). Наведено напрями застосування хмарних технологій під час інформаційно-комунікаційної підтримки наукових досліджень майбутніх магістрів і докторів філософії в галузі освіти (використання наукометричних баз даних; перевірка наукових робіт на плагіат; використання електронних

© Топольник Я., Карелін М., 2019

журнальних систем відкритого доступу; проведення моніторингових наукових досліджень; використання наукових соціальних мереж).

Ключові слова: інформатизація освіти, інформаційно-комунікаційна підтримка, комунальні обчислення, хмарні обчислення, хмара, хмаро зорієнтовані засоби навчання, програмний продукт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Науково-дослідницьку діяльність на сьогодні неможливо уявити поза розвитком хмарних технологій (Cloud Technology), які вимагають підключення до Інтернету й передбачають віддалену обробку та зберігання даних, надають доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного

забезпечення як онлайн-сервісу. Завдяки хмарним технологіям стало можливим виникнення хмаро зорієнтованого навчального середовища (ХОНС) закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Хмаро зорієнтоване навчальне середовище навчальних закладів різного рівня, його проектування, структурування, можливості використання в навчанні та науково-дослідницькій діяльності широко вивчаються в сучасній науці, зокрема про це йдеться в наукових працях В. Бикова, В. Кухаренка, С. Литвинової, А. Манако, О. Маркової, Л. Панченко, М. Попель, М. Рассовицької, А. Стрюка, С. Семерікова, О. Спіріна, М. Шишкіної, Л. Вагуеро (L. Vaquero), П. Мелла (P. Mell), інших вітчизняних та зарубіжних науковців.

Як зазначають С. Семеріков, О. Маркова, А. Стрюк та ін. [1; 2], теоретичною основою хмарних технологій є концепція „комунальних обчислень” (Utility Computing), сутність якої у 1961 р. Дж. Маккарті (J. McCarthy, 1927–2011) виклав у доповіді, присвяченій сторіччю Массачусетського технологічного інституту, розглянувши комп'ютерні ресурси (обчислювальні, зберігальні та інші) як вимірювані і гнучко дозовані послуги на зразок тих, що надають оператори зв'язку. Тож історія хмарних технологій бере початок від середини ХХ століття.

Здійснений аналіз праць науковців засвідчив, що в педагогічній науці накопичено певний досвід дослідження проблем становлення інформаційного суспільства, інформатизації освіти, який потребує узагальнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування й узагальнення сутності та особливостей використання хмарних технологій ІК-підтримки наукових досліджень майбутніх магістрів та докторів філософії в галузі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепція „комунальних обчислень” еволюціонувала, її технологічна реалізація вимагала знаходження балансу між традиційною термінальною (клієнт-серверною) ідеологією і суто

розподіленими системами з автобалансуванням потужності, доки не з'явилися центри опрацювання даних (ЦОД) у їх сучасному вигляді. Запропонована у 1961 р. концепція Дж. Маккарті, була опублікована у 1999 р. Саме відтоді з'явилася сфера комп'ютерних послуг спільного використання, які тепер прийнято називати „хмарними” (Cloud Computing).

За визначенням Національного інституту стандартів США (NIST), під хмарними обчисленнями розуміють модель зручного мережного доступу до загального фонду обчислювальних ресурсів (наприклад, мереж, серверів, файлів даних, програмного забезпечення та послуг), які можуть бути швидко надані при умові мінімальних управлінських зусиль та взаємодії з постачальником [3]. У документах NIST було запропоновано п'ять суттєвих (базових) характеристик хмарних обчислень, завдяки яким можна відрізнити ці системи від інших різновидів ІКТ:

- самообслуговування за потребою;
- вільний (повсюдний) мережний доступ;
- об'єднання ресурсів у пул (незалежність від місцезнаходження ресурсу);
- швидка еластичність (надання і вивільнення ресурсу в потрібній кількості і у будь-який час);
- вимірюваність сервісу (оплата по факту надання).

Також було визначено загальні характерні властивості хмарної моделі використання сервісів:

- масовість (великі масштаби) застосування;
- гомогенність (однорідність) інфраструктури;
- віртуалізація додатків (організація доступу до програмного забезпечення) як технологія використання та постачання програмного забезпечення (програмних рішень) без встановлення його на персональному комп'ютері користувача;
- стійкість (надійність) виконання обчислень;
- дешеве програмне забезпечення;
- географічно розподілене використання;
- сервісна орієнтованість;
- передові технології безпеки [3].

Отже, хмарні обчислення стали основою хмарних технологій.

Проблеми проектування сервісів і технологій хмарних обчислень для використання у навчальному процесі закладів освіти належать до першочергових у сфері інформатизації. Про це свідчить ряд урядових ініціатив та прийняття міжнародних документів, започаткування масштабних освітніх проектів у США, Мексиці, Японії, країнах Євросоюзу, Росії, Японії, численних конференцій та наукових видань з даної тематики.

Серед міжнародних документів у галузі хмарних обчислень, виданих в останні роки:

- Європейський цифровий порядок денний (A Digital Agenda for Europe, 2010 р.) [4];

– Федеральна урядова ініціатива хмарних обчислень у США (Federal Cloud Computing Strategy, 2011 р.), за якою сфера хмарних технологій визнається пріоритетним напрямом технологічного розвитку країни. Згідно даного документу здійснюється ряд заходів, спрямованих на якнайширше сприяння впровадженню хмарних технологій у діяльність підприємств і організацій приватного та державного сектору [5];

– Стратегія хмарних обчислень у Європі (Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe), 2012 р. [6];

– Рекомендації Національного інституту стандартів США (The NIST Definition of Cloud Computing, 2012 р.); визначено стратегічні ініціативи щодо пріоритетних вимог у сфері хмарних технологій, серед яких: технічна переносимість (portability), сумісність (interoperability), надійність (reliability), придатність для підтримування, налагоджування (maintainability), вимоги безпеки (security requirements) [3].

Відзначимо, що поняття „хмари” увійшло до наукового обігу в 2000-х роках, зокрема в Україні, як вказують Ю. Носенко, М. Попель, М. Шишкіна, його починають вживати з 2008 року, але під хмарою в той час розуміли безкоштовні хостинги поштових служб для студентів та викладачів. Усі інші інструменти, які наразі пропонують для використання в хмарі, були відсутні через недостатність інформації та брак навичок використання [7].

Зарубіжні науковці (Л. Вакуеро (L. Vaquero) та ін.), аналізуючи наявні потрактування поняття „хмара” в контексті ІКТ, дійшли висновку, що в загальному значенні „хмара” – це великий масив легкодоступних віртуальних ресурсів (апаратних, програмних платформ та послуг). Ці ресурси можуть динамічно змінюватись, щоб пристосуватися до змін навантаження (масштабування), що зумовлює оптимальне їх використання [8].

Хмарне освітньо-наукове середовище, яке виникає завдяки функціонуванню й системному використанню хмаро зорієнтованих засобів навчання, наразі характеризує інформаційний простір практично кожного закладу вищої освіти.

На думку А. Стрюка до основних компонентів системи хмаро зорієнтованих засобів навчання в освітньому середовищі закладу вищої освіти (на прикладі кафедри моделювання та програмного забезпечення ДВНЗ „Криворізький національний університет”) належать:

– система управління навчанням, що реалізована на базі відкритої платформи MOODLE;

– соціальні мережі, серед яких за результатами опитування серед студентів усе більшої популярності набувають Facebook-подібні мережі;

– wiki-система, реалізована на базі відкритої платформи MediaWiki;

– інтегроване хмарне середовище на базі відкритої системи OwnCloud [2].

Особливу ефективність, на думку науковців (А. Стрюк, М. Рассовицька [2]), має побудова корпоративної кафедральної хмари з метою спрощення доступу викладачів до кафедральних документів; забезпечення спільної

роботи над методичними посібниками, підручниками тощо; організації спільної роботи студентів з курсового і дипломного проектування, виконання спільних проектів, передбачених різними дисциплінами. Для програмного забезпечення приватної кафедральної хмари А. Стрюк та М. Рассовицька рекомендують платформу OwnCloud, яка має такі технічні переваги:

- простота розгортання й адміністрування;
- помірні системні вимоги;
- відкритий код;
- підтримка спільнотою розробників [2].

В. Кухаренко та ін., аналізуючи можливості використання хмарних технологій у реалізації змішаного навчання [9], акцентують увагу на виконанні програм, розташованих на зовнішніх серверах (програмне забезпечення як послуга чи SAAS), що наразі стає популярним у навчальній практиці. На думку вчених, у такому підході: програмне забезпечення відстежується й контролюється; управління версіями програмного забезпечення спрощено; небезпеки розповсюдження вірусів зводяться до мінімуму; вихідні дані й отримані файли можна зберігати, управляти централізовано на серверах брандмауерів; можна працювати на простих конфігураціях комп'ютерів [9, с. 53].

Науковцями виокремлено низку програмних продуктів, які найчастіше використовуються в освітньому процесі у якості хмаро зорієнтованих засобів навчання:

1. Соціальні мережі, зокрема, Twitter (засновано 2006 р.), який дозволяє розміщувати оголошення, надавати посилання, проводити опитування, читати повідомлення видатних діячів науки, політики та ін. В освітньому процесі Twitter корисний для отримання даних, думок студентів; надання інформації, створення проблем і питань для обговорення, супроводу інформації авторитетного викладача або вченого та аналізу його діяльності.

2. Google Docs – розроблений Google безкоштовний мережевий офісний пакет, що включає текстовий, табличний редактор і службу для створення презентацій. Це веб-орієнтована програма, що працює в рамках веб-браузера без встановлення на комп'ютер користувача. Документи і таблиці, що створюються користувачем, зберігаються на сервері Google, або можуть бути збережені у файл. Це одна з ключових переваг програми, оскільки доступ до введених даних може здійснюватися з будь-якого комп'ютера, під'єданого до Інтернету. Доступ до особистих документів захищений паролем.

3. Google Apps for Education – це набір хмарних сервісів, які надаються компанією Google безкоштовно для освітніх установ. Завдяки використанню сервісів Google Apps для навчальних закладів є можливість створити сучасні умови для співпраці співробітників, студентів та викладачів: один акаунт (з доменного імені *nubip.edu.ua*) гарантує доступ до колекції сервісів (можна розширювати й поповнювати); авторизований доступ учасників до хмарного середовища навчального закладу; конфіденційність, безпека, відсутність сторонньої реклами; можливість організації всіх видів

освітньої діяльності; освітній контент зберігається і структурується в одному місці; можливість інтеграції стороннього ПЗ; аналітика за напрямками діяльності університету.

4. Програми ведення блогів для обговорення, обміну інформацією та спілкування; ведення блогу викладачем доцільно для оприлюднення аналізу публікацій, поглядів на певні проблеми, роздумів тощо. Інформація блогу публічна, її можуть бачити студенти та колеги, вона може перетворюватися в доповіді на конференціях, статті, завдання для учнів, у свою чергу всіх відвідувачів блогу видно.

5. Програми для проведення вебінарів – нового засобу спілкування, групової роботи в Інтернеті з використанням сучасних засобів комунікації – відео, флеш і чат. Програмне забезпечення для проведення вебінарів, як правило, дозволяє: демонструвати документи в найбільш поширених форматах; передавати голос і відео зображення ведучого й кількох учасників; спілкуватися в чаті; демонструвати відеоролики; малювати графічні об'єкти й набирати текст на білій дошці; здійснювати перехоплення екрану комп'ютера; розміщувати файли для обміну; проводити опитування слухачів.

М. Шишкіна виокремлює такі електронні ресурси навчального призначення (ЕРНП, хмаро зорієнтовані засоби навчального призначення) у складі хмаро зорієнтованого середовища: ресурси е-журнальних систем, е-бібліотек, інформаційно пошукових мереж; збірки, колекції, бібліотеки мультимедійних матеріалів; ЕОР довідкові та додаткові; текстові редактори, редактори таблиць, зображень, презентацій; інструментальні засоби для створення ЕОР; електронні підручники, посібники; електронні навчальні курси; програми лінгвістичного аналізу; навчальні експертні системи; е-тезауруси; електронні задачники; предметні пакети прикладних програм (ППП); пакети прикладних програм моделювання; програми-тренажери, навчальні лабораторні практикуми; діяльнісні середовища; системи е-тестування; автоматизовані системи оцінювання знань [10].

ЕРНП використовуються, як справедливо вказує М. Шишкіна, з різними навчальними цілями:

- для підготовки демонстраційних та друкованих матеріалів, опрацювання навчальної, довідкової літератури;
- для опрацювання текстів, формулювання тверджень, понять, висновків, синтаксичного та семантичного опрацювання текстів;
- демонстрації мультимедіа;
- для розв'язання задач, вправ, відпрацювання навичок;
- здійснення практичних, лабораторних робіт, моделювання, аналізу й опрацювання даних;
- побудови, обчислення, математичних перетворень;
- оцінювання, моніторингу навчальної діяльності [10].

Під час ІК-підтримки наукових досліджень майбутніх магістрів і докторів філософії в галузі освіти хмарні технології застосовуються у наступних напрямках:

- використання наукових соціальних мереж, наукометричних баз даних та систем індексування наукової продукції (Scopus, Web of Science, Google Scholar (Google), Index Copernicus, Бібліометрика української науки);
- перевірка наукових робіт на плагіат (Plagiarism Checker, Anti-Plagiarism, Advego Plagiatus, Double Content Finder, PaperRater та ін.);
- використання електронних журнальних систем відкритого доступу як засобу інформаційно-аналітичної підтримки та оприлюднення результатів наукової діяльності (OJS (Open Journal System), Joomla!);
- використання хмарних сервісів для проведення моніторингових наукових досліджень;
- використання наукових соціальних мереж.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Хмарні сервіси й інформаційні ресурси широко використовуються у відкритому науково-освітньому просторі України. Хмарні сервіси визнаються перспективним напрямом розвитку програмного забезпечення і послуг сучасного цифрового світу, зокрема цифрової науки.

З одного боку, за допомогою хмарного середовища здійснюється ресурсна підтримка інших засобів ІКТ навчання, з іншого, хмарне середовище виступає як самостійний засіб навчання, за допомогою якого вирішуються окремі навчальні задачі.

Перспективним вважаємо подальше вивчення основних пріоритетів та особливостей використання хмарних технологій під час підготовки майбутніх науковців у закладах вищої освіти, створення хмарного освітньо-наукового середовища, розвитку цифрової науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Маркова О. М., Семеріков С. О., Стрюк А. М. Хмарні технології навчання: витоки. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2015. Том 46, № 2. С. 29 – 44.
2. Стрюк А., Рассовицька М. Система хмаро орієнтованих засобів навчання як елемент інформаційного освітньо-наукового середовища ВНЗ. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2014. Том 42. № 4. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1087>
3. Mell P., Grance T. The NIST Definition of Cloud Computing : Recommendation of the National Institute of Standards and Technology. Gaithersburg : National Institute of Standards and Technology, September 2011. (Special Publication 800-415). URL : <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>
4. A Digital Agenda for Europe / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 19.5.2010. 245 final. URL : [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN)

5. Federal Cloud Computing Strategy. URL : <http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/digital-strategy/federal-cloud-computing-strategy.pdf>
6. Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe. European Commission. Brussels, 27.9.2012COM, 2012. 529 final. URL : http://ec.europa.eu/information_society/activities/cloudcomputing/docs/com/com_cloud.pdf
7. Хмарні сервіси і технології у науковій і педагогічній діяльності : Методичні рекомендації / укл. : Ю. Г. Носенко, М. В. Попель, М. П. Шишкіна; за ред. М. П. Шишкіної. К. : ІТЗН НАПН України, 2016. 73 с.
8. Vaquero L., Rodero-Merino L., Caceres J. & Lindner M. A Break in the Clouds: Towards a Cloud Definition. *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, 2009. Vol. 39. Iss. 1. P. 50 – 55.
9. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*, 2015. № 24. С. 53 – 67.
10. Шишкіна М. П., Попель М. В. Хмаро орієнтоване середовище навчального закладу: сучасний стан і перспективи розвитку досліджень. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2013. № 5(37). URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/903/676>

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019.

ТОПОЛЬНИК Яна

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры педагогики высшей школы, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: yannetkator@gmail.com

КАРЕЛИН Михаил

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: m_karelin@ukr.net

ОБЛАЧНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ ПОДДЕРЖКИ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ И ДОКТОРОВ ФИЛОСОФИИ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье рассмотрены аспекты проблемы информатизации образования. Обращается внимание на то, что сегодня научно-исследовательскую деятельность будущих ученых невозможно представить вне развития облачных технологий. Охарактеризованы понятия „коммунальные вычисления”, „облачные вычисления”, „облако”. Приведены международные документы в области облачных вычислений. Выделены базовые характеристики облачных вычислений и облачной модели.

Приведены основные компоненты системы облако ориентированных средств обучения в образовательной среде учреждения высшего образования (система управления обучением, социальные сети, wiki-система, интегрированная облачная среда). Охарактеризованы программные продукты в качестве облако ориентированных средств обучения (социальные сети, Google Docs, Google Apps for Education, программы ведения блогов, программы для проведения вебинаров). Выделены электронные ресурсы учебного назначения и их учебные цели. Приведены направления применения облачных технологий при информационно-коммуникационной поддержке научных исследований будущих магистров и докторов философии в области образования.

Ключевые слова: информатизация образования, информационно-коммуникационная поддержка, коммунальные вычисления, облачные вычисления, облако, облако ориентированные средства обучения, программный продукт.

TOPOLNYK Yana

Professor of Higher School Pedagogy Department, the Doctor of Pedagogical Sciences, State Higher Educational Establishment “Donbas state pedagogical university”,

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: yannetkatop@gmail.com

KARELIN Mykhailo

Associate professor of Higher School Pedagogy Department, the Candidate of Pedagogical Sciences, State Higher Educational Establishment “Donbas state pedagogical university”,

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: m_karelin@ukr.net

CLOUD TECHNOLOGIES FOR INFORMATION AND COMMUNICATION SUPPORT FOR SCIENTIFIC RESEARCH OF FUTURE MASTERS AND DOCTORS OF PHILOSOPHY IN THE FIELD OF EDUCATION

Summary. In the article the aspects of the education informatization problem are considered. Attention is drawn to the fact that, today, the scientific activity of future scientists cannot be imagined beyond the development of cloud technologies. The concepts of „communal computing”, „cloud computing”, „cloud” are characterized. The international documents in the field of cloud computing are presented. The basic characteristics of cloud computing and cloud model are identified. The main components of the cloud-oriented learning system in the higher education institution's educational environment (training management system, social networks, wiki system, integrated cloud environment) are presented. Software as cloud-based learning tools (social networks, Google Docs, Google Apps for Education, blogging programs, webinar programs) are characterized.

Electronic educational resources and their educational purposes are identified. The directions of application of cloud technologies during information and communication support of scientific researches of the future masters and doctors of philosophy in the field of education are presented.

Keywords: education informatization, information and communication support, utility computing, cloud computing, cloud, cloud oriented learning tools, software.

Abstract. Introduction. Today, scientific activity cannot be imagined beyond the development of cloud-based technologies that require internet connection and provide for remote processing and storage of data, access to computing resources of server and the use of software as an online service.

Analysis of publications. Theoretical foundations of the cloud oriented educational environment of different levels educational institutions were investigated by such domestic and foreign scientists as: V. Bykov, V. Kukharenko, S. Litvinova, A. Manako, O. Markova, L. Panchenko, M. Popel, M. Rassovitskaya, A. Stryuk, S. Semerikov, O. Spirin, M. Shishkina, L. Vaquero, P. Mell.

Purpose. Find out and summarize the essence and features of the cloud technologies during information and communication support of scientific researches of the future masters and doctors of philosophy in the field of education.

Results. According to the definition of the National Institute of Standards (NIST), cloud computing is a model of convenient network access to a common pool of computing resources (such as networks, servers, data files, software and services) that can be quickly provided with minimal management effort and interaction with the supplier.

Among the international documents in the field of cloud computing, issued in recent years, are: A Digital Agenda for Europe, 2010 p.; Federal Cloud Computing Strategy, 2011 p., in which the field of cloud technologies is recognized as a priority direction of technological development of the country; Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe, 2012 p.; The NIST Definition of Cloud Computing, 2012 p., in which identified strategic initiatives on priority requirements in the cloud technologies field.

Generally speaking, the cloud is a large array of easily accessible virtual resources (hardware, software platforms and services). These resources can be dynamically modified to accommodate changes to load (scaling), which optimize their use.

The main components of the cloud-oriented learning system in the higher education institution's educational environment include: training management system, social networks, wiki system, integrated cloud environment.

Scientists have identified a number of software products that are most commonly used in the educational process as cloud-oriented learning tools: social networks, Google Docs, Google Apps for Education, blogging programs, webinar programs.

Electronic resources for educational purposes within the cloud-oriented environment as follows: resources of e-journal systems, e-libraries, information retrieval networks; collections, libraries of multimedia materials; EER background

---

and additional; text editors, editors of tables, images, presentations; tools for creating an EER; electronic textbooks, manuals; electronic training courses; linguistic analysis programs; training expert systems; e-thesauri; electronic tasks; subject software packages (SP); modeling software packages; simulator programs, educational laboratory workshops; activity environments; e-testing systems; automated knowledge assessment systems.

Cloud technologies are used during information and communication support of scientific researches of the future masters and doctors of philosophy in the field of education in the following directions: use of scientific social networks, scientometric databases and indexing systems for scientific products (Scopus, Web of Science, Google Scholar (Google), Index Copernicus, Bibliometrics of Ukrainian Science); check of scientific works to plagiarism (Plagiarism Checker, Anti-Plagiarism, Advego Plagiatus, Double Content Finder, PaperRater etc.); use of open access electronic journal systems as a means of informational-analytical support and publication of the scientific activity results (OJS (Open Journal System), Joomla!); use of cloud services for holding monitor scientific researches; use of scientific social networks.

Conclusion. Cloud services and information resources are widely used in the open scientific and educational space of Ukraine.

We consider it a promising further study of the main priorities and features of use of cloud technologies in the preparation of future scientists in higher education institutions, creation of a cloud educational and scientific environment, development of digital science.

REFERENCES

1. Markova, O.M., Semerikov, S.O., & Striuk, A.M. (2015). Khmarni tekhnolohii navchannia: vytoky [Cloud learning technologies: the origins]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and learning tools*, 46, 2, 29-44 [in Ukrainian].
2. Striuk, A., Rassovytska, M. (2014). Systema khmaro oriientovanykh zasobiv navchannia yak element informatsiinoho osvitno-naukovoho seredovyscha VNZ [The system of cloud-oriented learning tools as an element of the educational and scientific environment of universities]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and learning tools*, 42, 4. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1087> [in Ukrainian].
3. Mell, P., & Grance, T. (2011). *The NIST Definition of Cloud Computing : Recommendation of the National Institute of Standards and Technology. Gaithersburg : National Institute of Standards and Technology. (Special Publication 800-415)*. Retrieved from <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>
4. *A Digital Agenda for Europe / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 19.5.2010. 245 final.*

- Retrieved from [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN)
5. *Federal Cloud Computing Strategy*. Retrieved from <http://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/digital-strategy/federal-cloud-computing-strategy.pdf>
  6. *Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe*. European Commission. Brussels, 27.9.2012COM, 2012. 529 final. Retrieved from http://ec.europa.eu/information_society/activities/cloudcomputing/docs/com/com_cloud.pdf
  7. Nosenko, Yu.H., Popel, M.V., & Shyshkina, M.P. (2016). *Khmarni servisy i tekhnolohii u naukovii i pedahohichnii diialnosti : Metodychni rekomendatsii [Cloud services and technologies in scientific and pedagogical activity: Guidelines]*. M.P. Shyshkina (Ed.). Kyiv : IITZN NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
  8. Vaquero, L., Rodero-Merino, L., Caceres, J. & Lindner, M.A (2009). Break in the Clouds: Towards a Cloud Definition. *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, 39, 1, 50-55.
  9. Kukhareno, V.M. (2015). Systemnyi pidkhid do zmishanoho navchannia [A systematic approach to blended learning]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information technologies in education*, 24, 53-67 [in Ukrainian].
  10. Shyshkina, M.P., & Popel, M.V. (2013). Khmaro orientovane seredovyshe navchalnoho zakladu: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku doslidzhen [Cloud-oriented environment of the educational institution: current state and prospects of research development]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and learning tools*, 5(37). Retrieved from <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/903/676> [in Ukrainian].

(переклала на англ. мову зроблено Я. Топольник – доктором педагогічних наук, доцентом професором кафедри педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»).

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.5.016:78(480)

ЗЕЛЕНСЬКА Людмила

доктор пед. наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61168

E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

ПІДХОДИ ДО КОМПОНУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «МУЗИКА» ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ (БАЗОВОЇ) ОСВІТИ ФІНЛЯНДІЇ

Анотація. Стаття оглядового характеру розкриває підходи до укладання навчальних програм для закладів загальної середньої (базової) освіти Фінляндії із урахуванням базових засад компетентнісного підходу. У статті акцентовано увагу на невідповідності чинних навчальних програм з конкретних предметів для закладів загальної середньої освіти України новим стандартам змісту загальної середньої освіти, в основу яких покладено компетентнісну парадигму. Це вимагає вивчення й критичного аналізу світового досвіду з цього питання, зокрема Фінляндії, яка активно впроваджує в шкільну практику «навчання навичкам». Не дивлячись на поглиблений інтерес українських науковців і практиків до вивчення фінського досвіду успішного реформування шкільної освіти, зміст Державної обов'язкової освітньої програми для отримання загальної (базової) освіти Фінляндії (2014 р.) не став предметом окремого дослідження. У підготовленій статті схарактеризовано базові цінності й ключові підходи, що покладені в основу Державної обов'язкової освітньої програми для отримання загальної (базової) освіти Фінляндії. Сформульовано мету, цілі, завдання загальної середньої (базової) освіти Фінляндії, що охоплює такі послідовні етапи навчання школярів: 1-2, 3-6, 7-9 класи. Доведено, що досягнення поставлених цілей покладено в залежність не тільки від сформованості знань і вмінь учнів у конкретній галузі наукового знання, але й наскрізних компетентностей: мислення і вміння вчитися; культурна компетентність, взаємодія і самовираження; навички самообслуговування і організація розпорядку дня; мультиграмотність; ІКТ-компетентність; бізнес-компетентність і підприємливість; співробітництво і розбудова сталого майбутнього. Зважаючи на це, навчальна програма з кожного предмета вибудовується так, щоб завдання, цілі і зміст навчання корелювали із наскрізними компетентностями із урахуванням віку дітей.

На прикладі аналізу навчальної програми «Музика» для учнів 1-2 класів закладів загальної середньої (базової) освіти Фінляндії визначено підходи до komponування її змісту, а також проілюстровано шляхи формування наскрізних компетентностей. На підставі отриманих даних зроблено висновок, що програми навчання конкретних предметів для закладів

© Зеленська Л., 2019

загальної середньої (базової) освіти Фінляндії укладено з урахуванням провідних положень компетентнісного підходу, який складає основу Державної освітньої програми.

Ключові слова: зміст загальної середньої освіти, навчальна програма, заклади загальної середньої (базової) освіти, Фінляндія, компетентнісний підхід, наскрізні компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. 2016 р. уряд України схвалив Концепцію реалізації державної політики у сфері загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Реалізація Концепції вимагає розроблення нових стандартів змісту загальної середньої освіти, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах до навчання. Наразі набули чинності «Основи стандарту освіти» (версія 1.0) [1], Державний стандарт початкової освіти [2], які декларують відхід від знанневої парадигми й орієнтують на розвиток наскрізних умінь школярів. Однак визначені в освітніх документах ключові і предметні компетентності не знайшли свого належного розв'язання у змісті навчальних програм конкретних предметів. Перевага як і раніше надається рівню й обсягу знань на противагу здатності учнів застосовувати набуті знання у конкретних практичних ситуаціях. Переорієнтування навчальних програм із процесу на результат навчання у вимірі практичної роботи школярів, забезпечення інтегрованості змісту освіти (внутрішньо предметної і міжпредметної) на основі ключових компетентностей вимагає вивчення й урахування кращих освітніх практик провідних країн світу, зокрема Фінляндії.

Зазначимо, що Фінляндія є прикладом для наслідування у сфері якісного навчання, про що свідчать результати міжнародного рейтингу оцінювання PISA. До того ж ця країна в останні десятиліття активно практикує «навчання навичкам», що корелює із засадничими положеннями компетентнісного підходу, а ухвалена 2014 р. Національна освітня програма для базової (1-9 класи) школи Фінляндії є яскравим прикладом шляхів реалізації наскрізних компетентностей у кожному предметі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз наукової літератури засвідчив значну увагу науковців до вивчення фінського досвіду успішного реформування шкільної освіти. Так, філософські підвалини фінської системи освіти розкрито в працях С. Клепка [3], В. Помагайби [4]. Питання становлення й еволюціонування шкільної освіти Фінляндії, модель її реформування, принципи побудови освітньої політики щодо забезпечення якості загальної середньої освіти, досвід організації адаптивного управління висвітлено в наукових доробках Д. Володіна [5], В. Загвоздкіна [6], Л. Волинець [7], В. Луначека [8] та ін. Проблеми змісту загальної середньої освіти Фінляндії, організації оцінювання навчальних досягнень школярів стали предметом дослідження О. Локшиної [7], М. Бражник [8] та ін. Окремий кластер становлять наукові праці

австралійського вченого А. Тейлора [9] та фінського дослідника П. Салберга [10], в яких презентовано дані статистики й міжнародних оцінювань результатів неортодоксальної фінської середньої освіти, визначено шляхи використання позитивного фінського досвіду іншими країнами світу.

Однак досліджень, які б концентрувалися на аналізі Державної обов'язкової освітньої програми для отримання загальної (базової) освіти Фінляндії з позиції реалізації принципу «навчання навичкам», украй мало.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити підходи до реалізації компетентнісного підходу у змісті загальної середньої (базової) освіти Фінляндії на прикладі аналізу навчальної програми «Музика» для учнів 1-2 класів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальна середня (базова) освіта Фінляндії охоплює такі неперервні і послідовні етапи: 1-2, 3-6, 7-9 класи. Головною метою базової загальної освіти є створення фундаменту, на якому учні можуть формувати ґрунтовну базу знань і вмінь, а також розширювати світогляд. Учням гарантовано право на безоплатне навчання, забезпечення підручниками та іншими навчальними матеріалами, шкільним обладнанням та інструментами, а також соціальне забезпечення і безкоштовне харчування.

2014 року Міністерство освіти Фінляндії ухвалило Державну обов'язкову програму навчання для здобуття загальної середньої (базової) освіти [13]. Цей документ є базисом для укладання регіональних (місцевих) програм навчання, які визначають стратегію роботи конкретного закладу освіти. Державна обов'язкова програма ґрунтується на таких базових цінностях:

- унікальність кожного учня і право на якісну освіту;
- гуманність, загальні знання й уміння, рівність і демократія;
- культура розмаїття як багатство;
- необхідність сталого способу життя [13, с. 18-20].

В основу цієї програми покладено концепцію, за якої учні є активними учасниками освітнього процесу. Вони мають учитися ставити цілі і розв'язувати завдання як самостійно, так і спільно з іншими людьми. При цьому навчання розглядається як невід'ємна складова дорослішання дитини, формування її особистості і створення гідного життя для всієї людської спільноти. Водночас у процесі набуття нових знань і навичок учні мають вчитися розмірковувати над своїм навчанням, отримувати досвід і відчуття.

Отже, відповідно до положень Державної обов'язкової програми навчання для здобуття загальної середньої (базової) освіти Фінляндії ключовим у процесі навчання учнів 1-9 класів є формування готовності діяти і навчатися разом, а також удосконалення набутих навичок у процесі спільної діяльності. Для засвоєння нових концепцій і поглиблення знань з основних предметів учнів рекомендовано орієнтувати на встановлення зв'язків між тим, що вони вивчали раніше, і новим матеріалом [13, с. 21].

Розв'язання визначених завдань вимагає від учнів не тільки набуття знань і вмінь із різних галузей, але й сформованості наскрізних

компетентностей, які інтегрують окремі галузі знань [13, с. 23]. Відповідно до приписів Державної обов'язкової програми навчання для здобуття загальної середньої (базової) освіти Фінляндії наскрізна компетентність є категорією, що охоплює знання, навички, цінності, позиції, а також вольові установки. Окрім цього, вона передбачає здатність застосовувати знання і вміння в окремих конкретних ситуаціях [13, с. 25]. Наскрізні компетентності виходять за межі конкретних навчальних предметів і слугують базисом для особистісного зростання, навчання, майбутньої професійної і громадської діяльності учнів.

До наскрізних компетентностей учнів загальної середньої (базової) освіти Фінляндії зараховують такі:

- *мислення і вміння вчитися (T1)*. Названа компетентність створює підґрунтя для забезпечення неперервної освіти, формування стійкої мотивації до навчання впродовж життя, оволодіння навичками спостереження, планування своєї роботи й оцінювання власних досягнень, а також пошуку, обробки, розповсюдження і використання інформації для ухвалення власних рішень. Розвитку нестандартного мислення і «вміння вчитися» сприяє дослідницький і творчий підхід до виконання роботи (експериментування, ігровий характер навчання, опора на різні види мистецтва), спільне розв'язання завдань, а також опанування навичками концентрації уваги;

- *культурна компетентність, взаємодія і самовираження (T2)*. Учні мають навчитися виявляти і цінувати культурне розмаїття, формувати власну культурну ідентичність, позитивне ставлення до навколишнього світу. У процесі взаємодії з іншими людьми в школі і за її межами учні набувають досвіду розпізнавати особливості тієї чи іншої культури, змінювати її і створювати традиції, спілкуватися з людьми, демонструючи вишукані манери, конструктивно і етично висловлювати свою думку. Окрім цього у них формуються соціальні навички, уміння презентувати себе у різний спосіб (через музику, танець, театральні постановки, візуальні конструкти, знання іноземних мов тощо);

- *навички самообслуговування і організація розпорядку дня (T3)* є основою для керівництва повсякденним життям. Ці навички торкаються питань здоров'я, безпеки, пересування, використання різних технологій, управління особистими фінансами і затратами тощо. Школа має допомогти учням зрозуміти, що кожна людина впливає на власне благополуччя і на благополуччя, здоров'я і безпеку інших. Учні набувають навичок турботи про себе та інших, передбачення і реагування на небезпечні ситуації, управління часом, здійснення самоаналізу і самоконтролю власної діяльності;

- *мультиграмотність (T4)* – це здатність тлумачити, обмірковувати і висловлювати оцінне судження на підставі різнобічної інформації, яка допомагає учням зрозуміти різні моделі культури спілкування і сформуванню власну ідентичність. Мультиграмотність базується на широкому тлумаченні інформації як тексту (знання, які надаються через систему мовних, зорових, слухових, цифрових і кінестетичних символів та комбінацій). Мультиграмотність дозволяє учням застосовувати власні знання

і навички як у природньому середовищі, так і в цифровому, де широко використовуються різні технології і засоби масової інформації. Підґрунтям для формування цієї компетентності слугує насичене інформаційне середовище, педагогічні технології, які передбачають його активне використання, а також тісна взаємодія у процесі навчання з іншими зацікавленими особами;

- *ІКТ-компетентність (Т5)*. Формування цієї компетентності має здійснюватися у декількох напрямках: 1) учні засвоюють інформацію про принципи роботи і використання ІКТ, а також набувають навичок їх застосування в індивідуальній роботі; 2) вчать використовувати ІКТ відповідально, безпечно, ергономічно; 3) набувають навичок використання ІКТ для управління інформацією у процесі виконання дослідницьких і творчих завдань; 4) накопичують досвід використання ІКТ у процесі спілкування (зокрема, міжнародного), а також співпраці з іншими людьми;

- *бізнес-компетентність і підприємливість (Т6)*. Освітній процес у закладах загальної середньої (базової) освіти має бути організований у такий спосіб, щоб учні мали змогу отримувати знання про трудове життя, вивчати методи роботи підприємців і усвідомлювати значення компетентностей, які вони набувають під час навчання в школі та у вільний час, для майбутньої кар'єри. Для цього їх слід знайомити з особливостями роботи бізнесу, промислових підприємств і ключових секторів економіки, що розташовані в місцях їх проживання, вчити оцінювати ризики і контролювати їх під час розробки різних проектів, укладати робочі плани і налагоджувати зв'язки, працювати в команді, брати на себе ініціативу і відповідальність. Водночас учням слід допомогти у самовизначенні професійних нахилів із урахуванням гендерних ролей та інших ролієвих моделей;

- *співробітництво і розбудова сталого майбутнього (Т7)*. Названа компетентність є запорукою виховання учнів як активних громадян, котрі відповідально ставляться до своїх демократичних прав і свобод. В умовах здобуття загальної середньої (базової) освіти учні мають накопичити знання про системи і методи участі особистості в житті громадянського суспільства, набути навичок конструктивно висловлювати власну точку зору, вести перемовини, розглядати суперечки, розв'язувати конфлікти. Їм необхідно допомогти усвідомити значущість свого вибору, способу життя і своїх дій не тільки по відношенню до самих себе, але й по відношенню до навколишнього середовища, природи і суспільства в цілому задля розбудови сталого майбутнього [13, с. 26-30].

Відповідно до положень Державної обов'язкової програми навчання для здобуття загальної середньої (базової) освіти Фінляндії названі компетентності мають формуватися під час вивчення усіх навчальних предметів із урахуванням віку учнів. Зважаючи на це, навчальна програма з кожного предмета вибудовується у такий спосіб, щоб завдання, цілі і зміст навчання корелювали з наскрізними компетентностями. При цьому, до уваги береться не лише зміст навчального матеріалу (розділи програми), але й способи його засвоєння, а також форми взаємозв'язку між учнем і освітнім

середовищем. Для позначення цих категорій у навчальних програмах використовують аббревіатури: цілі навчання нумерують O1, O2..., зміст розділів узгоджується з цілями навчання (C1, C2...), а наскрізні компетентності позначаються як T1, T2....

Проілюструємо такий підхід до реалізації наскрізних компетентностей у змісті загальної середньої (базової) освіти Фінляндії на прикладі аналізу навчальної програми «Музика» для учнів 1-2 класів.

Вивчення предмету «Музика» у 1-2 класах має допомогти учням усвідомити і відчувати на власному досвіді, що заняття музикою є унікальним, творчим процесом, а відповідальне ставлення до таких занять дозволяє відчувати почуття радості і згуртованості. Відповідно мета вивчення предмету «Музика» формулюється як розвиток кінестетичних і слухових навичок сприйняття, природного голосу, а також формування позитивного ставлення до музики. Відповідно до приписів програми учні мають засвоїти основні музичні поняття і набути навичок самовираження шляхом співу, танців, гри на музичних інструментах, створення власних музичних творів, прослуховування музики, а також у процесі обміну набутим досвідом з іншими [13, с. 191].

Відповідно до сформульованої мети навчальною програмою передбачено вивчення таких тематичних розділів:

C1 - Творимо музику разом: у процесі навчання перевага надається різним формам співробітництва між учнями і формуванню почуття згуртованості. До ключових аспектів змісту розділу належать такі: заохочення учнів до самовираження і творчості, практика діафрагмального дихання, контроль голосу, техніка співу, а також правила користування обладнанням та інструментами;

C2 - Складові музики: викладання і навчання фокусуються на усвідомленні учнями базових понять (тон, довжина, тональність, ритм, мелодія, динаміка, тембр, гармонія, форма тощо);

C3 – Музика в житті учня і громади: поряд із набуттям знань у галузі музики, учні діляться досвідом спостереження за музикою в різному звуковому середовищі, а також у власному повсякденному житті; обговорюють значення музики для життя громади, до якої належать;

C4 - Репертуар: охоплює пісні, зокрема колискові, гру на музичних інструментах, хореографію, вправи на розвиток навичок гри на музичних інструментах, а також прослуховування музики. У процесі планування репертуару береться до уваги культурне розмаїття учнів [13, с. 193].

Водночас навчальна програма визначає зв'язки між цілями вивчення предмету «Музика» в 1-2 класах і формуванням в учнів наскрізних компетентностей. Такі зв'язки ілюструє табл. 1.

Таблиця 1

Цілі вивчення предмету «Музика» в 1-2 класах

Цілі навчання	Компетен- тності залежно від цілей навчання	Наскрізнi компетен- тності
Співпречетність		
О1 – спрямовувати учнів до активної участі в музичних групах, підвищувати позитивну самооцінку	C1 – C4	T2, T7
Музичні знання і навички, творча робота		
О2 – мотивувати учнів на розвиток природнього голосу, виконання музичних творів на інструментах і спів у музичній групі	C1 – C4	T1, T2, T4
О3 – зміцнювати сприйняття учнями звуків навколишнього середовища, музики і музичних понять через розвиток відчуття темпу і прослуховування музики	C1 – C4	T1, T4
О4 – створювати можливість для самовираження учнів шляхом імпровізації і презентації власних музичних ідей. Прививати учням бажання створювати і презентувати власні музичні твори, використовуючи акустичні, фізичні, візуальні, технічні та інші засоби	C1 – C4	T2, T4, T5
Культурна компетентність та мультиграмотність		
О5 – допомагати учням досліджувати національний музичний спадок через пісні, хореографію, ігри; формувати радість пізнання естетичного, культурного й історичного розмаїття музики	C1 – C4	T2, T4
О6 – допомагати учням засвоїти основні принципи використання нотної грамоти під час створення музичних творів	C1 – C4	T4
Безпека і благополуччя в музиці		
О7 – спрямовувати учнів на відповідальне ставлення до музичних занять	C1 – C4	T7
О8 – пропонувати учням ситуації, які демонструють, наскільки важливим є визначення мети під час спільної роботи на заняттях з музики	C1 – C4	T1

Підкреслимо, що навчальною програмою передбачено врахування попереднього досвіду учнів, а також їхніх інтересів. Це обумовлює вибір методів навчання, використання музичного обладнання і організацію

групової роботи, що слугують стрижнем формування наскрізних компетентностей учнів.

Наголосимо, що оцінювання навчальних досягнень учнів з предмету «Музика» в 1-2 класах відповідно до приписів навчальної програми рекомендовано здійснювати у формі заохочення. Учні мають підтримувати зворотній зв'язок із учителем, набувати досвіду оцінювати як власну діяльність, так і діяльність групи. Це стимулює їх докладати додаткових зусиль і відпрацьовувати набуті навички. Водночас у процесі оцінювання перевага має надаватися аналізу сформованості навичок групової роботи і створення музики, які наочно демонструють рівень сформованості в учнів наскрізних компетентностей [13, с. 193].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене дослідження дає підстави констатувати, що результатом навчання учнів на кожному з етапів загальної середньої (базової) освіти Фінляндії є не лише набуття знань і вмінь з різних галузей наукового знання, але й сформованість наскрізних компетентностей, як-от: мислення і вміння вчитися; культурна компетентність, взаємодія і самовираження; навички самообслуговування і організація розпорядку дня; мультиграмотність; ІКТ-компетентність; бізнес-компетентність і підприємливість; співробітництво і розбудова сталого майбутнього. Формування названих компетентностей створює міцне підґрунтя для розвитку кожної дитини як особистості, готової до участі в житті демократичного суспільства і забезпечення сталого способу життя. Зважаючи на це, базові нормативні документи з питань шкільної освіти Фінляндії, зокрема Державна обов'язкова програму навчання для здобуття загальної середньої (базової) освіти, яка охоплює програми навчання конкретних предметів, укладені з урахуванням провідних положень компетентнісного підходу. Це дозволяє педагогічному загалу реалізувати принцип «навчання навичкам» через зміст освіти, методи і засоби навчання, форми контролю, а також взаємозв'язок між учнем і освітнім середовищем.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним видається порівняльний аналіз підходів до укладання навчальних програм з окремих предметів для закладів загальної середньої (базової) освіти Фінляндії та України на засадах компетентнісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа: Основи стандарту освіти / Ред. кол.: Лілія Гриневич, Віктор Бриндза, Ніна Дементієвська, Роман Шиян (координатор проекту) [та ін.]. Львів, 2016. 64 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-%D0%BF>
3. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті: монографія. Полтава : ПОІППО, 2006. 328 с.
4. Помогайбо В. Філософія успішної фінської освіти. Філософія освіти. 2018. №2(23). С. 270-282.

5. Володин Д.А. Современное школьное образование в Финляндии: национальные реформы в европейском контексте: дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук; спец. 13.00.01. Тула: Тул. гос. пед. ун-т им. Л.Н. Толстого, 2011. 181 с.
6. Загвоздкин В.К. Финская система образования: модель эффективных реформ. М. : Чистые пруды, 2008. 32 с.
7. Волинець Л. Принципи освітньої політики Фінляндії щодо забезпечення якості загальної середньої освіти. Порівняльно-педагогічні студії. 2013. №1. С. 69-75.
8. Лунычек В.Е. Освіта Фінляндії: досвід для адаптивного управління [Електронний ресурс]. Адаптивне управління: теорія і практика. 2017. №2(1). Режим доступу: <http://am.eor.by/images>
9. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. К. : Богданова А.М., 2009. 404 с.
10. Бражник М.О. Достижения школьного образования в Финляндии. Вопросы образования. 2010. №3. С. 258-264.
11. Тэйлор А. О реформе системы образования в Финляндии. Проблемы управления в социальных системах. 2013. Т.5, №8. С. 132-133.
12. Салберг П. Фінські уроки 2.0.: Чого може навчитися світ з освітніх змін у Фінляндії; пер. з англ. А.Р. Шиян ; наук. ред. Р.Б. Шиян. 2-ге вид. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 240 с.
13. Государственная обязательная программа обучения для получения общего среднего (базового) образования 2014 / Перевод: Моск. город. пед. ун-т. Helsinki, 2016. 604 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2019.

ЗЕЛЕНСКА Людмила

доктор пед. наук, профессор, профессор кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы, Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

ул. Алчевских, 29, г. Харьков, Украина, 61168

E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

ПОДХОДЫ К ПОСТРОЕНИЮ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЫ «МУЗЫКА» ДЛЯ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО (БАЗОВОГО) ОБРАЗОВАНИЯ ФИНЛЯНДИИ

Резюме. Стаття обзорного характеру розкриває підходи к построению учебных программ для учебных заведений общего среднего (базового) образования Финляндии с учетом базовых принципов компетентного подхода. В статье акцентировано внимание на несоответствии действующих учебных программ по конкретным предметам для учебных заведений общего среднего образования Украины новым стандартам содержания общего среднего образования, в основу которых положена компетентностная парадигма. Это требует изучения и критического анализа мирового опыта по этому вопросу, в частности Финляндии, которая

активно внедряет в школьную практику «обучение навыкам». Несмотря на углубленный интерес отечественных ученых и практиков к изучению финского опыта успешного реформирования школьного образования, содержание Государственной обязательной образовательной программы для получения общего (базового) образования в Финляндии (2014 г.) не стало предметом отдельного исследования. В подготовленной статье дана характеристика базовых ценностей и ключевых подходов, которые положены в основу Государственной обязательной образовательной программы для получения общего (базового) образования Финляндии. Сформулированы цель, задачи общего среднего (базового) образования в Финляндии, которое охватывает такие последовательные этапы обучения школьников: 1-2, 3-6, 7-9 классы. Доказано, что достижение поставленных целей поставлено в зависимость не только от уровня сформированности знаний и умений учеников в конкретной отрасли научного знания, но и перекрестных компетентностей: мышление и умение учиться; культурная компетентность, взаимодействие и самовыражение; навыки самообслуживания и организация распорядка дня; мультиграмотность; ИКТ-компетентность; бизнес-компетентность и предприимчивость; сотрудничество и построение стабильного будущего. Ввиду этого, учебная программа для каждого предмета выстраивается так, чтобы задачи, цели и содержание обучения коррелировали с перекрестными компетентностями с учетом возраста детей.

На примере анализа учебной программы «Музыка» для учеников 1-2 классов учебных заведений общего среднего (базового) образования Финляндии определены подходы к построению ее содержания, а также проиллюстрированы пути формирования перекрестных компетентностей. На основании полученных данных сделан вывод, что учебные программы конкретных предметов для заведений общего среднего (базового) образования Финляндии составлены с учетом основных положений компетентностного подхода, который является базисом Государственной образовательной программы.

Ключевые слова: содержание общего среднего образования, учебная программа, заведения общего среднего (базового) образования, Финляндия, компетентностный подход, перекрестные компетентности.

ZELENSKA Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

street Alchevskykh, 29, Kharkiv, Ukraine, 61168

E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

APPROACHES TO COMPOSE THE CONTENT OF THE MUSIC EDUCATION PROGRAM FOR FINLAND'S GENERAL SECONDARY (BASIC) EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary. The article explores the problem of implementing a competency approach in the content of general secondary (basic) education in Finland. On the example of analysis of the curriculum "Music" for students of 1-2 grades of general secondary (basic) education in Finland illustrates the ways of forming end-to-end competencies: thinking and learning; cultural competence, interaction and expression; self-care skills and organizing daily routines; multi-literacy; ICT competence; business competence and entrepreneurship; cooperation and development of a sustainable future.

Keywords: general secondary education content, curriculum, general secondary (basic) education institutions, Finland, competency approach, end-to-end competencies.

Abstract. An overview article reveals approaches to curriculum for Finnish general secondary education institutions, taking into account the basics of the competency approach. The article focuses on the inconsistency of current curricula in specific subjects for Ukrainian secondary education institutions to the new standards of content of general secondary education, which are based on the competence paradigm. This requires the study and critical analysis of the world experience in this area, in particular Finland, which actively implements school-based skills training.

Despite the deepening interest of Ukrainian scholars and practitioners in learning the Finnish experience of successfully reforming school education, the content of the National Compulsory Education Program for General (Basic) Education in Finland (2014) has not been the subject of a separate study.

The article describes the core values and key approaches that underpin the National Compulsory Education Program for General (Basic) Education in Finland. The purpose, goals, objectives of the general secondary (basic) education of Finland are formulated, covering the following consecutive stages of pupils' education: 1-2, 3-6, 7-9 grades. It is proved that achievement of the set goals depends not only on the formation of knowledge and skills of students in a specific field of scientific knowledge, but also through competencies: thinking and ability to learn; cultural competence, interaction and expression; self-care skills and organizing daily routines; multi-literacy; ICT competence; business competence and entrepreneurship; cooperation and development of a sustainable future. With this in mind, the curriculum for each subject is structured in such a way that the objectives, goals and content of the learning are correlated with the cross-cutting competencies taking into account the age of the children. The example of the analysis of the curriculum "Music" for students of 1-2 grades of general secondary (basic) education in Finland approaches to the composition of its content, as well as ways of forming end-to-end competencies.

Based on the data obtained, it is concluded that the curricula for specific subjects for general secondary (basic) education in Finland are concluded taking into account the leading provisions of the competence approach, which is the basis of the State educational program.

REFERENCES

1. Liliia Hrynevych, Viktor Bryndza, Nina Dementiievska, Roman Shyian (Eds.) (2016). *Nova ukrainska shkola: Osnovy standartu osvity [New Ukrainian School: Foundations of the Education Standard]*. Lviv [in Ukrainian]
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity [State standard of elementary general education]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-%D0%BF> [in Ukrainian]
3. Klepko S.F. (2006). *Filosofii osvity v yevropeiskomu konteksti [The philosophy of education in the European context]*. Poltava : POIPPO [in Ukrainian]
4. Pomohaibo V. (2018). Filosofii uspishnoi finskoї osvity [Success philosophy of Finnish education]. *Filosofii osvity – Philosophy of education*, 2(23), 270-282 [in Ukrainian]
5. Volodin D.A. (2011). *Sovremennoe shkolnoe obrazovanie v Finlyandii: nacionalnye reformy v evropejskom kontekste [Modern school education in Finland: national reforms in a European context]*. *Candidate's thesis*. Tula [in Russian]
6. Zagvozdkin V.K. (2008). *Finskaya sistema obrazovaniya: model effektivnykh reform [Finnish education system: a model for effective reform]*. M. : Chistye prudy [in Ukrainian]
7. Volynets L. (2013). Pryntsypy osvithoi polityky Finliandii shchodo zabezpechennia yakosti zahalnoi serednoi osvity [Principles of Finland's educational policy on quality assurance in general secondary education]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative pedagogical studios*, 1, 69-75 [in Ukrainian]
8. Luniachek V.E. (2017). *Osvita Finliandii: dosvid dlia adaptivnoho upravlinnia [Finland's education: experience for adaptive management]*. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka - Adaptive management: theory and practice*, 2(1). Retrieved from <http://am.eor.by/images> [in Ukrainian]
9. Lokshyna O.I. (2009). *Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) [Contents of school education in the European Union: theory and practice (second half of XX - beginning of XXI century)]*. Kyiv [in Ukrainian]
10. Brazhnik M.O. (2010). *Dostizheniya shkolnogo obrazovaniya v Finlyandii [School Achievements in Finland]*. *Voprosy obrazovaniya - Education issues*, 3, 258-264 [in Russian]
11. Tejlor A. (2013). *O reforme sistemy obrazovaniya v Finlyandii [On education reform in Finland]*. *Problemy upravleniya v socialnykh sistemah - Management Issues in Social Systems*, 8(5), 132-133 [in Russian]
12. Salberh P. (2019). *Finski uroky 2.0.: Choho mozhe navchytysia svit z osvitnikh zmin u Finliandii [Finnish Lessons 2.0: What the World can learn from Educational Changes in Finland]*. (A.R. Shyian, Trans.). (2nd ed.). Kharkiv : Vyd-vo «Ranok» [in Ukrainian]

13. *Gosudarstvennaya obyazatel'naya programma obucheniya dlya polucheniya obshego srednego (bazovogo) obrazovaniya 2004 [State compulsory curriculum for general secondary education 2004].* (2016). (Mosk. gorod. ped. un-t, Trans). Helsinki [in Russian]

(translated into English by Burlachenko N. – English teacher, College of National University of Pharmacy)

УДК 930.85+7.03+130.2

ФЕДЬ Володимир

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології, естетики та історії, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна, 84116

E-mail: ddpudoc@gmail.com

СВІТОГЛЯДНИЙ ІМПЕРАТИВ ІЄРОНІМА БОСХА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА ТА СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті виявлено світоглядний імператив творчості І. Босха, що полягає у духовному (моральному) відродженні людини-об'єкта у Людину, як необхідної умови її подальшого існування, актуальний в історії західноєвропейського мистецтва та сучасній перспективі. Стаття є аналітичною та дослідною, в ній обґрунтовано вектори діалогічного моделювання в історії мистецтва, а саме просторово-часова, причинно-наслідкова, кількісно-якісна. Артикульовано думку про те, що І. Босх був есхатологічним мислителем та не поділяв пантеїстичний світогляд Відродження, радше визнавав диявольську, а не божественну присутність у природному середовищі, що складає арену діяльності босхівської людини як людини-об'єкта. Творчість Ієроніма Босха представляє один з перших рішучих кроків до дегуманізації мистецтва. Хоча в той час воно було лише своєрідною антитезою гуманізму, антропоцентризму та естетизму Ренесансу, все ж було не позбавлене власного естетизму (або антиестетизму потворного, жахливого, гидкого), саме в цих координатах обертається світоглядний імператив морального кодексу І. Босха. Виділено стратегічні опосередкування мистецтва, а саме доведено думку про те, що мистецтво не стільки опосередковує діалог автор – реципієнт в якому автор може виконувати функцію означника (системи власних світоглядних цінностей, погляду на світ та ін.), а твір – його означуваного, скільки навпаки, відображати діалог «означуваних» смислів усередині самого мистецтва. Виділено інформаційно-знакову складову мистецтва, що обумовлює буття твору як автономного полісміслового ядра: твір живе власним життям маючи непередбачувані колізії розвитку в інтерпретаціях дослідників й глядачів. Ґрунтовною підставою появи світоглядного імперативу є діалогічність світів І. Босха, які пропонують дуалістичний вибір моральних цінностей, при цьому

© Федь В., 2019

мистецтво носить пізнавальний і виховний, а не гедонічний характер.

Ключові слова: світоглядний імператив, мистецтво, діалог, людина, об'єкт, суб'єкт, знак.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Не викликає сумніву, що художні символи Ієроніма Босха багатолінійні та цілком не вписувалися у алегоричний світ того часу. Достеменно дешифрувати ці символи навряд чи вийде та й сам автор навряд чи повною мірою пояснив інтенції власного художнього світу. Саме тому, варто звернутись до методу інтерпретації та спробувати відповісти на запитання як мистецтво минулого може «вписуватись» в сучасну культурну парадигму та, можливо, картини славетного художника не менше ніж в минулому відповідають алегоріям сучасності, дешифруються саме зараз, а художник випередивши свій час (що є рисою не стільки прозорливості, а геніальності) створив за своєю багатозначністю унікальні (позачасові) символи і алегорії.

Потяг до містичних трансформацій доби Постмодерну, зокрема у коміксах, аніме, комп'ютерних іграх та в цілому в суспільстві, зовсім не зменшився. Важливим практичним завданням сучасності є гуманізація в контексті трансформаційних процесів глобалізації, що стає можливою за умови духовного очищення, набуття морального сенсу життя сучасної людини. Можливо, мозаїчний світ алегорій І. Босха і мозаїчна культура (А. Моль) сучасності не такі й вже далекі, але отримують цементуючу основу в духовності й моралі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Класичними стали роботи Ж. Комбе, який ще 1946 року запропонував алхімічне пояснення символів І. Босха [1], Ван Леннепа, що 1966 р. розвиває ідею про те, що «Майстер із Гертогенбоса був адептом герметичної філософії або, у крайньому випадку, художником герметичного братства» [11, с. 163] та Ж. Шайї, який будучи музикознавцем 1978 р. аналізує музичні інструменти тортур та зважаючи на те, що музичні інструменти були обов'язковим атрибутом лабораторії алхіміків, визнає І. Босха таким [5]. Хоча існує точка зору, що І. Босх хоча і був достатньо обізнаним в алхімічному мистецтві все ж залишався його непримиримим ворогом [3]. Авторитетний дослідник німецької та голландської культур Нільс Бюттнер зупиняється на важливих біографічних моментах творчості І. Босха. Зокрема засвідчує, що він був членом духовного братства, мав базові знання з теології, а його роботи свідчать про глибоку обізнаність з життєписами святих, тлумаченням євангельських текстів, творами містиків. Братство доручило І. Босхові розпис собору святого Йоанна в Гертогенбосі та посприяло його знайомству з потенційними покровителями [4, с. 20]. Все це краще дозволяє зрозуміти атмосферу творення мистецтва, автор також безпосередньо зупиняється на мистецтвознавчому аналізі основних творів І. Босха.

Філософсько-культурологічним аспектам розвитку символізму в європейському образотворчому мистецтві і, зокрема творчості І. Босха присвячена монографія українського дослідника С.П. Стояна [11]. О.П. Поліщук [10] розкриває внутрішні закономірності розвитку художнього мислення в площині естетико-культурологічного дискурсу. А.Г. Данілін [5] звертає увагу на психоаналітичний контекст творчості І. Босха.

На особливу увагу заслуговують роботи Д. Абсентис [1], О. Блінової [3], О. Жабцева [4], J. Dequeker [12], L. Dixon [13], J. Lienhard [14], Ch. [Will](#) [15].

У названих дослідженнях зосереджено увагу здебільшого на мистецтвознавчі, психоаналітичні, культурологічні аспекти мистецтва І. Босха. Автори намагаються відповісти на питання: ким був Босх, алхіміком, чи ні, аналізують його твори з позиції його часу. Цей досвід є безперечно цінним, однак залишається відкритим питання яким є мистецтво Босха для нас, можливо воно містить певний світоглядний імператив (наскільки мистецтво імперативне – окрема тема) актуальний в наш час.

Формулювання цілей статті. Метою є верифікація ідеї про те, що мистецтво І. Босха, як і мистецтво Середньовіччя, несе виховний вплив через певні закодовані у художньому письмі інтенції, що мають світоглядний характер та важливі у сьогоденні. Завдання включають проведення аналізу творів І. Босха на основі філософії діалогу, в тому числі передбачається застосування структурно-функціонального методу та виявлення світоглядного імперативу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Повертаючись до теми імперативності в мистецтві важливо відзначити те, що по-перше, ці поняття як правило несумісні, мистецтво не може зобов'язувати, але мистецтво різне та різний час і саме мистецтво Середньовіччя до якого духовно тяжіє творчість славетного нідерландця за своєю сутністю виховне й імперативне. По-друге, імперативність передбачає однозначність, або малу, обмежену християнським канонам, варіативність тлумачення художнього символу і з цим у мистецтва Середньовіччя все «добре», а у І. Босха – ні. Тому цікаво буде простежити, чи виключає варіативність імператив як такий.

Після розвитку філософії діалогу (яку власне сформували зарубіжні (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер, Л. Буєва, Ф. Ебнер, М. Каган, Ф. Розенцвейг, О. Розеншток-Х'юссі) та вітчизняні (М. Гіршман, А. Єрмоленко, Л. Озадовська, Ю. Прилюк) дослідники) став очевидним той факт, що мистецтво передбачає діалог і з твором, і з автором, і всередині самого художнього простору.

Діалогічне моделювання художніх образів надало можливість автору відобразити не лише «світлі», але й найбільш рельєфно «темні» сторони психіки людини, яка часто поставала такою, якою вона є «насправді» у прихованому від стороннього ока повсякденному бутті. Саме такою ми її можемо побачити у творах І. Босха «Сад земних насолод», «Корабель дурнів», «Смерть скупого», П. Брейгеля «Прислів'я», «Сліпі», Дж. Бокачо

«Декамерон», Е. Роттендамського «Похвала глупоті» тут людина постає не у своїй величі, а у своїй нищості та гріховності.

І. Босх у своїх творах зовсім не прагне відображати світлі сторони буття. Тут, скоріше присутнє протиставлення двох світів – Божественного і диявольського і земний світ – це зовсім не арена їх боротьби, а занурення земного світу і людини у «нижній» світ, світ гріха і розпусти. «Смерть, секс і божевільня, в мистецтві виступають альтернативою науковій тріаді життя, хвороби, смерті. Якщо науковий і філософський дискурс встановлював межі смерті за допомогою її відділення від хвороби й життя, то прихований, символічний дискурс мистецтва й літератури занурював свідомість в особливий стан спорідненості смерті з божевільням і сексом» [4, с. 80].

Концепт людини, як для творів І. Босха, сучасника Рафаеля й Леонардо, так й для представників Північного відродження, в цілому невиразний на відміну від митців Ренесансу для яких він був центральним. Ні краса, ні велич, ані шляхетність викликані моральністю та праведним способом життя людині Босха зовсім не притаманні, це – людина-мураха, що копірсається у своїх дріб'язкових гріховних справах. На картинах відображено сотні фігур, сотні тварин й рослин. Саме тому І. Босха обходить бажання проникнути у внутрішній світ людини, йому варто знати таїну гріха, розпусти та духовної зіпсованості. Такий творчий метод на світоглядному рівні (але не на картинах) відтіняє світлу сторону буття і можливо, саме в тих культурно-історичних обставинах розвитку він був найбільш ефективним засобом виховного характеру, що дозволяв впливали на неосвічену юрбу, жахаючи її сценами пекла.

Триптихи «Віз з сіном» (1500 – 1502 рр.), «Страшний суд» (бл. 1500 – 1510 рр.) та «Сад земних насолод» (1503 – 1504 рр.) читаються як текст: зліва направо. Художня розповідь починається з божественного, адже у лівому створі кожного з триптихів відображено Рай із сценами гріхопадіння, продовжується земним гріховним світом, що є центральною, найбільш великою частиною картин та пеклом у правому створі, як завершальною частиною. Нажаль, це невтішна розповідь, яка зводить нанівець всі гуманістичні сподівання епохи Відродження.

Творчість Босха – це відображення колективного діалогу-відокремлення, адже два світи не можуть існувати поряд, вести діалог між собою та досягати при цьому розуміння, вони заперечують своїми сутнісними основами один одного. Який може бути компроміс між добром і злом? Ніякого.

Центральні частини триптихів присвячені земному існуванню людини, оскільки людина саме за земного життя, через несумісність двох світів повинна вибирати один єдино вірний шлях. І як же Босх оцінює цей вибір? Так, це гріховний вибір в якому людина постає не ідеальною істотою, а такою якою вона є у реальному житті.

У центральній частині триптиху «Віз з сіном», Бог з небес звертається до людей здійнявши руки, глядач бачить рани Христові, а чи бачать їх персонажі картини які йдуть за возом у одному напрямку? Напевно – ні.

Люди не підіймають своїх нищих очей до неба і займаються своїми справами. І справи ці не завжди достойні, тут ми бачимо відображення суперечок, пиятики, насилля аж до вбивства (сцена між возом та передньою групою людей). І так проходить все життя.

Віз сіна – це символ земного благополуччя, на яке покладаються персонажі картини. Вони намагаються ухопити шматок сіна всіма можливими способами, зокрема ставлять драбини, тягнуться обома руками тощо. А на вершині копни сіна знаходяться люди які вже досягли успіху. Одні цілуються, а обличчя, що визирає з-за куца очевидно свідчить про їхню зраду. Інші – вивчають, можливо, ноти та грають. При чому фантастична істота схожа на демона поряд, з боку пекла, дивиться у їх бік та підігрує на довгому духовому інструменті. І лише один Архангел, змальований на вершині копни сіна з боку Раю, молиться та взиває до Бога. Його погляд спрямовано ввись, руки зведені на грудях.

Ніхто серед персонажів не зважає на тих, хто тягне віз. А дарма, це зооморфні потвори серед яких є поранені стрілами, можливо напівмертві, що є символом присутності в потойбічному світі і тягнуть вони цей віз прямо до пекла.

У «Страшному Суді» правий створ, що відображає сцени пекла в смисловому значенні переміщається у центр, який відображає земне життя. Праведники біля Бога «вихоплені» синім коліром небес з гріховної темряви, яка на задньому плані палає та навіть у вогнищах пожарищ залишається заглибленою у суцільний морок.

У «Саду земних насолод» не зустрінемо одягнених фігур, хіба що у лівому створі, це Бог-Отець, тому нагота у свідомості автора асоціюється з насолодою, гріхом та смертю. Це далеко не нагота красивого тіла, як це було у відображенні людини класиками Високого Відродження, а пряма антитеза – гріховна та якась диявольська нагота людини-мурахи.

У цій картині І. Босх порушує догмат небесної гармонії як уявлення про ідеальну модель буття. Адже у лівому створі відображається боротьба «низу», коли «кіт» впіймав «пацюка», а фантастична істота їсть жаб. Тобто, вже в сцені Раю відчувається легкий подих хижацького і тварного.

Атмосферу задзеркалля утворюють фантастичні синтези. В аналізованій частині триптиху, цікавим є образ обличчя повернутого на фонтан та змальованого в профіль. Це обличчя утворене зі скелі, а закрите око утворює фантастична істота лапи якої – це її ока.

Специфіка діалогічного моделювання в картинах І. Босха також виявляється у таких принципах відображення як гротеск, еkleктичність та символічність. Саме ці принципи виявляють діалог людини з Богом в якому вона постає гріховною істотою, діалог якої, це діалог-відокремлення від ідеальної (праведної) моделі буття та діалог-злиття (еклектичність) з тваринним (хижим та гріховним) світом.

Еkleктичність породжує символізм, що відображає різноманіття фантастичних образів: людини-мушлі, людини-риби тощо. Ці штучно поєднанні несумісні образи та їх велика кількість у автономних сюжетах,

відображають єдність смислу насолоди-гріха, що втілюється у символі ягоди, такого собі аналогу райського яблука. При цьому тварина дбає про людину, вигодовує її ягодами як птаха, а потім людина потрапляє у залежність, страждає від тварини – символу гріха та земного втілення диявола.

Діалог може вестися з трьох світоглядних центрів: низу (гріховності), середини (каяття), верху (святості), однак для людини характерний поліцентричний діалог. Діалогічне моделювання розуміється нами в таких смислових вимірах триптихів:

- 1) просторова «від-до» (Рай – пекло);
- 2) часова «вічне-тлінне» (Рай – пекло, Рай – земля);
- 3) причинно-наслідкова (гріх – страждання);
- 4) кількісно-якісна (маса – одиниця);
- 5) буття-небуття, або буття-існування (життя – смерть).

Людина у смисловому полі художнього світу залишається земною, гріховною і «небутійною», є такою, що кожного разу помирає у власному гріху, а у реальному житті повинна прагнути до духовності. Е. Левінас розглядає смерть як таку, що виходить за межі розуміння суб'єкта, адже «об'єкт, що зустрічається мені, досягається й конститується мною, тоді як смерть передвіщає подію, над якою суб'єкт не має влади, щодо якої суб'єкт більше не суб'єкт» [8, с. 69]. Отже, смерть не тільки спрощує людину до «не суб'єкта», але робить з людини нелюда, як у І. Босха та, хто ж плює на гостру сталь коси смерті у Г. Сковороди, - лише той чия совість як чистий кришталі.

Триадна модель «знак – означник – означуване», що зародилася на ґрунті філософії мови Ф. де Сосюра та була розроблена Р. Бартом, може стати продуктивним елементом осмислення діалогічного характеру мистецтва «не суб'єкта», «не людини», або людини-об'єкта, людини-комахи, оскільки саме знак та вся знакова природа мистецтва виконує універсальну функцію посередника між означником та означуваним.

Дослідники виділяють такі принципові моменти функціонування знаку як: 1) довільність зв'язку між означником (звуком, письмовим символом або словом) та означуваним (поняттям, ідеєю або референтом), відповідно знак – це «ресстр» культури та 2) означник є сутнісно лінійним та залежить від розгортання часу, історії [7, с. 166].

Ролан Барт розводить поняття «означник» та «означуване» між якими існує взаємозв'язок, що регулюється через визначений код, адже системі означаючих відповідає система означуваних. Специфіка коду як знакової системи полягає в тому, що цей код відображає не стільки відносини «означника» та «означуваного», скільки відносини «означаючих», оскільки «будь-який знак існує завдяки своєму оточенню, а не завдяки своїм витокам» [2, с. 61].

Це положення має важливе значення для інтерпретації діалогічних відносин у мистецтві природа якого – знакова. Мається на увазі те, що хоча мистецтво поліфункціональне в діалогічному відношенні, тим не менш можна виділити його стратегічні опосередкування. Мистецтво не стільки опосередковує діалог автор – реципієнт в якому автор може виконувати

функцію означника (системи власних світоглядних цінностей, погляду на світ та ін.), а твір – його означуваного, скільки навпаки, відобразити діалог «означуваних» смислів усередині самого мистецтва.

Отже, інформаційно-знакова природа мистецтва обумовлює буття твору як автономного полісміслового ядра: твір живе власним життям маючи непередбачувані колізії розвитку в інтерпретаціях дослідників й глядачів.

Важливим принципом художнього узагальнення, завдяки якому ставав можливим новий тип діалогу, виступав пейзаж. Як самостійний жанр він виникає лише у XVII ст., хоча діалог з природою вже був джерелом гедонічної зосередженості задовго до цього часу. В творчості І. Босха пейзаж виконує не основну, а опосередковану функцію доведення існування земного зла та гріховності людини-об'єкта, елементи пейзажу (тварини, рослини, зооморфні істоти) часто стають інструментами тортур, саме тому пейзаж в даному контексті не може бути рефлексивно нейтральним.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Творчість Ієроніма Босха представляє один з перших, але рішучих кроків до дегуманізації мистецтва. Хоча в той час воно було лише своєрідною антитезою гуманізму, антропоцентризму та естетизму Ренесансу, все ж було не позбавлене власного естетизму (або антиестетизму потворного, жахливого, гидкого), саме в цих координатах обертається світоглядний імператив морального кодексу І. Босха. Сутність морального ставлення було двічі сформульовано в Євангелії: «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому Закон і Пророки» (Лк 6:31; Мт 7:12), а Імануїл Кант надав такому ставленню (хоча й в дещо іншій формі) імперативного, тобто обов'язкового до виконання статусу.

І. Босх не був пророком, а радше – есхатологічним мислителем (художник «філософствує пензлем» (П. Флоренський)), а міркування про кінець світу були доволі розповсюджені в пізньому Середньовіччі та й за О.П. Поліщук «живописна антиципація є більш рідкісним явищем, ніж художньо-літературна» [10, с. 192].

Важливою для сьогодення видається думка про те, що картини І. Босха діалогічні, вони пропонують вибір жити, або... померти. Вибір – за глядачем, реципієнтом естетичного впливу. Смерть на триптихах вже на землі, люди скидаються на живих мерців та й у пеклі. Не забуваймо, що саме смерть є етичною категорією, адже представляє певний поріг за який людина може взяти тільки власні моральні якості, праведність власного життя.

Мистецтво нідерландця І. Босха геть не гедонічне, воно суттєво обмежує, а часом виключає можливість естетичної насолоди, воно пізнавальне та виховне, а у італійців воно гедонічне, хоч і не виключає пізнавального начала, але морального – це вже напевно.

Психологічний механізм виникнення світоглядного імперативу І. Босха людина – це суб'єкт взаємодії, пов'язаний з майстерним приниженням людини, що також пов'язано зі смертю, а саме: зображенням людини-нелюда, людини-мурахи, або комахи в світоглядному значенні та, окремо, –

зооморфних та «пейзажоморфних» істот, неприродних (звірячих) поз, напіврозірваних тіл, позбавлення людини її індивідуальних рис, які в цьому мурашнику гріха та розпусти зовсім втрачають всякий сенс, отже людина-об'єкт викликає імперативність людини-суб'єкта взаємодії.

Моральність у визначеному полі імперативності виникає на гранях дисонансу та дисгармонії. В мистецтві мораль (є виключення: мораліте, байка) повинна бути прихована навіть від спостережливого ока, вона повинна стати власним «висновком» глядача, спонукати його до роздумів над власним життям. І. Босх показав, що мистецтво повинно виконувати виховну функцію, змінювати людину, що цілком вписувалося у парадигму Середньовіччя та не втратило актуальності по сьогоднішній день.

Інформаційно-знакова природа твору дешифрує аксіологічний світ автора й підказує нам те, що його цінності є варіативними (гріх та спокута, напевно якщо б автора не приваблювало оголене тіло, то воно й не було б об'єктом відображення), а глядач, звільняючись від концепту утилітарного погляду на життя, вільно обирає сторону, що в будь-якому разі «по той бік добра і зла» (Ф. Ніцше) сприяє збагаченню творчих можливостей.

І. Босх не поділяв пантеїстичний світогляд Відродження, радше визнавав диявольську, а не божественну присутність у природному середовищі, що складає арену діяльності людини-об'єкта.

В сучасному світі людина також часто перетворюється на об'єкт і за характером спілкування, і за власним світоглядним змістом, вона розуміє щоб перетворитись на суб'єкт спілкування та стати людиною-особистістю треба пройти шлях духовного вдосконалення та подолати смерть моральністю, як це сформульовано вище, у Сковороди, однак за сценарієм босхівського синкретизму усього з усім це (явно) не передбачено, висновок повинна робити сама людина – реципієнт художнього впливу.

Перспективою може стати дослідження зв'язку і можливої трансформації жахливого символізму І. Босха та, згодом Ф. Гойї у безпредметний живопис поч. ХХ ст. (до речі, дитина теж від жаху та небезпеки заплющує очі – «Чорний квадрат» К. Малевича) як несвідомої спроби відповіді на виклики часу, передчуття катастрофи глобального масштабу, а також кітчю як наївно-рефлексивної відповіді на жахи сьогодення і, зрештою сюрреалізм, що відкриває двері в світ «прекрасного» жахливого.

Перспективним є дослідження зв'язку різних видів мистецтв в межах досліджуємої тематики, зокрема зв'язку живопису і літератури як можливої трансформації людини-комахи як об'єкта (І. Босх) в людину-комаху, але вже суб'єкта, який переживає жорстоке відчуження (Ф. Кафка).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абсентис Д. Мир Босха. Пылающие мельницы URL: http://old.absentis.org/abs/lsd_07a_europe_bosch.htm (дата звернення: 14.11.2019).
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.

3. Блинова О. В. Алхимия и ее символика в творчестве Иеронима Босха. URL: <http://www.latebra.narod.ru/bosx.html> (дата звернення: 14.11.2019).
4. Бютнер Н. Иеронім Босх. Видіння і кошмари. Харків: Фабула, 2019. 192 с.
5. Данилин А. Иероним Босх. URL: <https://serebniti.ru/airs/2016-11-22/> (дата звернення: 14.11.2019).
6. Жабцев В. М. Хиеронимус Босх. Минск: Харвест, 2011. 128 с.
7. Кліпінгер Д. Знак / означник / означуване. *Енциклопедія постмодернізму*. Київ: Основи, 2003. С.166-167.
8. Левинас Э. Время и Другой. Гуманизм Другого человека. Санкт-Петербург, 1998. 266 с.
9. Мордовцева Т.В. Идея смерти в культурфилософской ретроспективе. Таганрог: ТИУиЭ, 2001. 120 с.
10. Поліщук О.П. Художнє мислення: естетико-культурологічний дискурс: монографія. Київ: ПАРАПАН, 2007. 208 с.
11. Стоян С. П. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві: монографія. Київ: Міленіум, 2014. 358 с.
12. Dequeker Jan, Fabry Guy, Vanopdenbosch Ludo. Hieronymus Bosch (1450—1516): Paleopathology of the Medieval Disabled. IMAJ 2001: 3: November: pp. 864-871.
13. Dixon, L.S., Bosch's 'St. Anthony Triptych — An Apothecary's Apotheosis. Art Journal, Vol. 44, No. 2, Summer 1984, pp.119-131.
14. Lienhard J.H. Bosch's demons. The Engines of Our Ingenuity, N 258, 1997. URL: <https://www.uh.edu/engines/epi258.htm> (Last accessed: 14.11.2019).
15. Will Ch. Jérôme Bosch, Entre Ciel et Enfer. — Amsterdam: Éditions Stokerkade, 2012. 119 p.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2019.

ФЕДЬ Владимир,

доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой культурологии, эстетики и истории, ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: ddpudoc@gmail.com ORCID 0000-0002-4786-1313

МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЙ ИМПЕРАТИВ ИЕРОНИМА БОСХА В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИИ ИСКУССТВА И СОВРЕМЕННОСТИ

Резюме. В статье выявлен мировоззренческий императив творчества И. Босха, который заключается в духовном (нравственном) возрождении человека-объекта в Человека, как необходимого условия его дальнейшего существования, актуальный в истории западноевропейского искусства и современной перспективе. Статья является аналитической и исследовательской, в ней обоснованно векторы диалогического моделирования в истории искусства, а именно пространственно-временной,

причинно-следственный, количественно-качественный. Артикулирована мысль о том, что И. Босх был эсхатологическим мыслителем и не разделял пантеистическое мировоззрение Возрождения, скорее признавал дьявольское, а не божественное присутствие в природной среде, которая составляет арену деятельности босховского человека как человека-объекта. Творчество Иеронима Босха представляет один из первых решительных шагов к дегуманизации искусства. Хотя в то время оно было лишь своеобразной антитезой гуманизма, антропоцентризма и эстетизма Ренессанса, все же было не лишено собственного эстетизма (или антиэстетизма безобразного, ужасного, гадкого), именно в этих координатах вращается мировоззренческий императив нравственного кодекса И. Босха. Выделены стратегические опосредования искусства, а именно подтверждена идея того, что искусство не столько опосредует диалог автор - реципиент в котором автор может выполнять функцию определителя (системы собственных мировоззренческих ценностей, картины мира и др.), а произведение - его обозначаемого, сколько наоборот, отображать диалог «означаемых» смыслов внутри самого искусства. Выделено информационно-знаковую составляющую искусства, которая обуславливает бытие произведения как автономного полисемантического ядра: произведение живет собственной жизнью, имея непредсказуемые коллизии развития в интерпретациях исследователей и зрителей. Основанием появления мировоззренческого императива является диалогичность миров И. Босха, которые предлагают дуалистический выбор нравственных ценностей, при этом искусство носит познавательный и воспитательный, а не гедонический характер.

Ключевые слова: мировоззренческий императив, искусство, диалог, человек, объект, субъект, знак.

FED Volodymyr

Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Cultural Studies, Aesthetics and History, Donbas State Pedagogical University

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

Email: ddpudoc@gmail.com

THE WORLDVIEW IMPERATIVE OF IERONIM BOSH'S ART IN THE CONTEXT OF THE HISTORY AND PRESENT

Summary. The article reveals the ideological imperative of I. Bosch's creativity, which consists in the spiritual (moral) revival of the human object in Man, as a necessary condition for its further existence, relevant in the history of Western European art and modern perspective. It is articulated that I. Bosch was an eschatological thinker and did not share the pantheistic outlook of the Renaissance, rather acknowledging the diabolical rather than divine presence in the natural environment, which constitutes the arena of the activities of a Bosnian man as an object of man. The work of Jerome Bosch represents one of the first decisive steps towards the dehumanization of art. The information and sign component of the art, which determines the existence of the work as an autonomous polysemantic nucleus,

---

is distinguished: the work lives its own life, having unforeseen conflicts of development in the interpretations of researchers and viewers.

Keywords: worldview imperative; art; dialogue, person, object, subject, sign.

Abstract. Introduction. It is emphasized that the attraction to the mystical transformations of man in the beginning of the 21st century in culture has not decreased compared to the beginning of the 16th century. An important practical task of the modernity is the humanization in the context of the transformational processes of globalization, which becomes possible due to the spiritual purification, acquisition of the moral meaning of life of the modern man.

Analysis of publications. Important in this issue are the work styles of O. Polishchuk reveals the internal patterns of the development of artistic thinking in the plane of aesthetic and cultural discourse, A. Danilin draws attention to the psychoanalytic context of I. Bosch's work. Particular attention should be paid to the works of D. Absentis, O. Blinova, O. Zhabtseva, J. Dequeker, L. Dixon, J. Lienhard, Ch. Will.

Purpose. The purpose is to verify the idea that the art of I. Bosch, like the art of the Middle Ages, has an educational influence through certain intentions enshrined in fiction, which are worldview and important today. The tasks include an analysis of I. Bosch's works based on a philosophy of dialogue, including the use of a structural-functional method and the identification of a worldview imperative.

Results. The mosaic world of I. Bosh's allegories and the mosaic culture (A. Mol) of the present are not so far away, but they have a cementing foundation in spirituality and morality. The material of the study is I. Bosch's tryptychs: "The Cart with Hay", "The Last Judgment" and "The Garden of Terrestrial Delights", as well as critical and analytical articles by the authors listed in the literature. The following methods were used: historical, interpretation, structural and functional, analysis and synthesis.

Conclusion. The deological imperative of I. Bosh's work, which is the spiritual (moral) revival of the person-object as a necessary condition for continued existence, which is relevant in the modern perspective. The vectors of dialogical modeling in art are substantiated. I. Bosch was an eschatological thinker and did not share the pantheistic outlook of the Renaissance. The basis for the emergence of a worldview imperative stems from the dialogical worlds of I. Bosh, which offer a dualistic choice, with art being cognitive (educational) rather than hedonistic.

REFERENCES

1. Absentis, D. (2004). *Mir Boskha. Pylayushchiye melnitsy [Bosch's world. Flaming mills]*, from http://old.absentis.org/abs/lsd_07a_europe_bosch.htm
2. Bart, R. (1989). *Voobrazheniye znaka [Sign imagination]*. Moscow: Progress.
3. Blinova, O. V. *Alkhimiya i eye simbolika v tvorchestve Ieronima Boskha [Alchemy and its symbolism in the works of Jerome Bosch]*, from <http://www.latebra.narod.ru/bosx.html>

4. Biutner, N. (2019). *Ieronim Boskh. Vydinnia i kosmary [Hieronymus Bosch. Visions and nightmares]*. Kharkiv: Fabula.
5. [Danilin, A. \(2016\). Ieronim Boskh \[Jerome Bosh\], from https://serebniti.ru/airs/2016-11-22/](https://serebniti.ru/airs/2016-11-22/)
6. Zhabtsev, V. M. (2011). *Khiyeronimus Boskh [Hieronymus Bosch]*. Minsk: Harvest.
7. Klipinher, D. (2003). *Znak/oznachnyk/oznachuvane. Entsyklopediia postmodernizmu [Sign / mark / marking. Encyclopedia of Postmodernism]*. Kyiv: Fundamentals.
8. Levinas, E. (1998). *Vremya i Drugoy. Gumanizm Drugogo cheloveka [Time and Other. Another person's humanism]*. SPb.
9. Mordovtseva, T.V. (2001). *Ideya smerti v kulturfilosofskoy retrospektive [The idea of death in a cultural philosophical retrospective]*. – Taganrog: Publishing house of TIUiE.
10. Polishchuk, O.P. (2007). *Khudozhnie myslennia: estetyko-kulturolohichniy diskurs [Artistic thinking: aesthetic and cultural discourse]*. – Kyiv: PARAPAN.
11. Stoian, S. P. (2014). *Kulturno-istorychni metamorfozy symbolizmu v yevropeiskomu obrazotvorchomu mystetstvi [Cultural and historical metamorphoses of symbolism in European fine arts]*. Kyiv: Milenium.
12. Dequeker Jan, Fabry Guy, Vanopdenbosch Ludo (2001) *Hieronymus Bosch (1450—1516): Paleopathology of the Medieval Disabled*. IMAJ 2001: 3: November.
13. Dixon, L.S. (1984). *Bosch's 'St. Anthony Triptych — An Apothecary's Apotheosis*. Art Journal, Vol. 44, No. 2, Summer.
14. Lienhard, J.H. (1997). *Bosch's demons. The Engines of Our Ingenuity*, N 258, from <https://www.uh.edu/engines/epi258.htm>
15. [Will Ch.](#) (2012). *Jérôme Bosch, Entre Ciel et Enfer*. — Amsterdam: Éditions Stokerkade.

(англійською переклала С. Рижкова – канд. пед. наук, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 37.014(477)"19"

ЧЕРЕДНИК Олена

керівник навчально-методичного відділу, канд. пед. наук, доцент кафедри менеджменту ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Г. Батюка, 19, м.Слов'янськ Донецької обл., Україна, 84116
E-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

РУДЕНСЬКА Юлія

студентка 1 курсу, магістратура ПВШ, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Г. Батюка, 19, м.Слов'янськ Донецької обл., Україна, 84116
E-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

СОЦІОКУЛЬТУРНІ КОНСТАНТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Анотація. У пропонованій статті на підставі огляду основних віх вітчизняної історії розглядається проблема розвитку системи освіти України у другій половині ХХ століття. Виділяється ряд присутніх констант її розвитку, визначається характер взаємовідносин держави та суспільства у вирішенні нагальних проблем освіти, висвітлюється їх еволюція в історичному плані. Авторами зроблено аналіз науково-педагогічних досліджень, публіцистичних праць, який доводить, що досліджувана проблема не втрачає своєї актуальності, є багатоаспектною, а педагогами-науковцями приділяється значна увага вивченню питання розвитку освіти України різних історичних періодів. У статті розглянуто ключові проблеми функціонування, реформування й основні напрямки розвитку освіти України в контексті історичних умов другої половини ХХ століття. Зауважено, що проведені владою УРСР реформи, упровадження прогресивних технічних розробок у народне господарство, стрімкий розвиток освітньої та культурної сфер, викликали нагальну потребу в спеціалістах із вищою освітою, що позитивно вплинуло на динаміку збільшення кількості закладів вищої освіти впродовж досліджуваного періоду. Зазначено, що система освіти кожної країни у своїй еволюції спирається на власну історичну спадщину, традиції та надбання, рівень соціально-економічного розвитку, інституції соціально-політичної системи, і, являючи собою складову загальнокультурного розвитку, покликана вирішувати актуальні загальноцивілізаційні та конкретно-прикладні питання.

Наприкінці роботи наведені висновки з даної проблеми, констатуються основні положення та досягнення в даній сфері, визначені перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Авторами підкреслено, що оновлення системи освіти з проекцією на майбутнє не представляється можливим без аналізу й урахування досвіду минулого, адже це дозволить уникнути певних помилок, розробити сучасні стратегії розвитку освіти України згідно з викликами сьогодення та новими тенденціями глобалізаційних процесів.

© Чередник О., Руденська Ю., 2019

Ключові слова: система освіти, заклад освіти, університет, освітня політика, підготовка фахівців, середня освіта, професійна підготовка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Євроінтеграційні трансформації, зумовлені процесом глобалізації, ознаменовані економічним розвитком країни, інформатизацією та технологізацією усіх сфер життя, значним зростанням попиту на висококомпетентних фахівців викликають необхідність осмислення й аналізу історичного досвіду розвитку системи освіти України. Політика держави в освітній сфері визначається беззаперечною важливістю освіти у загальному розвитку суспільства, а також у житті кожного громадянина, що передбачає як прийняття нових соціокультурних реалій, так і збереження кращих досягнень минулого.

Для вдалої реалізації запланованого державою курсу видається доцільним звернення до історичної спадщини – вивчення досвіду розвитку системи освіти України другої половини ХХ століття, що надасть реальні можливості для екстраполяції успішних здобутків минулого в сучасну освітню систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема розвитку системи освіти в різні історичні періоди привертає увагу і вітчизняних, і зарубіжних педагогів-дослідників. Тому наразі вже маємо значний доробок щодо різних аспектів зазначеного питання. Так, дисертацію Пастушок О. присвячено цілісному аналізу проблеми розвитку системи освіти дорослих у Польщі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Виявлено чинники розвитку системи освіти дорослих у Польщі в окреслений період і проаналізовано її нормативно-правове забезпечення. Розроблено авторську періодизацію розвитку освіти дорослих Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. за нормативним, історичним, організаційним і змістовим критеріями. Окреслено можливості творчого використання прогресивних ідей досвіду Польщі для розвитку освіти дорослих в Україні на концептуальному, організаційно-педагогічному та адміністративно-управлінському рівнях [4]. У дисертації Ткаченко В. висвітлено розвиток шкільної мовної освіти в Україні (1959 – 2013 рр.) на основі опрацювання різнопланової джерельної бази, визначено провідні тенденції кожного субперіоду та перспективні форми, методи, прийоми навчання мов. Виявлено шляхи реактуалізації і застосування ідей конструктивного історико-педагогічного досвіду в сучасній українській школі [6].

Наукові пошуки Тереньєвої Н. присвячені вивченню проблеми розвитку університетської освіти, здійснено загальну характеристику розвитку університетської освіти України у період другої половини ХХ - першої половини ХХІ століття, розроблено класифікацію тенденцій розвитку університетської освіти за різними ознаками (за регіоном розповсюдження; за рівнем встановлення пріоритетів розвитку та впровадженням (виокремленням) у

процесі стратегічного планування і соціально- економічного розвитку, за часовою тривалістю, за наслідками, які можна оцінити [5].

Відзначимо також публікації, що з'явилися останнім часом у періодичних виданнях. У статті Ніколаєску І. висвітлено державну кадрову політику, описано практичний досвід підготовки кадрів для дошкільних закладів Донецької області другої половини ХХ ст., представлено аналітичний огляд якісного та кількісного складу дошкільних працівників. Зауважено, що головними причинами підвищення якісних показників педагогічного складу дошкільних установ були: державні зміни у кадровій політиці, зменшення плинності кадрів, більш широке розповсюдження денної, а особливо заочної форм навчання, підвищення загального рівня життя й якості медичного обслуговування, збільшення заробітної платні дошкільних працівників [3, с. 200–205]. У публікації Гарань Н. розглянуто проблему формування та основні напрямки розвитку вищої школи в контексті історичних умов початку ХХ ст. [2, с. 9–14].

У роботі Осадчого В. і Волошинова С. проаналізовано сучасні глобальні тренди в освіті з метою визначення основних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні. Зазначено, що урахування сучасних тенденцій розвитку освітніх та інформаційних технологій в плануванні роботи закладів вищої освіти визначатиме напрями розвитку вищої освіти України. Проведено аналіз зарубіжних наукових досліджень, виділено ключові тенденції розвитку вищої освіти, які мають привести до перетворень в Україні [1, с. 38–46]. У статті Шевченко С. розкрито питання організації навчального процесу в УРСР (50-60-ті роки ХХ ст.) у школах із російською мовою навчання, показано розвиток мережі цих навчальних закладів на території України [7, с. 833–842]. У науковій публікації Шендерук О. визначено та проаналізовано основні тенденції розвитку вищої освіти України другої половини ХХ століття [8, с. 75–84].

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті полягає у розгляді соціокультурних констант розвитку системи освіти у другій половині ХХ століття, поданні матеріалу у певній хронологічній послідовності в ретроспективному огляді проблеми розвитку освіти України в означений період.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Друга половина ХХ століття характеризувалася такими фундаментальними константами як спрямованість державного курсу на інтелектуальний і моральний розвиток громадян, уніфікацію викладання, а також наукових досліджень; міжреспубліканському обміні науковими знаннями тощо. Визначена нами нижня хронологічна межа дослідження визначається прийняттям у 1959 р. Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», в якому були визначені перспективні напрями розвитку системи освіти. Із метою виконання основних положень цього закону в УРСР значно посилили співпрацю закладів вищої освіти та школи, ввели у дію нові навчальні плани та програми. Зазначимо, що до кінця 1980-х років система освіти України зазнавала змін і реформ залежно від рішень комуністичної партії.

Середня освіта в УРСР, здійснювалася у два етапи:

- на першому вона була обов'язковою для всіх дітей шкільного віку (восьмирічна неповна середня загальноосвітня трудова політехнічна школа, яка мала готувати їх до суспільно корисної праці);
- на другому проводилася повна середня освіта та професійна підготовка з кваліфікацією 3-4 розряду (9 – 11 класи) [7, С. 834].

Із 1966 р. в УРСР розпочалося впровадження загальнообов'язкової десятирічної освіти, значно розширилася мережа шкільних закладів і професійно-технічних училищ, відкривалися численні нові заклади вищої освіти (у 1960 р. діяло 135 закладів із кількістю студентів – 417 тис.). Зауважимо також, що впродовж 50-х років ХХ століття вищі навчальні заклади України не готували фахівців дошкільного профілю, єдиним закладом, де велась підготовка працівників для дитячих садків, був Київський педагогічний інститут. На початку 60-х років ХХ ст. дошкільні факультети були відкриті в Слов'янському, Рівненському та Запорізькому педагогічних інститутах. Означене, безумовно, сприяло вирішенню кадрових питань із забезпечення закладів системи дошкільної освіти УРСР висококваліфікованими кадрами [2, С. 13].

Можна констатувати наступне: основними завданнями системи освіти упродовж 60-х років ХХ століття було зміцнення зв'язку школи з життям, посилення політехнізації навчання, відкриття середніх шкіл із виробничим навчанням, означене мало задовольнити потреби виробництва в кадрах. Ключовим завданням закладів вищої освіти визначалася підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які б достатньо володіли теоретичними знаннями та практичними навичками. Також треба зазначити, що запровадження середнього всеобучу, організація та відкриття нових навчальних закладів, збільшення кількості фахівців із вищою освітою відбувалося на тлі поглиблення ідеологізації та денационалізації навчально-виховного процесу. Влада республіки, реалізуючи загально радянську ідею «злиття націй», стимулювала процес русифікації усіх ланок системи освіти України.

Упродовж 50 – 70-х років ХХ століття владою республіки значна увага приділялася вищій освіті: відбулося значне збільшення контингенту студентів у закладах, на вивчення нормативних дисциплін стали виділяти більше часу, університетська освіта стала більш науково спрямованою, активно запроваджувалася практика поєднання фундаментальних і прикладних досліджень. У нормативних документах зазначалося, що навчальний процес у вищих навчальних закладах має забезпечувати поєднання високої теоретичної та прикладної підготовки, до навчання випускників мав застосовуватися диференційований підхід у педагогічній, дослідницькій і виробничій діяльності, активно розроблялися та впроваджувалися нові напрями підготовки фахівців [5, С. 11].

Упродовж 1970 – 1980-х років керівництво республіки першочергову увагу приділяло якісному розвитку системи освіти, адже вона була складовою частиною загальної ідеологічної системи. Тоталітарна держава пришвидшила процес соціокультурної інверсії, і в жорстких, нормативно-командних умовах

майже успішно реалізувала заплановану індустріалізацію стрімкими темпами. Вважаємо за необхідне зауважити, що домінуюча на той час в освіті ідеологічна складова, виконуючи завдання партійно-адміністративного апарату, ніяким чином не сприяла формуванню самостійної особистості, з її індивідуальними потребами та запитами, поставивши перевагу колективного над особистісним. Повсюдний ідеологічний диктат і контроль набули масового характеру в республіці, що внеможливило реалізацію споконвічних академічних свобод – свободи мислення, самовираження та творчості. Спроби реформування та перебудови системи вищої освіти, що намагалися реалізувати з середини 80-х років ХХ століття виявилися об'єктивно запізненими та майже неефективними. На жаль, керівництво республіки не змогло своєчасно віднайти адекватні механізми адаптації освітніх закладів до появи ринкових відносин.

Реформи, що проводилися в УРСР, упровадження прогресивних технічних розробок у народне господарство, стрімкий розвиток освітньої та культурної сфер, викликали нагальну потребу в спеціалістах із вищою освітою, що позитивно вплинуло на динаміку збільшення кількості закладів вищої освіти. Існуюча на той час ґрунтовна середня освіта надавала системі вищої освіти реальну можливість набирати до закладів кращих абітурієнтів. Держава безкоштовно забезпечувала освітні установи навчальними матеріалами, необхідними підручниками та посібниками, навчально-методичною літературою [8, С. 79].

У цілому, незважаючи на чималу кількість істотних помилок і викривлень у реформуванні освітянської галузі упродовж 1960 – 1980-х років, в УРСР вдалося створити значний високий науковий і культурний потенціал, а також забезпечити високий загальний освітній рівень населення республіки.

Зазначимо також, що 80-ті роки ХХ століття в системі освіти відзначалися деякою неоднозначністю. По-перше: відбувалося зростання педагогічного навантаження працівників закладів освіти, відчувався певний дефіцит бюджету на освіту, мало місце поступове збільшення кількості безробітних освітян, превалювання догматизму в навчанні, незначна варіативність освітніх послуг тощо. По-друге: наявність гарантії безкоштовної освіти, високий рівень природничої, математичної, військової та технологічної підготовки, висококваліфікований сталий професорсько-викладацький склад більшості вищих навчальних закладів, прагнення педагогів до змін у концепції навчального процесу, впровадження ідеї вчити студентів мислити по-новому, розкуто, нешаблонно, початок децентралізації та демократизації освіти; гуманізація процесу навчання та часткова індивідуалізація [5, С. 14].

Система освіти, представляючи собою інституцію радянської культури, а також віддзеркалюючи в своєму розвитку її головні константи, не змогла своєчасно й адекватно відреагувати на соціальні та культурні зміни, що відбувалися в радянському суспільстві у другій половині 80-х і на початку 90-х років ХХ століття. А це, в свою чергу, призвело до утворення та

накопичення низки негативних тенденцій у розвитку системи освіти України на даному історичному етапі.

Історія розвитку системи освіти України після подій 1991 року представляє поманливий феномен із позиції функціонування в соціокультурному просторі новоствореної держави. Система освіти – це потужна загальнокультурна інституція, що продовжувала власну історію та традиції, котрій були притаманні певні риси та функції, із чітко визначеними та сформованими схемами взаємодії з різнорівневими структурами влади та суспільства.

Після 1991 року в історії України розпочався новий період, який призвів до корінних змін усіх сторін життя суспільства, типу соціального та культурного устрою новоствореної держави, розвитку іншого виду економічних відносин. Соціокультурні зрушення, що відбулися в Україні в 90-х роках ХХ століття, доправили до ослаблення або ліквідації більшості зовнішніх рамок, котрі регламентували та регулювали стиль життя радянських людей, унаслідок чого, переважна більшість громадян опинилася на ідеологічному роздоріжжі, не в змозі адекватно ситуації розпорядитися своєю долею, зрозуміти та прийняти новітні історичні реалії.

Розгляд системи освіти України у ракурсі соціокультурних процесів, із системою цінностей, узвичаєними традиціями, організаційними та функціональними детермінантами її розвитку, усталеними впродовж радянської епохи, ввійшли у протиріччя з новою соціокультурною ситуацією, що склалася в кінці ХХ століття. Саме у процесі подолання виниклих протиріч відбудовувалася нова система освіти України з посталими проблемами, досягненнями та недоліками.

Таким чином, стрімкі пертурбації у політиці й економіці країни в кінці ХХ століття сприяли тому, що в узвичаєній системі соціокультурних координат видозмінилися вектори. Відбулося звернення до традиційних соціокультурних координат розвитку освіти, а як наслідок - відродження основних суперечностей, зумовлених специфікою соціокультурних констант.

Підсумовуючи, необхідно зауважити, що саме реплікація протиріч у розвитку системи освіти в досліджуваний період, а також певна їх ескалація, спонукали до змін і призвели до якісного прориву у розвитку державно-суспільних механізмів реформування освіти й уможливили виникнення передумов до створення оновленої системи освіти сучасної України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Не викликає сумнівів той факт, що освіта, являючи собою соціальну інституцію й одну з найважливіших галузей невиробничої сфери, за своєю значущістю та впливом на соціально-економічний і культурний розвиток суспільства посідає належне місце в ряду: політика, економіка, наука, техніка, мистецтво. Система освіти кожної країни у своїй еволюції спирається на власну історичну спадщину, традиції та надбання, рівень соціально-економічного розвитку, інституції соціально-політичної системи, і, являючи собою складову загальнокультурного розвитку, покликана вирішувати актуальні загально цивілізаційні та конкретно-

прикладні питання. В умовах модернізації освіти важливо знайти певний баланс – з одного боку, провести вдалу інтеграцію в світовий освітній простір, а з іншого – не втратити неспростовні переваги національної освітньо-культурної спадщини. Оновлення системи освіти з проекцією на майбутнє не представляється можливим без аналізу й урахування досвіду минулого, адже це дозволить уникнути певних помилок, розробити сучасні стратегії розвитку освіти України згідно з новими тенденціями глобалізаційних процесів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми та необхідність її детального вивчення, у подальшому перспективним вважаємо вивчення досвіду реформування систем освіти у Польщі та Чехії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошинов С. А., Осадчий В. В., Осадча К. П. *Сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні. Engineering and Educational Technologies*. 2018. № 6 (4). С. 38–46.
2. Гарань Н. С. Чередник О. В. Ретроспективний огляд проблеми розвитку вищої освіти України (початок ХХ ст.). *Вісник черкаського університету. Серія педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 9–14.
3. Ніколаєску І., Гарань Н. Підготовка педагогічних працівників для закладів дошкільної освіти у Донецькій області в другій половині ХХ ст. *Вісник черкаського університету. Серія педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 200–205.
4. Пастушок О. І. Розвиток системи освіти дорослих у Польщі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2018. 20 с.
5. [Терентьєва Н. О.](#) Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина ХХ– початок ХХІ століття): автореферат дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2016. 40 с.
6. [Ткаченко В. І.](#) Тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959-2013 рр.) : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 17 с.
7. Шевченко С. М. Розвиток шкіл з російською мовою навчання у контексті диференціації загальної середньої освіти в УРСР (50-60-ті роки ХХ ст.). *Проблеми сучасного підручника*. 2014. № 14. С. 833–842.
8. Шендерук О. Б. Тенденції розвитку вищої освіти України другої половини ХХ століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 4. С. 75–84.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2019.

ЧЕРЕДНИК Елена

руководитель учебно-методического отдела, кандидат педагогических наук, доцент кафедры менеджмента ГВУЗ "Донбасский государственный педагогический университет "

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

РУДЕНСКАЯ Юлия

студентка 1 курса, магистратура ПВШ, ГВУЗ "Донбасский государственный педагогический университет"

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ КОНСТАНТЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX СТ.)

Резюме. В статье на основании анализа основных вех отечественной истории рассматривается проблема развития системы образования Украины во второй половине XX столетия выделяется ряд констант ее развития, определяется характер взаимоотношений государства и общества в решении насущных проблем образования, освещается их эволюция в историческом плане. Авторами сделан анализ научно-педагогических исследований, публицистических трудов, который доказывает, что изучаемая проблема не теряет своей актуальности, а научно-педагогическими работниками уделяется значительное внимание изучению вопроса развития образования Украины в разных исторических периодах. В статье рассмотрены ключевые проблемы функционирования, реформирования и основные направления развития образования Украины в контексте исторических условий второй половины XX века.

В конце работы приведенные выводы из данной проблемы, дается констатация основных положений и достижений в данной сфере. Авторами особо подчеркнуто, что обновление системы образования с проекцией на будущее не представляется возможным без анализа и учета прошлого опыта, ведь это позволит избежать определенных ошибок, разработать современные стратегии развития образования Украины, согласно новым тенденциями глобализационных процессов.

Ключевые слова: система образования, учреждение образования, университет, образовательная политика, подготовка специалистов, среднее образование, профессиональная подготовка

CHEREDNYK Olena

Head of the Educational and Methodical Department, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Management of Educational Institutions, SHEI "Donbas State Pedagogical University"

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

RUDENSKA Yuliia

Student of the 1st year of studying, Master's Degree Programme of PHS, SHEI "Donbas State Pedagogical University"

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

SOCIOCULTURAL CONSTANTS OF DEVELOPMENT OF SYSTEM OF EDUCATION OF UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

Summary. In the proposed article, based on the review of the main milestones in the history of national education, the problem of the development of the education system of Ukraine in the second half of the 20th century is highlighted, a number of constants of its development are distinguished, the nature of the relationship between society and the state in solving the pressing problems of education is determined, their evolution in the historical plane is highlighted.

The authors have made an analysis of scientific-pedagogical studies, publicistic works, which proves that the problem under study does not lose its relevance, is multidimensional, and pedagogues-scientists pay great attention to studying the development of the education of Ukraine in different historical periods. The article deals with the key problems of functioning, reformation and main directions of development of the education of Ukraine in the context of historical conditions of the second half of the 20th century. At the end of the article the conclusions on this problem are summarized, the main provisions and achievements in this field are stated.

Keywords: system of education, reforms, preschool layer, secondary education, institution of higher education, tendencies of development of education.

Abstract. Introduction. National history has significant experience in the development and functioning of the educational system during the second half of the 20th century. At that time, Ukraine was part of the USSR and the accumulated theoretical-practical heritage is a large information layer that needs serious explorations since it has not yet sufficiently been covered and has not been reflected in scientific-pedagogical researches. The purpose of the article is to consider in retrospect the problem of the development of the educational system of Ukraine in the period of the 1950s–1990s, to organize information about the course of certain historical events, to submit the material in the chronological order.

Analysis of publications. The analysis of scientific-pedagogical studies, publicistic works proves that considerable attention is paid to the research of this issue by practitioners and theorists of historical-pedagogical science. In particular, scientific explorations containing historical information, theoretical ideas and provisions that are important for the presented study are drawn great attention to. Thus, the thesis of Pastushok O. is devoted to a comprehensive analysis of the problem of the development of the adult education system in Poland in the second half of the 20th century – the beginning of the 21st century.

The article of Nikolaiesku I. covers the state personnel policy, describes the practical experience of training the personnel for the preschool institutions of

Donetsk region in the second half of the 20th century, in the publicistic works of Voloshynov S., Osadchyi V. modern global trends in education aimed at determining the basic trends of the development of higher education in Ukraine are analysed.

Purpose. The purpose of the article is to analyse consider in retrospect the problem of the development of education of Ukraine in the second half of the 20th century, to organize information about the course of certain historical events, to submit the material in the chronological order.

Results. The lower chronological boundary (1959) is determined by the adoption of the Law “On Strengthening School-to-Life Connection and Further Development of System of Public Education in the Ukrainian SSR” dated April 17, 1959, which defined further promising directions for the development of the system of preschool institutions, schools, as well as universities as centres of concentration of scientific thought, in which there was a combination of education and science, fundamental and applied investigations with their further introduction into the educational process through educational disciplines. Under this law, cooperation between institutions of higher education and schools was strengthened; new plans and curricula were introduced.

During the 1960s and 1980s, the party-state leadership paid particular attention to the development and improvement of the system of public education, traditionally considered part of the ideological system of the country. Considering the overall picture, despite the considerable number of significant mistakes and distortions in the reform of the educational sector during the period studied, the Ukrainian SSR managed to create considerable high scientific and cultural potential, as well as to ensure a high educational level of the population of the republic.

Conclusion. The modernization of education has become a nationwide task for modern Ukrainian society. The purpose of modernization of education is to create a mechanism for the sustainable development of the educational system, to ensure its compliance with the challenges of the 21st century, economic and socio-cultural needs of the country’s development, the needs of every individual, society and the state as a whole. Our study does not exhaust all the aspects of the selected problem. The prospective direction of further scientific research is studying the experience of development of the system of higher pedagogical education of Ukraine.

REFERENCES

1. Voloshynov, S. A., Osadchyi, V. V., Osadcha, K. P. (2018) Suchasni tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini. *Engineering and Educational Technologies*, 6 (4), 38–46.
2. Haran N. & Cherednyk O. (2019) Retrospektyvnyi ohliad problemy rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy (pochatok XX st.). *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia pedahohichni nauky*. Cherkasy, 2, 9–14.
3. Nikolaiesku, I. & Haran N. (2019) Pidhotovka pedahohichnykh pratsivnykiv dlia zakladiv doshkilnoi osvity u Donetskii oblasti v druhii polovyni XX st.

Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia pedahohichni nauky. Cherkasy, 2, 200–205.

4. Pastushok, O. I. (2018) Rozvytok systemy osvity doroslykh u Polshchi (druha polovyna KhKh – pochatok XXI stolittia): avtoref. dys... kand. ped. nauk : 13.00.01 / In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv. 20 s.
5. Terentieva, N. O. (2016) Tendentsii rozvytku universytetskoï osvity v Ukraini (druha polovyna XX– pochatok XXI stolittia): avtoreferat dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. Kyiv. 40 s.
6. Tkachenko, V. I. (2019) Tendentsii rozvytku shkilnoi movnoi osvity v Ukraini (1959-2013 rr.) : avtoref. dys ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichni universytet im. V. Hnatiuka. Ternopil. 17 s.
7. Shevchenko, S. M.(2014) Rozvytok shkil z rosiiskoiu movoiu navchannia u konteksti dyferentsiatsii zahalnoi serednoi osvity v URSR (50-60-ti roky XX st.). *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 14, 833–842.
8. Shenderuk, O. B. (2014) Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy druhoi polovyny XX stolittia. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 4, 75–84.

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 16.621-053.6-047.37:061.2:303.62

СТУПАК Оксана

канд. пед. наук, докторантка ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Анотація. Стаття має оглядовий характер та має на меті представити діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді. Для цього за *мотиваційно-ціннісним компонентом* були використані: авторська анкета громадянської та соціальної активності (участі молоді в заходах молодіжних центрів, громадських організацій, волонтерства, а також мобільності, визначення актуальних питань для молоді тощо); стандартизований самоактуалізаційний тест (визначення компетентності в часі, ступінь незалежності цінностей та поведінки, ціннісних орієнтацій); методика “МАС” (виявлення мотивації досягнути мету, прагнення до суперництва та соціального престижу). Для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *змістовно-когнітивним компонентом* були використані: анкета громадської думки для оцінки змін в обізнаності молоді щодо громадських об'єднань та їхньої діяльності (оцінка власного досвіду участі в громадському житті міста, громади, своїх прав та обов'язків, підтримки законодавчих ініціатив, перешкод для подальшого прогресу втілення реформ в Україні, довіри та знань про діяльність волонтерських, громадських організацій та ініціатив тощо); опитувальник “Стиль саморегуляції поведінки” В. Моросанова (виявлення рівня сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності молоді (планування, моделювання, програмування, оцінка результатів, гнучкість, самостійність та загальний рівень саморозвитку). Для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *соціально-діяльним компонентом* були використані методики комунікативно-соціальної компетентності (отримання більш повного уявлення про особистість, складання імовірнісного прогнозу успішності її професійної діяльності); діагностики міжособистісних стосунків Лірі (визначення рівень уявлень молоді про себе та своє ідеальне “Я”, а також охарактеризувати взаємовідношення у колективі та стиль поведінки особистостей.); стимулювання особистісної активності в заданій ситуації (визначення рівня результативної активності молоді). Із метою визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *рефлексивно-оціночним компонентом* були використані методика діагностики рефлексивності А. Карпова (визначення

© Ступак О., 2019

рівня розвитку рефлексії в особистості); методика визначення самооцінки особистості (ранжування за значимістю особистісних якостей, що мають пережати у людині та самооцінкою власних якостей).

Ключові слова: соціальна активність, молодь, діагностика, методика, анкета.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У процесі становлення та розвитку суспільства формуються уявлення про активну особистість, при цьому вченими завжди робилися спроби проаналізувати зміст поняття соціальна активність, виявити механізми та шляхи її формування, визначити чинники, що спонукають до активної громадської діяльності. Водночас, проблема формування соціальної активності молоді привертала дослідників педагогічної, психологічної, філософської наукової думки, проте зважаючи на актуальні вимоги суспільства виникає потреба актуалізації наукових досліджень щодо пошуку нових форм і методів формування соціальної активності сучасної молоді з урахуванням їхніх поглядів і світоглядних орієнтирів, ураховуючи тенденцію результативної діяльності інститутів громадянського суспільства. При цьому важливим вбачається виділення структурно-компонентного складу соціальної активності молоді та підбір відповідних діагностичних методик для визначення рівня досліджуваного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У педагогічному розрізі соціальну активність молоді досліджували педагоги: М. Андрєєва, О. Ануфрієва, Т. Богданова, О. Безпалько, В. Косовець, Н. Клімкіна, Н. Норкевич, Т. Мальковська, С. Сечка, О. Тельна, О. Харланова, К. Ямкова та інші.

“Енциклопедія для фахівців соціальної сфери” І. Звереві характеризує соціальну активність як сукупність методів, процедур спрямованих на зміну соціальних умов відповідно до потреб, інтересів, цілей та ідеалів особистості, на висунення й реалізацію соціальних інновацій, формування в собі необхідних соціальних якостей [2, с. 81].

Водночас соціальну активність молоді Н. Наркевич розглядає як певне когнітивне, емоційно-ціннісне та діяльнісно-поведінкове утворення, що відображає відношення особистості до соціуму. Вона характеризується як цілісна система знань, соціальних оцінок та переживань, соціально-вольових прагнень та вчинків, що відображають відношення до суспільства, іншим людям, до себе [6].

У руслі нашого дослідження соціальна активність розглядається як інтегрована особистісна діяльність людини щодо ініціювання та реалізації суспільно-корисної функції в соціальному середовищі з урахуванням вимог суспільства та особистісних ціннісних орієнтацій.

Структура соціальної активності особистості молоді людини, на думку Н. Клімкіної, найбільше актуалізується в певних сферах: навчально-трудова,

соціально-політичній, природоохоронній, сфері дозвілля й відпочинку та благочинній діяльності. Упродовж розвитку особистості підлітка його активність поступово перетворюється в соціальну систему зацікавлень, інтересів та потреб. Вони ґрунтуються на усвідомленні сутності суспільних явищ, міжособистісних взаємин, зумовлюють розвиток соціальних потреб громадянського спрямування, ініціюють участь у практичній соціально значущій діяльності [4, с. 15].

Формулювання цілей статті. Мета статті – представити діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для дослідження рівня сформованості соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства нами була розроблена низка критеріїв та показників, що дозволяють використовуючи діагностичний інструментарій визначити рівень сформованості соціальної активності молоді як сукупність певних ознак, що відображають закономірності процесі розвитку соціальної активності.

До критеріїв соціальної активності молоді в межах нашого дослідження відносимо:

– *критерій суспільної спрямованості*, що відображає інтерес молоді до громадської, соціальної діяльності, політичних процесів, усвідомлення можливості самореалізації в громадській діяльності;

– *критерій громадсько-політичної обізнаності*, що визначає рівень знань щодо громадсько-політичного устрою, структури та функцій громадських об'єднань, можливостей для молоді в саморозвитку, професійній та громадській сферах;

– *критерій соціальної компетентності*, що показує рівень сформованості та практичного застосування комунікативних та організаційних умінь і навичок, спроможність самостійно організовувати різні заходи та досягати результатів;

– *критерій самооцінки*, що дозволяє виявити здатність до самоаналізу, здатність до аналізу та оцінки громадської, суспільної діяльності.

Виділення названих критеріїв відповідає структурно-компонентному складу соціальної активності молоді (мотиваційно-ціннісний, змістовно-когнітивний, соціально-діяльнісний, рефлексивно-оціночний).

Під час вибору методик були враховано вікові особливості молодих людей, їхня змінність настроїв та орієнтирів. Наведемо в таблиці низку використаних методик та охарактеризуємо їхнє змістовне наповнення.

Таблиця 1

Діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді

Компоненти	Діагностики
мотиваційно-ціннісний	анкета громадянської та соціальної активності; самоактуалізаційний тест; Методика “МАС”
змістовно-когнітивний	анкета громадської думки для оцінки змін в обізнаності молоді щодо громадських об'єднань та їхньої діяльності; стандартизований опитувальник “Стиль саморегуляції поведінки”
соціально-діяльнісний	методика комунікативної соціальної компетентності; методики діагностики міжособистісних стосунків Лірі; методика стимулювання особистісної активності в заданій ситуації
рефлексивно-оціночний	методика діагностики рефлексивності А. Карпова; методика визначення самооцінки особистості

Для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *мотиваційно-ціннісним компонентом* були використані авторська анкета громадянської та соціальної активності, стандартизований самоактуалізаційний тест та методика “МАС”.

Анкета громадянської та соціальної активності молоді містить 44 питання щодо участі молоді в заходах молодіжних центрів, громадських організацій, волонтерства, а також мобільності, визначення актуальних питань для молоді тощо. Названа анкета мала на меті моніторинг важливих для молоді питань, що умовно можна поділити на такі групи: актуальні проблеми, способи відпочинку; громадський сектор; взаємодія з владою; освіта; політика; рівень безпеки та екології; активізм та долученість; зайнятість, мобільність; волонтерство. Анкета містить як закриті, так і відкриті питання для посилення актуалізації досліджуваних питань.

Самоактуалізаційний тест має 15 шкал дві з яких (шкала компетентності в часі та підтримки) є основними, а інші 13 шкал виступають додатковими. У нашому дослідженні ми використовували 3 шкали: дві основні та додаткову шкалу цінностей [1].

Шкала Компетентності в часі включає 17 пунктів. Високий бал за цією шкалою свідчить про здібність суб'єкта жити теперішнім часом, тобто переживати теперішній момент свого життя, а не як наслідок минулого чи підготовку до майбутнього, а також відчувати невід'ємність минулого, теперішнього та майбутнього, тобто бачити своє життя цілісним. Саме це світосприйняття, психологічне сприйняття часу суб'єктом свідчить про високий рівень самоактуалізації особистості. Низький бал за цією шкалою визначає орієнтацію людини на один з відрізків часової шкали (минуле, теперішнє чи майбутнє) та дискретне сприйняття свого життєвого шляху.

Шкала підтримки – найбільша шкала тесту (91 пункт) – вимірює ступінь незалежності цінностей та поведінки суб'єкта від впливу “ззовні” оточуючого

середовища. Концептуальною основою даної шкали виступає в першу чергу ідеє А. Реймса про спрямованості особистості “зсередини” і “ззовні”. Людина, що має високий бал за цією шкалою, відносно незалежна у вчинках, прагне керуватися в житті власними цілями, переконаннями, установками, принципами, що, не вказує на її ворожість до оточуючих та конфронтацію з груповими нормами. Вона вільна у виборі, не схильний на зовнішнього впливу (особистість, що спрямовується “зсередини”). Низький бал свідчить про високу ступінь залежності, конформності, несамостійності суб’єкта (особистість, що спрямовується “ззовні”).

Шкала Ціннісних орієнтацій (20 пунктів) вимірює, в якій мірі людина розділяє цінності, що властиві самоактуалізаційній особистості. Високий бал за даною шкалою свідчить про високу ступінь самоактуалізації.

Методика розрахована на дослідження осіб від 14 років, психічно здорових. Специфіка досліджуваного феномену (самоактуалізації) та характер самого тесту, складність складових його суджень, що вимагають серйозного осмислення, дозволяють рекомендувати його для обстеження переважно осіб з вищою освітою.

Методика МАС спрямована на виявлення прагнення до суперництва та досягнення мети суб’єкта. Автор-розробник – М. Кубишкіна (1997 рік). Методика спрямована на виявлення мотивації досягнути мету, прагнення до суперництва (азартності) та соціального престижу. Складається з 36 пунктів, які утворюють 3 шкали: “прагнення до соціального престижу”, “прагнення до суперництва”, “прагнення до досягнення мети”.

Для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *змістовно-когнітивним* компонентом були використані: анкета громадської думки для оцінки змін в обізнаності молоді щодо громадських об’єднань та їхньої діяльності та опитувальник “Стиль саморегуляції поведінки” В. Моросанова.

Анкета громадської думки для оцінки змін в обізнаності молоді щодо громадських об’єднань та їхньої діяльності містить 30 питань щодо оцінки власного досвіду участі в громадському житті міста, громади, своїх прав та обов’язків, підтримки законодавчих ініціатив, перешкод для подальшого прогресу втілення реформ в Україні, довіри та знань про діяльність волонтерських, громадських організацій та ініціатив тощо.

Опитувальник “Стиль саморегуляції поведінки” В. Моросанова спрямований на виявлення рівня сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності молоді (планування, моделювання, програмування, оцінка результатів, гнучкість, самостійність та загальний рівень саморозвитку). Під час проведення молодим особам надавалася інструкція та бланк відповідей для самостійного опрацювання. Необхідно було обрати одне з трьох можливих відповідей та відмітити у відповідній графі на бланку. Підрахунок результатів методики робився відповідно до ключа за такими шкалами: планування, моделювання, програмування, оцінка результатів, гнучкість, самостійність та загальний рівень саморозвитку [5].

Шкала “Планування” характеризує індивідуальні особливості висунення й утримання цілей, сформованість у людини усвідомленого планування діяльності.

Високі показники за цією шкалою вказують на сформованість потреби в усвідомленому плануванні діяльності, плани в цьому випадку реалістичні, деталізовані, ієрархічні і стійкі, цілі діяльності висуваються самостійно.

В опитаних із низькими показниками за цією шкалою потреба в плануванні розвинена слабо, цілі схильні до частоті зміни, поставлена мета рідко буває досягнута, планування малореалістична. Такі люди вважають за краще не замислюватися про своє майбутнє, цілі висувають ситуативно і зазвичай не самостійно.

Шкала “Моделювання” дозволяє діагностувати індивідуальну розвиненість уявлень про зовнішні і внутрішні значущі умови, ступінь їх усвідомленості, деталізованості й адекватності.

Опитані з високими показниками за цією шкалою здатні виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, що проявляється у відповідності програм дій планам діяльності, відповідно одержуваних результатів прийнятим цілям.

В учасників анкетування з низькими показниками за цією шкалою – слабка сформованість процесів моделювання призводить до неадекватної оцінки значимих внутрішніх умов і зовнішніх обставин, що проявляється у фантазуванні, яке може супроводжуватися різкими перепадами ставлення до розвитку ситуації, наслідків своїх дій. У таких людей часто виникають труднощі у визначенні мети і програми дій, адекватних поточній ситуації, вони не завжди помічають зміна ситуації, що також часто призводить до невдач.

Шкала “Програмування” діагностує індивідуальну розвиненість усвідомленого програмування людиною своїх дій.

Високі показники за цією шкалою говорять про сформованість у людини потреби продумувати способи своїх дій і поведінки для досягнення намічених цілей, про деталізованість і розгорнення розроблених програм. Програми розробляються самостійно, вони гнучко змінюються в нових обставинах і стійкі в ситуації перешкод. У разі невідповідності отриманих результатів цілям проводиться корекція програми дій до отримання прийняттого для людини результату.

Низькі показники за шкалою програмування говорять про невміння і небажання людини продумувати послідовність своїх дій. Такі люди вважають за краще діяти імпульсивно, вони не можуть самостійно сформулювати програму дій, часто стикаються з неадекватністю отриманих результатів цілям діяльності і при цьому не вносять змін до програми дій, діють шляхом проб і помилок.

Шкала “Оцінювання результатів” характеризує індивідуальну розвиненість та адекватність оцінки і результатів своєї діяльності, поведінки.

Високі показники за цією шкалою свідчать про розвиненість і адекватність самооцінки, сформованість стійкості суб'єктивних критеріїв оцінки результатів. Людина адекватно оцінює як сам факт неузгодженості отриманих результатів з метою діяльності, так і причини, що призвели до цього, гнучко адаптуючись до зміни умов.

При низьких показниках за цією шкалою людина не помічає своїх помилок, не критичний до своїх дій. Суб'єктивні критерії успішності недостатньо стійкі, що веде до різкого погіршення якості результатів при збільшенні обсягу роботи, погіршенні стану або виникненні зовнішніх труднощів.

Шкала "Гнучкість" діагностує рівень сформованості регуляторної гнучкості, тобто здатності перебудовувати, вносити корекції в систему саморегуляції при зміні зовнішніх і внутрішніх умов.

Опитані з високими показниками за шкалою гнучкості демонструють пластичність усіх регуляторних процесів. При виникненні непередбачених обставин такі люди легко перебудовують плани і програми виконавських дій і поведінки, здатні швидко оцінити зміну значущих умов і перебудувати програму дій. При виникненні неузгодженості отриманих результатів з прийнятою метою своєчасно оцінюють сам факт неузгодженості і вносять відповідну корекцію. Гнучкість дозволяє адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику.

Учасники з низькими показниками за шкалою гнучкості в динамічній, швидко мінливій обстановці почувають себе невпевнено, важко звикають до змін у житті, до зміни обставин і способу життя. Вони не здатні адекватно реагувати на ситуацію, швидко і своєчасно планувати діяльність і поведінку, розробити програму дій, виділити значимі умови, оцінити неузгодженість отриманих результатів з метою діяльності та внести корекції. В результаті у таких досліджуваних неминуче виникають регуляторні збої і, як наслідок, невдачі у виконанні діяльності.

Шкала "Самостійність" характеризує розвиненість регуляторної автономності. Наявність високих показників за шкалою самостійності свідчить про автономність в організації активності людини, його здатності самостійно планувати діяльність і поведінку, організовувати роботу по досягненню висунутої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати і оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати діяльності.

Учасники з низькими показниками за шкалою самостійності залежні від думок і оцінок оточуючих. Плани і програми дій розробляються несамоствійно, такі люди часто і некритично слідуєть чужих порад. При відсутності сторонньої допомоги у них неминуче виникають регуляторні збої.

Опитувальник в цілому працює як єдина шкала *"Загальний рівень саморегуляції"*, яка оцінює загальний рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції соціальної активності людини.

Учасники з високими показниками загального рівня саморегуляції самостійні, гнучко і адекватно реагують на зміну умов, висунення і

досягнення мети у них в значній мірі усвідомлено. При високій мотивації досягнення вони здатні формувати такий стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, що перешкоджають досягненню мети. Чим вище загальний рівень усвідомленої регуляції, тим легше людина опановує нові види активності, впевненіше почуває себе в незнайомих ситуаціях, тим стабільніше його успіхи в звичних видах діяльності.

В опитаних із низькими показниками за даною шкалою потреба в усвідомленому плануванні та програмуванні своєї поведінки несформована, така людина вони більш залежна від ситуації і думки оточуючих людей. У таких учасників знижена можливість компенсації несприятливих для досягнення поставленої мети особистісних особливостей, в порівнянні з учасниками з високим рівнем регуляції. Відповідно, успішність оволодіння новими видами діяльності у великій мірі залежить від відповідності стильових особливостей регуляції і вимог освоюється виду активності.

Для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *соціально-діяльним компонентом* були використані методики комунікативно-соціальної компетентності, діагностики міжособистісних стосунків Лірі, стимулювання особистісної активності в заданій ситуації.

Методика комунікативної соціальної компетентності (КСК) призначена для отримання більш повного уявлення про особистість, складання імовірного прогнозу успішності її професійної діяльності. Опитувальник включає в себе 100 тверджень, розташованих в циклічному порядку, для того, щоб забезпечити зручність відліку за допомогою трафарету. Для кожного питання передбачені три альтернативних відповіді. Методика розрахована на вивчення окремих особистісних факторів у осіб із середньою і вищою освітою.

Названа методика сприяє виявленню комунікативно-соціальної компетентності за деякими факторами: товариськість, замкнутість або рівновага між двома протилежними особистісними якостями (наприклад, помірно відкритий чи помірно замкнутий); схильність до асоціальної поведінки (свідчить про певні особистісні проблеми в якійсь сфері: с родині, у стосунки з друзями, на роботі, з оточуючими).

Методика діагностики міжособистісних стосунків Лірі на меті мала визначити рівень уявлень молоді про себе та своє ідеальне "Я", а також охарактеризувати взаємовідношення у колективі та стиль поведінки особистостей. За її допомогою також виявлявся переважаючий тип стосунків з людьми: авторитарний, егоїстичний, агресивний, підозрілий, підпорядковуваний, залежний, доброзичливий, альтруїстичний.

Методику застосовують для оцінки поведінки людей через спостереження ("зі сторони"), для самооцінки, оцінки близьких людей, для описання ідеального "Я". У відповідності з цими завданнями змінюється інструкція для відповідей. Різні напрями діагностики допомагають визначити тип особистості, а також зіставити дані за окремими аспектами. Наприклад, "соціальне Я", "реальне Я", "мої партнери" тощо.

Учасникам опитування надавалася інструкція та бланк питань для самостійного опрацювання. Необхідно було поставити в бланку відповідей знак “+” навпроти номерів тих визначень, що відповідають власним якостям і навпаки. Відповідно до ключа підраховувалася кількість балів за кожним стилем поведінки. Найбільша кількість балів за будь-яким із стилів говорить про його домінування.

Методика стимулювання особистісної активності в заданій ситуації мала на меті визначення рівня результативної активності молоді. Названа методика передбачала три періоди, на кожному з яких визначалася особистісна активність молоді людини, її особливості поведінки у мікрогрупах, лідерські якості керівників груп, їхнє вміння організовувати колектив тощо. Метою першого (спонукального) етапу діагностичної методики було визначення рівня початкової активності, ступеню зацікавленості суспільною діяльністю. Для цього учасникам було запропоновано організувати заходи соціального спрямування будь-якого характеру. Головними умовами виконання поставленого завдання було об'єднання у групи, самостійне обрання керівника групи, командна робота під час підготовки заходу. Очікувалося, що молоді особи, по-перше, проявлять інтерес до суспільного життя під час планування заходів, по-друге, продемонструють лідерські якості під час обрання керівника групи, розподілу обов'язків, визначення стратегії діяльності. Метою другого етапу реалізації названої методики (етапу початкової активності) було виявлено рівня прояву організаторських, управлінських здібностей, вміння практично застосовувати професійні навички керівника. На цьому етапі, учасники мали розпланувати діяльність у відповідності зі встановленими обов'язками членів групи, підготувати необхідне обладнання, місце проведення заходу, узгодити свої дії з керівництвом організації, адміністрації навчального закладу тощо, розповсюдити інформаційні листи та оголошення, підготовувати сценарій, додаткові матеріали та інше. Очікувалося, що молодь проявить свої комунікативні здібності, продемонструє вміння працювати в колективі, планувати власну діяльність, керувати та бути керованим. На останньому етапі проведення методики (результативному) молоді люди демонстрували організовані заходи самостійно обраного характеру. Важливим аспектом названого етапу був аналіз та оцінка власної діяльності з метою виявлення помилок, проблемних моментів під час організації, формулювання порад для подальшої суспільної діяльності.

Із метою визначення рівня сформованості соціальної активності молоді за *рефлексивно-оціночним компонентом* були використані методика діагностики рефлексивності А. Карпова та методика визначення самооцінки особистості.

Методика “Діагностики рефлексивності” А. Карпова [3] призначена для визначення рівня розвитку рефлексії в особистості. Рефлексивність – це здатність людини виходити за межі власного “Я”, осмислювати, вивчати, аналізувати що-небудь за допомогою порівняння образу свого “Я” з якимись подіями, особистостями. Рефлексивність як протилежність імпульсивності

характеризує людей, які перш ніж діяти внутрішньо переглядають всі гіпотези, відкидаючи ті з них, які здаються їм мало правдоподібними, приймають рішення обдуманно, виважено, враховуючи різні варіанти вирішення “завдання”.

Рефлексивність як антипод імпульсивності характеризує людей, які, перш ніж діяти, внутрішньо переглядають всі гіпотези, відкидають ті з них, які здаються їм мало правдоподібними, приймають рішення обдуманно, виважено, обережно. Методика базується на теоретичному конструкті, який конкретизує загальну трактування рефлексивності, а також ряд інших суттєвих особливостей даної властивості. Зміст теоретичного конструкту, а також спектр визначених їм поведінкових проявів – індикаторів властивості рефлексивності передбачає необхідність врахування трьох головних видів рефлексії, що виділяються за “тимчасовим” принципом: ситуативної (актуальною), ретроспективної та перспективної рефлексії.

Ситуативна рефлексія забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається, здатність суб'єкту до співвідношення своїх дій із ситуацією та їхню координації відповідно до умов, що змінюються і власного стану. Ретроспективна рефлексія проявляється в схильності до аналізу вже виконаної в минулому діяльності та здійснених подій. Ця рефлексія виражається, зокрема, в тому, як часто і наскільки довго суб'єкт аналізує і оцінює події, що відбулися, схильність до аналізу минулого та себе в ньому. Перспективна рефлексія співвідноситься: з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки; планування; прогнозуванням вірогідних результатів тощо. Її основні поведінкові характеристики: ретельність планування деталей своєї поведінки, частота звернення до подій, орієнтація на майбутнє.

Дана методика складається з 27-ми тверджень опитувальника 15 з яких є прямими, а інші – 12 зворотні твердження. Для отримання підсумкового балу підсумовуються в прямих питаннях цифри, що відповідають відповідям опитуваних, а в зворотних – значення, що замінені на ті, які виходять при інверсії шкали відповідей. Отримані бали переводяться в стени. При інтерпретації результатів доцільно виходити з диференціації індивідів на три основні категорії. Результати методики, рівні або більші, ніж 7 стенів, свідчать про високорозвинену рефлексивність. Результати в діапазоні від 4 до 7 стенів – індикатори середнього рівня рефлексивності. Нарешті, показники, менші 4-х стенів, – свідок низького рівня розвитку рефлексивності.

Методика визначення самооцінки особистості полягала у ранжуванні за значимістю особистісних якостей, що мають пережати у людині та самооцінкою власних якостей. Опитуваним надавався бланк для визначення бажаних та характерних якостей особистості, в якому у графі зліва необхідно було оцінити наведені якості від 1 до 20 за соціальною значимістю та бажаністю бути присутніми у кожній людині, а в графі справа – оцінити власні якості. Для отримання результатів визначався коефіцієнт рангової кореляції самооцінки особистості від +1 до – 1. Він виражав характер та

тісноту зв'язків між відношенням людини до якостей, що перераховані у бланку, та самооцінкою тих же якостей у самого себе.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Представлений діагностичний інструментарій був використаний для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді віком від 18 до 30 років з числа студентів освітніх установ, представників громадських організацій, центрів та інші різних регіонів України, проте більшість опитуваних мешкали в Донецькій, Луганській областях. Завданням нашого дослідження не ставилось провести порівняльну характеристику соціальної активності молоді різних регіонів країни, тому учасниками опитування були різні молоді особи, а результати підсумовувалися за середніми показниками, без поділу за регіонами. За результатами визначеного рівня соціальної активності молоді завдяки представленим діагностикам, методикам, анкетам був визначений в переважній більшості низький та середній рівень всіх компонентів соціальної активності. Це зумовило потребу розробки та впровадження системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, що виступає перспективою подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности. *Психологические науки и образование*. 2004. № 2. С. 82-86.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [за ред. проф. І.Д. Звереві]. – К. : Універсум, 2013. – 536 с.
3. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т.24. № 5. С. 45-57.
4. Клімкіна Н.Г. Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Клімкіна Наталія Григорівна. К., 2009. – 212 с.
5. Кірсанов В. В. Теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля: монографія. Київ: Альтпресс, 2006. 352 с.
6. Наркевич Н.Ю. Формирование социальной активности школьников в условиях взаимодействия семьи и школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Наркевич Наталья Юриевна. Новгород. 2007. – 142 с.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2019.

СТУПАК Оксана

канд. пед. наук, докторантка ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, 19, г. Славянск, Донецка обл., Украина, 84116

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

**ДИАГНОСТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ
ИССЛЕДОВАНИЯ УРОВНЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ
МОЛОДЕЖИ**

Резюме. Статья имеет обзорный характер с целью представить диагностический инструментарий для определения уровня сформированности социальной активности молодежи. Для определения уровня сформированности мотивационно-ценностного компонента социальной активности были использованы: авторская анкета гражданской и социальной активности (выявления степени участия молодежи в мероприятиях молодежных центров, общественных организаций, волонтерства, а также мобильности, определение актуальных вопросов для молодежи и т.д.); стандартизированный самоактуализационный тест (определение компетентности во времени, степень независимости ценностей и поведения, ценностных ориентаций); методика “МАС” (выявление мотивации достичь цели, стремление к соперничеству и социальному престижу). Для определения уровня сформированности социальной активности молодежи по содержательно-когнитивному компоненту социальной активности были использованы: анкета общественного мнения для оценки изменений в осведомленности молодежи в общественных объединениях и их деятельности (оценка собственного опыта участия в общественной жизни города, своих прав и обязанностей, поддержки законодательных инициатив, препятствий для дальнейшего прогресса проведения реформ в Украине, доверия и знаний о деятельности волонтерских, общественных организаций и инициатив и т.д.); опросник “Стиль саморегуляции поведения” В. Моросанова (выявление уровня сформированности индивидуальной системы осознанной саморегуляции произвольной активности молодежи (планирования, моделирования, программирования, оценка результатов, гибкость, самостоятельность и общий уровень саморазвития). Для определения уровня сформированности социальной активности молодежи по социально-деятельностному компоненту были использованы методики: коммуникативно-социальной компетентности (получение более полного представления о личности, составления вероятностного прогноза успешности ее профессиональной деятельности); диагностики межличностных отношений Лири (определение уровень представлений молодежи о себе и своем идеальное “Я”, а также охарактеризовать взаимоотношения в коллективе и стиль поведения личностей); стимулирования личностной активности в заданной ситуации (определение уровня результативной активности молодежи). С целью определения уровня сформированности социальной активности молодежи по рефлексивно-оценочному компоненту были использованы: методика диагностики рефлексивности А. Карпова (определение уровня развития рефлексии в личности); методика определения самооценки личности (ранжирование по значимости личностных качеств, имеющих преимущества в человеке и самооценкой собственных качеств).

Ключевые слова: социальная активность, молодежь, диагностика, методика, анкета.

STUPAK Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, doctoral student State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University",

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

DIAGNOSTIC INSTRUMENTS OF STUDY OF YOUTH SOCIAL ACTIVITY STUDY

Summary. The purpose of article is to provide diagnostic tools for determining the level of social activity of young people. Diagnostics include: the questionnaire for civic and social activism, public opinion to assess changes in youth awareness of public associations and their activities; self-actualization test; methods of A. Karpov, "MAC", communicative social competence, diagnostics of interpersonal relationships Leary, stimulation of personal activity in a given situation, diagnostics of reflectivity, definition of self-esteem of the person, standardized questionnaire "Style of self-regulation of behavior".

Keywords: social activity, youth, diagnostics, methodology, questionnaire.

Abstract. Introduction. The problem of formation of social activity of youth attracted researchers of pedagogical, psychological, philosophical scientific thought, but taking into account the current requirements of society there is a need to update scientific research on the search for new forms and methods of formation of social activity of modern youth, taking into account their views and worldviews civil society.

Analysis of publications. In the context of our study, social activity is seen as an integrated personal activity of a person to initiate and realize a socially useful function in the social environment, taking into account the requirements of society and personal values.

Purpose. The purpose of article is to provide diagnostic tools for determining the level of social activity of young people.

Results. Diagnostics include: the questionnaire for civic and social activism, public opinion to assess changes in youth awareness of public associations and their activities; self-actualization test; methods of A. Karpov, "MAC", communicative social competence, diagnostics of interpersonal relationships Leary, stimulation of personal activity in a given situation, diagnostics of reflectivity, definition of self-esteem of the person, standardized questionnaire "Style of self-regulation of behavior".

Conclusion. According to the results of the determined level of social activity of young people, due to the presented diagnostics, methods, questionnaires, the low and middle level of all components of social activity were determined in the vast majority. This led to the need to develop and implement a system for formation social activity of youth in civil society institutions, which is a prospect for further research.

REFERENCES

1. Dubovytskaia, T.D. (2004). Dyahnostyka urovnia professyonalnoi napravlennosti. *Psykhologhycheskye nauky y obrazovanye*. № 2. 82-86.
2. Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery / [za red. prof. I.D. Zvierievoi]. – K. : Universum, 2013. – 536 s.
3. Karpov, A.V. (2003). Refleksyvnost kak psykhycheskoe svoistvo y metodyka ee dyahnostyky. *Psykhologhycheskyi zhurnal*. T.24. № 5. 45-57.
4. Klimkina N.H. Formuvannia sotsialnoi aktyvnosti pidlitkiv iz nepovnykh simei u navchalno-vykhovnomu protsesi osnovnoi shkoly : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.05 / Klimkina Nataliia Hryhorivna. K., 2009. – 212 s.
5. Kirsanov, V.V. (2006). Teoretyko-metodolohichni ta metodychni zasady pedahohichnoi diahnostyky orhanizatsii dozvillia: monohrafiia. Kyiv: Altpress.
6. Narkevich N.Yu. Formirovanie sotsialnoy aktivnosti shkolnikov v usloviyah vzaimodeystviya semi i shkolyi : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Narkevich Natalya Yurievna. Novgorod. 2007. – 142 s.

(переклад на англ. мову зроблено О. Ступак – канд. пед. наук, докторанткою ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»)

UDK 37. 211.24

DOMINA Viktoriia

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, of.22, Kyiv, 03041

E-mail: domina@nubip.edu.ua

ROGANOV Maxim

Department of Social Work and Social Rehabilitation, National University of Life and Environmental Science of Ukraine

Heroiv Oborony Str.15 building 3, of. 207, Kyiv, 03041

E-mail: maxipro1987@gmail.com

SHUBA Daryna

Student Faculty of Humanities and Pedagogy Specialisation – Philology National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, Kyiv, 03041

E-mail: darynka256@ukr.net

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A SPECIALIST IN SOCIAL WORK

Summary. Mentioned in the article quite topical at present the theme of having a masters in social work communicative competence, which is one of the basic characteristics of professional competence, and promotes personal and professional development. The article reveals the content of the concept of communicative competence, its structural elements. Based on the study of theoretical approaches to the essence of communicative competence, the author defines the main components of communicative competence of specialists in social work, such as: organizational and cognitive, interactive, and perceptive-predictive, in accordance with the criteria of assessment of communicative competence of a specialist and their performance.

The authors determined that a specialist in social work should have a number of abilities that allow him to carry out effective communication - this is a presentation of the forecast of the alleged communicative situation, programming of communication, communication management. Moreover, communication in the social sphere is presented as a process in which four main communicative elements of communication are integrated: diagnostic, programming, organizational, executive.

Keywords: communicative competence, professional competence, specialist social work, the communicative setting and communicative potential.

The problem setting in general and its connection with important scientific or practical tasks. In connection with the difficult situation, which aggravated social contradictions in modern Ukraine, one of the most demanded professionals at present is a specialist in social work. Different categories of citizens in difficult life situations, such as disabled persons, unemployed persons, orphans, social orphans, elderly citizens, minors with different forms of behavior, persons without a certain place of residence and others may not always solve their problems independantly. As a rule, people in a difficult life situation experience confusion, high level of anxiety, uncertainty in their power, and also they have an inadequate response to what is happening. In this category of citizens, social ties are broken or distorted and a specialist with; special professional competence is needed to help them.

The role of a specialist in social work is to humanize the relationship between man and society. Jointthe activity of the specialist and the client, based on the fact that the social work specialist manages the process, and not the client is the provision of social assistance. The main idea of such activity is to encourage the client to act independantly and exclude the actions performed by the specialist for him. In his activity, the social work specialist interacts not only with the client itself, but also with his social environment.

The analysis of recent studies and publications. In pedagogical science considerable experience has been gained in the formation of the communicative culture of future specialists in higher education, in particular social educators (O.Gura, A. Pervushin, etc.). The communicative activity of the social teacher and the social worker was researched by scientists in its various aspects: peculiarities of pedagogical communication with the client (A. Kapska, O. Kobriy, G. Myasoid, L.Basilevskaya), specifics of communication in different types of social practice

---

(D. Malkov , I. Trubavina, S. Bondar, I. Gryga, O. Ivanova, N. Kabachenko, I. Pinchuk, T. Semigina, T. Tartachnik, G. Bevz, I. Pasha), conflict resolution (L. Dolinskaya, S. Stavitskaya, L. Havryshak, O. Pylypenko, M. Pashchenko, V. Andrushko), development of professional culture, observance of ethical norms (A. Pylypenko A. Ponomarenko, O. Shepel), lexical and syntactic improving accuracy of speech (I. Holodnenko O. Fedurko), social perception in conjunction with the client (N. Skotna).

The formation of the purposes of the article (the setting of the objectives). The purpose of the article is to determine the role and importance of the communicative competence of the social worker.

The presentation of the main material of the study. One of the basic characteristics of professional competence of a specialist in the field of social work is communicative competence. The presence of a social work specialist in communicative competence is a necessary condition for his personal and professional development. In the scientific environment, the concept of "communicative competence" is developed not so long ago and is more used in such areas as philology, psychology, pedagogy. At present, a large one can be found in the scientific literature the variety of definitions and characteristics of this concept.

For example, under communicative competence means the ability of an individual to conduct speech communication and listening skills. The necessary skills communicative personality, it can be attributed: ability to ask a question and clearly formulate the answer to it; to listen carefully and actively discuss the current problem; to comment on the statement of the interlocutor and critically evaluate it; to give a reasoned opinion in the team; to express empathy to the interlocutor; to adapt the speech to the peculiarities of perception of the participant of communication [1, 3, 4].

A number of researchers consider communicative competence as an integral resource of the individual, which ensures her success in communicative activity. This resource includes a set of the following elements: Social intelligence, a system of interpersonal relations, special professional knowledge, the potential for the development of the personality in mastering communicative activities [1, 5].

In modern scientific literature, the concept of "communicative competence" it is considered both as a system of interaction of people, their knowledge and skills, and as a quality of personality, its behavior, which manifests itself in the process of interaction with people, in abilities in communication.

The theoretical study in the field of communicative competence has allowed to present it, on the one hand, as the ability to establish contacts, to conduct negotiations, to argue for the opinion of other people; on the other hand, how to set and solve communicative tasks, to observe etiquette in communication, to conduct intercultural interaction, to have skills of business communication, and to own means of communication and professional activity, to bear social responsibility for their results [2, 4].

Such scientists T.N. Balabanova, E.A. Kudrina, A.V. Kucherenko under communicative competence understand the presence in individuals of a complex

system consisting of communicative skills and formed adequate skills, knowledge of cultural norms and limitations in communication, orientation in communication means used in this profession [1, 3, 5].

Currently, there are different components of communicative competences. Thus, a number of researchers (Yu. N. Emelyanov, Yu. M. Zhukov) pay attention to cognitive (orientation, knowledge in the field of psychology, abilities), Executive (ability and skills) aspects of communicative competence and identify a group of indicators that describe communicative attitudes and system of interpersonal relations [1, 4]. Other researchers in this field (N. B. Burtova, E. A. Kapustina, L. A. Herrera) define the following components communicative culture: personal-cognitive, motivational-behavioral, emotional-value [5].

The theoretical study made it possible to identify the main components of communicative competence of the social work specialist.

To such components we were attributed: Organizational-cognitive, interactive and perceptual-prognostic.

Organizational and educational component of communicative competence of the social work specialist is characterized by the presence of certain knowledge in the field of communication. The organizational and educational component is a joint activity of people, during which there is an exchange of various ideas, ideas, moods, feelings, that is, the exchange of information.

In the organization of human communication there are cognitive barriers that appear due to the lack of a unified perception of the communication situation. Such barriers may arise in connection with socio-political, religious and professional differences.

The emergence of these barriers is due to social reasons. Also, barriers to communication can be caused by psychological reasons: hostility towards other people, individual psychological characteristics of communicating.

The content component of this component is determined by two points:

1. The activity in the social service system takes place in the sphere of "man-man". In this regard, the degree of proficiency of a specialist in social work speech affects the success of professional tasks.

2. Knowledge in the field of social work is referred to as special knowledge. The nature of communication in the process of social services is constantly complicated (due to the use of information-communication technologies, continuous improvement of Informatization of society), therefore, it is necessary to competently organized communication, ensuring the effectiveness of both activities as a whole and the provision of individual services.

Interactive component of communicative competence it is characterized by the interaction of a specialist in social work with the recipient of social services. This includes the following aspects of communicative activity specialist: plan communication, organization and implementation of joint activities (productive communication, as with recipients of social services and with colleagues, administration and other agencies within the interagency cooperation); develop procedures and norms for joint action. This component includes the ability to see and implement non-standard ways of solving communication problems.

The perceptual-predictive component of communicative competence includes the ability to perceive and understand the communication partner.

According to social psychology, perception is interpreted as the acceptance of the external characteristics of an individual and their comparison with individual personal characteristics, as well as the interpretation and prediction on this basis of his actions.

The perceptual and prognostic side of the communication of a social work specialist can be traced, for example, in the process of consulting citizens, where you can observe how the employee organizes joint communication, demonstrates understanding of the problems that asked for help, establishes emotional relationships. It involves traditional mechanisms of interpersonal perception: identification, empathy, attraction (knowledge and understanding of the communication partner), reflection, building a model of behavior of the communication partner.

When communicating with the client to achieve the desired goal, the social work specialist should be able to find the right word, tone, the right "extension" to the interlocutor in communication. To implement effective interaction, the specialist must also be able to carry out social and psychological forecast of communicative situation. Its formation is based on the analysis of the communicative situation, taking into account the existing communicative attitudes (from the position of the relationship of partners to the communication process).

The communication setting is a program of behavior of the person in communication. The inclusion of a specialist and a client (or other communication partner) in the system of communicative interaction, their attitude to communication, the coincidence of subject-matter interests, the emotional-evaluation attitude to a particular event - all this affects the level of communicative installations. Also, the level of installation can be influenced by the frequency of communication contacts, personal features of clients [1, 3, 5].

A social work specialist should have a number of abilities that allow him to carry out effective communication-this is the presentation of the forecast of the expected communicative situation, communication programming, communication management. At the same time, communication in the social sphere itself is represented as a process in which the four main communicative elements of communication: diagnostic, programming, organizational, performing [4,5].

The communicative and diagnostic component of the communication process is aimed at studying the communicative situation, recognizing possible difficulties in its process, which can be caused by both the peculiarities of interaction and the personal characteristics of itself a specialist or a communication partner. The communicative-programming element assumes formation of the communication base, consideration of style and other parameters of the process of interaction of the specialist in professional activities.

Communication and organizational component provides direct organization of the communication process, motivation of partners to effective communication.

The communicative-executive component is aimed at the implementation of the communicative situation, taking into account the formed base of communication and the above-mentioned components.

Among these elements of the communication process, a special place is given to communicative-executive as it defines the communicative capabilities of a social work specialist.

It should be noted that communicative competence is an element of a wider category - the communicative potential of the individual [3, 5], which is a special characteristic of the possibilities of communicative professional development and quality of his communication. The communicative properties of the person, which determine the individual's need for communication and characterize the communicative abilities of the social work specialist (for example, the ability to show initiative and activity in communication, to react emotionally to the state of wards or colleagues, to formulate and implement his own individual communication program), are components communication potential [4, 5].

All of the above components are of value. The social work specialist in the process of communication in professional activities should strive to achieve all these components of competence. The achievement of this goal will fully characterize the person as a person with communicative competence.

In accordance with the communication components, the following criteria for the evaluation of communicative were singled out competence:

- educational criterion - exchange of information;
- interactive criterion - exchange of actions, behavioral stereotypes, mutual relations;
- perceptual criterion - mutual understanding, mutual understanding.

The assessment of the cognitive resources of the social work specialist aimed at determining the communicative situation is the primary task of diagnosing communicative competence. It is realized by means of cognitive criterion and corresponding indicators:

- professional knowledge (according to the labor function performed);
- knowledge of professional communication;
- knowledge of personality psychology;
- self-knowledge and self-analysis.

Interactive component the communicative competence of the social work specialist is defined by the interactive criterion and its indicators:

- setting up for professional communication (with the recipient of social services, colleagues, administration of the institution), dialog, cooperation;
- verbal and non-verbal interaction of the specialist in the process of communication;
- organization and communication techniques;
- behavior in conflict situations.

Perceptual component communicative the competence of the specialist is assessed by means of a perceptual criterion and corresponding indicators:

- perception and understanding of the communication partner and himself;
- experience of interpersonal and professional communication;

- presence of empathy, ability to express their emotions and self-regulation;
- specialist reflection.

The degree of development of communicative competence of a social work specialist can be represented at three levels: low - insufficient; medium - permissible; high - creative level of communicative competence.

In this case communicative competence is a prerequisite for successful professional realization of a specialist in social work.

The current transition from one level to another gives the possibility to create a new stage for the subsequent development of communicative competence of the social work specialist.

Conclusions. Thus, the analysis of communicative competence makes it possible to more clearly represent the essence of the studied concept and to specify its contents, to define the purpose of preparation of future social educators for professional communication.

The evaluation of the above components of communicative competence of a social work specialist requires the use of quantitative and qualitative methods research on this phenomenon. At present, as job responsibilities increase, the share of professional competence is declining. And accordingly communicative competence is an extremely important aspect that should be taken into account by the administration when hiring, moving or promoting employees within the organization and their development.

Modern social workers are not sufficiently trained to implement humane foundations in their own professional activities. This situation actualizes the issue of the development of communicative and professional competences during higher education.

REFERENCES

1. Domina V. V. (2019) Professional competence of the modern teacher is requirement for education in the context of European measurement / «Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine». (Monograph). Vienna: «Premier Publishing», 103–110
2. Gorina E. E., Saulina M. A.(2016) On the formation of professionally important qualities in future employees during their training: results of empirical research / Social relations. 4(19), 121-129.
3. Ivanova G. P., Mikhailova T. A., Fedorov O. G. (2016) Features of management of social and educational environment and its scientific and methodological potential for the development of managerial competence of personnel / Social relations. 3 (18), 98-107.
4. Mikhailova T. A. (2015) Project activity of social workers / Kazan pedagogical journal. 5 (112), 218-221
5. Mikhailova, T. A. (2017) Competitiveness of specialists in modern society / Competitiveness of young specialists: development of professionalism and self-improvement: Materials of International NPK. - Tver: Tver. state University, 184 p. - 3640.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019.

ДЬОМІНА Вікторія

доктор педагогічних наук, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів та природокористування України

вул. Генерала Родімцева 1, м. Київ, 03041

E-mail: diomina@nubip.edu.ua

РОГАНОВ Максим

старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної реабілітації Національного університету біоресурсів та природокористування України

вул. Генерала Родімцева 1, м. Київ, 03041

E-mail: maxipro1987@gmail.com

ШУБА Дарина

студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів та природокористування України

вул. Генерала Родімцева 1, м. Київ, 03041

E-mail: darynka256@ukr.net

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. У зв'язку зі складною ситуацією, яка загострила соціальні протиріччя в Україні, одним з найбільш затребуваних в даний час професіоналів, є фахівець із соціальної роботи. Саме тому, у запропонованій статті авторами розглядається досить актуальна тема наявності у фахівця із соціальної роботи комунікативної компетентності, що є однією з базових характеристик професійної компетентності і сприяє його особистісному та професійному розвитку.

Проведене теоретичне дослідження в області комунікативної компетентності дозволило представити її, з одного боку, як здатність, що дозволяє встановлювати контакти, вести переговори, аргументовано відстоювати свою точку зору з урахуванням думки інших людей; з іншого боку, як уміння ставити і вирішувати комунікативні завдання, дотримуватись етикету в спілкуванні, здійснювати міжкультурну взаємодію, мати навички ділового спілкування, а також володіти засобами спілкування і професійної діяльності, нести соціальну відповідальність за їх результати.

У статті розкрито зміст поняття комунікативної компетенції, її структурних елементів. На основі вивчення теоретичних підходів до сутності комунікативної компетентності визначено основні компоненти комунікативної компетентності фахівців із соціальної роботи, такі як: організаційно-пізнавальна, інтерактивна та перцептивно-прогностична відповідно до критеріїв оцінювання комунікативної компетентності фахівця та їх виконання.

Визначено, що фахівець із соціальної роботи повинен мати низку здібностей, які дозволяють йому здійснювати ефективне спілкування - це презентація прогнозу передбачуваної комунікативної ситуації, програмування спілкування, управління спілкуванням. Більше того, комунікація в соціальній

сфері подається як процес, в який інтегруються чотири основні комунікативні елементи спілкування: діагностичний, програмуючий, організаційний, виконавчий.

Ключові слова: комунікативна компетентність, професійна компетентність, спеціальна соціальна робота, комунікативна установка та комунікативний потенціал.

ДЄМИНА Вікторія

доктор педагогических наук, доцент кафедры романо-германских языков и перевода Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

ул. Генерала Родимцева 1, г. Киев, 03041

E-mail: diomina@nubip.edu.ua

РОГАНОВ Максим

старший преподаватель кафедры социальной работы и социальной реабилитации Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

ул. Генерала Родимцева 1, г. Киев, 03041

E-mail: maxipro1987@gmail.com

ШУБА Дарья

студентка 2 курса гуманитарно-педагогического факультета Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

ул. Генерала Родимцева 1, г. Киев, 03041

E-mail: darynka256@ukr.net

КОМУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА

Резюме. В связи со сложной ситуацией, которая обострила социальные противоречия в Украине, одним из самых востребованных в настоящее время профессионалов, является специалист по социальной работе. Именно поэтому, в предлагаемой статье авторами рассматривается достаточно актуальная тема наличия у специалиста по социальной работе коммуникативной компетентности, является одной из базовых характеристик профессиональной компетентности и способствует его личностному и профессиональному развитию.

Проведенное теоретическое исследование в области коммуникативной компетентности позволило представить ее, с одной стороны, как способность, позволяющая устанавливать контакты, вести переговоры, аргументировано отстаивать свою точку зрения с учетом мнения других людей; с другой стороны, как умение ставить и решать коммуникативные задачи, соблюдать этикет в общении, осуществлять межкультурное взаимодействие, иметь навыки делового общения, а также владеть средствами общения и профессиональной деятельности, нести социальную ответственность за их результаты.

В статье раскрыто содержание понятия коммуникативной компетенции, ее структурных элементов. На основе изучения теоретических подходов к сущности коммуникативной компетентности определены основные

компоненты коммуникативной компетентности специалистов по социальной работе, такие как: организационно-познавательная интерактивная и перцептивно-прогностическая соответствии с критериями оценивания коммуникативной компетентности специалиста и их выполнения.

Определено, что специалист по социальной работе должен иметь ряд способностей, которые позволяют ему осуществлять эффективное общение - это презентация прогноза предполагаемой коммуникативной ситуации, программирование общения, управления общением. Более того, коммуникация в социальной сфере представляется как процесс, в который интегрируются четыре основные коммуникативные элементы общения: диагностический, программируемый, организационный, исполнительный.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, профессиональная компетентность, специальная социальная работа, коммуникативная установка и коммуникативный потенциал.

DOMINA Viktoriia

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, of.22, Kyiv, 03041

E-mail: domina@nubip.edu.ua

ROGANOV Maxim

Department of Social Work and Social Rehabilitation, National University of Life and Environmental Science of Ukraine

Heroiv Oborony Str.15 building 3, of. 207, Kyiv, 03041

E-mail: maxipro1987@gmail.com

SHUBA Daryna

Student Faculty of Humanities and Pedagogy Specialisation – Philology National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Henerala Rodimtseva Str.19 building 1, Kyiv, 03041

E-mail: darynka256@ukr.net

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A SPECIALIST IN SOCIAL WORK

Abstract. Introduction. The role of a specialist in social work is to humanize the relationship between man and society. Joint the activity of the specialist and the client, based on the fact that the social work specialist manages the process, and not the client is the provision of social assistance. The main idea of such activity is to encourage the client to act independantly and exclude the actions performed by the specialist for him. In his activity, the social work specialist interacts not only with the client itself, but also with his social environment.

Analysis of publicftions. In pedagogical science considerable experience has been gained in the formation of the communicative culture of future specialists

---

in higher education, in particular social educators (O.Gura, A. Pervushin). The communicative activity of the social teacher and the social worker was researched by scientists in its various aspects: peculiarities of pedagogical communication with the client (A. Kapska, O. Kobriy, G. Myasoid, L.Basilevskaya), specifics of communication in different types of social practice (D. Malkov, I. Trubavina, S. Bondar, I. Gryga, O. Ivanova, N. Kabachenko, I. Pinchuk, T. Semigina, T. Tartachnik, G. Bevz, I. Pesha), conflict resolution (L. Dolinskaya, S.Stavitskaya, L. Havryshak, O. Pylypenko, M. Pashchenko, V. Andrushko).

Results. The social work specialist in the process of communication in professional activities should strive to achieve all these components of competence. The achievement of this goal will fully characterize the person as a person with communicative competence.

In accordance with the communication components, the following criteria for the evaluation of communicative were singled out: competence: educational criterion - exchange of information; interactive criterion - exchange of actions, behavioral stereotypes, mutual relations; perceptual criterion - mutual understanding, mutual understanding.

The assessment of the cognitive resources of the social work specialist aimed at determining the communicative situation is the primary task of diagnosing communicative competence. It is realized by means of cognitive criterion and corresponding indicators: professional knowledge; knowledge of professional communication; knowledge of personality psychology; self-knowledge and self-analysis.

Perceptual component communicative the competence of the specialist is assessed by means of a perceptual criterion and corresponding indicators: perception and understanding of the communication partner and himself; experience of interpersonal and professional communication; presence of empathy, ability to express their emotions and self-regulation; specialist reflection.

The current transition from one level to another gives the possibility to create a new stage for the subsequent development of communicative competence of the social work specialist.

Conclusion. Thus, the analysis of communicative competence makes it possible to more clearly represent the essence of the studied concept and to specify its contents, to define the purpose of preparation of future social educators for professional communication.

The evaluation of the above components of communicative competence of a social work specialist requires the use of quantitative and qualitative methods research on this phenomenon. At present, as job responsibilities increase, the share of professional competence is declining. And accordingly communicative competence is an extremely important aspect that should be taken into account by the administration when hiring, moving or promoting employees within the organization and their development.

(переклад зроблено Дьоміною В.В. – д.пед.н., доцентом кафедри романо-германських мов і перекладу НУБіП України)

UDC 378.035:37.011.3-051]:7.011.26

MUKHINA Viktoriia

Senior Lecturer of the Department of General Psychology of the SHEI
“Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

**CRITERION-LEVEL BASIS OF STUDYING SOCIALIZATION OF
STUDENT YOUTH BY MEANS OF FOLK ART**

Summary. In the article, it is emphasized that preparedness for social actions as an integrated criterion of the process of socialization of personality contains the internalization of social experience, the desire to participate in socially significant activities, to find ways for realizing opportunities. The importance of art as a factor in the socialization of personality – the moral and aesthetic nature of its influence (emotional content of the work becomes an incentive for forming and expressing feelings, emotional background of life and human activities) is characterized. It is underlined that folk art in the extracurricular activities of the future pedagogue gives an opportunity to get involved in real socially significant relationships, to absorb more widely social reality, to form the readiness for social actions. The ascertaining stage of the experiment is presented, which has envisaged the solution of the following issues: to determine, based on the criterion-level basis, the level of socialization of the student youth in extracurricular activities by means of folk art; to find out the level of awareness and peculiarities of students’ attitude to folk art; determine the level of preparedness of lecturers, curators of academic groups for the process of student socialization.

Keywords: folk art, research, criterion-level basis, socialization, student youth.

The problem setting in general and its connection with important scientific or practical tasks. The successes of modern education, and especially higher education are due not only to the amount of knowledge, skills, and abilities of the individual but also to his/her ability to acquire and use new knowledge under new conditions. It is important how much the student as a subject of socialization is independent in the information space, what level of his/her social competence is, how quickly he/she chooses the area of activities in which he/she can achieve high professionalism.

Supporting youth upbringing and education aimed at self-determination and self-realization of a conscious citizen, a patriot capable of fulfilling various social roles and social functions, is enshrined in the contemporary state documents, such as: Strategy for Higher Education Reform in Ukraine until 2020 (2014), Decree Of the President of Ukraine “On National Strategy for Developing Education in Ukraine until 2021” (2013), the Law “On Promoting Social Formation and Development of Youth in Ukraine”, the Declaration “On General Principles of State Youth Policy in Ukraine”, the Concept of National Upbringing of Student Youth, etc.

© Mukhina V., 2019

The problem of socialization of the student youth is one of the most urgent in the modern philosophical, psychological and pedagogical sciences. It is of particular relevance in the field of social-pedagogical science since it is directly related to the process of entering the individual into the social environment, assimilating basic social norms and rules of behaviour, transferring social experience from one generation to another.

Particular importance in the process of socialization of the student youth is given to the folk arts, which have considerable potential as a kind of “school” of social experience and development of creative abilities of the student youth.

The analysis of recent studies and publications. The analysis of the scientific literature shows that the problem of forming a person finds its solution by identifying the preconditions for developing the professional, highlighting the objective and subjective factors of achieving the peaks of professionalism, actualizing the role of communication in solving problems of optimization of mutual interaction (A. Derkach, L. Orban-Lembryk, M. Savchyn, N. Chepelieva, etc.). The problems of upbringing by means of folk art have been investigated by O. Aliksiichuk, R. Bereza, I. Bekh, O. Ivankova-Stetsiuk, H. Karas, H. Klovan, Yu. Mandryk, A. Petrov, T. Tursunov, L. Shemet, etc.

The formation of the purposes of the article (the setting of the objectives). The purpose of the article is to highlight the results of the study of socialization of the student youth by means of folk art.

The presentation of the main material of the study. The general statement in literature is that the process of socialization of the student youth should be directed to forming a modern specialist and citizen.

The important factor in the socialization of students in a pedagogical institution of higher education is the system of extracurricular work, which should ensure not only the acquisition of future specialists with special knowledge, skills and abilities that are appropriate to the nature of the pedagogical profession, but also the development of students’ personal qualities caused by the specifics of the pedagogical profession [1; 2].

Generalization of the ideas of the leading scientists S. Savchenko, S. Kharchenko, and others concerning the criterion-level basis of studying the socialization of personality in general and the socialization of the student youth, in particular, allows determining the criteria, indicators and methods and means of diagnostics (see table 1).

The first criterion – motivational-value – determines recognition of the value of folk art and artistic-aesthetic activities; the presence of relevant interests and intentions to become acquainted with the types of folk art; the desire to choose a type of folk art and participate in forms of artistic-aesthetic activities.

The cognitive criterion allows estimating existence of the system of knowledge about types and means of folk art, artistic-aesthetic activities of man and his/her role in the development of national culture; understanding the essence of folk art, its types, means; understanding one’s own place in the system “man – society – folk art”. This criterion helps estimate the formation of knowledge necessary to create socially

essential activities. The cognitive criterion, first of all, uncovers the peculiarities of social imaginations, concepts, and judgments.

Table 1

Criteria, Indicators, and Methods of Diagnostics of Socialization of Student Youth by Means of Folk Art

Criteria	Indicators	Methods and Means of Diagnostics
motivational-value	<ul style="list-style-type: none"> – recognition of the value of folk art and artistic-aesthetic activities; – presence of relevant interests and intentions to become acquainted with the types of folk art; – desire to choose a type of folk art and participate in forms of artistic-aesthetic activities 	<p>The modified variant of the technique “Value orientations of the personality – 8” (VOO–8 by H. E. Leievky);</p> <p>the modified variant of the technique “Orientation to artistic-aesthetic values” (Yu. Soloviov);</p> <p>the authors’ questioner for students and lecturers</p>
cognitive	<ul style="list-style-type: none"> – existence of the system of knowledge about types and means of folk art, artistic-aesthetic activities of man and his/her role in the development of national culture; – understanding the essence of folk art, its types means; – understanding one’s own place in the system “man – society – folk art” 	<p>The written diagnostic work to identify the quality of knowledge</p> <p>The test “Folk Art of Ukraine”</p> <p>The method “Essay” “Is there any need to actualize folk art today?”</p>
activity-practical	<ul style="list-style-type: none"> – ability to use the knowledge of folk art in alive situations of the extracurricular activities; – being independent and active in planning and realizing forms of work of artistic-aesthetic direction; – participation in socially useful artistic-aesthetic activities, responsibility and preservation and dissemination of folk art items 	<p>Observation</p> <p>Analysis of products of activities</p> <p>Conversation, analysis of creative works</p>

The activity-practical criterion reflects the ability to use knowledge of folk art in alive situations of the extracurricular activities; being independent and active in

planning and realizing forms of work of artistic-aesthetic direction; participation in socially useful artistic-aesthetic activities, responsibility and preservation and distribution of folk art items. The criterion mentioned allows finding out the degree of mastery of regulatory behaviour not only in the educational field but also outside it.

The criteria and indicators identified on the basis of theoretical analysis and practical experience allow characterizing the levels of socialization of the student youth. Based on the results of the theoretical analysis, the following substantive characteristics of the levels of socialization of the student youth by means of folk art in extracurricular activities have been determined.

The level of socialization of the student youth in extracurricular activities by means of folk art is characterized as a measure of manifestation of these indicators through the system of students' knowledge, motives, values, and behaviour.

Three levels of socialization of the student youth of the pedagogical university (low, medium, high) have been determined and their meaningful characterization has been carried out.

The high level of socialization is inherent in the students who have a sufficient level of knowledge of folk art, folk craftsmen, artistic-aesthetic activities of man and their role in the development of national culture; show understanding of the system of the relations "man – society – folk art", vision of their place in this system; fully demonstrate an understanding of responsibility for the preservation and dissemination of folk art; recognize the value of folk art and artistic-aesthetic activities; have strong and clear interests and intentions for aesthetic-cultural activities; show a marked desire for participation in various forms of artistic-aesthetic activities and involve peers in participating in social-upbringing work. The students of this group are distinguished by formation of their moral-willpower qualities, empathy, and tolerance; fully absorb social norms and values, are active in self-development and self-realization, take an active part in the life of society, assert their own opinions, express a clear desire for knowledge of social norms, the ability to regulate relationships, to assert themselves in the student interaction with other people in accordance with the accepted social norms and values in society. Social norms and values are the regulators of the student's position, behaviour. Self-esteem is adequate, the level of criticality is sufficient, there is reaching a certain level of understanding among the participants of the interaction. At this level, the mastery of acquiring the aesthetic content of the work of folk art takes place in order to gain the emotional-value and moral experience embedded in it; understanding the moral-aesthetic nature of objects through the advanced level of reflection associated with the qualitative transformation of consciousness. The representatives of this group have a strong desire for aesthetic self-education and self-development, the formation of aesthetic and artistic skills, their implementation in socio-cultural activities.

The group with the average level of socialization includes those students who have basic knowledge of folk art, folk craftsmen; they are usually interested in artistic-aesthetic problems in the world and in their country, although they do not always fully understand their place in the system of "man – society – folk art", a sense of responsibility for the preservation and dissemination of folk art. These students are able to set themselves the task of artistic-aesthetic activities, but are

---

able to achieve the achievement of the tasks set only under the control of pedagogues; strive for participation in forms of artistic-aesthetic activities, provided that their role in these forms of work is prominent and priority; in general, they demonstrate a willingness and ability to apply knowledge of folk art in real situations of artistic-aesthetic activities, but they do not always succeed. Despite the lack of aesthetic knowledge and experience formed, most students have a strong interest in certain types of artistic-creative activities. Young people are emotionally positive about aesthetic values and their manifestations without critical analysis. They have the insufficient formation of artistic-aesthetic skills, readiness for their realization in socially significant artistic-creative activities. They possess knowledge of the rules of social normative behaviour and communication, understanding the need to follow these rules, but the unwillingness to consider this need. These students seek to assimilate social norms and values sporadically, show respect for others, but in situations of dependence on other people (especially peers), they are not always able to defend their interests. They have a desire to be useful and meaningful to other people. There is a selective approach to regulating relationships based on learned social norms and rules.

The group with the low level of socialization includes those students who exhibit the low level of knowledge of folk art; they have almost no knowledge of relationships in the system “man – society – folk art”, do not determine their place in this system. The students of this group do not make the proper efforts to master and acquire knowledge of folk art on their own; do not realize the values of artistic-aesthetic activities, do not show interest and intentions for artistic-aesthetic activities; they are not able to use their knowledge under the real conditions of artistic-aesthetic activities; they are indifferent to the suggested forms of work. Their aesthetic-artistic interests are poorly expressed, the need for the perception of values of culture and works of folk art is not formed. There is a lack of understanding of the role of artistic socio-cultural activities, the insufficient formation of aesthetic skills, indifference to the aesthetic component of life. There is a lack of understanding of the rules and norms of socially adequate behaviour in society or their deliberate ignoring. They are indifferent to the norms and values of socially approved behaviour. They have got a low level of social orientation. There is an unwillingness to follow the rules and norms of behaviour in society, an inability to defend their opinions, a lack of motivation for self-affirmation, a lack of assessment of relationships in joint activities from the standpoint of social norms, passivity or even aggressive activity in social contacts. They have a direct orientation on adults, their self-image as a member of society is unclear. There are possible manifestations of asociality.

In accordance with the objectives of our study, the defined criterion-level base, theoretical ideas about the content characteristics and peculiarities of socialization of the student youth, the program of the ascertaining stage of the experiment has been developed, the purpose of which is determined as the analysis of the practice of socialization of the student youth of institutions of higher education (IHE) in extracurricular activities by means of folk art.

The ascertaining stage of the experimental work has been held on the basis of the State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University” (Sloviansk), the Private Higher Educational Institution “Kirovohrad Institute of State and Municipal Administrating of Classical Private University”, the Private Higher Educational Institution “Kramatorsk Economic-Humanitarian Institute”, Berdiansk State Pedagogical University, the National Pedagogical University named after M.P.Drahomanov (Kyiv). 490 students have taken part in this stage of the experimental work.

Thus, using the sampling method, the groups of the participants have been formed consisting of 490 persons (future bachelors of the second year of studying). The number of students of the experimental group (the EG) is 245 persons, the control group (the CG) is 245 persons who in further work (the control experiment) has become a standard, a model by which the developmental and formative effects of the experiment have been evaluated in comparison.

The ascertaining stage envisages solution of the following objectives: to determine the level of socialization of the student youth in extracurricular activities by means of folk art on the basis of the criterion-level basis; to find out the level of awareness and peculiarities of students’ attitude to folk art; to determine the level of preparedness of lecturers, curators of academic groups for the process of students’ socialization.

The analysis of the level of socialization of students at the ascertaining stage of the experiment has been carried out by means of the following set of methods: questionnaire of students, observations, conversations, techniques aimed at studying the indicators of socialization of students. The results of the survey have been reduced to a diagnostic card for each student according to the distinguished levels of socialization of the student youth (high, medium, low).

The diagnostic work of the ascertaining experiment has been started with determining the level of recognition of the value of folk art and artistic-aesthetic activities using the motivational-value criterion. The students have been offered the technique “Value Orientations of the Personality – 8” (VOO–8 by H. E. Leievky), the answers to the questions of which help to characterize the motivation for recognizing the value of the means of folk art and the importance of owning them.

The results of this survey conclude that for 21.6% (10.2% – the CG; 11.4% – the EG) of the respondents the possession of values is very important, they consider that the possession of this quality is the most important in life; for 29.8% (15.3% – the CG; 14.5% – the EG) is not very important, rather important than not important; and only 48.6% (24.5% – the CG; 24.1% – the EG) of students is convinced that possession of the values is absolutely unimportant, and as a result – there is a lack of interest in folk art and artistic-aesthetic activities.

In order to determine the level of availability of relevant interests and intentions to become acquainted with the types of folk art, the modified technique “Orientation to Artistic-Aesthetic Values” has been offered. The results of this survey suggest that 20% (9.8% – the CG; 10.2% – the EG) of the respondents who are oriented towards the high-level artistic-aesthetic values have scored from 61 to 91 points. The number of students who has scored: from 31 to 60 points (the medium

level) is 31.4% (15.7% – the CG; 15.7% – the EG), from 13 to 30 points (the low level) is 48.6% (24.5% – the CG; 24.1% – the EG).

It is necessary to analyse, first of all, what motivates students to participate in the artistic-aesthetic activities, what is the criterion for the choice of the means of folk art. According to the results of the application of the author's questionnaire for the students and lecturers the conclusion is as follows: for 22,8% (11% – the CG; 11,8% – the EG) of the respondents it is a characteristic desire to participate in the artistic-aesthetic activities; for 33.5% (16.9% – the CG; 16.5% – the EG) of the respondents it is not always motivated to participate actively in the specified activity; for 43.7% (22.3% – the CG; 21.4% – the EG) it is not motivated to participate in this activity, the choice of the means of folk art. The results of the study conducted are listed in table 2.

Table 2

Levels of Socialization of Student Youth by means of Folk Art according to the Indicators of the Motivational-Value Criterion

Levels	Motivational-value criterion											
	recognition of the value of folk art and artistic-aesthetic activities				presence of relevant interests and intentions to become acquainted with the types of folk art				desire to participate in the forms of artistic-aesthetic activities			
	EG		CG		EG		CG		EG		CG	
	NS	%	NS	%	NS	%	NS	%	NS	%	NS	%
High	57	11,4	50	10,2	50	10,2	48	9,8	58	11,8	54	11
Medium	70	14,5	75	15,3	77	15,7	77	15,7	81	16,5	83	16,9
Low	118	24,1	120	24,5	118	24,5	120	24,5	105	21,4	109	22,3

Now, it is necessary to state directly the indicators by the cognitive criterion of socialization of the student youth by means of folk art. Thus, the assessment of the indicators by the cognitive criterion of socialization of the student youth by means of folk art has been obtained on the basis of written diagnostic work to identify the quality of the students' knowledge, with the help of specially designed complex tasks that consist of culturally oriented theoretical questions. In the process of designing the tasks, the following substantive aspects of different types and means of folk art have been taken into account: Ukrainian folk clothes, pottery, weaving, embroidery, drawing, wickering, woodcarving, etc. At the same time, some of the most culturally oriented questions have been added: prominent masters of Ukrainian folk art, contemporary folk art museums, and some others.

The ascertaining section by the indicator of the cognitive criterion "presence of the system of knowledge on types and means of folk art, on the artistic-aesthetic activities of human and his/her role in the development of national culture" has been carried out by evaluating the students' responses. The students have been asked 10 questions. The results of the written work have been subjected to the

quantitative and qualitative analyses as they have testified to the level of the students' objective knowledge. The evaluation procedure has been carried out using the expert method (the lecturers of the relevant educational disciplines of fine arts have become the experts).

The diagnostics of socialization of the student youth by means of folk art according to the indicator "presence of the system of knowledge on types and means of folk art, on the artistic-aesthetic activities of human and his/her role in the development of national culture" of the cognitive criterion has shown the following results: from 7 to 9 correct answers have been given by 16.3% (8.5% – the CG; 7.8% – the EG) of the respondents, who have fully formulated the definition of folk art, its types, and means, have named modern museums of folk art that corresponds to the high level. The medium level is 23.9% (12.3% – the CG; 11.6% – the EG) of the respondents, who have given partially correct answers regarding the definition of folk art, its types and means, the uniqueness of the Ukrainian folk icon, the products of contemporary craftsmen. The low level is 59.8% (30.8% – the CG; 29% – the EG) of the respondents, who do not orient themselves in the types and means of folk art, do not know museums of folk art, etc. All students have got difficulties with the following questions: outstanding masters of Ukrainian folk art and their crafts; what are the two factors that compete for the preservation of "more mobile", moving monuments, in particular, decorative-housing art – furniture, traditional tableware, folk painting, etc.

Conclusions. At the ascertaining stage of the study, it has been concluded that improving the effectiveness of socialization depends first and foremost on the purposeful activities to update the content and organization of the process of extracurricular activities by means of folk art. To create conditions for the socialization of the personality the purposeful organized activity is necessary, this kind of activity must involve the subjects of social upbringing in interaction with the outside world and form in them a system of value attitude to this world.

It should be noted that the basis on which the work concerning the socialization of students by means of folk art is organizational principles, tasks, and social-pedagogical conditions. The organizational principles include: participating voluntarily in social-educational activities for socialization, each member of the academic group's accessing publicly to participate in this kind of activity, interacting students in collective creative affairs, each member of the collective's having the right to express his/her own opinion and implementing his/her own initiatives in accordance with his/her own needs and interests, matching them with the needs and the interests of the entire collective of the group, making collective decisions.

REFERENCES

1. Savchenko, S. V. (2003). *Sotsializatsiia studencheskoi molodezhi v usloviakh regionalnogo obrazovatel'nogo prostranstva [Socialization of Student Youth under Conditions of Regional Educational Space]*. Lugansk: Alma Mater [in Russian].

2. Kharchenko, S. Ia. (1999). *Didakticheskie osnovy podgotovki studentov k sotcialno-pedagogicheskoi deiatelnosti [Didactic Foundations of Preparedness of Students to Social-Pedagogical Activities]*. Lugansk: Alma Mater [in Russian].
3. Kharchenko, S. Ia. (2006). *Sotcializatsiia ditei ta molodi v protcesi sotcialno-pedagogichnoi diialnosti: teoriia i praktika: monografiia [Socialization of Children and Youth in the Process of Social-Pedagogical Activities: Theory and Practice: Monograph]*. Lugansk: Alma-mater [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019.

МУХІНА Вікторія

старший викладач кафедри загальної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна, 84116

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

**КРИТЕРІАЛЬНО-РІВНЕВА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ
СОЦІАЛІЗОВАНOSTІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ
НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА**

Анотація. У статті акцентовано увагу на тому, що готовність до соціальних дій як інтегрований критерій процесу соціалізації особистості містить інтеріоризацію соціального досвіду, прагнення до участі в соціально значущій діяльності, пошуку шляхів реалізації своїх можливостей. Схарактеризовано значення мистецтва як чинника соціалізації особистості – морально-естетичний характер його впливу (емоційний зміст твору стає стимулом для формування та вияву почуттів, емоційним тлом життя та діяльності людини). Підкреслено, що народне мистецтво в позанавчальній діяльності майбутнього педагога дає можливість залучатися в реальні соціально значущі відносини, більш широко засвоювати соціальну дійсність, формує готовність до соціальних дій. Представлено констатувальний етап експерименту, який передбачав вирішення таких завдань: на підставі критеріально-рівневої бази визначити рівень соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва; з'ясувати рівень поінформованості та особливості ставлення студентів до народного мистецтва; визначити рівень підготовленості викладачів, кураторів академічних груп до процесу соціалізації студентів.

Ключові слова: народне мистецтво, дослідження, критеріально-рівнева база, соціалізація, студентська молодь.

МУХІНА Вікторія

старший преподаватель кафедры общей психологии ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

КРИТЕРИАЛЬНО-УРОВНЕВАЯ БАЗА ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛИЗОВАННОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОГО ИСКУССТВА

Резюме. В статье акцентировано внимание на том, что готовность к социальным действиям как интегрированный критерий процесса социализации личности, содержит интериоризации социального опыта, стремление к участию в социально-значимой деятельности, участие в поиске путей реализации своих возможностей. Охарактеризовано значение искусства как фактора социализации личности: морально-эстетический характер его воздействия (эмоциональное содержание произведения становится стимулом для формирования и проявления чувств, эмоциональным фоном жизни и деятельности человека). Подчеркнуто, что народное искусство во внеучебной деятельности будущего педагога дает возможность участвовать в реальных социально значимых отношениях, более широко усваивать социальную действительность, формирует готовность к социальным действиям. Представлен констатирующий этап эксперимента, который предусматривал решение следующих задач: на основании критериально-уровневой базы определить уровень социализации студенческой молодежи в внеучебной деятельности средствами народного искусства; выяснить уровень информированности и особенности отношения студентов к народному искусству; определить уровень подготовленности преподавателей, кураторов к процессу социализации студентов.

Ключевые слова: народное искусство, исследование, критериально-уровневая база, социализация, студенческая молодежь.

MUKHINA Viktoriia

Senior Lecturer of the Department of General Psychology of the SHEI
“Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

CRITERION-LEVEL BASIS OF STUDYING SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH BY MEANS OF FOLK ART

Abstract. Introduction. The problem of socialization of the student youth is one of the most urgent in the modern philosophical, psychological and pedagogical sciences. It is of particular relevance in the field of social-pedagogical science since it is directly related to the process of entering the individual into the social environment, assimilating basic social norms and rules of behaviour, transferring social experience from one generation to another.

Particular importance in the process of socialization of the student youth is given to the folk arts, which have considerable potential as a kind of “school” of social experience and development of creative abilities of the student youth.

Analysis of publications. The analysis of the scientific literature shows that the problem of forming a person finds its solution by identifying the preconditions for developing the professional, highlighting the objective and subjective factors of

---

achieving the peaks of professionalism, actualizing the role of communication in solving problems of optimization of mutual interaction (A. Derkach, L. Orban-Lembryk, M. Savchyn, N. Chepelieva, etc.).

Purpose. The purpose of the article is to highlight the results of the study of socialization of the student youth by means of folk art.

Results. In accordance with the tasks of the study, the defined criterion-level base, theoretical ideas about the content characteristics and peculiarities of socialization of the student youth, the program of the ascertaining stage of the experiment has been developed, the purpose of which is the analysis of the practice of socialization of the student youth in the extracurricular activities by folk art.

The analysis of the level of socialization of the students at the ascertaining stage of the experiment has been made with the help of the set of the following methods: questionnaire of students, observations, conversations, techniques aimed at studying the indicators of socialization of the students. The results of the questionnaire have been put down into a diagnostic card for each student according to the distinguished levels of socialization of the student youth (high, medium, low).

The assessment of the indicators by the cognitive criterion of socialization of the student youth by means of folk art has been obtained on the basis of written diagnostic work to identify the quality of the students' knowledge, with the help of specially designed complex tasks that consist of culturally oriented theoretical questions. In the process of designing the tasks, the following substantive aspects of different types and means of folk art have been taken into account: Ukrainian folk clothes, pottery, weaving, embroidery, drawing, wickering, woodcarving, etc. At the same time, some of the most culturally oriented questions have been added: prominent masters of Ukrainian folk art, contemporary folk art museums, and some others.

The ascertaining section by the indicator of the cognitive criterion "presence of the system of knowledge on types and means of folk art, on the artistic-aesthetic activities of human and his/her role in the development of national culture" has been carried out by evaluating the students' responses. The students have been asked 10 questions. The results of the written work have been subjected to the quantitative and qualitative analyses as they have testified to the level of the students' objective knowledge. The evaluation procedure has been carried out using the expert method (the lecturers of the relevant educational disciplines of fine arts have become the experts).

The diagnostics of socialization of the student youth by means of folk art according to the indicator "presence of the system of knowledge on types and means of folk art, on the artistic-aesthetic activities of human and his/her role in the development of national culture" of the cognitive criterion has shown the following results: from 7 to 9 correct answers have been given by 16.3% (8.5% – the CG; 7.8% – the EG) of the respondents, who have fully formulated the definition of folk art, its types, and means, have named modern museums of folk art that corresponds to the high level. The medium level is 23.9% (12.3% – the CG; 11.6% – the EG) of the respondents, who have given partially correct answers regarding the definition of folk art, its types and means, the uniqueness of the Ukrainian folk icon, the products of contemporary craftsmen. The low level is 59.8% (30.8% – the CG;

29% – the EG) of the respondents, who do not orient themselves in the types and means of folk art, do not know museums of folk art, etc. All students have got difficulties with the following questions: outstanding masters of Ukrainian folk art and their crafts; what are the two factors that compete for the preservation of “more mobile”, moving monuments, in particular, decorative-housing art – furniture, traditional tableware, folk painting, etc.

Conclusions. At the ascertaining stage of the study, it has been concluded that improving the effectiveness of socialization depends first and foremost on the purposeful activities to update the content and organization of the process of extracurricular activities by means of folk art. To create conditions for the socialization of the personality the purposeful organized activity is necessary, this kind of activity must involve the subjects of social upbringing in interaction with the outside world and form in them a system of value attitude to this world.

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

УДК 37.035:172.15):374

КУЗЬМІНА Олена

докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
вулиця Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116
E-mail: kov35@ukr.net

ВЕРЕЩАГА Тетяна

магістр, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вулиця Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116
E-mail: vtania95@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті обґрунтовано проблему патріотичного виховання, розкривається значимість формування національної свідомості, любові до своєї країни в закладах позашкільної освіти. В сучасній Україні національно-патріотичне виховання дітей та молоді являється основною складовою розвитку нашої держави, великого майбутнього українського народу. Поступова втрата традиційної патріотичної свідомості призвела до деформації у вихованні підростаючого покоління українців. Почуття патріотизму багатогранно за змістом. Це і любов до рідних місць, і гордість за свій народ, і відчуття своєї нерозривності з навколишнім світом, і бажання зберігати і примножувати багатство своєї країни. На даний момент прийнята «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» України. Концепція стверджує патріотизм як важливу соціальну основу духовної єдності суспільства, зміцнення його державності. У пошуках вирішення цього питання виникає потреба розгляду вже існуючих та впровадження нових методів патріотичного виховання в позашкільній освіті. У завданні кожного вихователя є необхідність вдосконалення змісту, методів і технологій патріотичного виховання в школі і поза школою, прагненням створити єдиний простір національно-патріотичного виховання, що поєднує формальну і неформальну освіту, просвітництво і стимулювання соціальної активності дітей, що орієнтує цю діяльність на соціально-моральні орієнтири. Позашкільна освіта найбільш ефективна у створенні позитивної мотивації, адже без неї не можна дійти до бажаного результату ні в одній справі.

Різноманітні методи позашкільної роботи дозволять дітям різнобічно дізнатися про долю своєї Батьківщини.

Ключові слова: патріотичне виховання, Україна, позашкільна освіта, патріотизм, Батьківщина, держава.

© Кузьміна О., Верещага Т., 2019

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Проблема патріотизму в наш час – це одна з найактуальніших і серйозних проблем людства. Особливу гостроту вона набуває у зв'язку з соціально-економічними змінами в державі призвели до критзових явищ у суспільстві. У свідомості людей стали проявлятися негативізм, жорстокість, безідейність, цинізм, агресивність, слово «патріотизм» використовується в іронічному сенсі. Вчені переконані, що у душах людей відбувається справжня криза. Патріотичне виховання охоплює всі сфери суспільного життя нашої країни, але найпріоритетніші ланки – освітня та виховна. Це вимагає підсилення патріотичного виховання молоді в системі освіти.

Саме заклади позашкільної освіти активно реалізують завдання національного виховання, здійснюють управлінський та науково-методичний супровід діяльності педагогів щодо формування патріотичної свідомості, громадянського світогляду, толерантності, особистості, яка захистить суверенність, цілісність України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальних проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема національно-патріотичного виховання в різні часи займалися: О. Довженко, О. Губко, П. Кононенко, К. Косарева, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко. Важливий внесок у теорію патріотичного виховання в позашкільній освіті внесли: В. Кузьменко, В. Кривіша, С. Русова.

Формулювання цілей статті. Мета полягає в розкритті особливостей організації національно-патріотичного виховання дітей у позашкільних закладах освіти засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Проблема патріотичного виховання підростаючого покоління набуває сьогодні особливого значення. Динамічний розвиток України, розбудова в країні громадянського суспільства залежить від відповідальних людей, які люблять свою Батьківщину, піклуються про неї, здатних відстоювати її інтереси.

Патріотизм – це позиція вірності своїй державі, гордості за її минуле і сьогодення, єдності з її народом, прагнення захищати її інтереси. Патріотизм включає почуття гордості за свою Батьківщину, тобто край, місто або сільську місцевість, де громадянин народився і виріс, активну громадянську позицію, готовність до захисту Батьківщини.

Патріотизм є однією з найбільш яскравих рис українського характеру. Українському патріотизму притаманні свої особливості. Насамперед, це висока гуманістична направленість української патріотичної ідеї, терпимість, соборність, схильність і потреба до колективного життя, особливі почуття до рідної землі.

Патріотичне виховання школярів в закладах позашкільної освіти має будуватися з огляду на вікові особливості дітей. Період молодшого шкільного

віку за своїми психологічними характеристиками найбільш сприятливий для виховання патріотизму, так як молодший школяр відповідає довірою дорослому, йому властиве копіювання, чуйність, щирість почуттів. Емоційний компонент є провідним в цьому віці. Знання, враження, пережиті в дитинстві, залишаються з людиною на все життя. Чим повніше, глибше, змістовніше будуть знання учнів про рідний край і його відомих людей, тим більш дієвими виявляться вони в вихованні любові до рідної природи і землі, повазі до традицій свого народу. Тому, з малих років необхідно формувати уявлення про місце і роль нашої країни в світі [4] Одним з найважливіших завдань в роботі з молодшими школярами є виховання почуття любові до Батьківщини і поваги до її історії і культури, формування у дитини почуття власної гідності, прищеплення їй позитивних якостей.

Великі можливості для виховання патріотизму змалку дає позашкільна освіта, яка являє собою сукупність різних видів діяльності і володіє широкими можливостями виховного впливу. Навчити дітей любити Батьківщину в період випробувань, «переживати» всі тяготи разом з країною, вірити в неї, працювати в ім'я процвітання рідної землі – головне завдання всіх педагогів і батьків. Велика українська культура, багата подіями історія серйозна основа для виховання патріотизму. Виховання любові до Батьківщини починається з любові до своєї родини, її обрядів і цінностей, вулиці, друзів, міста. Важливим є не тільки виховання поваги до традицій та історії свого краю в минулому, а й причетності до його сьогоденних проблем. Отже, постійне перебування дітей під впливом матеріальної й духовної культури рідного народу, необхідне для становлення індивідуальності патріота [2].

Роль вчителя в патріотичному вихованні школярів, а значить і в становленні майбутнього країни і краю важко переоцінити. Саме педагогу під силу виховувати особистість, громадянина і патріота, включаючи їх в діяльність по перетворенню навколишньої соціальної дійсності. Це можливо за умови високого рівня професіоналізму, активності і впевненості у важливості діяльності по патріотичному вихованню школярів.

Національно-патріотичне виховання в закладах позашкільної освіти може стати одним з головних в процесі формування громадянина-патріота [3]. Адже, перед позашкільними закладами перш за все ставляться виховні завдання. Робота з національно-патріотичного виховання у позашкільних закладах освіти повинна починатися з формування почуття любові до рідної землі, поважливого ставлення до історії та традицій нації, країни які проявляються в сім'ї, садочку або школі. В процесі цікавої, творчої діяльності для дитини можна розкрити найкращі сторони матеріальної та духовної культури України, що приведе її до самопізнання та самоусвідомлення.

Наказом Міністерства та науки України було затверджено «Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [1]. За цією Концепцією патріотичне виховання в закладах позашкільної освіти повинно бути направлено на:

-утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції, Законів України, державної символіки;

- культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Організація вільного часу на засаді зацікавленості, різноманітність позашкільних освітніх програм дозволяють не тільки вирішувати ці питання, але й надають можливість знаходити нові ланки виховання громадянина-патріота. Декоративно-прикладне мистецтво виступає соціальним здобутком кожної нації, адже в ньому можна знайти відображення світогляду, традицій, моральних та художніх цінностей, історій країни та народу в цілому. Україна – не виключення, будь-яке українське ремесло бере свій початок від того самого коріння, що й самі українці. Ужиткове мистецтво поєднує в собі практичну та естетичну функції, стає прикладом матеріальної й духовної культури нації, яке так необхідне для повного розкриття і розвитку природних здібностей молоді, її творчості, ініціативності, індивідуальності, формування духовного світу, індивідуальної життєвої позиції, почуттів обов'язку, відданості і працелюбності.

Тому гуртки декоративно-прикладного мистецтва мають велике значення для формування патріотичної свідомості.

Робота гуртків дитячої та юнацької творчості тісно пов'язана з українським мистецтвом, народними промислами і ремеслами: витинанки, розписи, писанкарство, вишивки, гончарство та ін. Гуртки розвивають інтереси, допитливість, творчі здібності, специфічні навички, підвищують пізнавальну активність дітей.

Метою діяльності подібних гуртків являється формування компетентностей особистості засобами народної творчості. Основні завдання гуртків полягають в пізнанні народної творчості, виготовленні різноманітних виробів своїми руками, формуванні творчих здібностей, естетичного смаку,

вихованні дбайливого ставлення до народних звичаїв і традицій. На заняттях у гуртках учні знайомляться з українською культурою, історією народної творчості, відкривають для себе традиційні українські промисли. Таким чином розширюються знання з історії, народознавства, культурології, краєзнавства, реалізується національно-патріотичний компонент навчального процесу. Як показує аналіз роботи подібних гуртків, занурюючись у світ народної творчості, діти починають проявляти інтерес і до інших видів української культури. Тому педагоги безпосередньо впливаючи на емоції дітей плекають їх національно-патріотичні почуття.

Під час роботи на заняттях важливе місце займає художній образ і сюжет, який дитина продумає, хоче передати оточуючим. Такими образами може виступати народна казка, пісня, вірші видатних українських авторів, мультфільм. Усвідомивши сенс українських витворів, їх визнання у всьому світі, спонукатимуть до почуття першої гордості за рідну землю, за свій народ. Виготовлені роботи, наприклад аплікації, вишиванки, можуть відображати історію нашої нації, її визвольний рух минулих років та сучасних захисників рідного краю.

Під час виготовлення виробів з квітів, слід звернути увагу на рослини українських земель. Для цього можна виготовити вінок. Викладач гуртка повинен донести вихованцям, що це не тільки прикраса, а перш за все, вінок – це найдавніший український символ, важлива складова нашої культури.

На заняттях з вишивання треба розповісти учням про особливі візерунки і поєднання кольорів на прикладі вишивок різних куточків України, традиції оздоблення рушників та одягу українців. Опановуючи техніки вишивання, учні засвоюють моральні цінності українців, залучаються до обрядовості, починають дивитись на світ крізь призму уподобань свого народу. Починати роботу патріотичного виховання засобами рукоділля краще з молодшого шкільного віку.

Важливим засобом для формування національної свідомості виступає танцювальне мистецтво. В процесі навчання українського танцю зосереджується увага на індивідуальності дитини як найбільшій цінності, враховуються її потенційні можливості. Забезпечується розвиток індивідуальних творчих здібностей, виховання орієнтується на вищі морально-духовні норми нації, формується повага до культури, мистецтва, вірувань інших народів, здатність сприймати українську культуру як невід'ємну частину загальнолюдської. Крім того залучення дітей до народного танцю розвиває відкритість, толерантність, ціннісне ставлення до національних ідей рідного народу, передбачає рівноправність всіх учасників танцювального колективу у процесі спілкування.

Робота з національно-патріотичного виховання повинна проводитись на заняттях будь-яких гуртків. Але при цьому слід звертати увагу на системність і багатогранність знань викладача. Під час занять краще організувати роботу у групах різного віку. Це надасть змогу меншим відчувати свою важливість у спільній творчості, а старшим – відчувати себе відповідальними та досвідченими, сприятиме до згуртування, єдності колективу.

Педагог повинен створити тісний зв'язок теорії з практикою, знайти форми і методи відповідно природі дитини. Необхідно приділити увагу підвищенню професійного рівня педагогічних кадрів. Методична робота сприяє збагаченню знань та умінь педагогів, посилює їхню мотивацію до патріотичної діяльності, закликає до науково-дослідницької, експериментальної діяльності з метою розробки нових технологій національно-патріотичного виховання дітей.

Висновки з данного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Позашкільна освіта є одним з основних складових системи виховання та розвитку національно-патріотичних почуттів у молодого покоління. Крім гуртків, важливу роль відіграє участь в обласних, міських, районних заходах з метою утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей народу. Активізація діяльності творчих об'єднань, фольклорних колективів, підтримка професійної та самодіяльної творчості вихованців займають важливе місце серед шляхів реалізації національно-патріотичного виховання. Діяльність закладів позашкільної освіти активно залучає підростаюче покоління до вивчення традицій, обрядів, культури, історії свого народу, розкриває краші здобутки, національну культурну і духовну спадщини, забезпечує участь дітей у всеукраїнських заходах національно-патріотичного спрямування.

У закладах позашкільної освіти створюються особистісно-орієнтовані системи національно-патріотичного виховання, впроваджуються сучасні інноваційні технології становлення учня як громадянина-патріота, готового виявляти національну гідність, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, наслідувати приклади самовідданого служіння Батьківщині, героїв Небесної сотні, захисників України. Важливо, щоб кожен позашкільний освітній заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Таким чином, активне занурення дітей до народної творчої діяльності, вдосконалення їх освітнього процесу, спрямованого на виховання патріотизму молоді, сприятиме не лише особистісному розвитку дитини, а й значно розширить можливості та перспективи виховання патріотизму у підростаючого покоління. Кожне заняття, кожний виховний захід - новий крок в пізнанні дитиною не лише свого народу, своєї країни, але й себе самої як частини України. І насамперед, від дорослих залежить яким буде цей крок, бо патріотизм дитини неможливий без патріотизму дорослих, що її виховують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Патріотичне виховання дітей та молоді. *Позашкілля*, 2011. №10. С. 9-16.
2. Захаренко С., Коваленко О. Формування громадянина-патріота у педагогічній системі. *Рідна школа*, 2013. № 6. С. 36-40.

3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. №641. URL: <http://uon.cg.gov.ua/index.php?id=12515&tp=1&pg=>
4. Киричок В. А. Патріотичне виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. *Класний керівник*, 2011. № 9/10. С. 47.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019.

КУЗЬМИНА Елена

док. пед. наук, професор, заведуючий кафедрой педагогики ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

улица Г.Батюка, 19, г. Славянск, 84116

E-mail: kov35@ukr.net

ВЕРЕЩАГА Татьяна

магистр, ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица Г.Батюка, 19, г. Славянск, 84116

E-mail: vtania95@ukr.net

НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье обоснована проблема патриотического воспитания, раскрывается значимость формирования национального сознания, любви к своей стране в учреждениях внешкольного образования. В современной Украине национально-патриотическое воспитание детей и молодежи является основной составляющей развития нашего государства, большого будущего украинского народа. Постепенная потеря традиционной патриотического сознания привела к деформации в воспитании подрастающего поколения украинцев. Чувство патриотизма многогранно по содержанию. Это и любовь к родным местам, и гордость за свой народ, и ощущение своей неразрывности с окружающим миром, и желание сохранять и приумножать богатство своей страны. государственности. В поисках решения этого вопроса возникает потребность рассмотрения уже действующих и внедрение новых методов патриотического воспитания в внешкольном образовании. В задании каждого воспитателя необходимость совершенствования содержания, методов и технологий патриотического воспитания в школе и вне школы, стремлением создать единое пространство национально-патриотического воспитания, сочетающий формальное и неформальное образование, просвещение и стимулирование социальной активности детей, ориентирует эту деятельность на социально нравственные ориентиры. Внешкольное образование наиболее эффективно в создании положительной мотивации, ведь без нее нельзя прийти до желаемого результата ни в одном деле. Различные методы внешкольной работы позволят детям разносторонне узнать о судьбе своей Родины.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, Украина, внешкольное образование, патриотизм, Родина, государство.

KUZ'MINA Olena

Head of the Chair of Pedagogy, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor SHEI "Donbas State Pedagogical University",
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail : kov35@ukr.net

VERESHCHANA Tetiana

student of the first year of the faculty of humanities and economic education of the Donbass State Pedagogical University
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: vtania95@ukr.net

NATIONAL-PATRIOTIC UPBRINGING AT INSTITUTIONS OF EXTRACURRICULAR EDUCATION

Summary. The article substantiates the problem of patriotic education, reveals the importance of the formation of national consciousness, love for the country at institutions of extracurricular education. In modern Ukraine, national-patriotic upbringing of children and young people is the main component of the development of our state, the great future of the Ukrainian people.

Keywords: patriotic education, Ukraine, extracurricular education, patriotism, homeland, state.

Abstract. Introduction. The gradual loss of traditional patriotic consciousness has led to a deformation in the upbringing of the younger generation of Ukrainians. The feeling of patriotism is multifaceted in its content.

Analysis of publications. In the article, the author analyzes general psychological and pedagogical frameworks of information and communication technologies using in the works of Ukrainian scientists: Bekh I., Zakharenko S., Kovalenko O., Kyrychok .

Purpose. Extracurricular education is the most effective in creating positive motivation, because without that it is impossible to achieve the desired result in any case. A variety of extracurricular methods will allow children to learn about the fate of their Motherland.

Results. It is love for their native places, and pride for their people, a sense of their continuity with the outside world, and a desire to preserve and increase the wealth of their country. At present, the "Concept of National-Patriotic Education of Children and Young People" of Ukraine has been adopted. The concept affirms patriotism as an important social basis for the spiritual unity of society, for strengthening its statehood. In order to find solutions to this issue there is a need to consider already effective and introduce new methods of patriotic education in extracurricular education. The task of each educator is the need to improve the content, methods and technologies of patriotic upbringing at school and out of school, the desire to create a unified space of national-patriotic upbringing that combines formal and informal education, enlightenment and stimulation of the activities to social-moral guidelines.

Conclusion. Extracurricular education is the most effective in creating positive motivation, because without that it is impossible to achieve the desired result in any case. A variety of extracurricular methods will allow children to learn about the fate of their Motherland.

REFERENCES

1. Bekh I. Patriotychne vykhovannja ditej ta molodi. *Pozashkillja*, 2011. #10. S. 9-16. (ukr).
2. Zakharenko S., Kovalenko O. Formuvannja ghromadjanyna-patriota u pedagoghichnij systemi. *Ridna shkola*, 2013. # 6. S. 36-40. (ukr).
3. Koncepcija nacionaljno-patriotychnogho vykhovannja ditej ta molodi [Concept of national patriotic education of children and youth], zatverdzhena nakazom Ministerstva osviti i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 r. #641 (ukr).
4. Kyrychok V. A. Patriotychne vykhovannja molodshykh shkoljariv u pozaurochnij dijalnosti. *Klasnyj kerivnyk*, 2011. # 9/10. S. 47. (ukr).

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 37.016

ШАЛАШНА Наталія

доцент, канд.іст.н., доцент кафедри культурології, естетики та історії, ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов’янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ПРОСКУНІН Володимир

доцент, канд.пед.н., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов’янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ВПЛИВ СПЕЦИФІКИ РЕГІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТУ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ’ЯТІ НА ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Анотація. Головним результатом сучасної історичної освіти є здатність індивідуума розуміти власну роль як творця історії. Цьому найкраще сприяє дослідження історії рідного краю в процесі краєзнавчої роботи. Можна припустити, що регіональний рівень історичної пам’яті значною мірою впливає на результати шкільного краєзнавства. Тому необхідно враховувати специфіку регіонального варіанту історичної пам’яті під час розробки змісту шкільної краєзнавчої роботи.

Складові частини сформульованої проблеми неодноразово досліджувались науковцями, зокрема, феномен історичної пам’яті вивчали П. Рикьор, П. Нора, Л. Нагорна, О. Любовець, В. Солдатенко, В. Масненко та ін.

© Шалашна Н., Проскунін В., 2019

Шкільне краєзнавство вивчалось такими науковцями, як П. Тронько, В. Прокопчук, Я. Треф'як та ін. Проте взаємозв'язок між специфікою історичної пам'яті та формуванням змісту краєзнавчої роботи в школі наразі не досліджувався.

Метою даної статті є проаналізувати можливості вдосконалення змісту шкільної краєзнавчої роботи за умови врахування специфіки регіонального варіанту історичної пам'яті (на прикладі Східної України).

Шкільне краєзнавство в даній статті розуміється як комплексна діяльність всіх учасників навчально-виховного процесу, спрямована на всебічне вивчення природи, соціально-економічного життя, історії і культури певного краю. Врахування специфіки регіонального варіанту історичної пам'яті в змісті краєзнавчої роботи дає можливість оптимізувати процес суспільної самоідентифікації учнів.

Формування змісту краєзнавчої роботи в школі має відбуватись узгоджено із закономірностями становлення історичної пам'яті. Необхідно використовувати можливості дослідження історичних подій через контакт із безпосередніми учасниками та очевидцями. На етапі наукового аналізу фактів, їх систематизації та фіксації так само необхідно враховувати попередній історичний досвід спільноти та її систему цінностей. Необхідно здійснювати відбір серед сукупності місцевих видатних діячів історії та регіональних місць пам'яті з метою вирішення важливих для сьогодення завдань. Також слід враховувати наявність в кожному регіоні специфічних риси історичної пам'яті, які можуть потребувати корекції з точки зору загальнонаціональних суспільних завдань.

Отже, педагог має врахувати всі позитивні можливості регіонального варіанту історичної пам'яті для вирішення завдань шкільного краєзнавства і водночас усвідомлювати можливість деструктивного впливу деяких рис регіональної історичної пам'яті на особистість учня та в змісті краєзнавчої роботи забезпечити корекцію цих впливів.

Ключові слова. Шкільне краєзнавство, історична пам'ять, Східна Україна, методологія, практичні навички.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний зміст історичної освіти своєю головною вимогою має необхідність самоусвідомлення особистістю себе в якості суб'єкта історії. Головним результатом вивчення курсу історії в школі виступає здатність індивідуума усвідомити власну роль як творця історії, сформованість почуття відповідальності за власні дії в історичному контексті. Однією з ключових компетентностей, які мають бути сформовані в процесі оволодіння історичними знаннями, є здатність визнавати право інших людей, суспільних груп, народів, конфесійних спільнот тощо на власне розуміння тих чи інших подій історії. Відповідно історична освіта сьогодні активно відмовляється від категорії «істина», розуміючи, що оцінка тих чи інших подій залежить насамперед від очікувань соціальної групи, від ієрархії у її системі цінностей основоположних людських потреб. Тому сьогодні дослідження історичної

пам'яті як колективної ментальної сфери, у якій емпіричне знання про минуле вкладається в певні образно-символічні форми та піддається структуруванню, є актуальним для суспільства. Вказаний феномен історичної пам'яті реалізується в суспільстві на усіх рівнях, починаючи від індивідуального та групового і до національного та загальнолюдського. Для дитини шкільного віку у відповідності із її рівнем соціальної компетентності найбільш актуальним є регіональний рівень історичної пам'яті, оскільки саме цей рівень є найбільш наочним та представленим в діяльності оточуючих дитину дорослих. Тому саме регіональний варіант історичної пам'яті найбільш доцільно актуалізувати під час розробки змісту шкільної краєзнавчої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Історична пам'ять протягом ХХ ст. стала предметом зацікавлення багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Класичними працями, у яких висвітлюється феномен історичної пам'яті, є роботи П. Рикьора та П. Нора. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити ґрунтовні праці Л. Нагорної, О. Любовець, В. Солдатенка, В. Масненка та ін. Шкільне краєзнавство як частина шкільної історичної освіти також неодноразово вивчалось такими науковцями, як П. Тронько, В. Прокопчук, Я. Треф'як, В. Уривалкін та ін. Проте взаємозв'язок між специфікою історичної пам'яті та формуванням змісту краєзнавчої роботи в школі наразі не досліджувався.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є проаналізувати можливості вдосконалення змісту шкільної краєзнавчої роботи за умови врахування специфіки регіонального варіанту історичної пам'яті (на прикладі Східної України).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Шкільне краєзнавство нині переживає період активного відродження, оскільки сполучає в собі багато можливостей для навчально-виховної роботи із формуванням важливих світоглядних установок. Водночас стосовно предмету шкільного краєзнавства в педагогічній науці є різні точки зору. Протягом другої половини ХХ ст. краєзнавство розглядалось переважно як один із засобів навчання, дидактична суть якого полягає у всебічному вивченні учнями в навчально-виховних цілях певної території за різними джерелами і, головним чином - на основі безпосередніх спостережень під керівництвом викладача [11]. На початку ХХІ ст. більшість вітчизняних фахівців розглядали шкільне краєзнавство як специфічний вид освітньої діяльності, наголошуючи на його пошуково-дослідницькому та суспільно корисному характері [12]. Найбільш теоретично обґрунтованим видається визначення шкільного краєзнавства як комплексної діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу, спрямованої на всебічне вивчення природи, соціально-економічного життя, історії і культури певного краю [10]. Визначальними характеристиками цієї діяльності виступають локальність досліджуваних подій та активний

діяльний напрямок. Основоположними засадами організації краєзнавчої роботи фахівці визначають патріотичну спрямованість, науковість, оптимальне поєднання дослідної і суспільно корисної діяльності, комплексність та систематичність, суспільну залученість. Всі ці засади невіддільні від загального розуміння певною регіональною спільнотою сутності власної історії, сукупності пам'яток, пантеону місцевих героїв, переліку знакових подій, географії місць пам'яті тощо. Залучаючи учнів до краєзнавчої роботи із врахуванням специфіки регіонального варіанту історичної пам'яті, вчитель має можливість використовувати один із головних факторів суспільної самоідентифікації індивіда та один з найбільш дієвих засобів інтеграції людей в спільноту.

Процес переходу конкретної історичної події із рівня сьогодення на рівень історичної пам'яті відбувається за певними закономірностями, що визначаються як специфікою людської культури та особливостями історичного знання як суспільного феномену, так і регіональними особливостями традицій культури, притаманних регіону господарських занять та форм економічної активності, етнічного та конфесійного складу населення тощо. Процес формування локального варіанту історичної пам'яті відбувається в кілька етапів [4]. Найпершим етапом є обговорення знакової події її безпосередніми учасниками та очевидцями. В масштабах загальнонаціональної історичної пам'яті цей рівень усвідомлення події згодом замінюється науковим аналізом фактів, їх систематизацією та фіксацією. На рівні ж регіональному цей етап "живої пам'яті" залишається актуальним протягом життя кількох поколінь, що дає багато можливостей для організації краєзнавчої роботи школярів. Залучаючи учнів до збирання свідчень очевидців не лише на уроках історії, але і в позакласній виховній роботі, ми отримуємо можливість сформувати у них розуміння залученості кожної людини в історичний процес, відповідальності кожного за історичну долю всіх. Отримання учнем важливої історичної інформації від членів власної родини, близьких знайомих тощо забезпечує реалізацію такої важливої вимоги історичної освіти, як наближення історичного знання до особистості, її потреб та дій [1].

Отримана від безпосередніх учасників подій історична інформація в процесі перетворення на зміст історичної пам'яті проходить етап кодифікації, тобто усвідомленого узагальнення та систематизації. Ця діяльність відбувається за допомогою прийнятих в суспільстві знакових систем, із застосуванням попереднього досвіду спільноти, на основі прийнятих для певної спільноти цінностей [5]. Результатом цієї діяльності виступає створення певної загальноприйнятої точки зору на подію та повідомлення цієї точки зору спільноті через засоби масової комунікації та перетворення спільного для даної регіональної спільноти ставлення до події чи історичного діяча на фактор групової інтеграції. Цей етап формування регіонального варіанту історичної пам'яті також необхідно враховувати під час розробки змісту шкільної краєзнавчої роботи. Серед сукупності місцевих видатних діячів історії та регіональних місць пам'яті необхідно відбирати саме ті, які б

несли найбільш актуальне для сьогодення смислове та ціннісне навантаження. Через такий відбір є можливість не лише сформувати патріотизм та гордість за свій рідний край, але й сформувати важливі світоглядні риси особистості учнів. Здійснюючи такий відбір, потрібно мати на увазі потрійне завдання: формування усвідомлення власної малої батьківщини як частини України, розвиток історичних знань про рідний край та виховання необхідних рис особистості на прикладах героїв минулого.

Водночас в кожному регіоні є певні специфічні риси історичної пам'яті, які потребують корекції, аби місцевий патріотизм в його крайніх проявах не заступав для населення загальнонаціональних суспільних завдань [4]. Наприклад, в регіональному варіанті історичної пам'яті Східної України дуже впливовим фактором формування уявлень про минуле є достатньо слабе порівняно з іншими регіонами освоєння цих територій землеробськими християнськими етносами. Хоча східні землі сучасної України були значною мірою залюднені ще з часів енеоліту, проте за часів Середньовіччя ці території переважно були заселеними кочовими тюркськими етносами, згодом потрапивши до складу Золотої Орди та Кримського ханства, а ще згодом частина майбутніх земель Сходу України перетворюється на Дике Поле. Незважаючи на це, місцеве населення має потребу у власному "архе", тисячолітніх місцях пам'яті. Відсутність таких конкретних пам'яток в регіональному варіанті історичної пам'яті призводить до дуже небезпечної тенденції ототожнення свого минулого виключно з часами радянської індустріалізації Донбасу і, як наслідок, можливості поширення міфологеми про "неукраїнський характер" Сходу України. Саме тому необхідно в зміст краєзнавчої роботи із школярами включати дослідження тих історичних пам'яток, які свідчать про часи Київської Русі на теренах краю. Зокрема, вивчення "Слова о полку Ігоревім" як літературної пам'ятки давньоруських часів, події якої відбувались на землях Придінців'я, не лише розширить можливість міжпредметних зв'язків курсу історії, але й дасть можливість сформувати на глибинному особистісному рівні відчуття залученості свого краю в контекст загальнонаціональної історії. Цьому ж завданню відповідає і використання в краєзнавчій роботі відомостей з історії Святогірського монастиря, заснування якого деякі дослідники відносять ще до XI ст.

Наступним вагомим фактором, який вплинув на формування яскраво виражених відмінних рис регіонального варіанту історичної пам'яті, є козацька колонізація Слобідської України кінця XVI – другої половини XVII ст. Підкреслення історичності для цього регіону козацьких традицій, дослідження важливих для козацької історії краю подій, особистостей, зокрема, історії Торської та Бахмутської фортець, козацьких повстань XVII-XVIII ст., діяльності Івана Сірка тощо в курсі шкільного краєзнавства дасть можливість міцніше закріпити в учнів ставлення до козацтва як до центральної складової національної ідеї. Вивчення державотворчих традицій козацтва, Запорозької Січі як козацької республіки на місцевому краєзнавчому матеріалі розкриває широкі можливості для розвитку

патріотизму та ціннісних орієнтацій особистості на чесноти мужності, сміливості, активної участі в житті держави, демократії тощо.

Наступним дуже впливовим для формування регіональної історичної пам'яті Донеччини явищем є традиційне для даного регіону переважаєння промисловості над сільським господарством в структурі економіки ще з ХІХ ст. Відповідно дуже важливою в процесі формування економіки краю була роль інженерно-технічних працівників, керівників підприємств, промисловців тощо. Багато сучасних міст та населених пунктів краю своїм виникненням завдячують активності перших засновників підприємств та носять їхні імена. Залучення цього комплексу відомостей в зміст краєзнавчої роботи в шкільному курсі історії має вагомі перспективи [3]. По-перше, це формування в учнів розуміння важливості самореалізації особистості, розвиток таких якостей, як працелюбність, відповідальність за власну справу, креативність, наполегливість у здійсненні мети. По-друге, це усвідомлення взаємозв'язку між активною діяльністю індивідуума та історією цілого регіону.

При цьому слід врівноважувати в змісті краєзнавчої роботи вивчення діяльності представників економічної та промислової еліти краю дослідженням внеску діячів національно-культурного відродження. Необхідність такого змістовного наповнення краєзнавчої шкільної роботи впливає із потреби розвивати здібності учня комплексно, що забезпечується наданням відомостей про видатних представників історії краю різного спрямування за умови підкреслення важливості кожного із аспектів їхньої роботи.

Велика кількість історичних подій пов'язана на Донеччині із часами національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Історичні факти свідчать про значне напруження партійної боротьби, наявність активних селянських повстанських рухів, присутність в політичному просторі різних орієнтацій. Вивчення важливих подій цього періоду історії в контексті національного історичного процесу дозволить сформувати в учнів розуміння нерозривного зв'язку між історією Донецького краю та історією України. Особливий акцент варто робити на тих діячах, які пов'язані походженням або діяльністю із Донеччиною та були представниками українських урядів та політичних партій початку ХХ ст. [7] Вивчаючи цей період в контексті шкільної краєзнавчої роботи, не варто оминати увагою і діячів культури та мистецтва відповідного часу, слід приділяти час дослідженню історії повсякденного життя цього періоду тощо. Таким чином формуватиметься усвідомлення власної причетності до процесу національної історії через історію рідного краю.

Важливою відмінною рисою регіонального варіанту історичної пам'яті населення Донеччини є своєрідність ставлення до історії радянських часів. Жорсткий ідеологічний контроль з боку комуністичної партії та могутня пропаганда створили симулякри, які виявились більш життєвими, ніж пам'ять про реальний досвід [3]. В результаті у багатьох представників старшого покоління сформувалось штучне уявлення про радянські часи як однозначно позитивний період регіональної історії, а отже, несприйняття ідеалів

незалежної української державності. Такий зміст історичної пам'яті, безумовно, потребує значної корекції, і шкільна краєзнавча робота може надати тут суттєву допомогу. Змінити історичну пам'ять старшого покоління, звичайно, є дуже складним завданням, але запобігти репродукції позитивного ставлення до радянської тоталітарної держави, безумовно, в можливостях шкільного краєзнавства. Не відкидаючи необхідності вивчення з учнями вагомих досягнень видатних представників індустріальної історії Донбасу водночас слід акцентувати увагу на здійснених тут репресіях, тяжких умовах життя, голоді 30-х років тощо. Комплекс героя праці, надзвичайно життєвий в регіональному варіанті пам'яті, сам по собі є безумовно позитивним. Проте його наполегливе використання радянською, а згодом партійною пропагандою регіональних політичних еліт призвело до спотворення цього комплексу в бік відчуття власної виключності, що є небезпечним та не відповідає історичній дійсності, а тому потребує корекції. Саме з цих міркувань в курсі шкільного краєзнавства матеріал, пов'язаний із процесами індустріалізації Донбасу, необхідно подавати в комплексі із матеріалом стосовно культурного розвитку часів українізації, підкреслювати участь всіх регіонів України в розвитку місцевої промисловості, акцентувати увагу на конкретних людських долях.

Сказане вище стосується і краєзнавчого дослідження періоду Другої світової війни. Героїзм воїнів в змісті краєзнавчої роботи необхідно доповнювати матеріалами про повсякденне життя населення під час війни та в умовах окупації, конкретизувати на місцевому історичному матеріалі, спонукати учнів до критичного осмислення подій Другої світової війни. Сучасні історичні події, які відбуваються на очах учнів та стосуються їх безпосередньо, надзвичайно актуалізували та загострили історичну пам'ять про військові дії. Варто використовувати ці можливості, підкреслюючи спадкоємність традицій героїзму між воїнами часів Другої світової війни та сучасними захисниками України від російської агресії. Водночас у відповідності до сучасної європейської системи цінностей необхідно забезпечити в змісті шкільної краєзнавчої роботи належну увагу до безневинних жертв війни, долі дітей та жінок під час військових дій, цінностях милосердя та патріотизму [8].

В цілому в центрі змісту краєзнавчої роботи в школі в умовах Східної України має стояти завдання формування адекватної сучасним вимогам політики історичної пам'яті, яка б задовольняла мешканців Східної України й водночас була б конструктивною для всієї української держави. Образ героя-трудівника має величезний потенціал в цьому плані, так само здатність до колективних дій, відданість своєму краю є позитивними рисами, варто лише їх прив'язати до конкретних історичних подій, які мали місце на Донбасі, популяризувати ці події, створити образи місцевих героїв в сфері духовності, науки, мистецтва. В сучасних умовах величезною є відповідальність педагога, його свідомі зусилля щодо перетворення регіональної історичної пам'яті із конфліктогенного чинника на об'єднуючий.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можна зробити висновок, що регіональний варіант історичної пам'яті є важливим чинником формування змісту краєзнавчої роботи в школі. При цьому завдання педагога як організатора шкільного краєзнавства постає подвійним. По-перше, необхідно врахувати всі позитивні можливості регіонального варіанту історичної пам'яті для вирішення таких завдань шкільного краєзнавства, як формування дослідницької компетентності, розвиток активного ставлення до національної історії, закріплення позитивних світоглядних рис особистості, набуття практичних навичок збереження пам'яток історії та культури. По-друге, слід усвідомлювати можливість деструктивного впливу деяких рис регіональної історичної пам'яті на особистість учня та в змісті краєзнавчої роботи забезпечити корекцію цих впливів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Г.В. Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 23-29.
2. Касьянов Г., Толочко О. Національні історії та сучасна історіографія: виклики і небезпеки при написанні нової історії України. *Український історичний журнал*. 2012. № 6. С. 2-8.
3. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіа культури. *Вісник Львівського Національного університету. Серія журналістика*. 2009. Вип. 32. С. 34-40.
4. Любовець О.М. Національна пам'ять в Україні: регіональний аспект. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 6. С. 117-125.
5. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування національної самосвідомості. *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 12-18
6. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – К., 2012. – 328 с.
7. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. К., 2014. 272 с.
8. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. К.; Кам'янець-Подільський: Кондор. 2010. 240 с.
9. Рикёр П. Память, история, забвение. М., 2004. 728 с.
10. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. Івано-Франківськ, 2002. 106 с.
11. Тронько П. Історичне краєзнавство в Україні. *Історія України*. 2008. № 47. С. 1 – 5.
12. Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство: Навчальний посібник. К.: КНТ, 2006. 296 с.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019.

ШАЛАШНАЯ Наталия

доцент, канд.ист.н., доцент кафедры культурологии, эстетики и истории, ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ПРОСКУНИН Владимир

доцент, канд.пед.н., доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ВЛИЯНИЕ СПЕЦИФИКИ РЕГИОНАЛЬНОГО ВАРИАНТА ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ НА ФОРМИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ КРАЕВЕДЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ШКОЛЕ

Резюме. Главным результатом современного исторического образования является способность индивидуума понимать собственную роль как творца истории. Этому наилучшим образом способствует исследование истории родного края в процессе краеведческой работы. Можно предположить, что региональный уровень исторической памяти в значительной мере влияет на результаты школьного краеведения. Поэтому необходимо учитывать специфику регионального варианта исторической памяти во время формирования содержания школьной краеведческой работы.

Составляющие сформулированной проблемы неоднократно исследовались учеными, в частности, феномен исторической памяти изучали П. Рикьер, П. Нора, Л. Нагорная, О. Любовец, В. Солдатенко, В. Масненко и др. Школьное краеведение изучалось такими учеными, как П. Тронько, В. Прокопчук, Я. Трефьяк и др. Однако взаимосвязь между спецификой исторической памяти и формированием содержания краеведческой работы в школе на сегодня не изучалась.

Целью данной статьи является проанализировать возможности усовершенствования содержания школьной краеведческой работы при условии учета специфики регионального варианта исторической памяти при условии учитывания специфики регионального варианта исторической памяти (на примере Восточной Украины).

Школьное краеведение в данной статье понимается как комплексная деятельность всех участников учебно-воспитательного процесса, направленная на всестороннее изучение природы, социально-экономической жизни, истории и культуры определенного края. Учет специфики регионального варианта исторической памяти в содержании краеведческой работы дает возможность оптимизировать процесс общественной самоидентификации учащихся.

Формирование содержания краеведческой работы в школе должно происходить в согласовании с закономерностями становления исторической памяти. Необходимо использовать возможности исследования исторических событий через контакт с непосредственными участниками и очевидцами. На

етапе научного аналізу фактів, їх систематизації та фіксації також необхідно враховувати попередній історичний досвід суспільства та його систему цінностей. Необхідно здійснювати відбір серед сукупності місцевих видатних діячів та регіональних місць пам'яті з метою вирішення важливих для сучасності завдань. Також слід враховувати наявність у кожному регіоні специфічних рис історичної пам'яті, які можуть вимагати корекції з точки зору національних суспільних завдань.

Таким чином, педагог повинен враховувати всі позитивні можливості регіонального варіанта історичної пам'яті для вирішення завдань шкільного краєзнавства та одночасно усвідомлювати можливість деструктивного впливу деяких рис регіональної історичної пам'яті на особистість учня та в змісті краєзнавчої роботи забезпечити корекцію цих впливів.

Ключевые слова. Шкільне краєзнавство, історична пам'ять, Східна Україна, методологія, практичні навички.

SHALASHNA Nataliia

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of cultural studies, aesthetics and history, the Donbass State Pedagogical University

19 Gen. Batiuka St., Slovyansk, Donetsk reg., Ukraine 8416.

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

PROSKUNIN Volodymyr

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of social pedagogy and social work, the Donbass State Pedagogical University

19 Gen. Batiuka St., Slovyansk, Donetsk reg., Ukraine 8416.

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

THE INFLUENCE OF THE SPECIFIC REGIONAL VARIANT OF HISTORICAL MEMORY ON THE FORMATION OF THE CONTENT OF LOCAL HISTORY AT SCHOOL

Summary. The purpose of this article is to analyze the possibilities of improving the content of school history work, taking into account the specifics of the regional variant of historical memory (in the case of Eastern Ukraine).

Formation of the content of local lore at school must be in accordance with the laws of historical memory. Use should be made of exploring historical events through contact with direct participants and eyewitnesses. At the stage of scientific analysis of facts, their systematization and fixation, it is also necessary to take into account previous historical experience of the community and its value system. It is necessary to select among a host of local history figures and regional memory sites in order to solve important tasks today. Account should also be taken of the specific features of historical memory in each region that may need to be adjusted in terms of national societal goals.

Keywords: School history, historical memory, Eastern Ukraine, methodology, practical skills.

Abstract. Introduction. The main result of modern historical education is the individual's ability to understand his or her own role as a creator of history. The study of the native land history in the process of local history work contributes best to this. It can be suggested that the regional level of historical memory has a significant impact on the results of local history. That is why it is necessary to take into account the specifics of the regional variant of historical memory while designing the content of local history study.

Analysis of publications. The components of the formulated problem have been repeatedly researched by scientists; in particular, the phenomenon of historical memory has been studied by P. Rikor, P. Nora, L. Nagornaya, O. Lyubovets and others. School local history has been studied by such scientists as P. Tronko, V. Prokopchuk, J. Trefyak and others. However, the relationship between the specifics of historical memory and the formation of the content of local history at school has not been investigated.

Purpose. The aim of this article is to analyze the possibilities of improving the content of school local history work, taking into consideration the specifics of the regional variant of historical memory (in the case of Eastern Ukraine).

Results. In this article school local history is considered as a complex activity of all participants in the educational process, aimed at a comprehensive study of nature, socio-economic life, history and culture of a particular region. Taking into account the specifics of the regional variant of historical memory in the content of local history enables to optimize the process of students' social self-identification.

Forming the content of local history work at school must be consistent with the laws of historical memory. It is necessary to use the possibilities of exploring historical events through the contact with direct participants and eyewitnesses. At the stage of scientific analysis of facts, their systematization and fixation, the previous historical experience of the community and its value system should be taken into account as well. It is necessary to select among an array of local history figures and regional memory sites in order to solve important tasks today. The specific features of historical memory in each region should be also acknowledged and may need to be adjusted to national social goals.

Conclusion. Therefore, the teacher should take into consideration all the positive possibilities of the regional variant of historical memory for solving the problems of school local history, and at the same time be aware of the possibility of destructive influence of some features of regional historical memory on the student's personality and ensure correction of these influences in the content of local history work.

REFERENCES

1. Bondarenko, H.V. (2011) Theoretical and methodological problems of local history. *Juornal of the local history*, 3, 23-29 (in Ukrainian)

2. Kasianov, H. & Tolochko, O. (2012) National histories and contemporary historiography: challenges and dangers of writing a new history of Ukraine. *Ukrainian Historical Journal*, 6, 2-8. (in Ukrainian)
3. Konyk, A. (2009) "Historical memory" and "memory politics" in the age of media culture. *Bulletin of Lviv National University*, 32, 34-40. (in Ukrainian)
4. Liubovets, O.M. (2013) National memory in Ukraine: a regional dimension. *National and historical memory*, 6, 117-125 (in Ukrainian)
5. Masnenko, V. (2002) Historical memory as the basis for the formation of national consciousness. *Ukrainian Historical Journal*, 5, 12-18 (in Ukrainian)
6. Nahorna, L. (2012) *Historical memory: theories, discourses, reflexes*. Kyiv: Krytyca (in Ukrainian).
7. Nora, P. (2014) *Present, nation, memory*. Kyiv: Krytyca (in Ukrainian)
8. Prokopchuk, V. S. (2010) *School local history: a textbook*. Kamianets-Podilskyi: Kondor (in Ukrainian)
9. Rykor, P. (2004) *Memory, history, oblivion*. Moscow: Press. (in Russ.)
10. Trefiak, Ya. (2002) *Methods of local lore in the national school*. Ivano-Frankivsk: Avers (in Ukrainian)
11. Tronko P. (2008) Istorychne kraieznavstvo v Ukraini [The local history in Ukraine] *Istoriia Ukrainy. – History of Ukraine*, 47, 1–5. [in Ukrainian]
12. Uryvalkin, O.M. (2006) *The local history: textbook*. Kyiv: KNT (in Ukrainian)
13. Sheiko, V.M. (2003) *Organization and methodology of research activities*. Kyiv: Znannia-Press (in Ukrainian)

(англійською переклала С. Сечка – викладач іноземних мов кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету)

УДК 373.51

БЕСЕДІН Борис

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри МНМ та МНІ, ДВНЗ «ДДПУ»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слав'янськ, 84116, Україна

E-mail: besedin_boris@ukr.net

ЧЕРНЯКОВА Яна

студентка 2 курсу магістратури, фізико-математичного факультету ДВНЗ «ДДПУ»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слав'янськ, 84116, Україна

E-mail: chernyan20@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

© Беседін Б., Чернякова Я., 2019

Анотація. Стаття присвячена педагогічній проблемі вивчення та розробки теоретико-практичних основ евристичного навчання учнів в сучасній школі. Реалізація евристичного навчання в навчально-виховному процесі передбачає відмову від системи «готових» знань, умінь і навичок та ґрунтується на ефективному залученні учнів до пошукової навчально-пізнавальної діяльності, спрямовану на самостійне засвоєння знань та досвіду творчої діяльності. Такий підхід відповідає важливій освітній задачі в суспільстві - сформувати в учнів бажання до постійної самоосвіти протягом всього життя, здатність жити та працювати в інформаційному суспільстві, забезпечити розвиток рефлексивних вмінь, творчих здібностей. Дійсно, процеси інформатизації в суспільстві, швидкі темпи науково-технологічного прогресу сприяють підвищенню вимог до особистого розвитку людини - сформованості таких якостей, як самостійність, ініціативність, винахідливість, підприємництво; вміння ставити задачі, розробляти проекти діяльності, приймати оптимальне рішення. Отже, навчально-виховний процес в школі необхідно організувати таким чином, щоб навчально-пізнавальна діяльність школярів виступала головною умовою розвитку в них самостійності, ініціативності, творчих здібностей, активної життєвої позиції.

Відповідно до вимог, які висуває сучасна школа, навчання в ній повинно орієнтуватися на розвиток евристичної особистості, яка зможе самостійно отримувати нові знання, застосовувати їх в різноманітних умовах оточуючої дійсності. У зв'язку з цим проблема розвитку евристичних, творчих здібностей учнів за допомогою системи евристичного навчання є однією з найактуальнішою.

Отже, школа покликана давати змогу учням розвивати свої творчі здібності, враховуючи розумові здатності дітей.

Ключові слова: евристика, евристичне навчання, сутність, форми та методи евристичного навчання, творче мислення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Евристичне навчання є одним із напрямів інноваційної освіти. Воно стає все більш актуальним у зв'язку з реформами в Україні, оскільки передбачає зміну організації навчання математики та перетворення його у творчий процес пізнання учнями навколишнього світу. Такий спосіб навчання покликаний сформувати в учнів здатність вчитися та самовдосконалюватися протягом свого життя для успішної самореалізації.

Для вдосконалення підготовки вчителів математики треба створити базовий рівень теоретичних знань щодо евристичного навчання математики. Це потребує якісного методичного забезпечення цього процесу. Тому будемо вважати, що існує необхідність в узагальненні теоретичного та методичного матеріалу щодо організації евристичного навчання математики в основній школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується

означена стаття. Питанням евристичного навчання займалися філософи, психологи, педагоги, які представляли різні школи та напрями: Сократ, І.Г.Песталоцці, Д.Пойа, Я.А.Коменський та інші. Проблемі реалізації евристичних ідей, діалектиці евристичної діяльності в навчанні математики приділяли увагу такі сучасні математики та методисти, як Г.Д. Балк, Г.П.Бевз, М.І.Бурда, З.І.Слепкань, О.І.Скафа та інші. Проблемі розвитку творчого мислення учнів присвячені дисертації О.К.Артемова, І.Я.Василенко, Е.Е.Жумаєва, Й.Н.Іванова, Л.З.Кареліна, Д.В.Клименченко, Т.М.Міракової, Н.А.Тарасенкової, А.Халікова, Л.Я.Федченко, О.С.Чашечникової, С.Є.Яценко та інших. Зазначена проблема розробляється і зарубіжними дослідниками, зокрема, К.Бешером, Н.Маршаллом, С.Папетом, Е.Райбісом, Р.Стренгом, Л.Германом, Л.Холлінвесом, Т.Уістоном, П.Уітті, Ф.Уілсоном та іншими. У своїх дослідженнях усі науковці вказують на необхідність використання евристичних прийомів, методів, схем під час навчання математики, але не розглядають питання формування цих прийомів.

Формування цілей статті. Основною метою даної роботи є визначення умов реалізації евристичних методів, прийомів, засобів на уроках математики в закладах середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Евристика (від грецької *heurisko* знаходжу, відкриваю) - методологія наукового досліджу, а також методика навчання, заснована на відкритті або на здогадці. В Стародавній Греції у виховній роботі використовувалася система навчання шляхом опитування. Сучасні дослідники вважають, що еристика - це сукупність логічних прийомів і правил теоретичного досліджу та відшукування істини, метод навчання, який сприяє розвитку винахідливості та активності. Енциклопедичний Словник, в одній з трьох трактувань еристики, визначив її так: «Висхідний до Сократа метод навчання (т.з. сократичних бесід)». [2]. Цей термін ввів у 300 році н.е. давньогрецький математик Папп Олександрійський, щоб визначити науку про творче мислення, яка веде до відкриттів.

Бесіду відносять до найбільш давніх методів дидактичної роботи, бо її використовував ще Сократ, від імені якого утворилася назва «сократична бесіда». Свій метод він уподібнював повивальному мистецтву. Подібно до того як та допомагала народжуватись дітям, Сократ допомагав народжуватись істини. «Істина не народжується і не перебуває в голові окремої людини, вона народжується між людьми, які спільно шукають істину в процесі їх діалогічного спілкування» [1, с.212-213].

Метод Сократа був розроблений і вдосконалений в працях великих мислителів і просвітителів таких як Я.А.Коменський, І.Г.Песталоцці, Дж.Дьюї та інші. Одним з перших прихильників творчого навчання був відомий чеський педагог Ян Амос Коменський. В його книзі «Велика дидактика» є замітки про «необхідність пробудити в дитини жагу знань і прагнення до навчання», спрямовану проти усно-догматичного навчання, яке вчить дітей «мислити чужим думками». Ян Амос Коменський писав, що правильно навчати - це не значить забивати в голови якусь корисну

інформацію, а значить «розкривати здібності і розуміти речі, щоб саме з цієї здатності, точно з живого джерела, потекли струмочки, струмочки живої думки» [5, с.12-65].

Очевидно, що однією із задач навчання математики в школі – знайти підхід до кожного учня, створити умови для реалізації розвитку здібностей дітей. Цьому сприяє застосування евристичного методу. Не зважаючи на різноманітні дослідження науковців в шкільній практиці метод евристичного використовується не достатньо. Формування евристичних підходів до навчання має бути пов'язаним з інноваційними дидактичними системами. Евристичний аспект виявився найбільш характерним до проблемного і розвиваючого навчання.

Відмінними характеристиками цього типу навчання є способи і засоби залучення учнів до самостійної діяльності для отримання нових знань. Таким чином, ключовим елементом в навчанні є створення проблемної ситуації; в розвиваючому навчанні – розв'язання учнями математичних завдань, що забезпечують формування загальноосвітньої діяльності; в евристичному навчанні головним є кінцевий результат, отриманий учнями в процесі використання евристичних методів (метод вживання, метод евристичного спостереження, метод евристичного дослідження, метод гіпотез, метод побудови теорії, метод «Якщо...», методи самоорганізації, метод взаємного навчання, метод проекту та інші).

У сучасній методичній літературі акцентується важливість розвитку творчого мислення учнів на уроках математики. Автори стверджують, що сам процес вивчення математики призводить до вміння логічно і розсудливо мислити.

Евристичний спосіб розвитку творчого мислення учня не може застосовуватися незалежно від віку та індивідуальних особливостей мислення. Низка досліджень було присвячено віковим особливостям інтелектуального розвитку особистості дітей. Розвиток творчого мислення учнів за допомогою евристичного навчання передбачає врахування їх віку та індивідуальних особливостей. Облік можна здійснювати за допомогою:

- 1) застосування різнорівневих завдання;
- 2) поєднання навчального матеріалу, опанованого в повному вигляді і досліджуваного матеріалу, оволодіння яким можливо тільки в освітній та дослідницькій діяльності;
- 3) поєднання індивідуальної і колективної, усної і письмової форм роботи.

Беручи до уваги індивідуальні здібності школярів, можна розвивати мислення за такими напрямками: від практичного до наочно-образного і абстрактно-теоретичного. За таких обставин вчитель повинен враховувати, що практичне і наочно-образне мислення переважає у молодших і середніх школярів, а розвиток абстрактно-теоретичного мислення відповідає індивідуальним завданням розвитку старшокласників.

Провідні психологи [7] виділяють креативне мислення як вищу форму розумової діяльності. Таким чином, до розумових операцій, які

характеризують творче мислення можна віднести такі вміння та навички: створювати оригінальні цінності, створювати складні структури з простих елементів (синтез), замінювати складні ситуації простими (аналіз), встановлювати аналогії між об'єктами дослідження, використовувати методи конкретизації і узагальнення, висувати гіпотези і перевіряти їх, приймати нестандартні рішення, проводити експерименти та дослідження, створювати свій власний освітній продукт. Ці навички включають в себе творчий досвід учнів, який є важливою складовою змісту навчання.

Завдання полягає в тому, щоб розширити межі творчого мислення учнів, яке невіддільне від розвитку евристичних вмінь та навичок. Тому це потужний інструмент у розвитку творчості. Евристичне навчання - це здатність думати, уявляти, фантазувати, спостерігати і аналізувати події, порівнювати, узагальнювати факти, узагальнювати і оцінювати свої результати. Розв'язання евристичної задачі містять пошук невідомого шляхом відкриття невідомих суб'єкту ознак, суттєвих для розв'язання проблеми відношень, закономірних зв'язків між ознаками, виявляти і стверджувати ряд можливих рішень, здійснювати вибір між ними, часом не маючи до того достатніх підстав.

Для формування навичок евристичної діяльності учнів на уроках математики в школі потрібно дотримуватись таких принципів навчання:

1) Під час вивчення математики необхідно формувати як алгоритмічні, так й евристичні прийоми розумової діяльності. Алгоритмічні прийоми розумової діяльності сприяють удосконаленню продуктивного мислення, що є важливим компонентом евристичної діяльності, ці прийоми служать тим фондом знань, на основі яких учень може вирішувати нові для нього задачі, освоювати більш складні прийоми розумової діяльності.

2) Обов'язково формувати навички, здійснювати основні загальні розумові дії, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація, установлення й використання аналогій, так і специфічні, такі як «підведення під поняття» й «виведення наслідків». Нездатність учнів здійснювати загальні розумові дії не дозволить їм піднятися на сходинку вище та самостійно або під вдалим керівництвом вчителя зробити нові відкриття-формули, теореми, доведення або розв'язання задачі.

3) Формувати навички перенесення отриманих раніше знань, відомих алгоритмів на нові, нестандартні ситуації.

4) При формуванні навичок безпосередньо евристичної діяльності доцільним є на кожному етапі уроку застосовувати певні методики. Вибір тієї чи іншої методики залежить від конкретної ситуації та аудиторії.

Дотримання цих принципів в процесі навчання, безсумнівно, буде сприяти підвищенню якості освіти.

Форми і методи евристичного навчання орієнтовані на розвиток евристичних якостей особистості учнів і мають в своїй основі відповідні види завдань.

Нижче наведені приклади завдань і методів, які допоможуть розвинути у учнів пізнавальні, творчі та організаційні якості (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація основних методів евристичного навчання

Когнітивні	Креативні	Організаційного характеру
Методи наук	Інтуїтивні методи	Метод учнів
Методи навчальних предметів	Алгоритмічні методи	Метод вчителя
Метапредметні методи	Евристики	Адміністративні методи

Когнітивні методи включають в себе:

1) методи наук: дослідження, порівняння, аналогії, синтез, класифікація, метод вживання, метод відокремлення фактів від нефактів, евристичний метод спостереження (мета - навчити дітей здобувати і конструювати знання через спостереження);

2) методи навчальних дисциплін: фундаментальні методи дослідження, методи порівняння освітніх об'єктів, метод евристичних питань (Хто? Що? Де? Чому? Як? Коли?), метод конструювання поняття, метод побудови правил, метод гіпотези, метод прогнозування;

3) метапредметні методи: метод пізнавального сприйняття об'єкта, метод помилок, метод побудови теорій.

Метод вживання: учень намагається «переміститися» в досліджуваний об'єкт, відчути його і розпізнати зсередини. Наприклад, ви можете запропонувати учневі уявити себе у вигляді геометричної фігури, наприклад, навести приклад учню 11 класу опису про «вживання» в поняття «Я - сфера»: «Я знаходжусь в просторі, я кругла, як апельсин. Якщо ви розріжете мене, ви отримаєте дві однакові половинки. З якого боку і під яким кутом ви не подивитесь - все одно в перерізі буде коло». Таке навчання розвиває здатність думати і розуміти події з різних точок зору.

Евристичний метод дослідження: вибрати об'єкт і досліджувати його у відповідності з наступним планом:

- ціль дослідження;
- план дослідження;
- факти про об'єкт(експерименти, малюнки експерименту);
- варіанти відповідей;
- результати.

Наприклад, ви можете досліджувати геометричні фігури, цифри і математичні позначення.

Метод дослідження помилок: (11 клас, Геометрія, «Комбінація геометричних тіл») приклад питань:

Питання 1. Знайдіть помилку в означенні.

Піраміда називається вписаною в конус, якщо:

1. їх висоти співпадають, а бічні ребра лежать на бічній поверхні конуса;
2. їх вершини співпадають і основа піраміди - многокутник, вписаний в коло основи конуса;
3. кожне бічне ребро піраміди знаходиться на бічній поверхні конуса.

Питання 2. Знайти неправильне твердження.

1. Навколо будь-якого циліндра можна описати сферу.
2. Навколо будь-якого конуса можна описати сферу.
3. В будь-який циліндр можна вписати сферу.
4. В будь-який конус можна вписати сферу.

Креативні методи:

1) інтуїтивні методи: метод видумування, метод «Якщо...», метод образної картини, метод гіперболізації, метод аглютинації (несумісність).

2) алгоритмічні методи: метод синектики, «мозковий штурм», метод інверсії (метод спілкування).

3) евристики.

Метод «Якщо...» - учням пропонують скласти опис або намалювати, що станеться, якщо щось зміниться в світі. Наприклад, що станеться, якщо всі тривимірні геометричні фігури стануть плоскими.

Метод видумування – учням пропонується створити невідомий продукт у результаті їх певних розумових дій.

Метод аглютинації - учням пропонується поєднати непоєднані у реальності якості, властивості, частини об'єкта та зобразити, наприклад: гарячий сніг, вершину безодні, обсяг пустоти, солодку сіль, чорне світло тощо.

Методи організаційного характеру:

1) методи учнів: планування, створення навчальних планів для учнів, самоорганізації навчання, взаємонавчання, рефлексії, метод проекту;

2) методи вчителя: методи контролю евристичної діяльності;

3) адміністративні методи: самооцінка та рефлексія.

Метод учнівського планування: учням можна запропонувати спланувати самостійну навчальну діяльність на певний період часу для вивчення певної теми з математики. План може змінюватися, учень повинен записати зміни, з'ясувати причини і в кінці зробити рефлексію планування.

Метод проекту: учні в групах або індивідуально виконують творчу роботу, займаються дослідженнями певної теми. Наприклад, учитель може запропонувати такі теми: проект «Вежа» (мета проекту - створити самопідтримуючу конструкцію).

Сформульовані методи реалізації евристичних принципів розглянемо на прикладі теми «Квадратні рівняння» курсу алгебри 8 клас.

Розв'язання квадратних рівнянь є важливим об'єктом у вивченні курсу алгебри, тому з початком вивчення цієї теми основна увага приділяється способам розв'язання квадратних рівнянь. Вона займає виключне становище в лінії рівнянь і нерівностей. До початку вивчення цієї теми учні повинні мати велику кількість загально математичних та алгебраїчних знань, умінь та понять, а також певний досвід у розв'язку рівнянь.

Уміння розв'язувати квадратні рівняння служить базою для вирішення інших рівнянь і їх систем (дробових раціональних, ірраціональних, вищих ступенів).

Для того щоб вирішити будь-яке квадратне рівняння, учні повинні знати:

- загальний вид квадратного рівняння: $ax^2 + bx + c = 0$;
- формулу знаходження коренів квадратного рівняння $x_1 = \frac{-b + \sqrt{D}}{2a}$,
 $x_2 = \frac{-b - \sqrt{D}}{2a}$;
- алгоритми розв'язання рівнянь даного виду.

Вміти:

- вирішувати неповні квадратні рівняння;
- вирішувати повні квадратні рівняння;
- вирішувати наведені квадратні рівняння;
- знаходити помилки у вирішенні рівнянь та виправляти їх;
- робити перевірку.

Розв'язок кожного рівняння складається з двох основних частин:

- перетворення даного рівняння до найпростішого;
- розв'язування рівнянь за відомими правилами, формулами або алгоритмом.

Після вивчення цієї теми учні повинні:

1. наводити приклади квадратних рівнянь різних видів (повних, неповних, зведених), квадратних тричленів;
2. записувати і пояснювати: формулу коренів квадратного рівняння; способи розв'язування неповних квадратних рівнянь; формулу розкладання квадратного тричлена на множники;
3. формулювати означення: квадратного рівняння; кореня квадратного тричлена і обернену до неї теорему;
4. обґрунтовувати теорему Вієта;
5. розв'язувати вправи, що передбачають: знаходження коренів квадратних рівнянь різних видів; застосування теореми Вієта і оберненої до неї теореми; розкладання квадратного тричлена на множники; знаходження коренів рівнянь, що зводяться до квадратних; складання і розв'язування квадратних рівнянь, що зводяться до них, як до математичних моделей текстових задач.

При вивченні даної теми перший урок доцільно присвятити методичним аспектам організації теми: пояснити учням як будуть проводитись уроки; пояснити принципи оцінювання, роздати завдання цієї теми, роздати творчі завдання.

Задачі уроку:

- сформулювати поняття у учнів про квадратне і неповне рівняння;
- познайомити із способами розв'язування неповних квадратних рівнянь;
- виробити вміння вирішувати неповні квадратні рівняння;
- розвивати математичне мислення;
- формувати учбово-інтелектуальні уміння: аналізувати, узагальнювати, порівнювати, комунікативні уміння, уміння індивідуально працювати:

- виховувати інтерес до математики.

У процесі розв'язання кожної задачі і учню, який розв'язує задачу, і учителю рекомендується виділити чотири кроки:

- 1) вивчення умови задачі;
- 2) пошук та складання плану розв'язання;
- 3) здійснення плану, тобто оформлення знайденого розв'язання;
- 4) вивчення отриманого розв'язка – критичний аналіз результату розв'язання й відбір корисної інформації.

Отже, найбільш виразною формою евристичного методу є евристика бесіда, що складається з питань, пов'язаних один з одним, які слугують кроком до вирішення проблеми та вимагають від учнів провести невеликий пошук.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, один з основних методів, який дає можливість учням бути творчим у процесі навчання математики є евристичний метод.

Добре відомо, що учні часто стикаються з різними проблемами у вивченні математики. Однак при застосуванні евристики ці труднощі є свого роду стимулом для навчання. Наприклад, якщо у учнів недостатньо знань, щоб розв'язати задачу або довести теорему, вони прагнуть заповнити цей пробіл, самостійно вивчаючи властивості, тим самим виявляючи користь його вивчення. У цьому випадку роль учителя полягає в тому, щоб організувати і направляти роботу учня таким чином, щоб труднощі, з якими він стикається, перебували в межах його сил.

Найчастіше евристичні методи виступають в педагогічній практиці в формі так званих евристичних бесід. Досвід багатьох вчителів, які використовують евристичний метод, показав, що він впливає на відношення учнів до навчальної діяльності. Найбільш значимими моментами в навчальній діяльності на уроці та в домашній роботі є самостійні знаходження способів розв'язання задачі. В процесі розв'язання зростає інтерес до тих видів робіт, в яких знаходять застосування евристичних методів та прийомів.

Недолік евристичного методу навчання – застосування цього метода залежить від рівня та розвитку учнів, особливо від сформованості їх

пізнавальних вмінь. Необхідно і далі розробляти і розвивати евристичні прийоми і методи навчання в математиці.

Результатом роботи є кілька методичних рекомендацій:

1. Рекомендується для підвищення якості навчання математики подальша розробка нових методів використання нестандартних завдань.

2. Систематично використовувати евристичні завдання на уроках, які сприяють формуванню пізнавальних інтересів і самостійності у учнів.

3. Бажано використовувати на уроці завдання на кмітливість, завдання жарти, математичні головоломки і софізми.

4. Враховувати індивідуальні особливості, використовуючи евристичні задачі різного типу.

Отже, систематичне використання евристичних методів під час навчання стимулює розвиток інтуїтивного мислення, творчої уяви, уміння організувати пошук вирішення творчих завдань. Пошук нових способів активізації творчої діяльності учнів - одна з актуальних задач сучасної психології і педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурда М.І. Методичні основи диференційованого формування геометричних умінь учнів основної школи: дис... д-ра пед. наук:13.00.02/ Бурда Михайло Іванович. Київ,1994. 347 с.
2. Великий енциклопедичний словник. За ред.: А. М. Прохоров. 2-ге вид., переробл. і допов. Москва: Норінт, 1997. 1456 с.
3. Власенко К.В. Формування прийомів евристичної діяльності на уроках геометрії: автореф. дис. ... кан. пед. наук : 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2004. 22 с.
4. Воробйов Г.Г. Школа майбутнього починається сьогодні: підруч. для учителя. Москва: Просвіта,1991. 353 с.
5. Гончарова І.В. Методика створення міжшкільного факультатива евристичного характеру. *Евристичне навчання математики*: матеріали міжнарод. наук.-метод міжнарод. конф.,(Донецьк, 15 - 17 лист. 2005 р.). Донецьк, 2005. С.22 - 23.
6. Лазарєв М.О. Евристична діяльність – основа сучасного навчального процесу. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Київ, 2012. С. 92 – 104.
7. Немов Р.С. Психологія. Загальні основи психології. Москва: ВЛАДОС Т1, 2004. 148 с.
8. Скафа, Е.І. Евристичне навчання математики: теорія, методика, технологія: монографія. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2004. 439 с.
9. Скафа О.І., Власенко К.В. Основні компоненти навчально-пізнавальної евристичної діяльності учнів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць. Вип. ХІХ. Слов'янськ: Видав. центр СДПІ, 2003. С 309 - 319.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2019.

БЕСЕДИН Борис

кандидат педагогических наук, доцент кафедры МОМ та МОИ ГВУЗ «ДГПУ»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: besedin_boris@ukr.net

ЧЕРНЯКОВА Яна

студентка 2 курса магистратуры, физико-математического факультета ГВУЗ «ДГПУ»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой области, Украина, 84116

E-mail: chernyan20@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ЭВРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Резюме. Статья посвящена педагогической проблеме изучения и разработки теоретических и практических основ эвристического обучения учащихся в школе. Реализация эвристического обучения в учебно-воспитательном процессе предполагает отказ от системы «готовых» знаний, умений и навыков и основывается на привлечении учеников в поисковую учебно-познавательную деятельность, направленную на самостоятельное усвоение знаний и навыков творческой деятельности. Главная задача учителей - сформировать у учеников стремление к постоянному самообразованию на протяжении всей жизни, способность жить и работать в информационном обществе, обеспечить развитие рефлексивных умений, творческих способностей. Действительно, процессы информатизации в обществе, быстрые темпы научно-технологического прогресса способствуют повышению требований к личному развитию человека - сформированности таких качеств, как самостоятельность, инициативность, находчивость, предпринимательство; умение ставить задачи, разрабатывать проекты деятельности, принимать оптимальное решение. Таким образом, учебно-воспитательный процесс в школе необходимо организовать так, чтобы учебно-познавательная деятельность учеников была главным условием развития в них самостоятельности, инициативности, творческих способностей, активной жизненной позиции.

В соответствии с требованиями, которые ставит современная школа, обучение в ней должно ориентироваться на развитие эвристической личности, которая сможет получать новые знания, применять их в различных условиях окружающей действительности. В связи с этим проблема развития эвристических, творческих способностей учащихся с помощью системы эвристического обучения является одной из наиболее актуальной.

Итак, школа призвана давать возможность ученикам развивать свои способности, учитывая умственные способности детей.

Ключевые слова: эвристика, эвристическое обучение, сущность, формы и методы эвристического обучения, творческое мышление.

BESEDIN Boris

The candidate of pedagogical Sciences, associate Professor of mathematics teaching methods and computer science teaching methods public higher education institutions "DSPU"

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: besedin_boris@ukr.net

CHERNYAKOVA Yana

2nd year student of master's program, physico-mathematical faculty of "DSPU"

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: chernyan20@gmail.com

FORMATION OF HEURISTIC ACTIVITY IN STUDENTS AT THE LESSONS OF MATHEMATICS

Summary. At this article is explained the problem of studying and developing the theoretical and practical foundations of the heuristic education of children at school. Nowadays, attention of the problem of developing creative abilities of schoolchildren is increasing in many countries of the world. That is why the problem of developing pupils' creative abilities through the heuristic method of teaching is one of the most relevant. The article also discusses the concept of heuristics, heuristic methods in mathematics lessons in order to teach and develop logical thinking.

Keywords: heuristics, heuristic approach, utility, form and method of heuristic approach, creativity.

Abstract. Introduction. Trends in the development of modern society require fundamental changes in the education system, aimed at shifting the goals set at school.

In the modern information society, the value of factual knowledge, in comparison with the development of the creative abilities of an individual, is becoming less significant. In this regard, the school should give priority not to the education of an intellectual, an erudite, but to the formation of a thinking person who is able to independently acquire new knowledge, see their practical application, and make decisions in unusual situations.

Purpose. The main goal of this work is to determine the terms of implementation of heuristic methods, techniques, tools in mathematics lessons in secondary school.

Results. The problem of teaching mathematics in modern life is becoming increasingly important. This is due to the rapid development of mathematical science, its penetration into various fields of knowledge, areas of activity of people, as well as with increasing demands on the mathematical education of the younger generation. The study of mathematics develops the mind, develops the flexibility of thinking, teaches logic, forms a mathematical style of thinking with its clarity, accuracy and logic, the ability to use symbolism. By the time they enter school, children are in a transitional phase from role-playing as a leading type of activity to

---

educational activity, which, of course, should be reflected in the work of an elementary school teacher. Exactly this period is the period of foundation of educational abilities, inclinations, needs and interests of pupils. Entertaining tasks become not only a means, but also one of the forms of education for younger schoolchildren, contribute to the formation of the foundations of educational activity, and activate the cognitive activity of primary schoolchildren.

The most important feature of entertaining mathematics is that it encourages the work of thought, saturated with tasks, puzzles, questions and problems, it involves the pupils into active cooperation with the teacher at the lesson, awakens curiosity and encourages them to the first independent discoveries.

Entertaining tasks differ in emotionality, cause students to have a positive attitude to mathematics lessons, contribute to the activation of educational activities, sharpen intellectual processes and most importantly contribute to the formation of cognitive interest to the subject.

Entertaining is ensured by the brightness of the presentation of the educational material, the attraction of interesting facts, situations, the use of well-organized demonstration and illustrative material, fiction, music and visual media. Thus, entertaining, which acts as a stimulus of cognitive interest both as a means of learning and as a means of popularizing scientific knowledge, promotes, on the one hand, the approximation of scientific truths to human understanding (makes scientific knowledge accessible), on the other hand, promotes better course of cognitive processes of a person, activation of his thinking, aggravation of the emotional attitude to the subject of cognition, which contributes to the realization of the personal potential of pupils.

The term "heuristic" was introduced in the 3rd century AD by the ancient greek mathematician Papp of Alexandria, who generalized the works of ancient mathematicians. Papp combined methods other than purely logical under the code name heuristic. His treatise "The Art of Solving Problems" can be considered the first methodological tool, showing which techniques should be used if the problem cannot be solved using mathematical and logical methods.

Heuristics is the science of the discovery of the new. Teachers note two main functional characteristics of heuristic methods: the function of "pointing" to the right solution and the function of "reducing" options when sorting through possible ways to solve problems. The more uncertain, general or unconventional in the way of asking questions are the more heuristic their potential is. A feature of heuristic techniques and teaching methods is the expansion of the volume of ignorance of students. Traditionally heuristic is the task whose solution is unknown to the subject or the task that causes the child's cognitive activity. Thus, heuristic method can combine controlled by the teacher tasks and an independent search for patterns, methods of action, and rules that are still unknown to the pupil. Such tasks stimulate active thinking, supported by interest, and the "discovery" made by the students themselves brings them emotional satisfaction and is much more firmly fixed in their memory than knowledge presented in a "finished" form.

Conclusion. Involving students in conscious heuristic activity allows you to achieve a deeper, more conscious perception of the material, increases interest in

the learning process, develops heuristic thinking, which will be useful in the further activities of students. Practical implementation is difficult due to the lack of didactic material to help the teacher implement the proposed technology. A detailed consideration of the issue and the development of a methodological manual are required.

REFERENCES

1. Burda M. (1994). *Metodychni osnovy dyferentsiiovanoho formuvannia heometrychnykh umin uchniv osnovnoi shkoly* [Methodical bases of differentiated formation of geometric skills of primary school students]. [in Ukrainian].
2. *Velykyi Entsyklopedychnyi Slovnyk* (1997). [A large encyclopedic dictionary]. [in Russian].
3. Vlasenko I. (2003). *Formuvannia pryiomiv evrystychnoi diialnosti na urokakh heometrii* [Formation of techniques of heuristic activity in the lessons of geometry]. *Native school*. 41 – 43 [in Ukrainian].
4. Vorobyov G. (1991). *Shkola maibutnoho pochynaietsia sohodni* [The school of the future begins today]. *Science*. [in Ukrainian].
5. Goncharova I. (2005). *Metodyka stvorennia mizhshkilnoho fakultatyva evrystychnoho kharakteru* [Methods of creating an inter-school heuristic elective]. *Donetsk: DNU*. 22-23 [in Ukrainian].
6. Lazariev, M. (2012). *Evrystychna diialnist – osnova suchasnoho navchalnoho protsesu* [Heuristic activity is the basis of modern educational process]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical Sciences: theory, history, innovative technology*, 1, 92 – 104 [in Ukrainian].
7. Nemov R. (1995). *Psykhologhiia. Zahalni osnovy psykhologhii*. [Psychology. General basics of psychology]. VLADOS T1. [in Russian].
8. Skafa E. (2004). *Evrystychna navchannja matematyky: teoriia, metodyka, tekhnologhija. (Monoghrafija)* [Heuristic teaching of mathematics: theory, methodology, technology. (Monograph)]. *Donetsk: DNU*. 439 [in Ukrainian].
9. Skafa E. Vlasenko I. (2003). *Osnovni komponenty navchaljno-piznavaljnoji evrystychnoji diialnosti uchniv* *Ghumanizacija navchaljno-vykhovnogho procesu* [The main components of educational and cognitive heuristic activity of students /*Humanization of educational process*]. *Slavyansk: publishing center SGNI*. 309 - 319. [in Ukrainian].

(переклад зроблено Я. Черняковою – студенткою 2 курсу магістратури, фізико-математичного факультету ДВНЗ «ДДПУ»)

УДК 37.016:908

БАКЛАШОВА Тамара

старший викладач кафедри культурології, естетики та історії, ДВНЗ
“Донбаський державний педагогічний університет”

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ПРОСКУНІН Володимир

доцент, канд.пед.н., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної
роботи ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕННОСТІ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Анотація. В статті науково-методичного характеру висвітлюється одне із важливих завдань шкільного краєзнавства – формування дослідницької компетенції. З одного боку, краєзнавча робота в школі передбачає розвиток поваги до історії та традицій свого краю, активізацію самостійної діяльності школярів щодо поліпшення умов життя у рідній місцевості, формування активної громадянської позиції. З іншого боку, краєзнавство передбачає реалізацію всіх етапів самостійної дослідницької діяльності.

Шкільне краєзнавство було предметом вивчення П. Тронька, В.Прокопчука, Я. Треф'яка, О. Пометун та ін. Так само формування дослідницької компетентності в учнів було предметом дослідження В.Голобородько, І. Муштавінської, Г. Лиходеевої, П. Мороз, О. Пометун та ін. Проте конкретних досліджень процесу формування дослідницької компетентності в курсі шкільного краєзнавства на сьогодні не здійснювалось.

Метою даної статті є простежити взаємозв'язок між завданнями та змістом краєзнавчої роботи в школі та формуванням в учнів дослідницької компетентності. Дослідницька компетентність на сьогодні розуміється як здатність до самостійної дослідницької діяльності, що включає систематизовані знання, уміння і навички, світоглядні переконання, психологічні риси особистості, мотиваційні орієнтації. Формуванню дослідницької компетентності сприяє весь процес навчання та виховання протягом всього життя особистості, проте значна частина завдань із формування складових дослідницької компетентності може бути сформована в процесі краєзнавчої роботи. Перш за все краєзнавча робота передбачає повноцінний дослідницький процес із збирання матеріалу, його систематизації, наукового осмислення та формулювання власних висновків. Крім того, результати шкільної краєзнавчої роботи мають конкретне практичне застосування в навчально-виховному процесі та є суспільно корисними. Завдяки цьому формуються як практичні навички дослідницької роботи, так і стійка мотивація до її здійснення.

© Баклашова Т., Проскунін В., 2019

Таким чином, краєзнавча робота є одним із найбільш дієвих засобів формування дослідницької компетенції в учнів в усіх її аспектах, тобто як набуття конкретних навичок, як формування аксіологічно-світоглядних рис особистості і як розвиток необхідних психолого-мотиваційних установок на самостійне вирішення дослідницької проблеми.

Ключові слова: шкільне краєзнавство, дослідницька компетентність, освітній процес, методологія, практичні навички.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Молода людина ХХІ ст. має бути готовою до навчання протягом всього життя та до здійснення самостійної дослідницької діяльності. Суспільство, наука й техніка розвиваються сьогодні настільки швидко, що жодне знання не може забезпечити життєвої успішності індивіда, натомість здатність до креативного вирішення теоретичних та практичних проблем виступає одним із головних факторів успішної самореалізації. Відповідно актуальним завданням сучасної педагогічної науки

практики є формування в учня дослідницької компетенції протягом всього шкільного навчання. Здатність до самостійної дослідницької роботи хоча б на елементарному рівні та навички продукування нового знання забезпечуються всім навчально-виховним процесом в школі, в тому числі й засобами різноманітної позакласної та позаурочної роботи. Одним із напрямків такої роботи є шкільне краєзнавство. Цей напрям навчально-виховної роботи має значний потенціал формування й розвитку дослідницької компетенції і з огляду на свій предмет вивчення, і з точки зору засобів навчання та виховання. Відповідно є важливим проаналізувати методологічні основи, теоретичні підходи та практичні засоби, які можуть сприяти розвитку дослідницької компетенції в процесі шкільної краєзнавчої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування дослідницької компетенції в умовах сучасної шкільної освіти неодноразово знаходила висвітлення в працях вітчизняних науковців, Г. Лиходеевої, П. Мороза, В. Шейко, О. Пометун та н. Цими та іншими дослідниками проаналізовано як теоретичні, так і методичні принципи формування дослідницької компетенції. Наукова проблематика історичного краєзнавства також докладно висвітлена, зокрема в працях таких науковців, як Г. Бондаренко, В. Мисан, В. Прокопчук, П. Тронько, О. Уривалкін та ін. Водночас наразі не знайшли висвітлення конкретні методичні та теоретичні принципи, які б забезпечили в процесі шкільної краєзнавчої роботи формування й розвиток дослідницької компетенції.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є простежити взаємозв'язок між завданнями та змістом краєзнавчої роботи в школі та формуванням в учнів дослідницької компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття дослідницької компетентності,

згідно сучасних теоретичних досліджень, розуміється як комплекс якісних характеристик особистості, якими визначається здатність до самостійної дослідницької діяльності. Ці характеристики включають систему знань, умінь та навичок, світоглядних переконань, психологічних рис особистості, мотиваційних орієнтацій, якими визначається здатність особистості до творчого пошукового вирішення пізнавальних та практичних завдань [3].

Розглядаючи пізнавальну компетентність як систему якісних характеристик, ці характеристики доцільно уявляти у вигляді ієрархічної системи. Доцільність такого ієрархічного підходу визначається конкретними практичними завданнями формування пізнавальної компетентності, оскільки успішність навчально-виховних заходів значною мірою визначається чіткістю планування [11]. Плануючи конкретні методичні заходи, необхідно чітко уявляти собі послідовність дій. На першому місці, у відповідності до ієрархії внутрішньої системи якостей пізнавальної компетентності, має бути робота із формування мотиваційно-ціннісних характеристик, що включає в себе закріплення внутрішньої світоглядної спрямованість особистості на активне дослідження та перетворення довколишнього світу, усвідомлений науковий світогляд, сприйняття процесу пізнання та його результатів як безумовної цінності. Не маючи таких світоглядних та мотиваційних установок, учень буде виконувати дослідницькі завдання механічно і навряд чи буде здатним до самостійної дослідницької роботи.

Наступним завданням має бути формування й розвиток конкретних дослідницьких вмінь, забезпечення оволодіння учнями практичними прийомами та операціями дослідницької роботи у відповідності до вікових здатностей учнів. Важливо відрізнити практичні навички дослідницької роботи від навчальних компетенцій в широкому розумінні (наприклад, здатність читати й розуміти прочитане ще не означає вміння аналізувати отриману в процесі читання інформацію та робити самостійні висновки) [5]. Поряд із завданням розвитку операційних дослідницьких вмінь стоїть завдання формування здатності до успішної комунікації в процесі дослідницької діяльності, а саме спрямованість на рівноправне співробітництво в процесі дослідницької діяльності, вміння сформулювати власну точку зору, обґрунтувати певне теоретичне положення або сформулювати результат практичної діяльності.

Вказана система якостей формується протягом всього освітнього процесу в рамках шкільного навчання та має визначати всю подальшу навчальну діяльність індивіда протягом всього життя [11]. Окремим напрямком навчально-виховної роботи є краєзнавча діяльність, яка значною мірою є дослідницькою за своєю суттю, крім того, сприяє формуванню дослідницької компетенції опосередковано. Проте для того, щоб оптимізувати вказаний вплив шкільного краєзнавства, воно має бути належним чином організоване і за змістом, і за формою.

Насамперед слід здійснити певне теоретичне переосмислення краєзнавства як виду навчально-дослідницької діяльності. Необхідно зробити акцент на тому, що краєзнавство, яке часто розуміється як комплекс

пізнавально-дослідницьких та практичних заходів із вивчення та збереження історико-культурної спадщини краю, насправді є перш за все діяльністю дослідницькою [1, 6]. Не вивчивши докладно історичних відомостей та не сформулювавши науково обґрунтованої оцінки певної пам'ятки, персонажа чи події місцевої історії, говорити про збереження цих пам'яток не варто, тим більше в контексті шкільного краєзнавства. Даний аспект є надзвичайно важливим для усвідомлення не лише учнями, але й педагогами. В шкільному краєзнавстві неприпустимим є використання неперевірених місцевих історичних легенд, що часто відбувається в туристичному краєзнавстві. Учні мають чітко усвідомлювати, що лише об'єктивна історична інформація може бути підставою для пам'яткоохоронної роботи.

Відповідно постає питання про методологію шкільного краєзнавства. Краєзнавча робота в школі ґрунтується на тих же методологічних засадах, що й історична освіта в цілому [9]. Відмінною рисою краєзнавства, яка відрізняє його від історії як навчальної дисципліни, є локальність його предмету вивчення. Проте історичне краєзнавство користується і власними методами дослідження, які відрізняються комплексним характером. Цим забезпечується широка можливість для міжпредметних зв'язків з точки зору навчального процесу, а також для формування наукового світогляду та мотиваційної установки на дослідницьку діяльність. Краєзнавча робота передбачає використання значно ширших, ніж класичні історичні дослідження, методів, використовуючи методи етнографії, географії, демографії, мистецтвознавства, релігієзнавства тощо [10]. Досліджуючи історію рідного краю в комплексі, учні мають можливість використовувати і матеріали усної історії, різноманітні джерела особистісного характеру. Цим забезпечується дотримання ключового для сучасної історичної науки методологічного принципу антропологізації історії, тобто наближення історичного знання до особистості, увага до історії мікроспільнот [2]. Проте необхідно в змісті краєзнавчої роботи забезпечити такі форми роботи, які б дали можливість учням усвідомити вказані методологічні принципи та зрозуміти сутність поняття наукової методології. Лише за такої умови світоглядно-мотиваційна установка на самостійну дослідницьку діяльність буде стійкою. Водночас не слід забувати, що в центрі освітнього процесу має перебувати особистість дитини. Відповідно краєзнавча робота в її методологічній основі має розумітись як сфера інтелектуальної творчої діяльності особистості, ефективний засіб її самореалізації [2]. Даючи можливість учням реалізувати власні творчі здібності в процесі краєзнавчої роботи, педагог також повинний мати на увазі завдання формування позитивної мотивації до дослідницької роботи.

Організуючи в процесі краєзнавчої роботи формування практично-операційної складової дослідницької компетенції, педагог має чітко сформулювати перелік необхідних знань і навичок дослідницької роботи та скласти конкретний план заходів щодо їх опанування. Серед цих навичок будуть і загальні дослідницькі вміння, такі, як вміння аналізувати наукову літературу, навичка до спостереження та фіксації результатів, вміння фіксувати та перевіряти отримані відомості тощо. Водночас історичне краєзнавство передбачає і комплекс власних методів дослідження, зокрема, археологічні

дослідження, робота із архівними та музейними фондами, опрацювання фото- і кіно-документів, опитування, анкетування та запис спогадів з місцевої історії очевидців подій, збирання фольклорних та етнографічних матеріалів. Опанування цих практичних навичок розширює дослідницькі вміння учнів, сприяє систематизації операційних навичок дослідницької роботи не лише в галузі історії, але і як загальної характеристики особистості.

Із форм організації навчально-дослідницького процесу найкраще забезпечує оволодіння конкретними навичками дослідницької компетенції найбільш ефективною формою є поєднання колективної форми роботи із індивідуальною, коли сполучаються колективні форми роботи на етапі оволодіння методикою проведення дослідження із індивідуальним самовизначенням учнів щодо власної участі у спільній роботі [4]. Завданням педагога є розробка на основі викладених вище методологічних принципів моделі реалізації дослідницької краєзнавчої роботи, яка має включати поступове розширення напрямів та глибини досліджень, поетапне розширення індивідуальної участі учнів в спільність дослідницькій діяльності, послідовне накопичення досвіду дослідницької діяльності та розвиток практичних навичок, постійне зростання самостійності учнів у дослідницькій діяльності, поетапне розширення та урізноманітнення методів наукового пошуку [8].

Комунікативна складова дослідницької компетенції, як вже йшлося вище, передбачає здатність до формулювання власної оригінальної точки зору, публічного відстоювання цієї точки зору, її належної аргументації. Крім того, комунікативна підсистема дослідницької компетенції передбачає здатність до комунікації в умовах здійснення колективної дослідницької роботи. Ці завдання також можна успішно вирішувати в процесі краєзнавчої роботи в школі. Опрацювання різноманітних джерел краєзнавчої інформації створює різноманітні умови для розвитку різних видів комунікації [3]. Зокрема, опрацювання речових джерел (архітектурні пам'ятки, споруди, предмети побуту, технічні пристрої, археологічні пам'ятки, витвори мистецтва) розвиває творчі здібності до односторонньої комунікації, тобто отримання інформації за допомогою аналізу матеріального предмету. Комплекс писемних джерел (рукописи, стародруки, акти органів державної влади і управління, інші письмові та графічні документи) розвиває здібності отримання інформації за допомогою опосередкованої комунікації. Нарешті, робота з усними джерелами надає можливості для розвитку безпосередньої комунікації.

Важливою складовою роботи по формування комунікативної підсистеми дослідницької компетентності є навчання учнів вмінням самостійної наукової комунікації. Залежно від форми такої комунікації (усна, письмова, репрезентативна із використанням мультимедійних технологій тощо) в учнів розвиваються важливі навички та вміння. Зокрема, в змісті краєзнавчої роботи передбачаються як певні форми письмових робіт (учнівські науково-дослідницькі роботи, реферати, доповіді, наукові статті тощо), так і створення умов для публічної наукової дискусії (учнівські конференції, публічні захисти науково-дослідницьких робіт, різноманітні конкурси, диспути та ін.). Ця форма роботи також має бути ретельно продумана і побудована ієрархічно з метою

дотримання систематичності й послідовності у формуванні комунікативної компетентності.

Шкільне краєзнавство як система навчально-виховної та науково-дослідницької роботи має спиратись на ряд принципів, сформульованих сучасними теоретиками педагогічної науки [7]. Серед цих принципів деякі є найбільш важливими з точки зору розвитку дослідницької компетентності. Насамперед це принцип науковості, який передбачає оперування лише об'єктивним знанням та володіння практичними навичками дослідницької роботи, про що вже йшлося. Ще один із принципів організації шкільного краєзнавства полягає у вимозі оптимального поєднання науково-дослідної і суспільно корисної діяльності. Краєзнавча робота ніколи не замикається в собі, її результатом є активна пам'ятникоохоронна діяльність, зокрема створення шкільних краєзнавчих експозицій, шкільних музеїв, доглядати за пам'ятними місцями, акції щодо збереження пам'яток місцевого значення, заходи із поширення краєзнавчих знань [7]. Вказаний принцип має реалізовуватись у тісному зв'язку із двома іншими принципами, а саме принципами комплексності і систематичності. Принцип комплексності передбачає активне використання міжпредметних зв'язків, принцип систематичності передбачає здійснення шкільної краєзнавчої роботи одночасно по всіх напрямках та впродовж не лише навчального року, але й канікул.

Суспільна корисність шкільної краєзнавчої роботи з точки зору формування дослідницької компетентності має важливе значення, оскільки доповнює ціннісно-мотиваційну підсистему переконанням в практичній користі від отриманого наукового знання, його необхідності для певної спільноти людей. Недаремно визнані в Україні фахівці наголошують на доцільності дотримання в процесі шкільної історичної освіти антропологічного та територіального принципів, які передбачають усвідомлення учасниками навчального процесу місця своєї малої батьківщини в загальному історичному процесі [9]. Принципи ж системності та комплексності сприяють перетворенню отриманих в процесі шкільної краєзнавчої роботи навичок на системні якості, закорінені в структурі особистості. Реалізації цих принципів найкраще сприяє організація краєзнавчої роботи у вигляді проектної діяльності.

Метод проектів на сьогодні визнається більшістю методистів та вчителів-практиків найбільш ефективним засобом інноваційного навчання [2]. Перевагами цього методу є раціональне поєднання теоретичних знань учнів і практичного їх застосування для розв'язування конкретних сучасних суспільних проблем. Будучи застосованим в контексті шкільної краєзнавчої роботи, метод проектів передбачає формулювання конкретного суспільно значимого завдання, яке передбачає в своїх структурі як навчально-дослідницьку, так і практичну діяльність. Це може бути робота із пошуку, дослідження, збереження пам'яток місцевої історії, культури, традицій, свідчень діяльності видатних історичних персонажів або дослідження важливих подій. Метод проектів дає можливість організувати навчально-дослідницьку роботу із застосуванням інтегрованого знання, надати

отриманим навичкам дослідницької роботи конкретного практичного значення, поєднати навчання й дослідження із ігровими формами роботи, надати шкільному краєзнавству тісного зв'язку із життям місцевої громади, включити локальні історичні події в контекст загальнонаціональних тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, шкільне краєзнавство за умови дотримання проаналізованих вище принципів здатне забезпечити в поєднанні із іншими складовими навчально-виховного процесу формування й розвиток в учнів дослідницької компетенції як однієї з найбільш важливих складових передумови життєвої успішності сучасної людини й громадянина. При цьому найбільш ефективними засоби шкільного краєзнавства є на етапах формування ціннісно-мотиваційної складової дослідницької компетентності, опанування практичних навичок і вмінь дослідницької роботи, розвитку комунікативної підсистеми дослідницької компетентності. При цьому розвиток дослідницької компетентності не є, безумовно, єдиним завданням шкільного краєзнавства як комплексу навчально-виховних, дослідницьких та практичних заходів. Однак без розуміння важливості цієї компетентності шкільне краєзнавство не може бути успішним і доцільним. Кінцевим результатом шкільної краєзнавчої роботи за умови дотримання вимоги формування дослідницької компетентності виступає набуття учнем такої особистісної якості, як готовність до самостійної дослідницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Г.В. Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 23-29.
2. Задорожна Л.В. Інноваційні підходи до шкільного історичного краєзнавства. *Збірник наук. праць. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Серія "Історія та географія"*. 2012. Вип. 45. С. 124-130.
3. Лиходєєва Г. В. Навчально-дослідницькі уміння та дослідницька діяльність учнів у психолого-педагогічній літературі. *Дидактика математики: проблеми та дослідження*. 2007. Вип. 27. С. 89-94.
4. Мисан В. Сучасне шкільне історичне краєзнавство. *Історія України*. 2008. № 13. С. 1 – 6.
5. Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України. Київ: Педагогічна думка, 2012. 142 с.
6. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2011. №3. С. 29 – 35.
7. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. К.; Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с.
8. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. Івано-Франківськ, 2002. 106 с.
9. Тронько П. Історичне краєзнавство в Україні. *Історія України*. 2008. № 47. С. 1 – 5.
10. Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство: Навчальний посібник. К.: КНТ. 2006. 296 с.

11. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ: Знання-Пресс, 2003. 234 с.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2019.

БАКЛАШОВА Тамара

старший преподаватель кафедры культурологии, эстетики и истории,
ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”
ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116
E-mail: cult.ddpu@gmail.com

ПРОСКУНИН Владимир

доцент, канд.пед.н., доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: cult.ddpu@gmail.com

**ФОРМИРОВАНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ШКОЛЬНОЙ
КРАЕВЕДЧЕСКОЙ РАБОТЫ**

Резюме. В статье научно-методического характера освещается одно из важных заданий школьного краеведения — формирование исследовательской компетенции. С одной стороны, краеведческая работа в школе предусматривает развитие уважения к истории и традициям своего края, активизацию самостоятельной деятельности школьников по улучшению условий проживания в родной местности, формирования активной гражданской позиции. С другой стороны, краеведение предусматривает реализацию всех этапов самостоятельной исследовательской деятельности.

Школьное краеведение было предметом изучения П. Тронько, В. Прокопчука, Я. Трефьяка, О. Пометун и др. Так же формирование исследовательской компетенции у учащихся было предметом исследования Г. Лиходевой, П. Мороз, О. Пометун и др. Однако конкретных исследований процесса формирования исследовательской компетентности в курсе школьного краеведения на сегодня не предпринималось.

Целью данной статьи является проследить взаимосвязь между задачами и содержанием краеведческой работы в школе и формированием у учащихся исследовательской компетентности.

Исследовательская компетентность на сегодня понимается как способность к самостоятельной исследовательской деятельности, которая включает систематизированные знания, умения и навыки, мировоззренческие убеждения, психологические черты личности, мотивационные ориентации. Формированию исследовательской компетентности способствует весь процесс обучения и воспитания на протяжении всей жизни личности, однако значительная часть заданий по формированию составляющих исследовательской компетентности может быть сформирована в процессе краеведческой работы. Прежде всего краеведческая работа предусматривает полноценный исследовательский процесс по сбору материала, его

систематизації, научного осмислення і формулювання власних висновків. Крім того, результати шкільної краєведчої роботи мають конкретне практичне застосування в навчально-виховному процесі і є суспільно корисними. Завдяки цьому формуються як практичні навички дослідницької роботи, так і стійка мотивація до її виконання.

Таким чином, краєведча робота є одним з найбільш ефективних способів формування дослідницької компетентності у учнів у всіх її аспектах, тобто як набуття конкретних навичок, так формування аксіологічно-світоглядних рис особистості і як розвиток необхідних психологічно-мотиваційних установок на самостійне рішення дослідницької проблеми.

Ключевые слова: шкільне краєвезнавство, дослідницька компетентність, освітній процес, методологія, практичні навички.

BAKHLASHOVA Tamara

Senior Lecturer at the Department of Department of cultural studies, aesthetics and history, the Donbass State Pedagogical University
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: cult.ddpu@gmail.com

PROSKUNIN Volodymyr

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of social pedagogy and social work, the Donbass State Pedagogical University
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: cult.ddpu@gmail.com

FORMATION OF STUDENT' RESEARCH COMPETENCE IN THE PROCESS OF SCHOOL LOCAL HISTORY WORK

Summary. The article of scientific and methodological nature highlights one of the important tasks of school history - the formation of research competence. Research competence today is understood as the ability to perform independent research activities, including systematic knowledge, skills, worldviews, psychological personality traits, motivational orientations. The formation of research competence is facilitated by the whole process of education and upbringing throughout the life of the individual, but a considerable part of the tasks of forming the components of research competence can be formed in the process of local lore.

Keywords: School history, research competence, educational process, methodology, practical skills.

Abstract. Introduction. The revival of spirituality and national identity in conjunction with the formation of conscious ability for independent research is important tasks of modern Ukrainian society. The school local history course can facilitate significantly in completing these tasks. On the one hand, local history at

---

school involves developing of respect for the history and traditions of its region, activating of independent activity of students to improve living conditions in their local area, forming of active citizenship. On the other hand, local history involves the implementation of all stages of independent research.

Analysis of publications. School local history has been the subject of study by P. Tronko, V. Prokopchuk, Y. Trefyak, O. Pometun and others. Similarly, the formation of research competence among students has been the subject of research by V. Goloborodko, I. Mushtavinskaya, G. Likhodeva, P. Moroz, O. Pometun, and others. However, no specific research on the process of formation of research competence in the course of school local history has been carried out to date.

Purpose. The aim of this article is to trace the relationship between the tasks and content of local school work and the formation of students' research competence.

Results. Research competence today is considered as the ability to perform independent research activities, including systematic knowledge, skills, worldviews, psychological personality traits, motivational orientations. The whole process of lifelong learning and upbringing contributes to the formation of research competence, however, a considerable part of the tasks of forming the components of research competence can be formed in the process of local history. First of all, the local lore involves a full-fledged research process for the collection of material, its systematization, scientific understanding and formulation of own conclusions. Moreover, the results of school lore work have specific practical application in the educational process and are socially useful. Due to this, both practical skills of research work and stable motivation for its realization are formed.

Conclusion. Thus, local lore is one of the most effective means of developing research competence in students in all its aspects, such as the acquisition of specific skills, the formation of axiological and ideological traits of personality and the development of the necessary psychological and motivational settings for independent solving the research problem.

REFERENCES

1. Bondarenko, H. V. (2011) Theoretical and methodological problems of local history. *Juornal local history*, 3, 23-29 (in Ukrainian).
2. Zadorozhna, L. V. (2012) An innovative approach to school history. *Collected Works of The Kharkiv National Pedagogical University G. S. Skovoroda. Series: History and Geography*, 45, 124-130 (in Ukrainian).
3. Lykhodieieva, H. V. (2007) Educational and research skills and research activity of students in psychological and pedagogical literature. *Educational and research skills and research activities of students in psychological and pedagogical literature*, 27, 89-94 (in Ukrainian).
4. Mysan, V. (2008) Modern school loal history. *History of Ukraine*, 13, 1-6 (in Ukrainian).
5. Moroz, P.V. (2012) *Research activity of students in the process of teaching history of Ukraine*. - Kyiv: Pedahohichna dumka (in Ukrainian).

6. Prokopchuk, V. (2011) Some aspects of the theory and methodology of school history. *Juornal of the local history*, 3, 29–35 (in Ukrainian).
7. Prokopchuk, V.S. (2010) *School local history: a textbook*. Kyiv; Kamianets-Podilskyi: Kondor (in Ukrainian).
8. Trefiak, Ya. (2002) *Methods of local lore in the national school*. Ivano-Frankivsk: Avers (in Ukrainian).
9. Tronko, P. (2008) The local history in Ukraine. *History of Ukraine*, 47, 1–5 (in Ukrainian).
10. Uryvalkin, O.M. (2006) *The local history: textbook*. Kyiv: KNT (in Ukrainian)
11. Sheiko, V.M. (2003) *Organization and methodology of research activities*. Kyiv: Znannia-Press (in Ukrainian).

(англійською переклала С. Сечка – викладач іноземних мов кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету)

УДК 373.5.016:53:004

ДЗИНА Лариса

учитель інформатики, фізики та астрономії Бахмутської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10 Бахмутської міської ради Донецької області

вул. Гаршина, 50, м. Бахмут, Україна, 84500

E-mail: dzynalarisa@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ST(R)E(A)M-ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджено особливості вивчення фізики в старшій школі з урахуванням Концепції Нової української школи в умовах ST(R)E(A)M-освіти. Одним із пріоритетних напрямів у реформуванні сучасного освітнього простору України є підготовка компетентної особистості. Звертається увага на те, що ST(R)E(A)M-освіта одна з галузей, що допомагає здійснити інтегрувальні процеси в реформуванні Нової української школи, а також розвивати конкурентоспроможну, креативну особистість, яка володіє ключовими компетентностями й застосовує їх у повсякденному житті. Зазначено нормативно-правові документи у галузі ST(R)E(A)M-освіти. Наведено зміст трансформації STEM-освіти. Розкрито поняття „STREAM-освіта”. Реформа Нової української школи спрямована саме на розвиток та оволодіння учнями ключовими компетентностями, зокрема – інформаційно-цифровою. Зазначено, що процес навчання фізики в умовах ST(R)E(A)M-освіти здійснюється через призму навчально-дослідницької та проектної діяльності з використанням: навчального лабораторного обладнання; організації власного часу; вільного доступу до інтернет-ресурсів. Розкрито зміст понять „інформаційно-цифрова”
© Дзина Л., 2019

компетентність”, „інформаційно-комунікаційної компетентності”, „інформаційна компетентність”, „інформаційно-цифрова компетентність учня”. Вказано, що інформаційна компетентність забезпечує: оволодіння поняттями; широке використання учнями ІКТ; виокремлення важливих шляхів для розв’язання проблем; оволодіння засобами та способами для роботи з інформацією; самоорганізацію та самоконтроль власної інформаційної діяльності. Зазначено методи та засоби формування інформаційно-цифрової компетентності на уроках фізики. Звертається увага на те, що одним із ефективних засобів є дослідно-проектна діяльність з використанням веб-квестів. Виокремлено основні елементи та етапи проведення уроку із застосуванням веб-квесту (ознайомлення та організація діяльності, робота в режимі онлайн, оцінювання). Наведено приклади використання технології веб-квест.

Ключові слова: ST(R)E(A)M-освіта, Нова українська школа, інформаційно-цифрова компетентність, веб-квест технологія, навчальний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Сьогодні Україна продовжує зазнавати значних змін у освіті, й одним із пріоритетних напрямів її реформування є підготовка компетентної та конкурентоспроможної особистості. Відповідно до концепції Нової української школи [5] та Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти [4], учні під час навчання у школі повинні оволодіти низкою ключових компетентностей: спілкування державною та іноземними мовами, математичною, загальнокультурною, екологічною грамотністю, компетентністю в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифровою, соціальною і громадянською, підприємницькою та умінням вчитися впродовж життя.

Концепція Нової української школи серед 10-ти ключових компетентностей виокремлює оволодіння учнями інформаційно-цифровою компетентністю при вивченні будь-якого предмету. Саме інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене і водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час роботи з інформацією. Отже, питання вдосконалення існуючих та пошуку оптимальних засобів та методів формування в учнів ключових компетентностей, зокрема інформаційно-цифрової, є одним із головних завдань сучасної педагогічної науки в Україні.

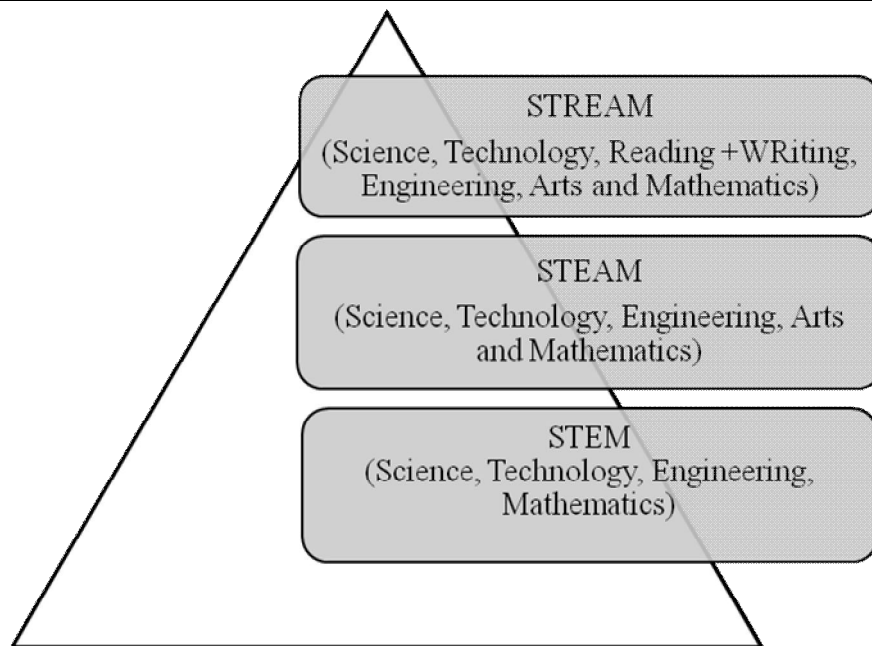
Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідженням питання формування ключових компетентностей учнів в умовах ST(R)E(A)M-освіти тривалий час займаються вітчизняні та зарубіжні науковці. Детальний аналіз наукових публікацій та нормативно-правових документів засвідчує, що ця проблема відображена за напрямками: особливості вивчення фізики в умовах ST(R)E(A)M-освіти

(О. Кузьменко [7], О. Костельова [5], Н. Ярмолевич [5] та ін.), поняття інформаційно-цифрової компетентності (А. Гусак [3], О. Миронова [10] та ін.), формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики (О. Ліскович [8], І. Бондаренко [2] та ін.). Не дивлячись на те, що дослідженням цієї проблеми займаються чимало дослідників, питання формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті ST(R)E(A)M-освіти залишається відкритим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати умови вдосконалення навчального процесу під час формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті ST(R)E(A)M-освіти з використанням традиційних та інноваційних засобів навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні в Україні тематика ST(R)E(A)M-освіти є актуальною та розвивається прискореними темпами. Зокрема, державна установа Інститут модернізації змісту освіти затверджує важливість ST(R)E(A)M-освіти для України та працює над впровадженням цієї методики в закладах освіти. Введення ST(R)E(A)M-освіти в освітній процес здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про інноваційну діяльність», Указом Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та іншими нормативно-правовими документами [9]. На відміну від класичної, в загальному розумінні, освіти, за умов ST(R)E(A)M-навчання учень отримує набагато більше самостійності. ST(R)E(A)M-освіта спрямована на розвиток інтелектуальних та творчих здібностей, критичного мислення, вирішення комплексу поставлених задач, інноваційної практичної діяльності учнів на засадах педагогіки партнерства. Передбачається, що глибокі наукові знання та навички критичного мислення отримані в результаті ST(R)E(A)M-освіти, дозволяють учню вирости новатором – двигуном розвитку людства.

STREAM-освіта (Science, Technology, Reading +WRiting, Engineering, Arts and Mathematics) походить від STEM – інтегрований підхід до освіти, що об'єднує основні ідеї природничих наук, інженерії, мистецтва, математики та технологій і спрямований на формування креативної, компетентної особистості, яка володіє знаннями прикладних наук та застосовує їх не тільки в навчальній діяльності, а й в повсякденному житті (рис. 1).

Рис. 1. Трансформація STEM-освіти

Запровадження ST(R)E(A)M-освіти, як інноваційного підходу до вивчення фізики, відповідно до концептуальних засад Нової української школи сприяє формуванню ключових компетентностей учнів. Одним із ключових напрямків формування компетентностей учнів при вивченні фізики є розвиток інформаційно-цифрової компетентності.

Процес навчання фізики в умовах ST(R)E(A)M-освіти здійснюється через призму навчально-дослідницької та проектної діяльності, проведенні експериментів та дослідів, спостережень за фізичними явищами та процесами, обґрунтуванні фізичних теорій та закономірностей. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів у процесі навчання фізики є важливою складовою для розвитку сучасної інноваційної особистості.

Згідно концепції Нової української школи, «інформаційно-цифрова компетентність» визначає впевнене, але критичне використання інформаційно-комунікативних технологій для створення, пошуку, аналізу, обробки та обміну інформації у навчальній діяльності, приватному та публічному спілкуванні. Учень повинен розуміти етику роботи з інформацією, мати медіа- та інформаційну грамотність тощо [5].

Поняття «інформаційно-комунікаційної компетентності» у Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти визначено як можливість учня використовувати інформаційно-комунікаційні засоби та технології для особистісних і суспільних завдань [4].

Ми поділяємо думку О. Миронової, що «інформаційна компетентність» – це здатність особистості виконувати інформаційну діяльність з використанням ІКТ [10] і вважаємо, що інформаційна компетентність забезпечує формування наступних знань, умінь та навичок в учнів:

- 1) оволодіння поняттями, які подаються інформацією;

2) широкого використання учнями ІКТ для навчальної діяльності чи у повсякденному житті;

3) виокремлення важливих шляхів для розв'язання проблем засобами інформації;

4) оволодіння засобами та способами для пошуку, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та урізноманітнення інформації;

5) самоорганізація та самоконтроль власної інформаційної діяльності.

Отже, інформаційно-цифрова компетентність учня – це здатність особистості оволодіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій та застосовувати їх під час обробки, аналізу, систематизації й узагальнення отриманої інформації.

Сучасні дослідники [13] вважають, що процес навчання фізики повинен здійснюватися з урахуванням проектної та навчально-дослідницької діяльності учнів, проведення спостережень та експериментів, в тому числі з використанням:

1) навчального лабораторного обладнання: цифрового та традиційного;

2) віртуальних лабораторій;

3) організації власного часу з використанням ІКТ;

4) вільний доступ до інтернет-ресурсів, методичних текстових та медіаматеріалів.

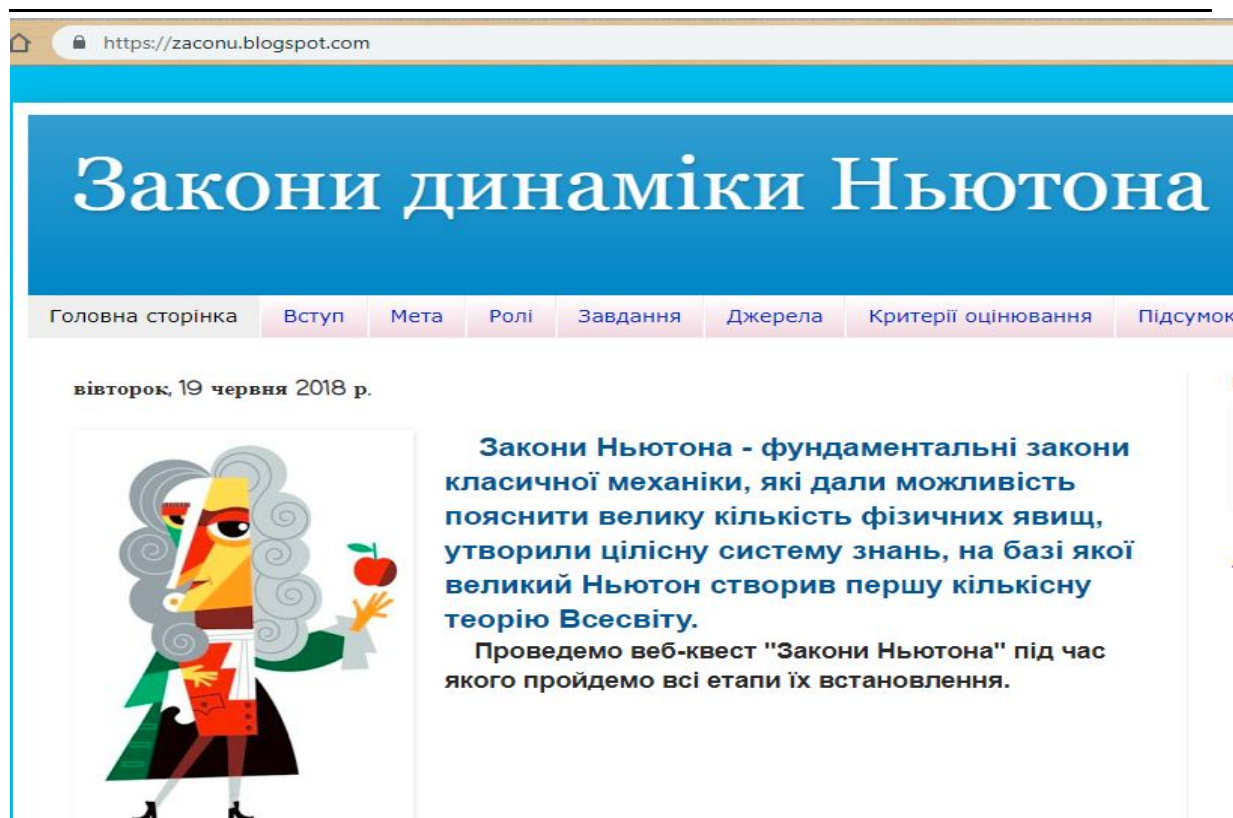
Відповідно до реформи Нової української школи [5], інтегрування навчальних дисциплін, що дозволяє здійснити ST(R)E(A)M-освіта, створює фундамент для широкого застосування найрізноманітніших засобів навчання. Використання на уроках фізики лабораторних приладів та електронних пристроїв створює умови для оволодіння учнем інформаційно-цифровою компетентністю. Їх застосування вбачається в здійсненні проектної та навчально-дослідницької діяльності учнем, моделюванні фізичних процесів та явищ.

Одним із ефективних засобів формування ключових компетентностей на уроках фізики, зокрема інформаційно-цифрової, є дослідно-проектна діяльність з використанням веб-квестів [12].

Веб-квест містить такі основні елементи: вступ, у якому обов'язково вказуються терміни проведення роботи і надається вихідна ситуація або завдання; посилання на інтернет-ресурси, у яких міститься необхідний для веб-квесту матеріал: електронна адреси вчителя, тематичні сайти, книги або методичні посібники; покроковий опис процесу виконання завдання з детальним поясненням принципів обробки інформації, додатковими питаннями, причинно-наслідковими схемами, діаграмами, графіками та ін.; висновки, що мають містити вимоги до оформлення результатів виконання завдання або їх презентації, шляхи подальшої самостійної роботи з теми квесту і галузі практичного застосування отриманих знань.

Проведення уроку із застосуванням веб-квесту передбачає:

I етап – учні заздалегідь отримують посилання на веб-квест (рис. 2).

Рис. 2. Фрагмент сторінки веб-квесту з фізики на тему «Закони динаміки Ньютона»

На його сторінках ознайомлюються із складеними «кейсами», потім розподіляються на групи, обирають ролі, проводять експерименти, опрацьовують додаткову інформацію і літературу для вирішення поставлених задач.

II етап – робота в онлайн режимі з веб-квестом (рис. 3), представлення спікером результатів досліджень команди.

III етап – оцінювання. Однак обов'язковим для веб-квесту є попереднє оголошення умов його проходження – «Вступ» (рис. 4).

За критеріями оцінювання підсумовується досвід, який був отриманий учнем у ході виконання самостійної роботи під час проходження веб-квесту. Отже, проведення веб-квестів допомагає розвивати творчу особистість вчителя і учня.

spot.com/p/blog-page_62.html

Головна сторінка Вступ Мета Ролі Завдання Джерела Критерії оцінювання Підсумок

Ролі

Команда I "Історики"

Завдання:

- знайти біографічні відомості про життя та наукову діяльність І.Ньютона;
- дізнатися про історію відкриття законів динаміки;
- підібрати цікаві факти із життя І.Ньютона.

Команда II "Теоретики"

Завдання: - зібрати, вивчити та відповідно оформити теоретичний матеріал про закони динаміки.

Команда III "Практики"

Завдання:

- підібрати з посібників, підручників, інтернет-ресурсів прикладні задачі на використання законів Ньютона, розібратися в них,

розв'язати та оформити звіт;

- придумати власні прикладні задачі та записати до них розв'язки.

Команда IV "Дослідники"

Завдання:

- провести дослід для визначення невідомої величини із законів динаміки;
- виконати необхідні вимірювання;
- зробити підрахунки та зробити висновок;
- зробити відео або фото фіксацію виконання дослідів.

Рис. 3. Фрагмент сторінки веб-квесту під час роботи в режимі онлайн

<https://zaconu.blogspot.com/p/blog-page.html>

Закони динаміки Ньютона

[Головна сторінка](#) [Вступ](#) [Мета](#) [Ролі](#) [Завдання](#) [Джерела](#) [Критерії оцінювання](#) [Підсумок](#)

Вступ

Для проходження веб-квесту клас ділиться на команди. Кожен член команди повинен для себе з'ясувати, яку роль він буде виконувати працюючи в команді, але при цьому команда повинна працювати як єдине ціле.

Правила роботи в групі.

1. Спільна справа - запорука успіху.
2. Треба вміти вислухати іншого.
3. Якщо вважаєш, що хтось помиляється, потрібно ввічливо сказати про це. Не треба кричати і перебивати, тим більше ображати інших.
4. Свою думку потрібно висловлювати чітко. Якщо хтось не згодний з тобою, вислухай чужу думку, і тільки потім висловлюй свою точку зору.
5. Якщо ти неправий, не засмучуйся. Кожен може помилятися.
6. Не смійся над чужими помилками.
7. Чітко розподіліть обов'язки.
8. Створіть доброзичливу атмосферу в групі.
9. Впевнено йдіть по досягнення поставленої мети.

Рис. 4. Фрагмент сторінки веб-квесту з умовами проходження

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Одним з головних аспектів формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті ST(R)E(A)M-освіти, згідно з Концепцією Нової української школи, є використання різних традиційних та інноваційних засобів навчання. Вибір оптимального є складним завданням. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики відбувається під час самостійного освоєння інформації з широким застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та різноманітних засобів навчання, науково-дослідної діяльності, створення індивідуальних навчальних проектів. Актуальним в умовах Концепції Нової української школи є «конструювання» вчителем такого засобу навчання, як веб-квест, який, в свою чергу, також передбачає виконання учнями

короткострокових групових або індивідуальних навчальних проєктів у ході його проходження.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці навчальних матеріалів до уроків фізики в контексті ST(R)E(A)M-освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко І. В. Використання електронних освітніх ресурсів як засіб формування інформаційної компетентності учнів на уроках фізики. *Технологія фахової майстерності: електронні освітні ресурси та технології* : матеріали науково-практичної Інтернет-конференції (ХІ Хмурівські читання) (м. Кіровоград, 26-30 жовтня 2015 р.). Дата оновлення : 24.10.2015.
URL : <http://timso.koippo.kr.ua/hmural1/vykorystannya-elektronnyh-osvitnih-resursiv-yak-zasib-formuvannya-informatsijnoji-kompetentnosti-uchniv-na-urokah-fizyky/>
2. Бургун І. В. Розвиток навчально-пізнавальних компетенцій учнів основної школи в навчанні фізики : монографія. Херсон : Грінь Д. С., 2014. 528 с.
3. Гусак А. Л. Моніторинг інформативної компетентності студентів непрофільних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 22 с.
4. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. URL : http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/
5. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України.
URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Костельова О. І., Ярмолович Н. М. Особливості впровадження інноваційної освітньої технології STEM-освіти у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу. Запоріжжя, 2017. 32 с.
7. Кузьменко О. Інноваційні засоби та форми організації навчального процесу з фізики в умовах розвитку STEM-освіти в вищих технічних навчальних закладах / Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету. Кропивницький, 2017. 12 с.
8. Ліскович О. В. Формування інформаційної компетентності учнів у процесі викладання елективних курсів із фізики засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології в освіті*, 2012. Випуск 13. С. 203 – 209.
9. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік / Міністерство освіти і науки України.
URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/
10. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2010. № 17 (204). С. 165 – 175.

11. Навчальна програма з фізики для 7-9 класів / Міністерство освіти і науки України. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56124/>
12. Педагогічна технологія «Веб-квест». URL : <http://wiki.fizmat.tnpu.edu.ua/index.php/>
13. Пластинин А. В, Иродова И. А. Формирование ИКТ-компетентности учащихся в процессе продуктивной деятельности на уроках физики в основной школе. *Ярославский педагогический вестник*, 2015. № 3. С. 33 – 36.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2019.

ДЗЫНА Лариса

учитель информатики, физики и астрономии Бахмутской общеобразовательной школы I-III ступеней № 10 Бахмутского городского совета Донецкой области

ул. Гаршина, 50, г. Бахмут, Украина, 84500

E-mail: dzynalarisa@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ФИЗИКИ В КОНТЕКСТЕ ВНЕДРЕНИЯ ST(R)E(A)M-ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье исследованы особенности изучения физики в старшей школе с учетом Концепции Новой украинской школы в условиях ST(R)E(A)M-образования. Одним из приоритетных направлений в реформировании современного образовательного пространства Украины является подготовка компетентной личности. Обращается внимание на то, что ST(R)E(A) M-образование одна из отраслей, которая помогает осуществить интегрируемые процессы в реформировании Новой украинской школы, а также развивать конкурентноспособную, креативную личность, обладающую ключевыми компетентностями и способную применять их в повседневной жизни. Реформа Новой украинской школы именно и направлена на развитие и овладение учащимися ключевыми компетентностями, в частности – информационно-цифровой. Раскрыто содержание понятия, методы и средства формирования информационно-цифровой компетентности на уроках физики. Приведены примеры использования технологии веб-квест.

Ключевые слова: ST(R)E(A)M-образование, Новая украинская школа, информационно-цифровая компетентность, веб-квест технология, учебный процесс.

DZYNA Larysa

Teacher of Informatics, Physics and Astronomy of the Bakhmut Comprehensive School Grades I-III № 10 of the Bakhmut City Council Donetsk region

Garshina Str., 50, Bakhmut, 84500, Ukraine

E-mail: dzynalarisa@gmail.com

FORMATION OF INFORMATIONAL AND DIGITAL COMPETENCE IN THE STUDY OF PHYSICS IN THE CONTEXT OF ST(R)E(A)M-EDUCATION

Summary. In the article the peculiarities of studying physics in high school, taking into account the Concept of the New Ukrainian School in terms of ST(R)E(A)M-education are explored. One of the priority areas in reforming the modern educational space of Ukraine is the preparation of a competent personality. Attention is drawn to the fact that ST(R)E(A)M-education is one of the industries that helps to carry out the integration processes in the reform of the New Ukrainian School, as well as to develop a competitive, creative personality, possessing key competences and applying them in everyday life. The reform of the New Ukrainian School is aimed at developing and mastering students' key competences, in particular, information-digital. The contents of the concept, methods and means of formation of information-digital competence in the lessons of physics are revealed. Examples of using the Web quest technology are given.

Keywords: ST(R)E(A)M-education, New Ukrainian School, information and digital competence, web-quest, educational process.

Abstract. Introduction. Today, Ukraine continues to undergo major changes in education, and one of its priority areas of reform is the training of a competent and competitive personality. According to the concept of the New Ukrainian School and the National Standard of basic and complete secondary Education, students should acquire a number of key competences while studying at school.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of ST(R)E(A)M-education were contributed by Bolsoviak N. V., Bondarenko I., Gusak A. L., Kosteleva O. I., Yarmolovich N. M., Kuzmenko O., Liskovich O. V. etc.

Purpose. Analyze the mind thoroughly on the educational process for an hour form for informational and digital competencies of students in the context of ST(R)E(A)M-education.

Results. Topical in terms of the Concept of the New Ukrainian School in the conditions of ST(R)E(A)M-education is the «construction» of a teacher such a learning tool as a web-quest, which, in turn, also involves the implementation of short-term group or individual learning projects by students during its passage.

Conclusion. One of the main aspects of the formation of information-digital competence of physics students in the context of ST(R)E(A)M-education, according to the Concept of the New Ukrainian School, is the use of different traditional and innovative teaching aids. Choosing the right one is not an easy task. Formation of information-digital competence of students in physics occurs during the independent development of information with the widespread use of information and communication technologies and various teaching aids, research activities, creation of individual educational projects.

REFERENCES

1. Bondarenko, I.V. (2015). Vykorystannia elektronnykh osvitnikh resursiv yak zasib formuvannia informatsiinoi kompetentnosti uchniv na urokakh fizyky

- [Use of electronic educational resources as a means of formation of students' informational competence in physics classes]. *Internet-konferentsii (XI Khmurivski chytannia) «Tekhnolohiia fakhovoi maisternosti: elektronni osviti resursy ta tekhnolohii» – Internet conference (XI Khmurov readings) «Technology of professional skill: electronic educational resources and technologies»*, (Kirovohrad, October 26-30th, 2015). Kirovohrad. Retrieved from <http://timso.koippo.kr.ua/hmural1/vykorystannya-elektronnyh-osvitnih-resursiv-yak-zasib-formuvannya-informatsijnoi-kompetentnosti-uchniv-na-urokah-fizyky/> [in Ukrainian].
2. Burhun, I.V. (2014). *Rozvytok navchalno-piznavalnykh kompetentsii uchniv osnovnoi shkoly v navchanni fizyky [Development of educational and cognitive competences of elementary school students in teaching physics]*. Kherson: Hrin D.S. [in Ukrainian].
  3. Husak, A.L. (2012). *Monitorynh informatyvnoi kompetentnosti studentiv neprofilnykh spetsialnostei [Monitoring of informative competence of students of non-core specialties]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
  4. *Derzhavnyi standart bazovoi ta povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete secondary education]*. Retrieved from http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ [in Ukrainian].
  5. *Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
  6. Kostelova, O.I., & Yarmolovych, N.M. (2017). *Osoblyvosti vprovadzhennia innovatsiinoi osvitnoi tekhnolohii STEM-osvity u navchalno-vykhovnyi protses zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Features of the introduction of innovative educational technology STEM-education in the educational process of a comprehensive educational institution]*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
  7. Kuzmenko, O. (2017). *Innovatsiini zasoby ta formy orhanizatsii navchalnoho protsesu z fizyky v umovakh rozvytku STEM-osvity v vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Innovative means and forms of organization of educational process in physics in the conditions of development of STEM-education in higher technical educational institutions]*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
  8. Liskovych, O.V. (2012). *Formuvannya informatiinoi kompetentnosti uchniv u protsesi vykladannia elektyvnykh kursiv iz fizyky zasobamy informatiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Formation of informational competence of students in the process of teaching elective courses in physics by means of information and communication technologies]*. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information technologies in education*, 13, 203 – 209 [in Ukrainian].
  9. *Metodychni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia STEM-osvity u zahalnoosvitnikh ta pozashkilnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy na 2017/2018 navchalnyi rik [Methodical recommendations on implementation*

- of STEM-education in general and non-school educational institutions of Ukraine for the 2017/2018 academic year*]. Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/ [in Ukrainian].
10. Myronova, O.I. (2010). Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti studentiv yak umova efektyvnoho zdiisnennia informatsiinoi diialnosti [Formation of informational competence of students as a condition for effective information activities]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University*, 17 (204), 165 – 175 [in Ukrainian].
11. *Navchalna prohrama z fizyky dlia 7-9 klasiv [Curriculum on physics in 7-9 grades]*. Retrieved from <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56124/> [in Ukrainian].
12. *Pedahohichna tekhnolohiia «Veb-kvest» [Pedagogical Technology «Web Quest»]*. Retrieved from <http://wiki.fizmat.tnpu.edu.ua/index.php> [in Ukrainian].
13. Plastinin, A.V, & Irodova, I.A. (2015). Formirovanie IKT-kompetentnosti uchashhihsja v processe produktivnoj dejatel'nosti na urokah fiziki v osnovnoj shkole [Formation of ICT competence of students in the process of productive activities at physics lessons in the basic school]. *Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik – Yaroslavl Pedagogical Bulletin*, 3, 33 – 36 [in Russian].

(переклала на англ. мову Л. Дзина – учитель інформатики, фізики та астрономії Бахмутської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №10 Бахмутської міської ради Донецької області)

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.942-057.87:305

ЄГОРОВА Олена

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: egorovahb@list.ru

АСЛАНЯН Тетяна

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: taslanyanserg@gmail.com

РОЛЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ В ПОДОЛАННІ ТРИВОЖНОСТІ У ДІВЧАТ ТА ЮНАКІВ, СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному та емпіричному дослідженню психологічних особливостей тривожних студентів педагогічних вишів, які можуть зменшувати прояви своєї тривожності шляхом самоактуалізації під час навчання у вузі.

У даній дослідній статті представлено стан психологічної проблеми самоактуалізації і тривожності в сучасній науці. Проведено аналіз концепцій і теорій психологічних досліджень, які займаються вивченням даного феномена. Обґрунтовано погляди різних дослідників на салютогенез як здатність до збереження здоров'я в умовах стресу. На основі аналізу теоретичного дослідження робіт вітчизняних та зарубіжних психологів визнано, що студенти вузу через особливості навчальної діяльності найбільше серед однолітків потерпають від стресу та тривожності.

Розглянуто самоактуалізацію як прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. Констатовано недостатній рівень вивчення проблеми самоактуалізації учбової молоді. Проведено психодіагностичне дослідження високо тривожних студентів педагогічних вищих учбових закладів чоловічої і жіночої статі. Запропоновано програму діагностики самоактуалізації, тривожності в учнів. Дослідження було доповнено вивченням відношення до себе, до своєї родини, а також негативних емоційних станів особистості в учбовій групі.

Визначено у дівчат схильність до маніфестації підвищеної тривожності, у хлопців - конфліктності в навчальному процесі. Показано представленість у дівчат більш високих рівнів сенситивності, самоповаги, самоприйняття, синергічності, контактності, пізнавальних потреб. Констатовано переважання загальної самоактуалізації у осіб жіночої статі.

Показано, що прояви самоактуалізації, негативних емоційних станів в обох групах учнів мають свою специфіку. Виявлено зв'язок між рівнем тривожності та рівнем самоактуалізації у студентської молоді.

Проведений психологічний аналіз дав можливість про диференціювати індивідуальні відмінності самоактуалізації майбутніх педагогів в залежності від рівню тривожності та статі.

Ключові слова: тривожність, психічне здоров'я, студентський вік, самоактуалізація, психологічні чинники здоров'я збереження

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Проблема психічного здоров'я людини, чинників його гармонізації належить до найбільш актуальних проблем сучасної науки.

Психічне здоров'я людей є неодмінною умовою соціальної стабільності [3]. В той же час сучасна соціально-економічна ситуація на Україні характеризується зростанням стресогенності життя, потоком інформації, що постійно збільшується, що висуває на перший план проблему психічного здоров'я населення.

Аналіз вікового аспекту проблеми здоров'я дозволяє віднести до групи ризику студентство як вікову соціально-психологічну категорію. Як відзначає С. Смирнов, з посиланням на дані ВООЗ, саме у студентів спостерігаються гірші показники фізіологічних функцій в своїй віковій групі, лідерство по числу хворих гіпертонією, діабетом, зростанню тривожності [2].

От чому одним з актуальних завдань теорії і практики вдосконалення сучасної системи утворення вищих учбових закладів є вивчення психологічних чинників збереження здоров'я студентів в процесі навчання у вузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом дослідники обговорюють проблему салютогенезу (система свідомого відношення до свого здоров'я), що вивчає питання відчуття щастя, підтримки організму в здоровому стані, здорового образу життя, відповідальності за своє здоров'я і життя. Теорія салютогенезу виникла на початку 1970-х рр. та намагалась вирішити питання, яким чином людина, знаходячись у стресовій ситуації, може залишатися здоровою (Антоновський А., Каргіна Н., Осін Є.) [6].

Однією з головних тенденцій сучасної освіти є зростання ролі особистісної парадигми, що виражається в створенні умов для повноцінного прояву особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. Це пред'являє підвищені вимоги до всіх учасників учбово-виховного процесу, що обумовлює зростання рівню тривожності, особливо у студентів педагогічних вишів (Адлер А., Асмолов О., Джеймс У., Кун Т, Піаже Ж., Подоляк Л., Шапар В., Юрченко В. та ін.) [7; 8].

Як вказує В. Шапар, тривога є емоційний стан, який виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки і проявляється в очікуванні неблагополучного розвитку подій. Зростання тривоги, згідно З. Фрейду, може мотивувати людину на дії: піти з небезпечного місця, стримати імпульс, підкоритися голосу совісті. В свою чергу, тривожність, за К. Ізардом,

складається з домінуючої емоції страху та з однієї або декількома фундаментальними емоціями, особливо зі стражданням, гнівом, провинною, соромом і інтересом [1; 8].

За даними чисельних досліджень (Кондаш О., Прихожан А.), поширеними причинами тривоги та тривожності в учнів є перевірка знань під час контрольних і інших письмових робіт; відповідь юнака перед групою і боязнь помилки, що може викликати критику викладача та сміх однолітків; отримання поганої відмітки (причому поганою може бути названа і трійка, і четвірка залежно від домагань учня і його батьків); незадоволеність батьків успішністю дитини; значуще спілкування з однолітками та ін. [1; 2].

Також тривожність може супроводжувати так звану «масову невротичну тріаду». За В. Франклом, «масова невротична тріада» (депресія, наркоманія, агресія) виникає тому, що люди пригнічують свою духовність, уникають відповідальності та пошуку сенсу. Агресивними люди стають лише тоді, коли їх охоплюють почуття спустошення та відчуття, що їх життя немає сенсу. Молодь явно страждає від відсутності позитивних зразків для наслідування (Змановська О.).

Виділяють види тривоги та тривожності: реальну, невротичну і моральну (Фрейд З.), генералізовану або предметну (Годфруа Ж.), відкриту, сховану, замасковану (Прихожан А.), тривожність як психічний стан і як рису характеру (Левітов М.), передробочу і робочу тривогу (Ханін Ю.); реактивну тривожність як стан та особистісну тривожності як стійку характеристику людини (Тейлор); учбову тривогу (Фомінова А.), ситуативну та особистісну тривожність (Спілбергер Ч.Д.) та ін.

Поняття так званої самоактуалізації, запропоноване А. Маслоу, означало тенденцію до реалізації внутрішнього потенціалу, тобто самореалізацію. Це - бажання людини стати всім, чим вона здатна стати, прагнення повністю реалізувати свої потенційні можливості [5].

Згідно визначенню Є. Ільїна, самореалізація – це здійснення можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, співтворчості, співпраці з іншими людьми (близьким та далеким оточенням), соціумом та світом в цілому. На думку М. Кордуела, самореалізація трактується як процес та результат використання людиною своїх життєвих сил, можливостей і здібностей, здійснення свого призначення у процесі життя. Прагнення до самореалізації, ще не завершеної, називають самоактуалізацією.

Іншими словами, самореалізація відповідає на питання «чи все я зробив?», а самоактуалізація – на питання «хто Я?» (Козлов М.) [3].

Індивід, який не має відхилень від норми, повністю використовує свої здібності, реалізує свої потенції. Звичайна («хороша») людина — не та, якій просто щось дане, а та, у якої нічого не відняли. Її протилежність — така особа, у якої заглушені і пригнічені здібності й обдарованість.

Маслоу А. (1997) писав, що нам необхідна така людина, яка відповідала би за себе та свій розвиток, досконально знала саму себе, уміла усвідомлювати себе і свої вчинки, прагнула до повної актуалізації свого потенціалу.

Проблему хорошої людини можна з упевненістю назвати проблемою самоактуалізації людини. Відомий дослідник вважав появу хорошої людини щонайпершою умовою для вдосконалення людства. Інакше мир людей загине в катаклізмах [4, с. 32].

Екзистенціальна психологія вивчає проблеми часу, життя і смерті, свободи, відповідальності, вибору, спілкування, любові і самоти, сенсу і безглуздя існування (Кьєркегор С., Ясперс К., Хайдеггер М., Сартр Ж.П.).

Представники гуманістичної психології Л. Бінсвангер, М. Бос, Р. Мей, В. Франкл та інші виходили з буття людини в світі, зіткнення з яким породжує у кожного з нас базові екзистенціальні проблеми. Розвиток і становлення особистості розглядається як творчий пошук людиною свого призначення, згоди з самим собою, актуалізації своїх можливостей [4].

Часто поза увагою дослідників залишається вивчення зв'язку тривожності майбутніх фахівців з особистісною самоактуалізацією, яка, на думку Л. Кузнецової, А. Медведєва, повинна бути однією з головних задач вищої школи [3].

Виходячи з вищезазначеного, ми можемо стверджувати, що проблема відмінностей у прояві самоактуалізації тривожних дівчат та юнаків, студентів педагогічних вишів, ще не знайшла свого достатнього висвітлення в психологічній літературі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є емпіричне дослідження особливостей самоактуалізації у тривожних студентів чоловічої й жіночої статі та визначення шляхів корекції за допомогою психологічних методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самоактуалізація досліджувалась за допомогою методики САМОАО (в адаптації Н. Каліної). Дана методика вимірює 14 показників самоактуалізації: орієнтація в часі, підтримка (базові шкали), ціннісні орієнтації, гнучкість поведінки, сенситивність, спонтанність, самоповага, самоприйняття, уявлення про природу людини, синергія, прийняття агресії, контактність, потреба в пізнанні, креативність (допоміжні шкали).

Тривожність вивчалась з використанням методики «Діагностика тривожності» А. Прихожан (модифікована нами; методика складається з 3 шкал: учбова тривожність, самооціночна тривожність, міжособова тривожність, загальна тривожність); для визначення негативних емоційних станів під час взаємодії з однолітками була використана малюнкова проба «Рисунок учбової групи»; вимірювання суб'єктивних ставлень до себе, до своєї родини здійснювалося за допомогою авторської анкети.

У дослідженні взяли участь студенти віком від 16 до 23 років Донбаського державного педагогічного університету. Обробка емпіричних даних (підрахування коефіцієнту лінійної кореляції Пірсона та t - критерію Ст'юдента) здійснювалась за допомогою комп'ютерно – статистичного пакета програми SSPS v.2100 for Windows.

З метою підтвердження гіпотези про наявність зв'язку тривожності з рівнем самоактуалізації було попередньо проведено кореляційний аналіз, що

дозволив встановити наявність значущість зворотних зв'язків між досліджуваними показниками на рівні $p < 0,01$.

На основі отриманих даних з контингенту досліджуваних було виділено дві групи учнів: групу ПТ_{min} ($n=42$) з мінімальним значенням загального показника тривожності та ПТ_{max} ($n=75$) з максимальним значенням загального показника тривожності.

Також групу ПТ_{max} було розбито на дві підгрупи: групу хлопців ГХ (28%) та групу дівчат ГД (72%).

Виходячи з результатів дослідження, *хлопці з високим рівнем тривожності ГХ* характеризуються першою чергою народження в родині (71,4%), молодим віком батька (27р.) та матері (24р.) під час народження, позитивним відношенням до своєї родини (85,7%) та до своєї зовнішності (90,4%).

Серед *високо тривожних дівчат ГД* першими в родині народилась половина досліджуваних (53,7%; $p < 0,05$); вікові параметри їх батьків майже співпадають (відповідно 27р. та 25р.); більшість студенток досить позитивно оцінюють стосунки в своїх сім'ях (79,6%) та свої зовнішні дані (70,4%).

Показники тривожності мають такий розподіл: найменше виражена міжособистісна тривожність, і в групі ГХ (2,2) вона переважає (у представників ГД цей показник сягає 2,46. в середньому по групі). Більш вираженою є самооціночна тривожність (в обох досліджуваних групах середні показники відповідно 2,36. та 2,56.). Найвищого показника сягає учбова тривожність: у дівчат вона високого рівню (2,7), у хлопців – середнього з тенденцією до високого (2,4). Загальний показник тривожності в групі ГХ – 2,36., а в групі ГД – 2,56.

Стосовно прояву негативних емоцій в учбовій групі можна відзначити наступне. Представники чоловічої статі в більшості оцінюють атмосферу в групі як сприятливу (71,4%), при цьому проявляють підвищену тривожність ТГ (2,3) та помірну конфліктність КГ (1,9) в учбовій групі.

Для осіб жіночої статі психологічний клімат в студентській групі являється менш сприятливим (48,1%; $p < 0,10$); також вони схильні до маніфестації більш високої тривожності ТГ (2,7, $p < 0,10$) та помірної конфліктності КГ (1,9) в навчальному процесі.

У *хлопців з високим рівнем тривожності ГХ* було виявлено середні значення показників факторів самоактуалізації: гнучкості поведінки ГП (1,4), креативності Кр (1,4), самоприйняття Спр (1,2), уявлення про природу людини УЛ (1,2), прийняття агресії ПА (1,2); більш низькими значеннями параметрів: сенситивності Сен (1,1), спонтанності Сп (1,1), самоповаги Сп (1,1), потреби в пізнанні Піз. (1,1), орієнтації в часі ОЧ (1,0), підтримки П (0,8), цінностей Ц (0,6), синергії Син (0,9), контактності К (0,6). Дані особи вмюють правильно ставитися до своїх промахів під час навчальних занять з однолітками та намагаються уникати конфліктів; можуть бути орієнтовані на минуле та в значній мірі залежать від зовнішнього впливу; цінності, що характерні для самоактуалізуючої особистості (1,1), для більшості досліджуваних не є актуальними. Юнаки не завжди розуміють свої потреби,

але при усвідомленні діють гнучко та досить продумано; цінування своїх переваг та задоволеність собою не типові; в цілому позитивно ставляться до інших людей, але не завжди можуть приймати протилежності. Студенти чоловічої статі здатні зрозуміти свою агресію як частину людської природи, але не спроможні встановлювати позитивні зв'язки з оточуючими; при сприятливих умовах виявляють інтерес до знань та маніфестують творчість.

Дівчата з високим рівнем тривожності ГД характеризуються більш високими значеннями параметрів самоактуалізації, зокрема: орієнтації в часі ОЧ (1,4; $p < 0,10$), підтримки П (1,1), цінностей Ц (0,9; $p < 0,10$), сенситивності Сен (1,6; $p < 0,01$), самоповаги Сп (1,7; $p < 0,01$) та самоприйняття Спр (1,7; $p < 0,05$), уявлення про природу людини УЛ (1,4) та синергії Син (1,5; $p < 0,01$), контактності К (1,5; $p < 0,001$), потреби в пізнанні Піз. (1,3.) та меншою спонтанністю Сп (1,0). Таким людям важко програвати в чомусь на учбових заняттях (Захаров О.), вони вдало вирішують проблемні ситуації в студентській групі; дівчата здатні пережити сучасний момент життя та прагнуть незалежності від стороннього впливу (Кузнецова Л., Медведєв А.). Особи демонструють цінності самоактуалізованої особистості (1,4) та здатні швидко й адекватно реагувати на зміни в ситуації; добре усвідомлюють свої потреби та почуття, не бояться поводитися природно і розкуто, демонструвати оточуючим свої емоції. Студентки поважають себе за свої позитивні якості та здатні прийняти себе, незалежно від оцінок інших осіб; вважають, що люди скоріше добрі, що людські протилежності зв'язані; дають право собі на гнів і роздратування, при цьому вміють встановлювати глибокі, емоційно насичені контакти з людьми. Проявляють досить високу пізнавальну активність та творчу спрямованість особистості (Підбуцька Н., Курявська О.).

З метою корекційно – профілактичної роботи для групи тривожних студентів було розроблено психологічний тренінг з використанням методів психотерапії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можна стверджувати, що складний характер салютогенезу визначається соціально - політичними, економічними, психологічними, матеріальними й фізичними чинниками, кожний з них спрямований на допомогу особистості, навіть в ситуаціях стресу, бути щасливою, впевненою в собі, гармонійною.

Покращенню емоційного стану, зниженню рівню тривожності може сприяти самоактуалізація студентів. На що вказує здобутий тісний зворотній зв'язок феноменів самоактуалізації та тривожності на рівні $p < 0,01$, що відображає кореляційну залежність вимірюваних характеристик. Тим самим доведено, що чим вищий рівень самоактуалізації особистості, тим нижче рівень тривожності.

Визначено, що параметри самоактуалізації в більшості переважають у дівчат.

В той же час в досліджуваних групах студентів є також спільне. Так, в юнаків та дівчат співпадають показники помірної конфліктності в учбовій групі (КГ), гнучкості поведінки (ГП), прийняття агресії (ПА), креативності (К).

А ось на заняттях в студентській групі дівчата більш тривожні.

Також показано, що низькому рівню тривожності можуть сприяти такі властивості самоактуалізованої людини, як наявність цікавих, творчих справ, які приносять задоволення, радість пізнання та творчості; вміння надавати користь іншим; віра в себе, позитивне ставлення до себе, до свого минулого, не зважаючи на критику сторонніх; право бути «білою вороною», вміння жити з відчуттям щастя та ін.

В свою чергу, впродовж життя індивідуальний рівень тривожності може змінюватися. Істотно на нього можуть впливати такі чинники, як кардинальні зміни умов життя протягом тривалого часу, але можливі і менш суттєві зміни чи в ту, чи в іншу сторону, що впливають на емоційний стан людини. Треба розуміти, що такі зміни можуть здійснюватися як під впливом зовнішніх факторів, так і внутрішніх.

Таким чином, позитивно впливаючи на особистісну самоактуалізацію студентів, які навчаються в педагогічних вишах, можна знизити рівень тривожності, покращити емоційний стан та якість життя..

Подальшою перспективою нашої наукової роботи є вивчення гендерних особливостей самоактуалізації на іншій виборці досліджуваних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузнецова Л. Б., Медведев А. В. Самоактуализация как фактор сохранения психического здоровья студентов ВУЗа. *Вестник Поморского университета. Гуманитарные и социальные науки*, № 2010. 1, 117-123.
2. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва.: Академия, 2005. 400с.
3. Осин Е. Н. Концепция салютогенеза. Чувство связанности как показатель психологического здоровья и его диагностика. URL: <https://studfiles.net/> (дата звернення: 19.02.2019).
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: підручник для студентів ВНЗ. Вид. 3-е. Київ: Каравела, 2011. 360 с.
5. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / за ред. В. Б. Шапаря. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
6. Ильин Е. П. Тревожные. Ильин Е. П. *Эмоции и чувства*. Санкт - Петербург: Питер, 2008. С. 396-401.
7. Кондаш О. Хвилювання. Страх перед випробуванням. Київ: Радянська школа, 1981. 170 с. URL: <https://link.springer.com/> (дата звернення: 15.02.2019).
8. Маслоу А. Г. Психология бытия. Москва: Ваклер, 1997. 304 с.
9. Маслоу А. Г. Дальние пределы человеческой психики. Санкт - Петербург: Евразия, 1997. С. 32.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019.

ЕГОРОВА Елена

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
ул. Батюка 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: egorovahb@list.ru

АСЛАНЯН Татьяна

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
ул. Батюка 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: taslanyanserg@gmail.com

РОЛЬ САМОАКТУАЛИЗАЦИИ В ПРЕОДОЛЕНИИ ТРЕВОЖНОСТИ У ДЕВУШЕК И ЮНОШЕЙ, СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Резюме. В статье исследуется проблема снижения тревожности у будущих педагогов на основе самоактуализации как важнейшей составляющей содержания учебного процесса в вузе. Раскрыто содержание профессиональной подготовки учителей на основе самоактуализации и выяснена взаимосвязь между: содержанием учебного процесса в вузе, проявлением тревожности у студентов мужского и женского пола и возможностями самоактуализации как источника новых концепций образовательной деятельности.

Ключевые слова: тревожность, психическое здоровье, студенческий возраст, самоактуализация, психологические факторы сохранения здоровья

EGOROVA Olena

Candidate of Psychological Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Applied Psychology Donbas state pedagogical university, Slov'yansk, Ukraine.

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: egorovahb@list.ru

ASLANIAN Tetiana

Candidate of Psychological Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Applied Psychology Donbas state pedagogical university, Slov'yansk, Ukraine.

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: taslanyanserg@gmail.com

IMPORTANCE OF SELF-ACTUALIZATION FOR MALE AND FEMALE UNIVERSITY STUDENTS IN ORDER TO OVERCOME ANXIETY

Summary. The article presents an analysis of the problem of self-actualization and anxiety in modern science. Modern concepts and trends of psychological researches devoted to this phenomenon are under analysis. A

---

psychodiagnostic research of highly anxious university students of male and female gender has been conducted. The research has proved that self-actualization, negative emotional states are specific in the two groups of students. The correlation between the students' anxiety and self-actualization has been revealed. The prospects of further research are outlined.

Keywords: anxiety, mental health, student age, self-actualization, psychological factors of health preservation.

Abstract. Introduction. The problem of human health, the factors of its harmonization are among the most urgent problems of modern science.

Mental health is prerequisite for social stability. At the same time, the current social-economic situation in Ukraine is characterized by an increase in the stressfulness of life, a flow of information that is constantly growing, which draws the problem of mental health of the population to the fore.

The analysis of the age aspect of the health problem suggests including the student body as an age social-psychological category in the risk group. According to the World Health Organization, these are students, who demonstrate the worst physiological functions in their age group, who take a lead in the number of patients with hypertension, diabetes, increased anxiety.

Thus, one of the most urgent tasks of the theory and practice of updating the modern system of higher educational establishments is to study psychological factors of preserving students' health in the process of higher education.

Analysis of publications. The problem of preserving mental health of a prospective specialist (a teacher of comprehensive school, in particular) has become the subject to study for many Ukrainian and foreign scientists. Theoretical foundations of national education were contributed by A. Antonovsky, O. Asmolov, N. Kargina, E. Osin, L. Podoliak, A. Prykhozhan, V. Shapar, V. Yurchenko and others. In western psychology the problem of anxiety as a factor of mental health was developed by A. Adler, W. James, O. Kondash, J. Peaget, V. Frankl and others. Self-actualization of adults and its correlation with the rest of human features was researched by L. Binswanger, M. Boss, L. Kuznetsova, S. Kierkegaard, A. Maslow, A. Medvedev, J. P. Sartre, M. Heidegger, K. Jaspers. Gender differentiation features were described by antique philosophers, scientists of Renaissance, modern scientists (Aristotle, S. Bem, T. Campanella, T. More, Plato, R. Stoller, R. Hoff). However, the problem of gender differentiation, considering the ways anxious students reveal their self-actualization, has not been yet covered adequately in the psychological literature.

Purpose. The purpose of the research is to carry out an empirical investigation of special features of self-actualization of anxious male and female students and to outline the ways for their correction using psychological methods.

Results. The research was conducted on the basis of different faculties of the Donbas State Pedagogical University. An ascertaining experiment with the use of psychodiagnostic techniques (method SELF-ACTUALIZATION in adaptation by N. Kalina; questionnaire "Diagnosis of Anxiety" by A. Prykhozhan; drawing sample "Drawing of a training group") was conducted on an array of young people aged 16 to 23. The results of the experiment have revealed significant correlations

between anxiety and self-actualization of students as well as essential differences in girls' and boys' self-actualization.

Conclusion. The principal results of the research prove the hypothesis that self-actualization can be considered as a source of improvement in mental health and reduction in person's anxiety. It provides opportunities to establish social and psychological services in pedagogical universities. As a preventive measure, training aimed at improvement of students' self-actualization and overcoming anxiety was developed. The prospects of further research are outlined.

REFERENCES

1. Kuznetsova L. B., Medvedev A. V. (2010) Samoaktualizatsiya kak faktor sokhraneniya psicheskogo zdorov'ya studentov VUZa. [Self-actualization as a factor of maintaining students' mental health]. *Vestnik Pomorskogo universiteta. Gumanitarnyye i sotsialnyye nauki. – Bulletin of the University of Pomerania. Humanities and Social Sciences Series*, 1, 117-123. [in Russian].
2. Smirnov S. D. (2005) Pedagogika i psihologiya vyshchego obrazovaniya: ot deyatel'nosti k lichnosti. [Pedagogy and psychology of higher education: from activity to personality]. M.: Akademiya. [in Russian].
3. Osin E. N. (2010) Kontseptsiya salyutogeneza. Chuvstvo svyazannosti kak pokazatel' psihologicheskogo zdorov'ya i ego diagnostika. [Concepts of salutogenesis. A sense of connectedness as an indicator of psychological health and its diagnostics]. Retrieved from <https://studfiles.net> [in Russian].
4. Podolyak L. G., Yurchenko B. I. (2011) Psihologiya vyshchoyi shkoly: pidruchnik dlya studentov VNZ. [Psychology of higher education: manual for university students]. K.: Karavela. [in Ukrainian]
5. Shapar V. V., Olefir V. O. et al. (Eds.) (2009) Psihologichnyy tлумachnyy slovnyk naysuchasnishykh terminiv. [Psychological explanatory dictionary of up-to-date terms]. Kharkiv: Prapor. [in Ukrainian]
6. Il'in E. P. (2008) Trevozhnyye [The anxious]. *Emotsii i chuvstva. – Feelings and emotions*. Sanct – Peterburg: Piter. [in Russian]
7. Kondash O. (1981) Hvylyuvannya. Strakh pered vyprobuvannyam. [Anxiety. Fear of test] K.: Radyanska shkola. Retrieved from <https://link.springer.com> [in Russian].
8. Maslou A. G. (1997) Psihologiya bytiya. [Existential psychology] Moskva: Vakler. [in Russian]
9. Maslou A. G. (1997) Dal'niye predely chelovecheskoy psihiki. [The far limits of the human psyche] Sanct – Peterburg: Evraziya, 32. [in Russian]

(англійською переклала С. Пампура – доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 378.147:159-051]:159.923

МАЛІЙ Наталія

кандидат психологічних наук, доцент кафедри логопедії та спеціальної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка, м. Слов'янск, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: n-maliy7@ukr.net

ІНТЕРНАЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті розглядається роль інтернальності в професійному самовизначенні студентів-психологів та деякі інтегральні характеристики особистості, які служать критеріями оцінки рівня професіоналізму фахівця. Досліджується інтернальний локус контролю, який проявляється в активній життєвій позиції, самостійності і відповідальності і є важливою якістю, яка є визначальною в успішності студента-психолога у навчальній діяльності. Аналізуються психологічні передумови професійного самовизначення; професійна самореалізація; особистісна зрілість. У статті розкривається проблематика професійного самовизначення учнівської молоді. Детально розглянуто взаємозв'язок інтернального локусу контролю та професійного становлення студентів-психологів. Представлені мотиваційні фактори, які притаманні молодим людям при виборі професії психолога. Акцентується увага на проблемі модернізації змісту освіти та підготовці професійних психологів в умовах цієї модернізації. У статті висвітлено особистісні характеристики, на основі яких відбувається становлення професійної компетентності студентів-психологів.

У статті проаналізовано локусу контролю та емоційна привабливість майбутнього як можливої передумови, яка впливає на професійне становлення особистості. Автор розглядає основні аспекти категорій «інтернальність особистості» і «впевненість у собі» та аналізує взаємозв'язок основних цих категорій. пропонується зміна змісту і форм роботи студентів - психологів з інтегральної характеристики особистості у БК інтернальності і рекомендується впровадження цих змін в практику навчання студентів-психологів з метою підвищення особистісних і професійних якостей майбутніх психологів і підвищення ефективності їх професійної підготовки. Обґрунтовується актуальність формування структури інтернальності як умови формування позитивної мотивації особистості студентів-психологів у навчальному процесі.

Ключові слова: інтернальність, професійне становлення, студенти-психологі, інтернальний локус контролю.

Постановка проблеми. Підвищення якості освіти є однією з актуальних проблем не тільки для України, але і для всього світового

співтовариства. Вирішення цієї проблеми пов'язано з модернізацією змісту освіти та технологій освітнього процесу.

Зростання темпів розвитку нових технологій, автоматизація та комп'ютеризація виробничих процесів вимагають активного і творчого включення особистості в технічний процес. Особистості здатної, гнучкою, динамічної, креативної, самостійної з навичками самоконтролю і багажем професійних знань, вмінь і навичок.

На даний час експериментально доведено вплив особистісних характеристик на успішність навчальної діяльності.

Однією з найважливіших психологічних характеристик особистості є ступінь активності людини в досягненні своїх цілей. Рівень розвитку почуття особистої відповідальності відіграє важливу роль у вирішенні різноманітних завдань професійного характеру.

Якщо людина відчуває себе нездатною змінити ситуацію і пристосуватися під інтенсивний технократичний розвиток людського суспільства - у неї формується почуття безпорадності і неефективності. Уміння ж приймати ефективні рішення і долати негативні наслідки виховує в особистості впевненість в собі і своїх силах.

Ставлячи перед собою цілі, людина приписує їх досягнення або зовнішнім обставинам, або власним здібностям і старанням. Поняттям, що характеризує ступінь самостійності і активності людини у досягненні своїх цілей, є локус контролю. Локус контролю представлений двома формами: інтернальністю та екстернальністю.

Одним з показників професійного становлення і успішності особистості виступає інтернальність. При цьому вважається, що саме вона забезпечує особистісну зрілість і успішність в численних життєвих ситуаціях. Питання особистісного розвитку і формування готовності до майбутньої професійної діяльності є ключовими при підготовці студентів-психологів. При підготовці професійних психологів особливу увагу необхідно приділяти не тільки придбанням студентами високої кваліфікації, а й становленню майбутнього психолога-професіонала в особистісному плані.

Формулювання мети статті. Проаналізувати формування структури інтернальності як умови формування позитивної мотивації особистості студентів-психологів у навчальному процесі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інтернальності під різним кутом зору представлена в багатьох філософських та психологічних концепціях. Про важливість врахування локусу контролю в професійному самовизначенні особистості говорять деякі зарубіжні психологи. Так, К. Роджерс вважав, що усвідомленість вибору людиною будь-якого рішення, в тому числі і професії, передбачає внутрішній локус контролю.

Аналізу ролі локус контролю в професійному самовизначенні присвячені роботи Н.М. Аксьонової, С.В. Калініної, Р.М. Шаміонова. Внутрішній локус контролю, як один з основних критеріїв професіоналізму, виділяють також Л.К. Маркова та ін.

Вивчення успішної поведінки особистостей і груп, при якому в якості причин успішності вказується здатність контролювати ситуацію, описується теорією самоефективності і формування стилів атрибуції (А. Бандура, Д.Бем, Ф.Хайдер, Г. Келлі і ін.); теорією мотивації досягнення (Дж.Аткінсон, Д.Макклелланд) і т.д.

Узагальнюючи основні положення теорій можна констатувати, що для розвитку навчальної мотивації більш значуще вивчення інтернального типу контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір професії і подальше професійне самовизначення особистості визначаються цілою низкою психологічних передумов. Однією з них є локус контролю особистості. Про важливість врахування локус контролю в професійному самовизначенні особистості останнім часом говорять все частіше. Концепція локус контролю зачіпає важливі механізми поведінки людей і дозволяє впливати на розвиток успішності та адаптивності особистості в різних видах діяльності, в тому числі і в навчальній.

Так, зокрема, останні десятиліття характеризуються активними дослідженнями такого особистісного конструкту, який відображає систему переконань людини щодо того, де розташовуються сили, що впливають на її долю - в неї самої (внутрішній, інтернальний локус контролю) або в якихось зовнішніх факторах (зовнішній, екстернальний локус контролю). Все частіше вчені приходять до висновку, що усвідомленість вибору людиною будь-якого рішення, в тому числі і професії, передбачає внутрішній локус контролю.

Усі параметри професійної позиції пов'язані із загальною інтернальністю. Під інтернальністю розуміється схильність особистості бачити в якості причин, що відбуваються в її житті подій переважно себе: власні здібності, зусилля, властивості характеру і т.д. При цьому в психологічній науці і практиці соціального життя проводиться ціннісний підхід до інтернальності, вважається, що саме вона забезпечує особистісну зрілість і успішність у численних життєвих ситуаціях.

Виходячи з досліджень, що проводяться у цьому напрямку, виявлений зв'язок особистісних особливостей студентів-психологів і параметрів професійної позиції. Становлення професійної компетентності студентів-психологів відбувається на основі багатьох особистісних характеристик - розумінням себе, довірою до себе, вірою в свої сили, самоприйняття, позитивним ставленням до себе і до людей, самостійності мислення і поведінки. Основоположними з них є особиста відповідальність і соціальна сміливість, тобто впевненість у собі. Під упевненістю в собі мається на увазі позитивна оцінка індивідумом власних навичок і здібностей, які вважаються достатніми для досягнення значимих для нього цілей. Це дозволяє стверджувати, що впевнені в собі люди матимуть інтернальний локус контролю, а невпевнені - екстернальний.

Проблема професійного становлення студентів-психологів обговорюється сьогодні у літературі досить широко. Існує чітко структурована ієрархія мотивів вибору професії «психолог». Мотиви є

основними побудниками будь-якої діяльності, як показує практика. При виборі професії психолога молоді люди мають різні фактори мотивації: від отримання диплома про вищу освіту до маніпуляції людьми. Але основна мотивація найчастіше полягає у намірі вирішити свої власні психологічні проблеми. Найчастіше всі вони мають нереалістичні уявленнями про майбутню професійну діяльність психолога.

Тому молоді люди, приходячи на перший курс, освоюють психологічні знання для того, щоб використовувати їх не в професійній діяльності, а в конкретних життєвих ситуаціях - щоб краще розуміти себе та інших.

На перших курсах уявлення про професію дещо розмиті. Студенти розглядають професійну самореалізацію психолога як процес психологічного впливу на інших людей.

На 2-3 курсі велика частина студентів вже більш адекватно оцінює свої здібності до прийняття рішень і контролю власних дій. Вони вже більшою мірою вважають себе основним регулятором своїх досягнень і успіхів. Молоді люди відчують себе здатними чинити опір зовнішнім впливам і контролювати свої емоційні реакції. В них значно зростає рівень інтернальності. Це призводить до переосмислення своїх професійних намірів: професійна самореалізація психолога бачиться студентам вже не як вплив, а як взаємодія з іншими людьми за допомогою певних психологічних знань.

На старших курсах професійна самореалізація бачиться студентам-психологам як особистісний та професійний ріст у процесі вирішення цілей і завдань, що відповідають не тільки особистим інтересам, а й соціальної функції професії. Студенти-психологи більшою мірою приймають цінності, властиві особистості, яка самоактуалізується.

Розглядаючи результати досліджень, можна зробити висновок, що з кожним наступним курсом спостерігається виражена динаміка збільшення кореляційного взаємозв'язку локус контролю і впевненості в собі. Найвищі показники взаємозв'язку виявлені у старшокурсників. А це означає, що можна зробити висновок про наявність зв'язку інтернального локус контролю з упевненістю в собі.

Як показало дослідження студентів-психологів, існує досить високий рівень зв'язку між упевненістю у собі та інтернальністю особистості: впевнена людина схильна до самовираження, вмє захистити свої права, бере відповідальність за своє життя у власні руки, здатна до самовизначення в своїх діях. Посилення зв'язку з цим протягом становлення особистості студента як майбутнього професіонала, говорить про те, що зростає рівень прояву її відповідальності. Відповідальність в реальній поведінці може бути представлена в рамках прояву інтернальності особистості.

Інтернальність і екстернальність тісно пов'язані з рівнем соціальної зрілості і відповідальності, що характеризує загальну спрямованість особистості. Одним з показників зрілості особистості, рівня її морального розвитку і успішності виступає інтернальність, пов'язана з мірою відповідальності індивіда за події власного життя.

Під інтернальність розуміється схильність особистості бачити в якості причин подій ,які відбуваються в її житті, переважно себе, власні здібності, зусилля, властивості характеру і т.д. При цьому в психологічній науці проводиться ціннісний підхід до інтернальності, вважається, що саме вона забезпечує особистісну зрілість і успішність в численних життєвих ситуаціях.

Підвищення інтернальності як інтегральної особистісної характеристики супроводжується зміною навчальної мотивації і змістовних орієнтацій.

Показують хороші результати студенти-психологи з позитивним самовідношенням, що володіють гнучкістю в реалізації своїх цінностей у взаємодії з оточуючими людьми, що здатні швидко і адекватно реагувати на мінливу ситуацію, що приймають себе такими, якими вони є, в тому числі здатні приймати свої негативні емоції як природний прояв людської природи, здатні до швидкого встановлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми, які прагнуть до знань, з вираженою творчою спрямованістю. Виходячи з цього, процес формування оптимальної структури навчальної мотивації буде ефективним, якщо в його основі буде лежати спеціально організований процес розвитку інтернальності.

При великій суперечливості результатів експериментів, все ж доведено загальну тенденцію, що дозволяє стверджувати, що інтерналі більш успішні у навчанні і мають більш збалансовану систему саморегуляції.

Висновки. Аналізуючи результати деяких досліджень, можна зробити висновок, що найбільш вираженими для студентів-психологів з інтернальними рисами виявилися мотиви досягнення успіху, самовдосконалення і творчої самореалізації. Це свідчить про те, що студенти з інтернальними рисами характеру мотивовані на досягнення успіху в навчанні, усвідомлюють необхідність отримання знань для досягнення успіху в майбутньому. Вони серйозно налаштовані на навчання, здатні до творчості і самовдосконалення, не покладаються на випадок, удачу і збіг обставин, а віддають собі звіт в тому, що необхідно докласти зусиль для отримання результату.

У студентів з екстернальним локусом контролю ці мотиви теж присутні, але вони набагато менш виражені. Студентів даної групи більше хвилює ставлення до них близьких і статус у своєму середовищі.

На підставі наявних у літературі даних можна припустити, що локус контролю (екстернальність-інтернальність особистості) і емоційне уявлення про майбутнє можуть в значній мірі визначати процес професійного становлення особистості.

Деякі психологи та дослідники в галузі освіти пропонують методи змін інтегральної характеристики особистості у бік інтернальності. Перехід від екстернальності до інтернальності створює сильне відчуття дисбалансу і дискомфорту, але це невід'ємна складова пошуку і відкриття справжнього себе. В цьому випадку студент стає відповідальним, незалежним, творчим, спирається на себе, для нього головним є самокритика і самооцінка, а оцінка інших - другорядна.

Зміна змісту і форм роботи студентів в напрямку розвитку їх творчої активності та самостійності може служити розкриттю ними сенсу професійної діяльності психолога та розвитку їх мотивації професійного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончарова Е. Б. Формирование мотивации учебной деятельности подростков. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 132-135.
2. Зотова Н. Н., Родина О. Н. Исследование профессионального становления студентов-психологов. *Вестник МГУ. Серия 14. Психология*. 2003. № 3. С. 69-78.
3. Кваша О. Интернальный locus контроля как показатель социальной ответственности будущих учителей. *Соц. психология*. 2007. № 2. С. 139-144.
4. Мазоха І. С. Співвідношення агресивності, емпатії та локусу контролю у структурі особистості майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2009. № 10. С. 81-85.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учебное пособие. / М.: Академия, 2004. 304 с.
6. Бех І. Д. Саморозвиток і процес самореалізації особистості. *Психологічні джерела виховної майстерності* : навч. посіб. К.: Академвидав, 2009. С. 13-15.
7. Студент как субъект саморазвития и отношения к учебно-профессиональной деятельности / под ред. В. Г. Маралова. М. : Мир, 2011. 192 с.
8. Хьелл Ларри, Джулиан Роттер. Теория социальных научений : [в т. ч. интернальный и экстернальный locus контроля]. *Теории личности. Основные положения, исследования и применение*: учеб. пособие для вузов. [3-е изд.]. М. : СПб, 2009. С. 410-431.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2019.

МАЛИЙ Наталья

кандидат психологических наук, доцент кафедры логопедии и специальной психологии ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

ИНТЕРНАЛЬНОСТЬ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПЕРЕДПОСЫЛКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ПСИХОЛОГОВ

Резюме. В статье рассматривается роль интернальности в профессиональном самоопределении студентов-психологов и некоторые интегральные характеристики личности, которые служат критериями оценки уровня профессионализма специалиста. Исследуется интернальный locus контроля, который проявляется в активной жизненной позиции, самостоятельности и ответственности и является важным качеством,

---

определяющим в успешности студента-психолога в учебной деятельности. Анализируются психологические предпосылки профессионального самоопределения; профессиональная самореализация; личностная зрелость. В статье раскрывается проблематика профессионального самоопределения учащейся молодежи. Подробно рассмотрена взаимосвязь интернального локуса контроля и профессионального становления студентов-психологов. Представленные мотивационные факторы, которые присущи молодым людям при выборе профессии психолога. Акцентируется внимание на проблеме модернизации содержания образования и подготовке профессиональных психологов в условиях этой модернизации. В статье освещены личностные характеристики, на основе которых происходит становление профессиональной компетентности студентов-психологов. Автор рассматривает основные аспекты категорий «интернальность личности» и «уверенность в себе» и анализирует взаимосвязь основных этих категорий. предлагается изменение содержания и форм работы студентов - психологов с интегральной характеристики личности в БИК интернальности и рекомендуется внедрение этих изменений в практику обучения студентов-психологов с целью повышения личностных и профессиональных качеств будущих психологов и повышения эффективности их профессиональной подготовки. Обосновывается актуальность формирования структуры интернальности как условия формирования положительной мотивации личности студентов-психологов в учебном процессе.

Ключевые слова: интернальность, профессиональное становление, студенты-психологи, интернальный локус контроля.

MALIY Nataliya

assistant professor of the chair of speech therapy department SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

INTERNALITY AS A PSYCHOLOGICAL PREREQUISITE FOR THE PROFESSIONAL FORMATION OF THE PERSONALITY OF STUDENT PSYCHOLOGIST

Summary. The article discusses the role of internality in the professional self-determination of student psychologists. The psychological prerequisites of professional self-determination are analyzed; professional self-realization; personal maturity. The relationship of the internal locus of control and the professional development of student psychologists is examined in detail. The motivational factors that are inherent in young people when choosing the profession of a psychologist are presented. The focus is on the training of professional psychologists in the modernization of the content of education. The article highlights the personality characteristics, on the basis of which the formation of professional competence of student psychologists. The article analyzes the locus of

---

control and the emotional attractiveness of the future as a possible reason that affects the professional formation of the individual.

Keywords: internality, professional development, psychology students, internal locus of control.

Abstract. Introduction. The article examines the role of internality in the professional self-determination of psychology students and some integral personality characteristics that serve as criteria for assessing the level of professionalism of a specialist.

Increasing rates of development of new technologies, automation and computerization of production processes require active and creative involvement of the individual in the technical process. Personality should be capable, flexible, dynamic, creative, independent with skills of self-control and baggage of professional knowledge, skills and skills.

One of the indicators of professional development and personality success is internality. At the same time, it is believed that it provides personal maturity and success in numerous life situations.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the formation of internality structure as a condition of formation of positive motivation of students-psychologists' personality in the educational process.

Results. The importance of taking into account the locus of control in the professional self-determination of the personality is said by foreign psychologists, who believe that the awareness of a person's choice of any decision, including the profession, implies an internal locus of control.

The choice of profession and the further professional self-determination of a person are determined by a number of psychological preconditions. One is the locus of personality control. The concept of control locus affects important mechanisms of the behavior of people and allows to influence on the development of success and adaptability of the person in various types of activity, including educational. All the parameters of a professional position are related to the general internship. Internality refers to the tendency of the individual to see as the reasons that occur in the life events mainly itself: own abilities, efforts, character traits, etc. In psychological science, it is believed that it is internality that ensures personal maturity and success in many life situations.

Conclusion. Analyzing the results of some studies, we can conclude that students with internal character traits are motivated to succeed in learning, aware of the need to gain knowledge to succeed in the future. This indicates that the locus of control (externality-internality of personality) and emotional perception of the future can largely determine the process of professional formation of personality.

REFERENCES

1. Goncharova, E. B. (2000) Formirovanie motivatsii uchebnoy deyatel'nosti podrostkov *Voprosyi psihologii*, 6, 132-135.
2. Zotova, N. N. & Rodina, O. N. (2003) Issledovanie professional'nogo stanovleniya studentov-psihologov. *Vestnik MGU. Seriya 14. Psihologiya*, 3, 69-78.

3. Kvasha, O. (2007) Internalnyi lokus kontroliu yak pokaznyk sotsialnoi vidpovidalnosti maibutnikh vchyteliv. *Sots. Psykholohiia*, 2, 139-144.
4. Mazokha, I.S. (2009) Spivvidnoshennia ahresyvnosti, empatii ta lokusu kontroliu u strukturi osobystosti maibutnikh psykholohiv *Nauka i osvita*, 10, 81-85.
5. Klimov, E. A. (2004) Psihologiya professionalnogo samoopredeleniya: uchebnoe posobie. M.: Akademiya, 304 p.
6. Bekh, I. D. (2009). Samorozvytok i protses samorealizatsii osobystosti. *Psykhologichni dzherela vykhovnoi maisternosti: navch. posib.* K.: Akademvydav, P. 13-15.
7. Maralova, V. G. (Ed) (2011). Student kak sub'ekt samorazvitiya i otnosheniya k uchebno-professionalnoy deyatel'nosti. M. :Mir. 192 p.
8. Hell Larri & Dzhulian Rotter. Teoriya sotsialnyih naucheniy : [vt. ch. Internalnyi i eksternalnyi lokus kontrolya]. *Teorii lichnosti. Osnovnyie polozheniya, issledovaniya i primenenie: ucheb. Posobie dlya vuzov.* [3-e izd.]. M. : SPB, 2009. P. 410-431.

(англійською переклала С. Рижкова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 371.212.3

ПРОКОПЕНКО Ірина

канд. пед. наук, доцент, докторант кафедри початкової і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

E-mail: training.center.hnpu@gmail.com

ФОРМИ, МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. Метою статті є визначення форм, методів та прийомів, що сприяють ефективній організації фасилітаційної взаємодії. У дослідженні дано характеристику суті поняття «фасилітаційна взаємодія» як процесу безпосередньої або опосередкованої спільної дії, спрямованої на ініціювання, підтримку та конструктивний прояв реалізації індивідуально-творчого потенціалу здобувача освіти відповідно до створеної ситуації навчання й орієнтованої, перш за все, на підвищення ефективності співпраці її учасників. Визначено принцип фасилітації, що сприяє забезпеченню фасилітаційної спрямованості особистості суб'єктів взаємодії – відкритість до позитивного мислення. Зазначено принципи, основні положення концепції фасилітації та сформульовано основні вимоги до розробки дидактичного забезпечення принципу фасилітації, які забезпечуються шляхом розробки педагогічних технологій, побудованих на інтерактивній взаємодії (синергія, співпраця, діалог). Підкреслено, що ділові ігри та дискусії необхідно проводити для того, © Прокопенко І., 2019

аби визначити рівень підготовки здобувачів освіти до фасилітаційної взаємодії, а для зняття психологічної напруженості і виявлення творчих здібностей слід проводити організаційні колективні творчі вправи, групові рухливі ігри тощо.

Ефективним є також проведення тренінгу на організацію командної взаємодії. У даній науково-методичній статті доведено, що освітній процес, заснований на принципах фасилітації – це система побудови взаємозв'язку навчання і виховання, що забезпечує розвиток особистості здобувача освіти, як індивідуальності і як професіонала; процес засвоєння знань перетворюється в засіб розвитку здобувача освіти з урахуванням його суб'єктного досвіду, цінностей, потреб, мотивів, індивідуальних можливостей.

Адаптація та імплементація окреслених форм, методів та прийомів в освітній процес надасть можливість упроваджувати фасилітаційну взаємодію як підґрунтя підготовки майбутніх учителів.

Подальші перспективи наукових розвідок науковця будуть спрямовані на опитування майбутніх та працюючих учителів на предмет ефективності упровадження в освітній процес форм, методів та прийомів фасилітаційної взаємодії.

Ключові слова: фасилітаційна взаємодія, організація, освітній процес, здобувачі освіти, форми, методи, прийоми.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Інтеграція України до європейського освітнього простору зумовила необхідність модернізації системи професійної підготовки фахівців, що насамперед позначилося на стандартах якості вищої освіти, які базуються на врахуванні провідних компетентностей, особистісних та професійних якостей учителя як суб'єкта педагогічної діяльності. Сучасна педагогічна освіта поступово переорієнтовується з когнітивно зорієнтованої моделі підготовки фахівців на особистісно зорієнтовану, побудовану на засадах фасилітаційної взаємодії, співпраці, партнерства всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Проблема фасилітаційної взаємодії тісно пов'язана із формуванням суб'єктності та суб'єктної позиції вчителя, що визначається в науковій літературі як соціальний статус; ставлення людини до дійсності; роль, яку він відіграє в конкретній ситуації спілкування (Л. Бурлачук, С. Вдович, В. Кіслов, М. Корольчук, В. Крайнюк, В. Семиченко, І. Ющук та ін.). Сучасними науковцями визначено теоретичні та методичні засади педагогічної взаємодії (Г. Аксьонова, І. Вачков, Л. Велитченко, Н. Волкова, О. Киричук, Я. Коломінський, І. Малікова, С. Музичук та ін.). Низку студій присвячено підготовці майбутніх педагогів до педагогічної взаємодії (Т. Борисенко, В. Желанова, О. Кіліченко, С. Коломійченко, О. Комар, О. Матвієнко, Л. Нечаєва, Р. Павлюк, Л. Присяжнюк, С. Ратовська, Г. Шролик та ін.). Проблему організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освіті розкрито в працях Н. Бугаєвої, І. Вачкова, Л. Велитченко, О. Грозовської, О. Кролевецької, О. Легун, О. Максимової, Н. Моїсеєвої, В. Панюшкіна, Н. Ткачової та ін.

Розвідки вчених дозволяють стверджувати, що педагогічний контекст фасилітації вчителя як специфічного виду професійно-педагогічної діяльності розкрито в науковому доробку сучасних учених-педагогів (О. Галіцан, З. Курлянд, С. Коломійченко, О. Фісун та ін).

Разом з тим можна констатувати відсутність досліджень, присвячених упровадженню в освітній процес форм, методів та прийомів фасилітаційної взаємодії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – визначити форми, методи та прийоми, які сприяють ефективній організації фасилітаційної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ключовим поняттям дослідження є поняття «фасилітаційна взаємодія», яку розуміємо як процес безпосередньої або опосередкованої спільної дії, спрямованої на ініціювання, підтримку і конструктивний прояв реалізації індивідуально-творчого потенціалу здобувачів освіти відповідно зі створеними ситуаціями й атмосферою навчання і орієнтованою, перш за все, на підвищення ефективності співробітництва її учасників.

Фасилітація частіше буває груповою, іноді – індивідуальною. В соціумі у ролі фасилітаторів можуть виступати психологи, педагоги, психотерапевти, лікарі, юристи-консультанти, соціальні працівники тощо. В довідниках можна віднайти досить багато синонімів поняттю «фасилітація», розглядається і поняття «соціальна фасилітація» як технологія підвищення швидкості або продуктивності діяльності індивіда, коли є спостерігачі за діями даного індивіда [7; 9; 10; 11].

Вперше соціальна фасилітація була зафіксована в кінці XIX століття в дослідях французького фізіолога Фере, а потім докладно описана Ф. Олпортом, В. Меді, В. Бехтеревим (спільно з М. Ланге), К. Роджерсом, Дж. Рензуллі, Ф. Фанч та ін.

Соціальна фасилітація – стимулюючий вплив поведінки одних людей на діяльність інших, механізм соціалізації, в результаті якої співпраця студентів, учнів протікає інтенсивніше (фасилітація означає співробітництво, полегшення) [4; 8]. Італійський педагог і лікар Марія Монтессорі суть фасилітації розвитку хворих дошкільнят висловила від їх імені п'ятьма словами: «Допоможи мені це зробити самому».

Якщо слова Монтессорі можна взяти за основу розробки першого етапу освоєння фасилітації – синергії, співпраці, то парадигмальну ідею фасилітації Г. Цукерман «Від уміння співпрацювати до вміння вчити себе» [5, с. 27] візьмемо за основу другого, найбільш продуктивного етапу навчання, що мотивує студента, учня до взаємодії за допомогою відповідних форм, методів, прийомів навчання.

Фасилітація – психолого-педагогічна основа діяльнісного підходу, головна умова і важливий механізм реалізації перетворень в системі освіти. Навчальна діяльність в фасилітаційній взаємодії – перш за все – діяльність, в результаті якої відбуваються зміни в суб'єкті. Компонентами фасилітаційної

взаємодії є: когнітивний, емоційний, ціннісний (аксіологічний), поведінковий і рефлексійний.

Якщо в традиційній моделі навчання домінуюче становище займає навчальна складова: вона визначає параметри і компоненти навчання, результат навчання, то фасилітаційна модель навчання ґрунтується на провідній ролі того, хто навчається, тому що ми приймаємо його не як учня (студента), а як здобувача освіти, тому навчальні мотиви перетворюються з активного слухання на самонавчання, самотворення соціально педагогічного механізму фасилітації на роль суб'єктного осмислення навчання, самостійності, яка об'єднує прагнення всіх здобувачів освіти на розв'язання освітніх завдань, становлення авторами і творцями власного життя і життєвих обставин.

Принцип фасилітації як теоретико-методологічна складова усвідомлення здобувачами освіти індивідуальної суті стає провідною категорією в педагогіці. Парадигмальна ідея принципу – опора на творчий потенціал здобувача освіти, щире віру і підтримку його прагнення до самоактуалізації і самореалізації» [3; 6]. Принцип фасилітації забезпечує фасилітаційну спрямованість особистості суб'єктів взаємодії, відкритість до позитивної думки, мислення.

У процесі міжособистісного спілкування посилюється дія всіх механізмів соціалізації – наслідування (копіювання, повторення чужих слів, дій, форм поведінки тощо), емансипація (набуття самостійності, автономії), індивідуалізація (прояв індивідуально-типологічних особливостей і характеристик особистості), ненавмисне навіювання (сугестія), які підсилюють ідентифікаційні процеси, посилюють або зменшують конформність, сором, почуття провини тощо.

Механізми соціалізації доцільно розглянути у взаємозв'язку з принципами соціального навчання – традиційними (системність, науковість тощо) і в сукупності з іншими, які базуються на методології системно-синергетичного підходу, гарантують повноту і несуперечність виявлених елементів, зв'язків і функцій, зокрема: навчання в співробітництві, стійкості, особистісно діяльнісного опосередкування, самоорганізації і розвитку групи, діалогічність, соціально-психолого-педагогічного резонансу, компромісу. Введення принципу фасилітації обумовлюється затвердженням в освіті концепції навчання суспільства, умовами середовища навчання, множинністю і паралельністю різних систем пояснення світу, правом того, хто навчається на вибір форм, методів і засобів навчання, переорієнтацією навчання з оцінки навчання на самооцінку тощо.

Викладач, який керується принципом фасилітації, здійснює навчання з орієнтацією на потенціал здобувачів освіти, стає посередником між педагогічною наукою, практикою і змістом освіти. Учень не воскова табличка, на якій можна писати і на якій відображаються зовнішні враження, і не посудина, яка наповнюється або нашими зовнішніми враженнями, або текстом, що несе інформацію про ці враження, і не «приймач». Він – джерело

власного знання. Древні казали (приписують Сократу), що дитина не посудина, яку треба наповнювати, а факел, який треба запалити [2, с. 154].

Фасилітація підсилює процес навчання, надає прискорення в відтворенні знань, роблячи їх особисто значущими, а знання, здобуті самостійним шляхом, інтеріоризуючись в суб'єкті, мають здатність «не забуватись» і часом набувають статусу авторства.

На основі проведеного аналізу літератури [7; 9; 10; 11] сформулюємо основні вимоги до розробки дидактичного забезпечення принципу фасилітації:

- сприймати здобувача освіти таким, яким він є, і допомогти йому зрозуміти, що він собою являє;
- зміст навчання має сприяти задоволенню екзистенціальних потреб майбутнього педагога, тобто потреб його буття, особистого існування: свободи і вільного вибору себе, свого світогляду, дій, вчинків, позицій, самостійності та особистої відповідальності за результати самореалізації, самовизначення, творчості;
- забезпечення прав на прояв індивідуальних особистісних якостей, власних суджень, думок, позицій в освітньому процесі має абсолютно кожен з його учасників, незалежно від віку, педагогічного і життєвого досвіду тощо;
- в процесі навчання надавати право на узгодження досвіду здобувача освіти з науковим змістом освіти. Принципово важливо забезпечити взаємодію формального освітнього процесу з неформальним, позаформальною й інформальною освітою, громадськими об'єднаннями, національно-культурними центрами тощо;
- освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку навчання як суб'єктної діяльності.

Освітній процес в контексті принципу фасилітації – це система побудови взаємозв'язку навчання і вчення, що забезпечує розвиток особистості здобувача освіти, як індивідуальності і як професіонала; процес засвоєння знань з мети перетворюється на засіб розвитку здобувача освіти з урахуванням його суб'єктного досвіду, цінностей, потреб, мотивів, індивідуальних можливостей.

Хоча теоретичний доробок і педагогів-класиків, і сучасних українських вчених стосовно необхідності взаємодії, що базується саме на фасилітаційних принципах, під час шкільних навчально-виховних процесів достатній (наприклад, ідеї педагогіки нашого великого класика В. Сухомлинського просякнуті фасилітаційним духом), проте масового прояву в практичному плані в системі освіти України це явище все ще не набуло. Необхідно зазначити, що, в ідеалі, фасилітаційна взаємодія повинна відбуватись не лише під час безпосереднього навчання, на уроках, а й під час соціальної взаємодії (в позаурочний час, на перервах, у їдальні тощо). В Україні в системі освіти впровадження принципів фасилітаційної взаємодії тільки-но почало розгортатись, її елементи можна прослідкувати в державних закладах загальної середньої освіти, наприклад, ранкове коло (початкові класи НУШ), в приватних ЗЗСО, наприклад, таких що базуються на методиках М.

Монтессорі, Р. Штайнера, деяких авторських школах. Але говорити про закріплення фасилітації як основи взаємодії у ЗЗСО ще дуже рано, оскільки здебільшого учителі, якщо і дотримуються таких принципів, то відбувається це на інтуїтивному рівні або ж завдяки вродженому учительському таланту (про таких людей кажуть «учитель від Бога»), бо все ще не розроблені та не впроваджені в навчальний процес педагогічних ЗВО та інститутів підвищення кваліфікації методики, посібники, навчальні дисципліни, що допоможуть майбутнім і нинішнім учителям засвоїти знання та, що особливо важливо, навички й вміння фасилітаційно взаємодіяти на усвідомленому рівні. У цих, вищеозначених задачах, ми вбачаємо перспективи наших подальших наукових розробок.

Для цього звернемося до європейського досвіду педагогів, тренерів та психологів-практиків, що проводять групову фасилітацію. В процесі розвитку тимчасової групи психологи виділяють чотири етапи (стадії): стадія формування, стадія кризи, стадія повноцінної діяльності та стадія розформування групи. Організація освітнього процесу відбувається відповідно зі стадіями розвитку групової поведінки.

Стадія формування (колективотворення) за часом короткострокова (4-6 годин), але інформаційно насичена. Даний етап можна також назвати діагностичним. На етапі проектування змісту освітнього процесу і формування групи здобувача освіти доцільно проведення певних діагностичних процедур.

Як правило, групу здобувачів освіти складають представники різних національних культур, з різними поглядами стосовно новацій («новатори», «консерватори», «хиткі», «прогресивні», «одержимі»), а також за характером домінуючої модальності (візуали, кінестети, аудіали, дігітали, полімодали); за моделлю гемісферології – право- і лівопівкульні; інтроверти й екстраверти тощо.

На початковому етапі виникають деякі бар'єри в спілкуванні. Для усунення бар'єрів, пов'язаних з нерівністю ділового та вікового статусу, для звільнення від «рольових масок» необхідно провести процедуру знайомства так, щоб виникла добра, робоча, творча, вільна атмосфера. Фасилітатор (як правило їх два або ж спільно зі психологом) проводить вправи й ігри у тренінговому форматі на знайомство, розподіляє ігрові ролі (експерт, консультант, інструктор, автократ, маніпулятор, опозиціонер, модератор, хронометрист, спостерігач, секретар тощо); бажано, щоб учасники дотримувались виконання своїх ролей і не виходили з «ігрового поля».

Колективоутворення (від лат. *Collectivus* – збірний) – стадія групоутворення, що означає перехід групи в процесі спільної соціально цінної діяльності від низького до більш високого рівня розвитку і в кінцевому підсумку до створення колективу.

Процеси колективотворення при цьому супроводжуються такими соціально-психологічними феноменами: підвищенням згуртованості та єдності колективу, формуванням колективістських норм поведінки і взаємин,

проявом колективістської ідентифікації і одночасно колективістського самовизначення тощо.

Процеси колективоутворення можна спостерігати в навчальних групах, де використовуються фасилітаційні форми навчання (наприклад, під час навчання іноземним мовам інтенсивним методом або при навчанні в групах соціально-психологічного тренінгу). Ці форми навчання спираються на особливі ефекти, активізують вплив групи на своїх членів, що стимулює розвиток колективістських якостей у членів групи.

Дослідження показали, що причина активізації впливу групи на своїх членів в умовах спільної діяльності полягає в «русі мотиву» (як предметно спрямованої активності певної сили) від одного суб'єкта до іншого (Л. Карпенко). У процесах взаємодії або спілкування один суб'єкт «транслює» свою активність іншому. Другий може перетворити сенсовий і (або) емоційно-оцінний аспект сприйнятого мотиву і «транслювати» його третьому (або повернути першому). Ідея руху мотиву в спільнодіючій групі дозволяє зрозуміти механізм засвоєння індивідом соціокультурного досвіду, тобто механізмів інтеріоризації-екстеріоризації. Коли під час навчання створені умови для руху мотиву, то колективоутворення і засвоєння соціального досвіду відбуваються максимально ефективно. На першому етапі, діагностичному, проводяться ділові ігри, дискусії, в процесі яких виявляється рівень підготовки здобувачів освіти до роботи. Для зняття психологічної напруженості і виявлення творчих здібностей проводяться організаційні колективні творчі вправи, групові рухливі ігри тощо. З-поміж членів групи формуються творчі групи, які отримують певні завдання.

Ефективним є проведення тренінгу на командну взаємодію [1, с. 104-108]. Тренінг проводиться в режимі інтенсивної взаємодії провідних учасників. Можливе застосування психогімнастики, дискусії та рефлексії, поелементного тренування навичок, когнітивно-поведінкові методики тощо. Для ефективного засвоєння учасниками теоретичного матеріалу в програму включають велику кількість рольових, ділових і ситуаційних ігор. Бажано, щоб під час тренінгу велась відеозйомка окремих фрагментів курсу (семінару) для подальшого обговорення відзнятого матеріалу.

Адаптація та використання вищезазначених форм, методів та прийомів в освітньому процесі надасть можливість упроважувати фасилітаційну взаємодію, яка стане підґрунтям підготовки майбутніх учителів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аналіз наукової літератури надав підстави визначити суть поняття «фасилітаційна взаємодія» як процес безпосередньої або опосередкованої спільної дії, спрямованої на ініціювання, підтримку і конструктивний прояв реалізації індивідуально-творчого потенціалу здобувача освіти відповідно зі створеною ситуацією навчання і орієнтованою, перш за все, на підвищення ефективності співробітництва її учасників. Визначено принципи, основні положення концепції фасилітації та сформульовано основні вимоги до розробки дидактичного забезпечення принципу фасилітації. У дослідженні зазначено, що ділові ігри та дискусії слід проводити для того, аби визначити рівень підготовки здобувачів освіти

до фасилітаційної взаємодії, а для зняття психологічної напруженості і виявлення творчих здібностей слід проводити організаційні колективні творчі вправи. Ефективним є також проведення тренінгу на організацію командної взаємодії.

Подальші перспективи наших наукових розвідок вбачаємо у тому, що проведемо опитування серед майбутніх та нинішніх учителів на предмет ефективності упровадження в освітній процес форм, методів та прийомів фасилітаційної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Димухаметов Р. С., Соколова Н. А., Слесарь М. В., Жеребкина В. Ф. и др. (2016) Фасилитационный подход в подготовке социальных педагогов: монография. Челябинск-Костанай. 306 с.
2. Ліннік О. О. (2017) Модель системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* № 8. Ч. II. 150-158.
3. Овчарова Р. В. (2016) Психолого-педагогическая фасилитация в профессиональной деятельности учителя: учебное пособие. Курган: ИКГУ. 210 с.
4. Орлов А. Б. (2016) Человекоцентрированный подход в психологии, психотерапии, образовании и политике (К 100-летию со дня рождения К. Роджерса). URL: <http://www.trialog.ru/library/scipubl/rogers100.html> (дата звернення 03.11.19).
5. Цукерман Г. А. (1996) От умения сотрудничать к умению учить себя. *Психологическая наука и образование.* № 2. 27. URL: <http://lib.mgppu.ru/oracunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:25109/Source:default> (дата звернення 05.11.19).
6. Bruner J. S. (1991) The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, Vol. 18. 1–21.
7. Prendville P. (2008) Developing facilitation skills. *Handbook for group facilitations.* Combat Poverty Agency. 124.
8. Rogers C. R. (1982) Freedom to learn for the 80s. Columbus, OH: Merrill. 1982. 308.
9. Ryff C. D. (1996) Psychological Well-Being. *Encyclopedia of Gerontology.* Vol. 2. 365–369.
10. Ryff C. D., Keyes C. L. (1995) The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology.* Vol. 69. 719–727.
11. Zajonc R., Sales S. (1966) Social facilitation of dominant and subordinate responses. *J. of Experimental Social Psychology.* Vol. 2. 160–168.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019.

ПРОКОПЕНКО Ирина

канд. пед. наук, доцент, докторант кафедри начального и профессионального образования Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды
ул. Алчевських, 29, м. Харьков, Украина, 61002
E-mail: training.center.hnpu@gmail.com

**ФОРМЫ, МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ
ФАСИЛИТАЦИОННОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

Резюме. Целью статьи является определение форм, методов и приемов, которые способствуют эффективной организации фасилитационного взаимодействия. В исследовании дана характеристика сущности понятия «фасилитационное взаимодействие» как процесса непосредственного или опосредованного совместного действия, направленного на инициирование, поддержку и конструктивное проявление реализации индивидуально-творческого потенциала соискателя образования в соответствии с созданной ситуацией обучения и ориентированной, прежде всего, на повышение эффективности сотрудничества ее участников. Определён принцип фасилитации, который способствует обеспечению фасилитационной направленности личности субъектов взаимодействия – открытость к положительному мышлению. Разработаны основные положения концепции фасилитации и сформулированы основные требования к разработке дидактического обеспечения принципа фасилитации, которые обеспечиваются путём разработки педагогических технологий, построенных на интерактивном взаимодействии (синергия, сотрудничество, диалог). Доказано автором, что деловые игры и дискуссии необходимо проводить для того, чтобы определить уровень подготовки соискателей образования к фасилитационному взаимодействию, а для снятия психологической напряжённости и выявления творческих способностей следует проводить организационные коллективные творческие упражнения в фасилитационном стиле. Эффективным является также проведение тренинга, направленного на организацию командного взаимодействия. В статье доказано, что образовательный процесс, основанный на принципах фасилитации – это система построения взаимосвязи обучения и воспитания, обеспечивающая развитие личности соискателя образования, как индивидуальности и как профессионала; процесс усвоения знаний превращается в средство развития соискателя образования с учетом его субъектного опыта, ценностей, потребностей, мотивов, индивидуальных возможностей. Дальнейшие перспективы научных исследований учёного будут направлены на опрос будущих и работающих учителей на предмет эффективности внедрения в образовательный процесс форм, методов и приёмов фасилитационного взаимодействия.

Ключевые слова: фасилитационное взаимодействие, организация, образовательный процесс, соискатели образования, формы, методы, приёмы.

PROKOPENKO Irina

candidate of Sciences, docent, doctoral student of the Department of Primary and Professional Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

st. Alchevskikh, 29, Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: training.center.hnpu@gmail.com

FORMS, METHODS AND TECHNIQUES OF ORGANIZATION OF THE FACILITATION INTERACTION

Summary. The study characterizes the essence of the concept of «facilitation interaction» as a process of direct or indirect joint action aimed at initiating, supporting and constructive manifestation to realize the individual-creative potential of the education seeker in accordance with the created learning situation and focused primarily on collaboration, above all, on cooperation participants. Further prospects of the scientific research will be directed to to research of the effectiveness of introduction of forms, methods and methods of promoting interaction in the educational process.

Keywords: facilitation interaction, organization, educational process, applicants, forms, methods, techniques.

Abstract. Introduction. The article investigates and describes forms, methods and techniques of organization of the facilitation interaction.

Analysis of publications. Modern scientists have identified the theoretical and methodological foundations of pedagogical interaction (G.Aksenova, I. Vachkov, L. Velitchenko, N. Volkova, O. Kirichuk, Y.Kolominsky, I. Malikova, S. Muzychuk, etc.). A number of studies are devoted to preparing future teachers for pedagogical interaction (T. Borysenko, V. Zhelanova, O. Kilichenko, S. Kolomiychenko, O. Komar, O. Matvienko, L. Nechayeva, R. Pavlyuk, L. Prisyazhnyuk, S. Ratovska, G. Shrolik and others). The pedagogical context of teacher facilitation as a specific type of professional and pedagogical activity is revealed in the scientific work of modern scientists-pedagogues such as: O. Galitsan, Z. Kurland, S. Kolomiychenko, O. Fisun.

Purpose. Identification of the forms, methods and techniques that support the effective organization of facilitation interaction.

Results. The key principle of facilitation, which contributes to the supporting orientation of the personality of the subjects of interaction, are identified – openness to positive thinking. The basic principles of the concept of facilitation have been developed and the basic requirements for the development of didactic support for the principle of facilitation have been formulated, which are ensured by the development of pedagogical technologies built on interactive interaction (synergy, cooperation, dialogue). It has been proved by the author that business games and discussions should be conducted in order to determine the level of preparation of the educational recipients for facilitation interaction, and in order to relieve psychological tension and display of creative abilities, organizational collective creative exercises should be performed. Training on team interaction is also effective.

Conclusion. In the article it is proved that the educational process, which is based on the principles of facilitation – is a system of building the interconnection of education and upbringing, provides the development of the personality of the recipient of education, as an individual and as a professional; the process of assimilation of knowledge from the goal turns into a means of development of the acquirer of education taking into account his subjective experience, values, needs, motives, individual capabilities.

REFERENCES

1. Dimukhametov R.S., Sokolova N.A., Locksmith M.V., Zhrebkina V.F. et al. (2016) Facilitation approach in the training of social educators: a monograph. Chelyabinsk-Kostanay. 306 с. [in Russian].
2. Linnik OO (2017) A model of a future teacher's preparation system for organizing subject-subjective interaction with elementary school students. *Bulletin of Lugansk National Taras Shevchenko University. Series: Pedagogical Sciences.* № 8. Ч. II. 150-158. [in Ukrainian].
3. Ovcharova R.V. (2016) Psychological and pedagogical facilitation in the professional activity of a teacher: a training manual. Kurgan: IKGU. 210 с. [in Russian].
4. Orlov A. B. (2016) Man-centered approach in psychology, psychotherapy, education and politics (On the 100th anniversary of the birth of C. Rogers). URL: <http://www.trialog.ru/library/scipubl/rogers100.html> (дата звернення 03.11.19). [in Russian].
5. Zuckerman G.A. (1996) From the ability to collaborate to the ability to teach oneself. Psychological science and education. Number 2.27. URL: <http://lib.mgppu.ru/opacunicode/index.Php?url=/notices/index/IdNotice:25109/Source:default> (дата звернення 05.11.19). [in Russian].
6. Bruner J. S. (1991) The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, Vol. 18. 1–21. [in English].
7. Prendville P. (2008) Developing facilitation skills. *Handbook for group facilitations.* Combat Poverty Agency. 124. [in English].
8. Rogers C. R. (1982) Freedom to learn for the 80s. Columbus, OH: Merrill. 1982. 308. [in English].
9. Ryff C. D. (1996) Psychological Well-Being. *Encyclopedia of Gerontology.* Vol. 2. 365–369. [in English].
10. Ryff C. D., Keyes C. L. (1995) The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology.* Vol. 69. 719–727. [in English].
11. Zajonc R., Sales S. (1966) Social facilitation of dominant and subordinate responses. *J. of Experimental Social Psychology.* Vol. 2. 160–168. [in English].

(переклад зроблено І. Прокопенко – канд. пед. наук, доцент, докторант кафедри початкової і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди)

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

ПАНАСЕНКО ЕЛЛІНА, МАКАРЕНКО Андрій, РЕЙЛЯН Юлія.....	7
ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	
САЯПІНА Світлана, КРИВОШАПКО Інеса.....	18
РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ В СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	
КОРКІШКО Олена, БАРИСЕВИЧ Ірина	29
НАУКОВИЙ ГУРТОК У СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ	
САЯПІНА Світлана, ДРОЗДОВА Ірина	40
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	
ГОРІДЬКО Наталя, АСТАНІНА Наталя.....	49
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	
ДОЦЕНКО Наталя.....	61
АНАЛІЗ ПЛАТФОРМ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З АГРОІНЖЕНЕРІЇ	
ДЬОМІНА Вікторія, СНИЦАР Валентина, НІКОЛЬСЬКА Ніна.....	75
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	
КАЙДАН Наталя, ПАЩЕНКО Зоя, ГЛАЗОВА Віра.....	85
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МАТЕМАТИЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ FLIPPED CLASSROOM	
САЛІ Олена.....	95
СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПОНЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	
СИПЧЕНКО Ольга, КИЗЬ Наталя	110
МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ	
ХАРЧЕНКО Інна.....	122
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	

КОВАЛЕВСЬКА ОЛЕНА, КОВАЛЕВСЬКИЙ СЕРГІЙ, КОШЕВА ЛЮДМИЛА	131
ДОСВІД І ДЕЯКІ НАПРЯМКИ ІНТЕГРАЦІЇ ТАЛАНОВИТОЇ МОЛОДІ В ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР	
КАРЕЛІН МИХАЙЛО, НОРЕНКО МАРИНА	145
РОЛЬ КУРАТОРА АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
КОНТИМИРОВА ВІКТОРИЯ	157
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	
ГРИЩЕНКО ТЕТЯНА	171
ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	
КОШЕВА ЛЮДМИЛА, КОВАЛЕВСЬКИЙ СЕРГІЙ, КОВАЛЕВСЬКА ОЛЕНА	184
КОМПЕТЕНТІСНО-ЦІННІСНЕ МОДЕЛЮВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОМЕРЕЖНОГО БАЗИСУ	
ТОПОЛЬНИК ЯНА, КАРЕЛІН МИХАЙЛО	200
ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ТА ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ	

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ЗЕЛЕНСЬКА ЛЮДМИЛА	212
ПІДХОДИ ДО КОМПОНУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «МУЗИКА» ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ (БАЗОВОЇ) ОСВІТИ ФІНЛЯНДІЇ	
ФЕДЬ ВОЛОДИМИР	224
СВІТОГЛЯДНИЙ ІМПЕРАТИВ ІЄРОНІМА БОСХА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА ТА СЬОГОДЕННЯ	
ЧЕРЕДНИК ОЛЕНА, РУДЕНСЬКА ЮЛІЯ	236
СОЦІОКУЛЬТУРНІ КОНСТАНТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СТУПАК ОКСАНА	247
ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ	
DOMINA VIKTORIYA, ROGANOV MAXIM, SHUBA DARYNA	260
COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A SPECIALIST IN SOCIAL WORK	
MUKHINA VIKTORIYA	271
CRITERION-LEVEL BASIS OF STUDYING SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH BY MEANS OF FOLK ART	

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

- КУЗЬМІНА Олена, ВЕРЕЩАГА Тетяна..... 283**
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
- ШАЛАШНА Наталя, ПРОСКУНІН Володимир 291**
ВПЛИВ СПЕЦИФІКИ РЕГІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТУ ІСТОРИЧНОЇ
ПАМ'ЯТІ НА ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ
- БЕСЕДІН Борис, ЧЕРНЯКОВА Яна 302**
ФОРМУВАННЯ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ
МАТЕМАТИКИ
- БАКЛАШОВА Тамара, ПРОСКУНІН Володимир..... 316**
ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕННОСТІ УЧНІВ В
ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ
- ДЗИНА Лариса 326**
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ
ST(R)E(A)M-ОСВІТИ

ПСИХОЛОГІЯ

- ЄГОРОВА Олена, АСЛАНЯН Тетяна..... 339**
РОЛЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ В ПОДОЛАННІ ТРИВОЖНОСТІ У
ДІВЧАТ ТА ЮНАКІВ, СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ
- МАЛІЙ Наталя 349**
ІНТЕРНАЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-
ПСИХОЛОГІВ
- ПРОКОПЕНКО Ірина 357**
ФОРМИ, МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ

CONTENT

PANASENKO Ellina, MAKARENKO Andrii, REILIAN Yulia	7
THE THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF GENDER COMPETENCE FORMATION OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL INSTITUTIONS	
SAIAPINA Svitlana, KRYVOSHAPKO Inesa	18
IMPLEMENTATION OF MODEL OF UPBRINGING SYSTEM AT MODERN PEDAGOGICAL UNIVERSITY	
KORKISHKO Olena, BARYSEVYCH Iryna	29
SCIENTIFIC STUDY GROUP IN THE SYSTEM OF RESEARCH WORK OF MASTERS OF PEDAGOGY OF HIGHER SCHOOL	
SAIAPINA Svitlana, DROZDOVA Iryna	40
FORMING INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS	
HORIDKO Nataliia, ASTANINA Natalia	49
WAYS TO IMPROVE THE QUALITY OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF ENGINEERING STUDENTS	
DOTSENKO Nataliia	61
ANALYSIS OF PLATFORM OF THE INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PROFESSIONAL TRAINING OF BACHELORS IN AGRICULTURAL ENGINEERING	
DOMINA Viktoriia, SNITSAR Valentina, NICKOLSKA Nina	75
THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING A PROFESSIONAL CULTURE OF COMMUNICATION IN FUTURE TRANSLATORS	
KAYDAN Nataliya, PASHCHENKO Zoya, HLAZOVA Vira	85
METHODS OF TEACHING MATHEMATICAL DISCIPLINES USING FLIPPED CLASSROOM TECHNOLOGY	
SALI Olena	95
ESSENCE AND STRUCTURAL-COMPONENT COMPOSITION OF SOCIOCULTURAL COMPONENTITY OF FUTURE TEACHERS OF PHILOLOGICAL SPECIALTIES	
SYPCHENKO Olha, KIZ Natalya	110
MEDIA EDUCATION TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE LECTURERS	
KHARCHENKO Inna	122
METHODOLOGICAL CONCEPT OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF SPECIALISTS IN ECONOMICS IN THE CONDITIONS OF INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	
KOVALEVSKA Olena, KOVALEVSKYY Sergiy, KOSHEVA Ludmila .	131
EXPERIENCE AND SOME DIRECTIONS OF INTEGRATION OF TALENTED YOUTH IN AN INNOVATIVE SPACE	

KARELIN Mykhailo, NORENKO Maryna	145
THE ROLE OF THE CURATOR OF ACADEMIC GROUP IN THE FORMATION OF CIVIL STUDENT CULTURE	
KONTYMYROVA Viktoriia	157
PROFESSIONAL COMPETENCE AS A FACTOR OF FORMING COMPETITIVENESS OF FUTURE SPECIALIST	
GRISHCHENKO Tatiana	171
AESTHETIC UPBRINGING OF STUDENT YOUTH IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL EDUCATION OF UKRAINE	
KOSHEVA Ludmila, KOVALEVSKYY Sergiy, KOVALEVSKA Olena	184
COMPETENCE - VALUE MODELING USING A NEURAL NETWORK BASIS	
TOPOLNYK Yana, KARELIN Mikhail	200
CLOUD TECHNOLOGIES FOR INFORMATION AND COMMUNICATION SUPPORT FOR SCIENTIFIC RESEARCH OF FUTURE MASTERS AND DOCTORS OF PHILOSOPHY IN THE FIELD OF EDUCATION	
ZELENSKA Liudmyla	212
APPROACHES TO COMPOSE THE CONTENT OF THE MUSIC EDUCATION PROGRAM FOR FINLAND'S GENERAL SECONDARY (BASIC) EDUCATIONAL INSTITUTIONS	
FED Volodymyr	224
THE WORLDVIEW IMPERATIVE OF IERONIM BOSH'S ART IN THE CONTEXT OF THE HISTORY AND PRESENT	
CHEREDNYK Olena, RUDENSKA Yuliia	236
SOCIOCULTURAL CONSTANTS OF DEVELOPMENT OF SYSTEM OF EDUCATION OF UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)	
STUPAK Oksana	247
DIAGNOSTIC INSTRUMENTS OF STUDY OF YOUTH SOCIAL ACTIVITY STUDY	
DOMINA Viktoriia, ROGANOV Maxim, SHUBA Daryna	260
COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A SPECIALIST IN SOCIAL WORK	
MUKHINA Viktoriia	271
CRITERION-LEVEL BASIS OF STUDYING SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH BY MEANS OF FOLK ART	
KUZ'MINA Olena, VERESHCHAHHA Tetiana	283
NATIONAL-PATRIOTIC UPBRINGING AT INSTITUTIONS OF EXTRACURRICULAR EDUCATION	
SHALASHNA Nataliia, PROSKUNIN Volodymyr	291
THE INFLUENCE OF THE SPECIFIC REGIONAL VARIANT OF HISTORICAL MEMORY ON THE FORMATION OF THE CONTENT OF LOCAL HISTORY AT SCHOOL	

BESEDIN Boris, CHERNYAKOVA Yana	302
FORMATION OF HEURISTIC ACTIVITY IN STUDENTS AT THE LESSONS OF MATHEMATICS	
BAKHLASHOVA Tamara, PROSKUNIN Volodymyr	316
FORMATION OF STUDENT' RESEARCH COMPETENCE IN THE PROCESS OF SCHOOL LOCAL HISTORY WORK	
DZYNA Larysa	326
FORMATION OF INFORMATIONAL AND DIGITAL COMPETENCE IN THE STUDY OF PHYSICS IN THE CONTEXT OF ST(R)E(A)M-EDUCATION	
EGOROVA Olena, ASLANIAN Tetiana	339
IMPORTANCE OF SELF-ACTUALIZATION FOR MALE AND FEMALE UNIVERSITY STUDENTS IN ORDER TO OVERCOME ANXIETY	
MALIY Nataliya	349
INTERNALITY AS A PSYCHOLOGICAL PREREQUISITE FOR THE PROFESSIONAL FORMATION OF THE PERSONALITY OF STUDENT PSYCHOLOGIST	
PROKOPENKO Irina	357
FORMS, METHODS AND TECHNIQUES OF ORGANIZATION OF THE FACILITATION INTERACTION	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік: лютий, квітень, червень, вересень, жовтень, грудень.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги та неухильно їх дотримуйтесь. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаної літератури тощо. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 ТNR, через 1,5 інтервали.

НЕ: користуйтесь для форматування тексту пробілами, табуляцією й автоматичним переносом; ставте переноси вручну; використовуйте колонтитули, зноски та автоматичні перекладачі.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків із пробілами). Мінімальний обсяг основного тексту (без анотації, ключових слів і літератури) від 8 сторінок.

Згідно Постанови Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України”, а також ДСТУ 7152:2010 „Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).

3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, а також Бюлетеню ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8) та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).

4. Назва статті (мовою публікації).

5. Анотація (мовою публікації) обсягом не менш як 1800 знаків (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

В анотації чи в основному тексті потрібно позначити вид публікації (наприклад, що стаття є оглядовою, науково-методичною, аналітичною, дослідною, практичною, інформаційною тощо) (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

6. Ключові слова: 5–8 слів чи словосполучень (мовою публікації).

7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Текст має бути уважно вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

11. Список використаної літератури розміщують у кінці статті за порядком цитування. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літератури (ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання” <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

12. Знак охорони авторського права (ДСТУ 4861 „Видання. Вихідні відомості” п. 7.1.1.7) розміщують унизу першої сторінки публікації (© Кучер С., 2018).

Таблиці, формули, ілюстрації повинні бути з арабською нумерацією (Бюллетень ВАК України. – 2007. – № 6. – С. 12–13).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додається внутрішня рецензія, завірена підписом і печаткою начальника відділу кадрів навчального закладу. Наукові публікації також проходять незалежне рецензування.

Російською мовою

13. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

14. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

15. Назва публікації.

16. Резюме обсягом не менш 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018).

17. Ключові слова.

Англійською мовою

18. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

19. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

20. Назва публікації.

21. Анотація (Summary) має містити 500 символів (70 слів або 7–8 рядків).

22. Реферат (Abstract) має бути не менш як 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018) до 2800 знаків. Його структура включає в себе всі елементи, що повинні бути у статті (Постанова Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 р.): 1) постановка проблеми... (Introduction); 2) аналіз останніх досліджень і публікацій... (Analysis of publications); 3) формулювання цілей статті (постановка завдання) (Purpose); 4) виклад основного матеріалу дослідження... (Results); 5) висновки... (Conclusion).

23. Ключові слова (Keywords).

24. Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом АРА (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatyr.pdf>

Можна скористатися online-сервісами для складання бібліографічних посилань:

1) <https://www.citationmachine.net>; 2) <https://www.bibme.org>; 3) <https://www.citethisforme.com>;
4) <https://vak.in.ua>.

Для транслітерації літератури з державної мови на латинку пропонуємо скористатися сервісом <http://translit.kh.ua/?passport#lat/passport>, а з російської – <http://ru.translit.net/?account=mvd>. Іншомовні видання перекладу підлягають.

25. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить зовнішнє рецензування фахівцями відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 40 грн. Вартість 1 збірника 40 грн.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

Вітчизняні доктори педагогічних наук публікуються безкоштовно. Якщо стаття разом із докторантом, аспірантом, студентом чи колегою, то співавтори сплачують 50% від вартості всієї статті.

4) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса (або Нової пошти)	
Контактні телефони	

Друковане видання надсилається авторові поштою за вказаною адресою у довідці.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Кучер С (стаття).doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Кучер С. (довідка про автора).doc.).
3. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (скан.чеку).pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 004:37:001

ТОПОЛЬНИК Яна

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: yannetkatop@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуті аспекти проблеми інформатизації освіти. Звертається увага на те, що інформаційний простір є однією із суттєвих ознак та характеристик інформаційного суспільства. Охарактеризовано поняття «інформаційний простір», «єдиний інформаційний простір освіти», «електронна наука», «цифрова наука», «цифрова педагогіка». Виокремлено компоненти єдиного інформаційного простору: інформаційні ресурси, організаційні структури, засоби інформаційної взаємодії громадян і організацій. Охарактеризовано єдиний інформаційний простір з позицій глобалізації освіти. Визначено особливості розвитку електронної науки. Наведено перспективи впровадження цифрової науки: нові методи досліджень, відкритий доступ до досліджень, динамічне співробітництво, системи зв'язку суспільства, науки і політики. Розкрито сутність та значення цифрової педагогіки у сучасному інформаційному суспільстві.

Ключові слова: інформатизація освіти, інформаційно-комунікаційні технології, освітній процес, інформаційний простір, єдиний інформаційний простір освіти, електронна наука, цифрова наука, цифрова педагогіка.

Постановка проблеми ... Створення та побудова глобального інформаційного суспільства виступає стратегічною метою суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку країни. Матеріальні ресурси, капітал і праця, які є основою індустріального суспільства, втрачають свої лідируючі позиції на користь саме інформаційного фактора. Національні та регіональні особливості країн, які розбудовують інформаційне суспільство, впливають на специфіку його становлення й розвитку, що є важливим для пізнання цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Теоретичні засади становлення інформаційного суспільства як феномену сучасності досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Д. Белл, Д. Дюжев, Н. Кириллова, Н. Луман, М. Мак-Люен, В. Степанов, Е. Тоффлер, А. Турен, Ю. Хабермас, М. Хоркхаймер, В. Шейко та ін.

Проблеми інформатизації освіти перебувають у центрі уваги педагогічної науки, про що свідчать численні концептуальні та світоглядні дослідження зарубіжних (К. Ала-Мутка, Д. Белшоу, Д. Бойд, М. Варшавер, Р. Вуорікарі, П. Глістер, С. Карретеро, Д. Кларк, С. Лівінгстон, П. Мелл, В. Панчолі, В. Пурніма, Дж. Романі, К. Скотт, Дж. Стоммел, О. Феррарі та ін.) і вітчизняних (В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, А. Коломієць, В. Лапінський, Ю. Машбиць, Н. Морзе, О. Овчарук, Л. Панченко, С. Семеріков, О. Спінін та ін.) науковців.

Здійснений аналіз праць науковців засвідчив, що в педагогічній науці накопичено певний досвід дослідження проблем становлення інформаційного суспільства, інформатизації освіти, який потребує узагальнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування й узагальнення сутності та особливостей інформаційного простору сучасної освіти як суттєвої ознаки інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У часи загальної інформатизації та побудови інформаційного суспільства однією із суттєвих ознак та характеристик самого інформаційного суспільства є інформаційний простір.

З точки зору філософії поняття „інформаційного простору” розглядається як співіснування інформаційних об'єктів, їх взаємодія та структурність інформаційних систем [1]. Ю. Шрайнер інтерпретує це поняття як складову частину простору культури, і, одночасно, як особливу галузь фізичного простору, яка може виокремлюватися за заданими характеристиками (наприклад, за носіями інформації). Він вказує на те, що інформаційний простір відповідає певному рівню розвитку культури та у контексті інформаційного середовища він розвивається за зразком сховища знань. Інформаційний простір дає змогу „робити суспільним надбанням, доступ до якого практично не обмежений бар'єрами простору і часу, системи знань окремих осіб і колективів. Це ставить перед суспільством фундаментальну культурологічну задачу – інтеграцію знань, що дозволяє використовувати в практичній діяльності весь досвід людства, а не протиставляти одне одному фрагменти знань, що накопичені в різних культурах” [2, с. 8]. Отже, Ю. Шрайнер у розвитку інформаційного простору вбачає шлях до інтеграції культур, що, на нашу думку, актуально для формування культури наукового пошуку.

Ми погоджуємося з думкою І. Бачило, який пропонує розуміти під єдиним інформаційним простором (ЄІП) „сукупність інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, що дозволяє на основі загальних правил забезпечувати небезпечну інформаційну взаємодію держав, установ та громадян за умов їх рівних засад доступу до відкритих інформаційних ресурсів, а також максимально повне забезпечення їх інформаційних потреб на всій території держави за умов збереження інтересів на вхід у світовий інформаційний простір та збереження національного інформаційного суверенітету” [3].

Близькою є позиція В. Лопатіна [4], який вивчає проблеми інформаційної безпеки й у зв'язку з цим визначає інформаційний простір як „сукупність інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, що дозволяє на основі єдиних принципів і за загальними правилами забезпечувати інформаційну взаємодію громадян організацій та держави в цілому, враховуючи їх рівнодоступність до відкритих інформаційних ресурсів”. Автор акцентує максимально повне задоволення інформаційних потреб користувачів на всій території держави при збереженні інтересів на входження у світовий інформаційний простір і забезпечення національного інформаційного суверенітету.

Розвиток інформаційного освітнього простору України наразі узгоджується з розвитком європейської та світової освіти: підвищується комп'ютерна та інформаційна грамотність населення країни, зокрема молоді та середнього покоління, завдяки досить високому загальному темпу імплементації ІКТ і поширенню мережі Інтернет; державою на законодавчому рівні підтримується запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту та науку, стимулювання розвитку освітніх і наукових електронних інформаційних ресурсів, цифрового освітнього простору тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Єдиний інформаційно-освітній простір ми розглядаємо як продукт глобалізації освіти, інтегроване мережеве середовище, невід'ємний компонент

інфраструктури кожного закладу освіти, сукупність інтелектуальних сервісів і режимів, без яких неможлива організація освітнього процесу та управління діяльністю закладу, зокрема закладу вищої освіти.

Умовою функціонування ЕІОП виступає безперервність комп'ютерної освіти на всіх освітніх рівнях навчання, формування інформаційної культури, інформаційно-комунікаційної компетентності всіх учасників освітнього процесу, умінь і навичок використовувати комп'ютерні технології для наукової, освітньої, особистісної діяльності та комунікації.

Електронна (цифрова) наука (e-Science, Digital Science) як компонент єдиного інформаційного освітнього простору виводить на новий рівень організацію та проведення наукових досліджень, співробітництво науковців, відкриває доступ до наукових публікацій (Open Space), започатковує нові інструменти й нові дослідницькі методи, забезпечує здійснення інформаційно-комунікаційної підтримки наукових досліджень на всіх рівнях вищої освіти.

Перспективним вважаємо подальше вивчення основних пріоритетів та особливостей інформатизації сучасного суспільства, створення єдиного інформаційно-освітнього простору, розвитку цифрової науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. 2. вид., перероб. і доп. К. : Українська радянська енциклопедія, 1986. 800 с.
2. Шрайнер Ю. А. Концепции интеллектуальных систем. Научно-информационный обзор. М. : Наука, 1988. 134 с.
3. Бачило И. Л. Информационное право : учебник. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт, 2016. 437 с.
4. Лопатин В. Н. Методологические проблемы формирования и защиты единого информационного пространства. *Концептуальные проблемы информационной безопасности в Союзе России и Беларуси : материалы научной конференции.* Часть 1. ИГП РАН и СПбГУ. СПб., 2000. С. 11 – 14.
5. Castells M. The Rise of the Network Society: The information age: economy, society, and culture. John Wiley&Sons, 2011. Vol. 1. 656 p.
6. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. К. : Атіка, 2008. 684 с.
7. Пилипчук А. Єдиний інформаційний простір системи освіти України: структура і параметри. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2009. Т. 9. № 1. URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/12/4>
8. Могилев А. В., Яшина Т. С. О понятии и структуре единого информационного образовательного пространства (ЕИОП). URL : http://vio.uchim.info/Vio_24/cd_site/articles/art_1_5.htm
9. Згуровский М. З., Петренко А. И. Цифровая наука в программе „Горизонт 2020”. *Системні дослідження та інформаційні технології*, 2015. № 1. С. 7 – 20.
10. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86126/01-Zgurovsky.pdf?sequence=1/>
11. Open science | Digital Single Market. URL : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/digital-science>
12. Brier S. Review: Digital Humanities Pedagogy. *Literary and Linguistic Computing*, 2014, Vol. 29, No. 2, 272-274.
13. Bykov V., Leshchenko M. Digital Humanistic Pedagogy: Relevant Problems of Scientific Research in the Field of Using ICT in Education. *Information Technologies and Learning Tools*, 2016. Vol. 53, no. 3. Pp. 1 – 17.

14. Digital Pedagogy? URL : <http://www.briancroxall.net/digitalpedagogy/what-is-digital-pedagogy/>
15. Stommel J. Critical Digital Pedagogy: a definition. Hybrid Pedagogy: a digital journal of learning, teaching and technology. URL : <http://www.hybridpedagogy.com/journal/critical-digital-pedagogy-definition/>

Стаття надійшла до редакції 08.06.2019.

ТОПОЛЬНИК Яна

доктор педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: yannetkatop@gmail.com

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье рассмотрены аспекты проблемы информатизации образования. Обращается внимание на то, что информационное пространство является одним из существенных признаков и характеристик информационного общества. Охарактеризованы понятия «информационное пространство», «единое информационное пространство образования», «электронная наука», «цифровая наука», «цифровая педагогика». Выделены компоненты единого информационного пространства: информационные ресурсы, организационные структуры, средства информационного взаимодействия граждан и организаций. Охарактеризовано единое информационное пространство с позиций глобализации образования. Определены особенности развития электронной науки. Приведены перспективы внедрения цифровой науки: новые методы исследований, открытый доступ к исследованиям, динамичное сотрудничество, системы связи общества, науки и политики. Раскрыта сущность и значение цифровой педагогики в современном информационном обществе.

Ключевые слова: информатизация образования, информационно-коммуникационные технологии, образовательный процесс, информационное пространство, единое информационное пространство образования, электронная наука, цифровая наука, цифровая педагогика.

TOPOLNYK Yana

Associate professor of Higher School Pedagogy Department, the Doctor of Pedagogical Sciences, State Higher Educational Establishment “Donbas state pedagogical university”,

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: yannetkatop@gmail.com

INFORMATION SPACE OF MODERN EDUCATION

Summary. In the article the aspects of the education informatization problem are considered. Attention is drawn to the fact that the information space is one of the information society essential features and characteristics. The concepts of “information space”, “unified information space of education”, “electronic science”, “digital science”, “digital pedagogy” are characterized. The components of a unified information space are identified: information resources, organizational structures, means of citizens and organizations information interaction. A unified information space is characterized from the perspective of the education globalization. The features of the electronic science development are determined. The prospects of introducing digital science are presented: new research methods, open access to research, dynamic cooperation, communication systems of society, science and politics. The essence and significance of digital pedagogy in the modern information society is revealed.

Keywords: education informatization, information and communication technologies, educational process, information space, a unified educational information space, electronic science, digital science, digital pedagogy.

Abstract. Introduction. Creating and building a global information society is a strategic goal of the socio-political and socio-economic development of the country. Material resources, capital and labor, which are the basis of industrial society, are losing their leading position in favor of the information factor.

Analysis of publications. Theoretical foundations of the information society formation as a phenomenon of the present time were investigated by such domestic and foreign scientists as: D. Bell, D. Dyuzhev, N. Kirillova, N. Luman, M. McLuen, V. Stepanov, E. Toffler, A. Turen, Y. Habermas, M. Horkheimer, V. Sheiko and others. The informatization of education is the subject of research by scientists K. Ala-Mutka, D. Belshaw, V. Bykov, R. Voorikari, P. Glistner, R. Gurevich, M. Zhaldak, A. Kolomiets, V. Lapinsky, S. Livingston, Yu. Mashbitz, N. Morze, O. Ovcharuk, L. Panchenko, V. Pancholi, S. Semerikov, K. Scott, O. Spirin, J. Stommel, O. Ferrari and others.

Purpose. Find out and summarize the essence and features of the information space of modern education as an essential feature of the information society.

Results. In times of general informatization and building of information society, one of the information society essential features and characteristics is information space.

It is advisable to consider a single information space as a set of databases, information and telecommunication systems and networks that provides information interaction of organizations and citizens, as well as meeting their information needs. On this basis, it is possible to distinguish components of a single information space, among which:

- information resources containing data, information and knowledge recorded on the relevant media;
- organizational structures that ensure the functioning and development of a single information space, in particular the storage, processing, distribution, retrieval and transfer of information;
- means of citizens and organizations information interaction providing them with access to information resources on the basis of relevant information technologies, including software and organizational and regulatory documents.

A condition for the existence of a single information educational space (SIES) is the existence of an information culture, the ability to use computer technology and communications to transmit and process data.

An important component of a unified information educational space is electronic science (e-science, e-Science), within which a global collaboration of representatives of research communities of different branches of science, laboratories, organizations and countries is formed, the creation of virtual research teams, sharing of scientific resources and exchange of them, remote use of computing and scientific equipment, open access to scientific data, and publications that reflect the results of scientific activities. Digital Pedagogy is the science of using electronic elements in the educational process to enhance and change the educational experience, which changes the format of teaching and teaching.

Conclusion. We consider the unified information and educational space as a product of the education globalization, an integrated network environment, an integral component of the each educational institution infrastructure, a set of intellectual services and regimes, without which it is impossible to organize the educational process and manage the activity of the institution, including the institution of higher education.

We consider it a promising further study of the main priorities and features of modern society informatization, creation of a unified information and educational space, development of digital science.

REFERENCES

1. Shynkaruk, V.I. (Ed.). (1986). *Filosofskyi slovnyk [Philosophical dictionary]*. 2. vyd., pererob. i dop. Kyiv : Ukrainska radianska entsyklopediia [in Ukrainian].
2. Shrainer, Iu.A. (1988). *Kontseptsii intellektualnykh sistem [Intelligent systems concepts]*. Nauchno-informatsionnyi obzor. Moscow : Nauka [in Russian].
3. Bachilo, I.L. (2016). *Informatsionnoe pravo [Information law]*. uchebnyk. 4-e izd., pererab. i dop. Moscow : Izdatelstvo Iurait [in Russian].
4. Lopatin, V.N. (2000). Metodologicheskie problemy formirovaniia i zashchity edinogo informatsionnogo prostranstva [Methodological problems of the unified information space formation and protection]. *Kontseptualnye problemy informatsionnoi bezopasnosti v Soiuzе Rossii i Belarusi : materialy nauchnoi konferentsii – Conceptual problems of information security in the Union of Russia and Belarus: scientific conference materials* (Part 1), (pp.11-14). SPb. : IGP RAN i SpbGU [in Russian].
5. Castells, M. (2011). *The Rise of the Network Society: The information age: economy, society, and culture* (Vol. 1). John Wiley&Sons.
6. Bykov, V.Yu. (2008). *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity: monohrafiia [Models of open education organizational systems: a monograph]*. Kyiv : Atika [in Ukrainian].
7. Pylypchuk, A. (2009). Yedynyi informatsiinyi prostir systemy osvity Ukrainy: struktura i parametry [Unified information space of the education system of Ukraine: structure and parameters]. *Informacijni texnologiyi i zasoby` navchannya – Information technologies and learning tools, Vol. 9, 1*. Retrieved from <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/12/4> [in Ukrainian].
8. Mogilev, A.V., & Iashina, T.S. O poniatii i strukture edinogo informatsionnogo obrazovatel'nogo prostranstva (EIOP) [On the concept and structure of a unified information educational space (UIES)]. (n.d.). *vio.uchim.info*. Retrieved from http://vio.uchim.info/Vio_24/cd_site/articles/art_1_5.htm [in Russian]
9. Zgurovskii, M.Z., & Petrenko, A.I. (2015). Tsifrovaia nauka v programme „Gorizont 2020” [Digital Science in the Horizon 2020 Program]. *Sistemni doslidzhennia ta informatsiini tekhnologii – Systems research and information technologies, 1*, 7-20 Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86126/01-Zgurovsky.pdf?sequence=1/> [in Russian].
10. *Open science | Digital Single Market*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/digital-science>
11. Brier, S. (2014). Review: Digital Humanities Pedagogy. *Literary and linguistic computing, Vol. 29, 2*, 272-274.
12. Bykov, V., & Leshchenko, M. (2016). Digital Humanistic Pedagogy: Relevant Problems of Scientific Research in the Field of Using ICT in Education. *Information technologies and learning tools, Vol. 53, 3*, 1-17.
13. *Digital Pedagogy?* Retrieved from <http://www.briancroxall.net/digitalpedagogy/what-is-digital-pedagogy/>
14. Stommel, J. *Critical Digital Pedagogy: a definition. Hybrid Pedagogy: a digital journal of learning, teaching and technology* (n.d.). Retrieved from <http://www.hybridpedagogy.com/journal/critical-digital-pedagogy-definition/>

(переклала на англ. мову зроблено Я. Топольник – доктором педагогічних наук, доцентом професором кафедри педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»).

REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS

Authors' Memo!

The Collection of Scientific Works "Humanization of Educational-Upbringing Process" is a professional periodical on pedagogical sciences (approved by the Order of the Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 30.06.2015). The certificate of the state registration of the printed mass media is series KB № 21279-11079 IIP, dated 26.03.2015 by the State Registration Service of Ukraine.

The professional printed periodical is registered in the database of the International Centre ISSN in Paris, it is assigned ISSN 2077-1827.

Publication frequency is 6 issues annually: February, April, June, September, October, December.

There are the following sections: HIGHER SCHOOL; HISTORY OF PEDAGOGY; SECONDARY COMPREHENSIVE SCHOOL; PRIMARY SCHOOL; UPBRINGING; PRESCHOOL EDUCATION; PSYCHOLOGY; SOCIAL PEDAGOGICS; DEFECTOLOGY.

Before submitting the article to the periodical we recommend that you review the requirements for the periodical's section policies and follow them steadily.

The manuscript should adhere to the following standards: the margins, the interval, the structural elements, the list of the literature used. Some authors format their manuscripts in accordance with the requirements of other professional periodicals or at their own discretion.

The manuscript should be submitted typed in Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), A4 (297x210), margins: 2,5 cm on all sides, full/justified alignment, indentation – 1,25 cm, 14 pt Times New Roman, line-spacing – 1.5.

The automatic hyphenation, tabs intervals in the text should be disabled; you should not use headers and footers, footnotes and automatic translators.

The volume of an article must be from 8 to 20 pages (at about 40 000 characters with spaces). The minimal volume of the body of an article (without the abstract, key words and reference list) must be not less than 8 pages.

In accordance with the Decree of the Presidium of the of the Higher Attestation Commission of Ukraine № 7–05/1 dated 15.01.2003 "On Increasing the Requirements for Professional Publications Included in the List of the Higher Attestation Commission of Ukraine" and DSTU 7152:2010 "Editions. Formatting the Publications in Journals and Collections" only the manuscripts which are arranged according to the following necessary order are submitted:

1. U.D.C. (Universal Decimal Classification) number. Every new article receives its own unique UDC. This number is provided by the reference and bibliographic department of the university library where the author/authors works/work. The staff of the library are responsible for the correctness of providing UDC.

2. The author's (authors') personal details – last name and first name (the language of the article).

3. The scientific degree, academic title, job position, affiliation/place of employment are printed in the shortened form according to DSTU 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, and the Bulletin of the Higher Attestation Commission of Ukraine № 10, 2010 (see Table 3, p. 8), and according to the rules of Ukrainian business letter writing, the place of employment is printed in full, address, the country name, e-mail: personal or working (the language of the article).

4. The title of the article (the language of the article).

5. The abstract (the language of the article) should comprise not less than 1800 characters (the Order of the Ministry of Education and Sciences of Ukraine "On Approval of the Procedure for Forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine" № 32 dated 15.01.2018).

6. The keywords: 5–8 words or word combinations (the language of the article).

7. Problem statement in general form and its relation to important scientific and practical tasks.

8. Analysis of recent research, studies, and publications, which deal with the problem stated and approaches to its solution, the author/authors relies/rely on. It is necessary to highlight the unresolved parts of the general problem that is under the article' consideration.

9. Formulation of the purpose and objectives of the article.

10. Presentation of the main research material with the full justification of the received scientific results.

11. Conclusions on the given study and further research prospects.

The text should be carefully considered and verified. The articles are published in the author's (authors') versions. The authors of the publications are responsible for the errors and inaccuracies.

12. The list of the used literature sources is placed in the citation order at the end of the article. You should follow the requirements in accordance with the Ukrainian state style standard named DSTU 8302:2015 "Bibliographic References. General Terms and Rules of Formatting" (<http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). The in-text citations should be numbered and enclosed in square brackets, indicating the page number according to the source: for example, [1, p. 3] or [2, p. 35; 8, p 245]. References to unpublished works are unacceptable. The author (authors) should not put the numbers manually and not make the list of literature sources in the table.

13. The sign of the protection of copyright (DSTU 4861 "Edition. Output data", paragraph 7.1.1.7) is placed below the first page of the publication (© Kucher S., 2018).

The tables, formulae, illustrations should be in Arabic numerals (Bulletin of the Higher Attestation Commission of Ukraine. – 2007. – № 6. – P. 12–13.).

Attention! Irrespective of the scientific degree, rank, position, the article is accompanied by the internal and external reviews, certified by a signature and a seal of the head of the personnel department of the educational institution.

In Russian

14. The author's (authors') personal details – last name and first name.

15. The scholastic degree, academic title, job position, affiliation/place of employment, address, the country name, e-mail: personal or working.

16. The title of the article.

17. The abstract (the language of the article) should comprise not less than 1800 characters (Order of the Ministry of Education and Sciences of Ukraine "On Approval of the Procedure for Forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine" № 32 issued 15.01.2018).

18. Keywords.

In English

19. The author's (authors') personal details – last name and first name.

20. The scholastic degree, academic title, job position, affiliation/place of employment, address, the country name, e-mail: personal or working.

21. The title of the article.

22. The summary should comprise 500 characters (70 words or 7–8 lines).

23. The abstract should comprise not less than 1800 and till 2800 characters (Order of the Ministry of Education and Sciences of Ukraine "On Approval of the Procedure for Forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine" № 32 issued 15.01.2018). Its structure coincides with all the elements of the article (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine № 7–05/1 issued 15.01.2003): 1) introduction; 2) analysis of publications; 3) purpose; 4) results; 5) conclusions.

24. Keywords.

25. The List of the literary sources used (References) is formatted in accordance with the international bibliographical standard APA (American Psychological Association): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). The examples of formatting the references are on the site: <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatyr.pdf>

You may use the following online-services to format the references: 1) <https://www.citationmachine.net> ; 2) <https://www.bibme.org> ; 3) <https://www.citethisforme.com> ; 4) <https://vak.in.ua> .

To transliterate Ukrainian references, you may use <http://translit.kh.ua/?passport#lat/passport>, to transliterate Russian references, use <http://ru.translit.net/?account=mvd>. The sources in foreign languages should not be formatted.

26. In accordance with DSTU 7152:2010 the last and first names of the translator should be stated (e. g. The article is translated into English A. Petrov, his/her scholastic degree, academic title, job position, affiliation/place of employment, address).

We hope for understanding and further cooperation!

Algorithm of submitting the article:

1) The articles are submitted fully prepared for printing on the electronic mailbox of the Department of Pedagogics of Higher School of Donbas State Pedagogical University – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) The technical editor checks the publication for compliance with the requirements. Then the article passes internal and external reviewing by the experts from the corresponding profile.

3) The printing is done at the expense of the authors of the publications. 1 page costs 40 UAH. The cost of 1 collection of publications is 40 UAH. The printed edition is sent to the author by e-mail at the indicated e-mail address in the information about the author(-s).

After receiving confirmation that the paper has been accepted from the editorial board, the requisites for payment of the publication fee are provided.

Domestic doctors of pedagogical sciences publish their research materials free of charge. If the article is co-authored with a doctoral student, graduate student, student or colleague, then the co-authors pay 50% of the cost of the entire article.

4) On a separate sheet the information about the author(-s) is provided (it is not counted as a printed page, not included in the payment for the article).

Information about the Author(-s)

Surname, first name, patronymic name	
Address	
Phone number(-s)	
E-mail	

The print edition is sent to the author by mail at the specified address.

So, the author sends the following files by e-mail:

1. The article to be published (the file title: Art_Kucher S. doc.).
2. The information about the author(-s): (the file title: Information about the author(-s)_Kucher S. doc.).
3. The scanned receipt for the cost of publishing a scientific article in the formats pdf., jpeg. (the file title: Check_Kucher S. pdf.).

A SAMPLE OF CORRESPONDINGLY DESIGNED ARTICLE (fragment)

UDC 378.035:37.011.3-051]:7.011.26

MUKHINA Viktoriia

Senior Lecturer of the Department of General Psychology of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

19, Henerala Batyuka Str., Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

CRITERION-LEVEL BASIS OF STUDYING SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH BY MEANS OF FOLK ART

Summary. In the article, it is emphasized that preparedness for social actions as an integrated criterion of the process of socialization of personality contains the internalization of social experience, the desire to participate in socially significant activities, to find ways for realizing opportunities. The importance of art as a factor in the socialization of personality – the moral and aesthetic nature of its influence (emotional content of the work becomes an incentive for forming and expressing feelings, emotional background of life and human activities) is characterized. It is underlined that folk art in the extracurricular activities of the future pedagogue gives an opportunity to get involved in real socially significant relationships, to absorb more widely social reality, to form the readiness for social actions. The ascertaining stage of the experiment is presented, which has envisaged the solution of the following issues: to determine, based on the criterion-level basis, the level of socialization of the student youth in extracurricular activities by means of folk art; to find out the level of awareness and peculiarities of students' attitude to folk art; determine the level of preparedness of lecturers, curators of academic groups for the process of student socialization.

Keywords: folk art, research, criterion-level basis, socialization, student youth.

The problem setting in general and its connection with important scientific or practical tasks. The successes of modern education, and especially higher education are due not only to the amount of knowledge, skills, and abilities of the individual but also to his/her ability to acquire and use new knowledge under new conditions. It is important how much the student as a subject of socialization is independent in the information space, what level of his/her social competence is, how quickly he/she chooses the area of activities in which he/she can achieve high professionalism.

...
Analysis of recent studies and publications. The analysis of the scientific literature shows that the problem of forming a person finds its solution by identifying the preconditions for developing the professional, highlighting the objective and subjective factors of achieving the peaks of professionalism, actualizing the role of communication in solving problems of optimization of mutual interaction (A. Derkach, L. Orban-Lembryk, M. Savchyn, N. Chepelieva, etc.). The problems of upbringing by means of folk art have been investigated by O. Aliksiichuk, R. Bereza, I. Bekh, O. Ivankova-Stetsiuk, H. Karas, H. Klovan, Yu. Mandryk, A. Petrov, T. Tursunov, L. Shemet, etc.

The purposes of the article (the setting of the objectives). The purpose of the article is to highlight the results of the study of socialization of the student youth by means of folk art.

The presentation of the main material of the study. The general statement in literature is that the process of socialization of the student youth should be directed to forming a modern specialist and citizen.

The important factor in the socialization of students in a pedagogical institution of higher education is the system of extracurricular work, which should ensure not only the acquisition of future specialists with special knowledge, skills and abilities that are appropriate to the nature of the pedagogical profession, but also the development of students' personal qualities caused by the specifics of the pedagogical profession [1; 2].

...
The first criterion – motivational-value – determines recognition of the value of folk art and artistic-aesthetic activities; the presence of relevant interests and intentions to become acquainted with the types of folk art; the desire to choose a type of folk art and participate in forms of artistic-aesthetic activities.

The cognitive criterion allows estimating existence of the system of knowledge about types and means of folk art, artistic-aesthetic activities of man and his/her role in the development of national culture; understanding the essence of folk art, its types, means; understanding one's own place in the system "man – society – folk art". This criterion helps estimate the formation of knowledge necessary to create socially essential activities. The cognitive criterion, first of all, uncovers the peculiarities of social imaginations, concepts, and judgments.

...
Conclusions. At the ascertaining stage of the study, it has been concluded that improving the effectiveness of socialization depends first and foremost on the purposeful activities to update the content and organization of the process of extracurricular activities by means of folk art. To create conditions for the socialization of the personality the purposeful organized activity is necessary, this kind of activity must involve the subjects of social upbringing in interaction with the outside world and form in them a system of value attitude to this world.

It should be noted that the basis on which the work concerning the socialization of students by means of folk art is organizational principles, tasks, and social-pedagogical conditions. The organizational principles include: participating voluntarily in social-educational activities for socialization, each member of the academic group's accessing publicly to participate in this kind of activity, interacting students in collective creative affairs, each member of the collective's having the right to express his/her own opinion and implementing his/her own initiatives in accordance with his/her own needs and interests, matching them with the needs and the interests of the entire collective of the group, making collective decisions.

REFERENCES

1. Savchenko, S. V. (2003). *Sotcializatsiia studencheskoi molodezhi v usloviakh regionalnogo obrazovatel'nogo prostranstva [Socialization of Student Youth under Conditions of Regional Educational Space]*. Lugansk: Alma Mater [in Russian].
2. Kharchenko, S. Ia. (1999). *Didakticheskie osnovy podgotovki studentov k sotcialno-pedagogicheskoi deiatelnosti [Didactic Foundations of Preparedness of Students to Social-Pedagogical Activities]*. Lugansk: Alma Mater [in Russian].
3. Kharchenko, S. Ia. (2006). *Sotcializatsiia ditei ta molodi v protsesi sotcialno-pedagogichnoi diialnosti: teoriia i praktika: monografiia [Socialization of Children and Youth in the Process of Social-Pedagogical Activities: Theory and Practice: Monograph]*. Lugansk: Alma-mater [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019.

МУХІНА Вікторія

старший викладач кафедри загальної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

**КРИТЕРІАЛЬНО-РІВНЕВА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ
СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО
МИСТЕЦТВА.**

Анотація. У статті акцентовано увагу на тому, що готовність до соціальних дій як інтегрований критерій процесу соціалізації особистості містить інтеріоризацію соціального досвіду, прагнення до участі в соціально значущій діяльності, пошуку шляхів реалізації своїх можливостей. Схарактеризовано значення мистецтва як чинника соціалізації особистості – морально-естетичний характер його впливу (емоційний зміст твору стає стимулом для формування та вияву почуттів, емоційним тлом життя та діяльності людини). Підкреслено, що народне мистецтво в позанавчальній діяльності майбутнього педагога дає можливість залучатися в реальні соціально значущі відносини, більш широко засвоювати соціальну дійсність, формує готовність до соціальних дій. Представлено констатувальний етап експерименту, який передбачав вирішення таких завдань: на підставі критеріально-рівневої бази визначити рівень соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва; з'ясувати рівень поінформованості та особливості ставлення студентів до народного мистецтва; визначити рівень підготовленості викладачів, кураторів академічних груп до процесу соціалізації студентів.

Ключові слова: народне мистецтво, дослідження, критеріально-рівнева база, соціалізація, студентська молодь.

МУХИНА Вікторія

старший преподаватель кафедры общей психологии ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

**КРИТЕРИАЛЬНО-УРОВНЕВАЯ БАЗА ИССЛЕДОВАНИЯ
СОЦИАЛИЗОВАННОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ СРЕДСТВАМИ
НАРОДНОГО ИСКУССТВА**

Резюме. В статье акцентировано внимание на том, что готовность к социальным действиям как интегрированный критерий процесса социализации личности, содержит интериоризации социального опыта, стремление к участию в социально-значимой деятельности, участие в поиске путей реализации своих возможностей. Охарактеризовано значение искусства как фактора социализации личности: морально-эстетический характер его воздействия (эмоциональное содержание произведения становится стимулом для формирования и проявления чувств, эмоциональным фоном жизни и деятельности человека). Подчеркнуто, что народное искусство во внеучебной деятельности будущего педагога дает возможность участвовать в реальных социально значимых отношениях, более широко усваивать социальную действительность, формирует готовность к социальным действиям. Представлен констатирующий этап эксперимента, который предусматривал решение следующих задач: на основании критериально-уровневой базы определить уровень социализации студенческой молодежи в внеучебной деятельности средствами народного искусства; выяснить уровень информированности и особенности отношения студентов к народному искусству; определить уровень подготовленности преподавателей, кураторов к процессу социализации студентов.

Ключевые слова: народное искусство, исследование, критериально-уровневая база, социализация, студенческая молодежь.

MUKHINA Viktoriia

Senior Lecturer of the Department of General Psychology of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Sloviansk, 84116, Ukraine

E-mail: viktoriy.m3@gmail.com

CRITERION-LEVEL BASIS OF STUDYING SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH BY MEANS OF FOLK ART

Abstract. Introduction. The problem of socialization of the student youth is one of the most urgent in the modern philosophical, psychological and pedagogical sciences. It is of particular relevance in the field of social-pedagogical science since it is directly related to the process of entering the individual into the social environment, assimilating basic social norms and rules of behaviour, transferring social experience from one generation to another.

Particular importance in the process of socialization of the student youth is given to the folk arts, which have considerable potential as a kind of “school” of the social experience and development of creative abilities of the student youth.

Analysis of publications. The analysis of the scientific literature shows that the problem of forming a person finds its solution by identifying the preconditions for developing the professional, highlighting the objective and subjective factors of achieving the peaks of professionalism, actualizing the role of communication in solving problems of optimization of mutual interaction (A. Derkach, L. Orban-Lembryk, M. Savchyn, N. Chepelieva, etc.).

Purpose. The purpose of the article is to highlight the results of the study of socialization of the student youth by means of folk art.

Results. In accordance with the tasks of the study, the defined criterion-level base, theoretical ideas about the content characteristics and peculiarities of socialization of the student youth, the program of the ascertaining stage of the experiment has been developed, the purpose of which is the analysis of the practice of socialization of the student youth in the extracurricular activities by folk art.

The analysis of the level of socialization of the students at the ascertaining stage of the experiment has been made with the help of the set of the following methods: questionnaire of students, observations, conversations, techniques aimed at studying the indicators of socialization of the students. The results of the questionnaire have been put down into a diagnostic card for each student according to the distinguished levels of socialization of the student youth (high, medium, low).

The assessment of the indicators by the cognitive criterion of socialization of the student youth by means of folk art has been obtained on the basis of written diagnostic work to identify the quality of the students’ knowledge, with the help of specially designed complex tasks that consist of culturally oriented theoretical questions. In the process of designing the tasks, the following substantive aspects of different types and means of folk art have been taken into account: Ukrainian folk clothes, pottery, weaving, embroidery, drawing, wickering, wood carving, etc. At the same time, some of the most culturally oriented questions have been added: prominent masters of Ukrainian folk art, contemporary folk art museums, and some others.

The ascertaining section by the indicator of the cognitive criterion “presence of the system of knowledge on types and means of folk art, on the artistic-aesthetic activities of human and his/her role in the development of national culture” has been carried out by evaluating the students’ responses. The students have been asked 10 questions. The results of the written work have been subjected to the quantitative and qualitative analyses as they have testified to the level of the students’ objective knowledge. The evaluation procedure has been carried out using the expert method (the lecturers of the relevant educational disciplines of fine arts have become the experts).

The diagnostics of socialization of the student youth by means of folk art according to the indicator “presence of the system of knowledge on types and means of folk art, on the artistic-aesthetic activities of human and his/her role in the development of national culture” of the cognitive criterion has shown the following results: from 7 to 9 correct answers have been given by 16.3% (8.5% – the CG; 7.8% – the EG) of the respondents, who have fully formulated the definition of folk art, its types, and means, have named modern museums of folk art that corresponds to the high level. The medium level is 23.9% (12.3% – the CG; 11.6% – the EG) of the respondents, who have given partially correct answers regarding the definition of folk art, its types and means, the uniqueness of the Ukrainian folk icon, the products of contemporary craftsmen. The lower level is 59.8% (30.8% – the CG; 29% – the EG) of the respondents, who do not orient themselves in the types and means of folk art, do not know museums of folk art, etc. All students have got difficulties with the following questions: outstanding masters of Ukrainian folk art and their crafts; what are the two factors that compete for the preservation of “more mobile”, moving monuments, in particular, decorative-housing art – furniture, traditional tableware, folk painting, etc.

Conclusions. At the ascertaining stage of the study, it has been concluded that improving the effectiveness of socialization depends first and foremost on the purposeful activities to update the content and organization of the process of extracurricular activities by means of folk art. To create conditions for the socialization of the personality the purposeful organized activity is necessary, this kind of activity must involve the subjects of social upbringing in interaction with the outside world and form in them a system of value attitude to this world.

(англійською переклала В. Слабуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

**Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук**

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 6 (98) 2019

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента І.А. ХИЖНЯК

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*
Дизайн обкладинки – *Черкашина Л.А.*

З матеріалами збірок можна ознайомитися на сайтах:
<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;
http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;
<http://www.nbuuv.gov.ua>.
Веб-сайт: <http://gnvp.ddpu.edu.ua>.

Підписано до друку 26.12.2019 р.
Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 21,74. Обл.-вид. арк.21,39.
Наклад 100 пр. Зам. № 598

Видавець:
ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:
ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua